ORSZÁGGYŰLÉSI NAPLÓ

Pozsony, december 11-én 1832

Köpcsényben szekerembe fogott a sváb, s nem a legjobb úton döcögtetett Pozsony felé. Sűrű köd borítá a hólepte vidéket, s homályon keresztül búsan emelkedék előttünk a királyi vár puszta falaival; s akaratom ellen tolakodott a kérdés lelkembe: ha mindennek, ami az útcai por felett magasan áll, rommá kell-e válnia? Nekem legalább úgy látszik; épület ami lenn áll, és ember, aki lenn mász, meglehetősen virágzik; de a fennemelkedőt sok minden rongálja, de a fennemelkedőre sok minden görbén néz. És nem méltán-e? Hiszen már csak az, hogy reá alolról felfelé nyakmeresztéssel lehet tekinteni, büntetést érdemlő helyezet. Miért nem vonja magát öszve? miért csinál a mindennapi termeteknek alkalmatlanságot?

Ez idvességes gondolatokkal mulatkozám, midőn a dunaparti lombtalan fák mellett szekerem a töltésre felkanyarodék. Kocsisom megállott, s a kárpiton bizonyos szőke fej tolá be magát, s németűl kérdé nevemet. Vélitek talán, hogy megütköztem? Nem, édes barátim! Mikor életemben először magyar ruhát szabattam, németűl alkudtam a szabóval; mikor először magyar versecskét nyomattam, németűl írt kötelezést íratott alá nyomtatóm; mikor először magyar leányba szerelmes valék, németűl kellett hozzá édes szavakat firkálnom: s mind ezek

után mi különös van benne, ha a magyar vármegyei követ, az országgyűlés küszöbén németűl kérdeztetik ki? És hogyan is volna okunk panaszra, hiszen az emberek mindent tesznek, ami városunkat a magyar képviselői testnek kedvessé tegye. Való, hogy a quarterium diaetale céduláján minden nyelv van, csak magyar nincs; való, hogy úton útfélen arc, termet és hang idegen országi; való, hogy magyarságod Törökországból jött tüneménynek nézetik, s több efféle; de mégsem tagadhatod, hogy sváb forspontosod kék mentéje egészen magyar, s a pozsonyi utcák nevei magyarúl is írva vannak; s nem elég haladás-e ez egy századra?

December 12-én 1832

Itt ülök magyar-útcában, 495. szám alatt; s szobámból, hol egy puszta ágy, egy fenyőasztal s két szalmaszék vártanak reám, nézem az utcán tolongó sváb népet. Imitt-amott egy-egy követ érkezik s komoran száll hideg szekeréből a még hidegebb szobába, jégkeblű emberektől fogadtatva, s bár e sok hidegség, melyhez még minden bizonnyal több is fog járúlni, ártalmas befolyással ne legyen lelkére. Még követtársaim közől nem láték mást, mint Péchy Ferencet Álmosdon, Beőthy Ödönt Pesten, amazt Pest, ezt Bihar vármegye követét; és még a zempléni párt, Dókus Lászlót és Szirmay Antalt.

Elhagyatva érzém magamat. Mert valljátok meg: ha lehetséges-e a költőnek, ki élete minden napjaiban részvétért, barátságért és szeretetért epedett; ki lángolva és olvadozva fűzte magát azon kevesekhez, kik őt értették; kinek minden pillanatban ápoló kézre és meleg kebelre vala szüksége, hogy a min-

dennap keménysége és hideg volta ellen őriztessék; kit lélekború lepett meg, valahányszor idegen szem közelített ahhoz, amit ő szentnek, illethetetlennek hitt, s amiről a sokaság álmodni sem tudott; ha lehetséges-e költőnek ily messze a nékie kedvesektől, ily messze mindazoktól, kik lelkébe pillantottak, kik lelkét ismerték és értették, szorongás nélkül élnie? Elválásom órájában háznépem a Tiszaparton forró könnyeket sírt érettem; barátim a Dunánál néma fájdalommal nézték távozásomat: s íme kiért másutt szívek dobognak, kinek pillantatatit, kinek ajakmozdúlatit figyelmes részvétel kísérte; most itt áll, nem ismerve, nem keresve senkitől.

De boldog az, kinek van valakije, bár távolban is, hogy a magány óráiban érte sohajtson; hogy a messzeségbe hív emlékezettel kísérje! El van ő távozva kedveseitől; de nem elszakadva. Oh, az a lánc, mely lelkeket fűz együvé, csak akkor pattan el, midőn szeretet, barátság és erény elsűlyednek; s ezek tiszta kebelben nem sűlyednek el! szerencse nektek, ha mondásimat teljes mértékben mind érzitek, mind értitek; s ha nem értitek, fordítsátok el e lapot, mely minden esetre kevéshez szól.

December 13-án 1832

Még a nádor nincs itt, az egymásután érkező követek téli lakaikat rendelgetik; s én szobámba zárkózva gondolkozom a hazáról, melynek nevében jöttem munkálni, és minden bizonnyal — küzdeni.

Íme ez a haza, mely gyermekségem álmaiba, mely ifjú és férfi korom érzelmeibe lángvonásokkal szövé szent képét! ez a haza, melynek dicsőségeért meg-

halni oly régi s oly szép gondolata vala lelkemnek; s melynek háromszáz évű sebeit szívem alatt ezerszer érzém megújulni! Ez a haza, mely Plutarch hőseit olvastomban egyetlenegy ideála volt az ifjúnak; melynek nevével öszveolvadt kebelemben minden, amit hit és remény, hűség és szerelem, — minden, amit az emberiség legforróbb és tisztább érzelmei nyújthatnak. És e hazáért szenvedett Hunyadi hálátlanságot és üldözést; e hazáért rohant Szondi a halálba; e hazáért patakzott a Zrínyiek vére; e hazáért választott sok nemes önként számkivetést, szerelemből fosztván meg magát attól, amihez élte minden boldogságát kötötte.

S te mit fogsz érette tenni? Mit fogsz tenni most, midőn álmok helyett való pálya nyílik előtted? Lesz-e erőd létrehozni az ideákat, mik húsz év óta boronganak kebledben? Lesz-e bátorságod szembeszállani minden akadállyal, mik az új, isméretlen pályázó útát ezerfelől elzárják? Fogsz-e tűrni rettentést, ki barátság és szeretet karjából léptél ki? Fogsz-e tűrni jéghidegséget, kit forró kebel ápolt mindeddig? Fogsz-e tűrni hálátlanságot és félreértést, kiért a szenvedés óráiban meleg könnyek hullottak, s kinek szeszélyeit is kedvező pillantások szelíden fogadták?

De fogsz-e ostromot is állani a kísértések közt? Fogsz-e híven maradni, ha tántorodásodra bér tétetik? Fogsz-e szél és hab ellen küzdeni, ha minden elhágy; ha bűnnek mondatik, amit angyalod kebled mélyén sugall, ha minden való és jó, minden szép és nagy legyőzetve sűlyedez? Oh jól érzem én, mit és menyuyit kellene tennem; te pedig ott fenn, vagy itt benn, ki mindeddig tisztán megőrzéd e kebelt, adj segédet mindvégiglen!

Tegnap és tegnapelőtt megyém dolgait szedém rendbe, ma pedig, az országgyűlés előre hirdetett határnapján, a törvényes megjelenést kelle véghezvinnem. Egyedűl valék; mert a velem egy napon választott követ még otthon létemben lemondott, s az, ki helyette később választaték, mindeddig nem érkezett meg. Magányosan ültem azért szekérre, s a personálishoz hajtaték. Nem lelém szállásán; s nem lelém a kancellárt sem, kit Bécs felől csak délére vártanak; s így az országháza felé fordúltam, udvarlást tenni a nádornak, kinek ajtaját már egy zajgó sereg állotta el. Sokáig kelle várnom, de nem vártam unalommal. Ismerős arcok tűnének ki a sokaságból; s nehány ismeretlen közelített felém részvétel jeleivel, kik az író Kölcsey iránt mutatták figyelmöket. Azonban a várakozás a legkedvezőbb körűlmények közt is csak várakozás; s én otthagyám az előszobát, hogy az addig hazaérkezett personálisnál megbízó levelemet bemutassam. Méreyt másformának lelém, mint képzeltem. Tisztán szólott magyarúl, holott azt terjegeté a közhír, mintha a magyar nyelvet nem bírná. Említette, miképpen egykor ő is literátori pályát futandó vala, s én a jegyzést tevém, hogy mostani állásában a pályázás helyett a pályázók pártfogolását gyakorolhatja. Igenlé, s egyszersmind hazafiuságáról szólott— s kért: nehéz helyzetét venném tekintetbe, s lennék hozzá bizodalommal. E mondás, úgy hiszem, egyike azon communis locusoknak, melyek minden országgyűlésen, egy vagy más fordulattal, ezerszer szoktak ismételtetni. De a bizodalom nem locus communis következése. Szívből szívbe ömlik az; lélekről hat lélekre, és sokan, kik a szót

ajkaikon hordják, sem nem értik, sem nem érzik azt.

Meghajtám magamat; ő jobbját nyújtá; fogadám s jövék. Előszobájában hagyám az ifjú báró Eötvöst, az alkancellár fiát; s a szeretetre méltó lelkes gyermek viszontlátása tevé, hogy vidám lélekkel mentem újolag, a nádor előszobájában a várás nagy mesterségét gyakorlani.

És higgyétek el, a várás mestersége léleknek és testnek idvességes. Mégis várni tudni, és magától jövő alkalmat megkapni, legritkább két birtok a világon. Ha némely író munkája kiadását egy kicsinyt halaszthatná; ha némely leányka szívével annyira nem sietne; ha némely spekuláns gazdagodni oly hamar nem akarna; ha némely elméskedő az alkalmas időt megvárhatná, s több effélék: mennyi minden gonosz esetek nem fognának történni! Vagy azt vélitek talán, hogy a várakozás, ha minden másutt kívánatos is, de az előszobákban nem sok hasznot hajt? De hát nem elég haszon-e, ha az ember csendesen várakozván, legalább taszigálást nem szenved. Az 1830-diki országgyűlés elején a nádor előszobája szokás szerint tömve vala. Sokan nem akarának várakozni; nem gondolván a jókorabb jövet rendével, egymást taszigálva befelé tolakodának. Nézé ezt Antunovics Albert, a bácskai kolosszális termetű követ, s urak — szólt hideg nyugalomban — sort várjatok! Mert ha taszigálásra kerül a dolog: én egytől egyig kitaszigállak; s a legelső ajtónyílás enyém.

Aztán ha későn is, eljön az ideje mindennek. A torontáli pár lépett be, s most, mondák, Szatmáron a rend; és egynehány minutumok után beléptem a négy ablakú terembe, minek közepén huszáröltözetében állott a nádor ősz fürteivel. Beszédem

elején nevezém magam; de fejintéssel és szóval jelenté, hogy ismer. Hiszen szeptember 8-án két lépésnyire tőle mondám el a keserű emlékbeszédet Kazinczyról. De akkor hidegen komoly volt ez az arc, mely most előttem mosolygó vonással derűlt fel. Ismét említé, hogy ismer; említé munkáimat; kérdé, mi dolgokat folytat Szatmár vármegye? és én keveset felelvén kijövék; s hasonlítva hozzá, boldognak mondám magamat. Mert vártam ugyan az előszobában, de most sétálva, majd ülve és fecsegve: az 56 évű férfiú pedig reggel óta állott, s egyik idegen arc után másat várt betolakodni; és keresett szavakat, mik a Bendeguz unokáinak képviselőit szelídítsék.

Minden boldogságom mellett fáradva ülök itthon; és nincs, ki részvéttel kérdje: miért e lankadás? És nincs kinek feleljem: mert kénytelen valék hangokat adni, mikbe érzésemet nem önthettem; szavakat szólani, mikbe értelmet tenni nem akartam; s bezárva tartani keblemet, mit oly örömest mindig nyitva szeretnék láttatni!

December 17-én 1832

Nem, én ceremóniák embere nem vagyok. Hosszú mentét ölteni, és aranyos övet és sárga kardot kötni fel, sarkantyús csizmában lépegetni, kimérve tenni meghajtást, tiszteletről, beszélni, s az ég tudja, miről gondolkozni: mind oly dolgok, amiket oly talált fel, kinek szív és fej soha dolgot nem adtak; ki előtt ismeretlen a lélek-szükség, mely érzést és gondolatot magányában érlelni és papirosra önteni ellenállhatatlan erővel kényszerít.

Ezekből gondolhatjátok, hogy én ma is látogatá-

sokat űztem; de hogy azokról bővebben szóljak: azt ugyan megnyerni nem fogjátok. Annyi jut eszembe, a főkancellár azt állítá, hogy két Kölcsey van író, s hogy a kettőnek egyike az én apám volt. Szegény apám! Te sokkal boldogabb voltál, mint fiad; mert az írói szerencsétlen talentumot rád a sors nem mérte. A szerető nő több vígasztalást nyújtott neked, mint fiadnak a Helikon minden szűzei; s házi nyugalmad hasonlatlanúl többet ért azon parányi ragyogásnál, mit a fiú álmatlan éjeken vásárolt meg, hogy miatta nyugalmát veszesse el.

December 18-án 1832

Ismét látogatni menék, s utamba ejtém Somsichot az alnádort, ki minden bizonnyal lelkes férfiú, és cons. Szerencsyt, kivel szóltam vala. Éppen ez utolsónak kapuja alatt mentem be, midőn hátam megett valaki hangosan kiáltá nevemet. Megfordúltam, s íme gróf Széchenyi az akadémia alapítója, úti köntösébe burkolva állott előttem, s kezemet fakadozó örömmel ragadá meg. A nemeskeblű ember látása elektronként járá el ereimet; s tőle elválván, nevekedett béketűréssel folytatám útamat a helyekre, hova nem *tiszt* hívott, csak tisztelkedés.

Pyrkert látám, a magyar prelátust, és német költőt. Ott állott a magas, száraz férfiú szobája közepén; nevemet hallván, kezemhez nyúlt, s arcán figyelem látszott elömleni. Mondá, hogy nevemet ismeri; azonban csak igen mindennapiságon kezdé a szót. Hamar felkelék; s nem szólottam hozzá, mint művészhez, egy szót is. Nem azért, mintha a *Kritikai Lapok* írójával együtt tartanék, s haragudnám az emberre, ki érzelmeit németűl önté papírosra. De azért, mert

nekem komplimenteket szórni nem szokásom. Másként ki veheti igazsággal rossz neven ha valaki azon nyelven ír, melyet leginkább sajátává tett? S ki veheti rossz neven mindenekfelett a költőnek, ki a leginkább sajátává lett nyelven is csak úgy fejtheti ki magát, ha azt uralkodói hatalommal kormányozhatja? Vagy azt kívánjuk, hogy hallgasson? Nem, uraim! a kívánat pogány. Az érzésnek mely a keblet teliden tele tölti, ki kell folyni; különben útat repeszt magának.

Délután vala, s délelőtti látogatásaimat piheném kifelé; midőn a *szörnyölőknek szörnyölő fia* szobámba lép, s idvezletét megdördíté. Ez is egyike a leglelkesebbeknek, kik oly igen-igen kevesek. Regalist odahaza nem kapott, és mégis feljött; erős keblet és acélszívet hozván ahelyett. Itt adák tudtára, hogy regalisa harmadnap előtt küldetett el. Szándékos feledségből jött-e ezen késedelem? Én nem tudom; s tudni nem akarom. És boldog volna az ember, ki egész életében, semmit sem volna kénytelen tudni, csak amit akar. De fel kell tennetek, hogy ne akarjon mást, mint aminek tudása lelket boldogít. Mert hányszor száll az emberi szívbe szerencsétlen kívánság, azt tudni meg, ami tőr gyanánt fogja általjárni, ami gyógyúlatlan sebként fog égni benne, míg el nem hamvad!

Este lett, s b. Wesselényi és én Pozsony utcáin bolyongánk, s keresénk házat, mit nem tudánk, hol van; és keresénk embert, kit nem tudánk, hol lakik. S ezen ember a Pozsony vármegyei második követ — Benyovszky Péter — vala, kinél estvénként néhány követek gyűlnek öszve. Bolyongásunk hiában lőn; s elvégre cons. Somborynál toppantunk be hol az oppozíció férfiai közől hármat lelénk: Justot a turóci,

Bernátot az ungi, és Szinnyeit a sárosi követet. S ezekkel együtt még ma a nyitrai Ocskayt látogattuk meg. Tisztújításokról s követválasztásokról folyt a beszéd nagy része; s említés tételték Ragályi Tamásról, ki a múlt országgyűléseken az oppozíciónak nagy oszlopa volt. Pártforralás zárta el a jeles férfiú útát; s két országgyűlésen ragyogva futott pályájának béreül zárta el. De a derék nem szolgál bérért, nem szolgál hálaért; vagy ha azért szolgál, bizonyosan csalatni fog; s csalatásának, s onnan következő lélekfájdalmának oka ki leszen?

December 19-én 1832

Ma reggel kilenc órakor vala első kerületi ülésünk. De az idő rövid volt, tíz órára országos ülés levén határozva, nem tételték más határozás, hanem hogy, ha a perszonális a naplókönyvről fog szólani, az arról leendő tanácskozást kerületre kérik. Maga az országos ülés nem igen vala egyéb kölcsönös tisztelkedésnél a két tábla közt, melynek végével az altábla termében az ülés jobb rendbe hozásáról készült tervek adattak ki, hogy kerületi tanácskozás alá vétessenek.

S e tervek forgottak éppen szó közt, midőn a nap estvéjén Benyovszkyhoz beléptünk. Néhány követek valának jelen, és többen közöttök, kiknek a táblánál alkalmatlan helyeik voltak, tüzesen vitatták, hogy az ülési renden javítani kell. Voltak, kik a régi mellett maradni nagyon idvességesnek tartották; s véleményöket azon félelmen alapíták, miszerint az ülésekkel kezdendő reform az országgyűlés rendbeszedését vonná maga után, ami ily korán nem ohajt-

ható. Hévvel folyt a szó s öszveegyezés nélkül végződött. Úgy látszik, e székváltozás egyike lesz a visszavonás almácskáinak, mik ez országgyűlésen különben sem kevés számmal fogtak volna lenni.

December 20-án 1832

Ismét pompa-nap. Vegyes ülés vala; s az egész országgyűlési test a tegnap megérkezett királyhoz ment, ki az érseki palotában trónusán megjelenvén, a királyi feladásokat általadá. Lágyulóban volt az idő: lég és útca nedvesedni kezdének, és én néhányad magammal a főrendek palotájában nyugton maradtam, míg az elment sokaság visszajött. A feladások elolvastattak; s olvastatásokat harsogó éljen rekeszté be, amivel rendes ellentételben fognak állani azon ostromló vitatások, azon változtatást kérő felírások s isten tudja még mik, amiket a feladásokban szabott rendnek a követi utasításokkal ellenkezése okozand; s még inkább okozand azon gyanúskodás, mellyel az oppozíció emberei mindent ami a minisztérium útján jön, gonosz célzásúnak tekintenek. Méltán-e vagy nem? azt csak az ítélheti meg, ki a szíveket és veséket vizsgálja. Nem azért, mintha a minisztérium az ily gyanúskodásokra okot, és sok okot nem szolgáltatott volna; hanem azért, mert az oppozíció ily nagy része dicsőséget keres az örökös, gáncsban és ellenküzdésben. Hibák után leskődnek hol nincs is; cselt látnak, hol arra szükség nem volt; a betű kurtább vagy hosszabb szárában titkot keresnek; s mivel a prés a kólont nem jól nyomta ki, a polgári alkotvány eldöntését rettegik. S mire vezet mindez? Néhány merész kifejezéssel tömött be-

szédre, hogy tapsot kapjunk, és székeinkre egész méltósággal visszaereszkedvén, nyert borostyánunkon pihenjünk. Uraim, isten bizonyságom, rosszúl őrzitek a hazát. Tapsért szólotok, nem a magyar nemzetért; s míg nyelv és ajakmozgás után hírt arattok, semmi tettre nem hevűltök fel ott, hol való szükség volna reátok.

Asztalt bontott a kancellár, s felkelénk. Gróf Széchenyi vont magához; s mi rövid búcsú után lejöttünk a lépcsőn, s egy pozsonyi sváb üveges szekerébe hágtunk fel, hogy a gróf lakásához mehessünk az akadémia dolgairól tanácskozni. Örömmel hallám, miképpen a lelkes férfiú a tudós társaság mostani fekvéséről a legjózanabb ismeretet szerezte magának. És nem rettenetes dolog-e? Férfiak, mint Vörösmarty és Kisfaludy szakmányban dolgozzanak? s dolgozzanak véleményt lelketlen kéziratokról, s bírálatot idővesztő nyomtatványkák felett? Mi gondolat vala az, egy csoport embernek összeülni, és alkotványt szerkeszteni oly társaság számára, mely még nem született? Mi gondolat vala, ez alkotvány alá némely részben geniális írókat gyűjteni, hogy kik saját szeszélyeik szerint szökdelleni szoktak, most jármot húzván, másszanak? Mi gondolat vala, ez írókat parókás konziliáriusokként tribunalba ültetni, hogy a kritikai vaspálcát a magyar Parnasszus felett hordozzák, s ezáltal vagy literatúrai despotákká, vagy gyűlölt gáncsgyúrókká legyenek? A mi arisztokráciai pedántságunkat itt sem tagadhattuk meg; s azt hittük, hogy a genienek is kimért formák szerint, parancsolat után kell mozognia; hogy a literatúra, mint valamely mulató sátor, pénzért egy intésre

öszvealkottatik; hogy írót és olvasó közönséget Párizsból és Londonból lehet rakással hozatni, mint szakácsot és vendéget.

Megvallom, ily körűlmények közt aggódtam az akadémiáért, látván, hogy a jobb fejek sínlenek; hogy a bírálatok rossznál rosszabbak; s egyfelől lethargia, másfelől szégyenbe jutás leszen a ki nem kerűlhető vég. Széchenyi megvígasztalt, igérvén mindent végbevinni, hogy az a bírálatok tára ki ne adassék, s az írók azzal a napszámos munkával ne terheltessenek. Isten engedjen jó kimenetelt; talán ha ez megtörténik, megtörténhetik az akadémiai alkotvány több hibáinak is elenyészése, legalább kevesedése. Talán majd akkor lemondanak azon roppant kiterjedésről, miszerint az akadémia kétannyi írói világnak, mint a miénk, minden individuumait el fogná nyelhetni; talán célirányosabban teszik ki a jutalmakat; talán az előlülésre s tanácskozásokra nézve több demokráciai szabadságot hoznak be. Mert bizony a tudományok országában akár a monarchia, akár az oligarchia helyén kivűl van; s helyén kivűl leszen mindörökké.

Visszaültünk a szekérbe, s követeket menénk látogatni. Benyovszkynál ismét sokan gyűlének együvé, s vítatás lőn a királyi feladások első tárgyáról az urbáriumról. A tolnai követek, s a baranyai Siskovics — Helmeczy növendéke — liberális gondolatokat fejtettek ki; de többen nagyon idegennek mutatkoztak minden concessióktól. Széchenyi sok szépet mondott a proprietas jó következéseiről; az alkotványi jogoknak az egész népre kiterjesztéséről; majd a Pest és Buda közt épülendő hídról szólott; s a

dunai hajózásra újólag készülő két gőzhajóról. Az emberek nem nagyon látszottak őt érteni. Semmi! Ember, mint gyermek, előbb szavakat hall, azután ideákat tanul, s a maga periódján keresztűlmenvén, végre tettre is emelkedik. Így volt ez másutt; így leszen nálunk is.

Ez nap minden bizonnyal egyike Pozsonyban töltött legszebb napjaimnak. Estvéli négytől tízig szünetlen a derék férfi társaságában valék, s általa ismerkedém meg gróf Eszterházy Mihállyal, gróf Andrásyval, s az országgyűlés két híresével: Pázmándyval és Somsich Miklóssal. Az a sors mégsem éppen oly kegyetlen, mint a költő velünk örömest elhitetné! Évekig tartott szenvedésekért olykor-olykor vét egy szép estvét. Kevés! azt mondod. Elhiszem; de minden csak azzal érje be, amije van.

December 21-én 1832

Kilencedfél órakor a kerületek öszvegyűltek, mert tízkor koronaőr-választás vala tartandó. A tanácskozás (minek alapja múlt estve Benyovszkynál vették meg) úgy látszott fontos menetelt vett. Nekik azt mondák, nem elég, hogy a főtáblánál valami elolvastatik; ők saját táblájoknál akarnak mindent megvitatni, s kívánják, hogy mind a királyi feladások, mind a koronaőrségre kandidáltak neveik ott felolvastassanak. E kívánság bejelentetett; s a perszonális összehívá a táblát; s a feladásokat elolvastatá. Vártam, most a választásról leszen szó: de mindazt, amit a kerületben mondottunk, itt elfelejtettük; és a főtáblához általmenvén, örömújjongatás közt a választást véghezvittük. És elszí-

veltük, hogy a koronaőr köszöntő beszéde bár magyarúl kívántatott, mégis latinúl mondatott el; holott az első országos ülésben a főrendeket köszöntő szónok latin beszédéért tele torokkal kiabáltunk.

Ez estve Péchy Ferencnél gyűltünk össze. Szó volt a feladásokról, s az urbáriumról. Vítatást és széjjelmenést láttam; de fejlést és pont felé indúlást még nem. Mi sokaság vagyunk; s mi tarthat bennünket együvé, mi vezethet bennünket egyfelé? az még találni való.

Széchenyi tegnap Andrásynál kezdett valami pontra vonódásról, valami célszerénti dolgozásról szólani; s én felfogtam a tárgyat, s előterjesztvén e külön, e központ nélküli lételben, mint nem fogunk semmire mehetni, kértem organizálna valami egyesületet. Én tudom, rajta nem múlik; de múlik az egyesület tagjain, kik találtatni, vagy találtatván mindvégig állandók maradni nehezen fognak.

December 22-én 1832

Reggel, kilenc órakor kerületi ülés. Jegyzőket kelle választani, s a naplókönyv iránt tenni rendelést. Dunán innen Borsiczkyt kiálták ki, de magát nem ajánlván, a pozsonyi követ Fekete Ferenc választaték. Dunán túl Siskovics baranyai követ nevezteték. Tiszán innen Palóczy ohajtott volna lenni, de azok, kik Ragályi kimaradásaért haragudtanak, az ungvári Bernátot kiálták ki. Tiszán túl Kölcsey volt már sokaktól megszólítva, de vágytársa neki is vala; azonban a választáskor ennek semmi nyoma nem mutatkozott; s a dolog viszálkodás nélkül ment véghez.

A naplókönyv jövén szóba, nagy vitatások lettenek,

1. hogy a napló országos ülésben hitelesíttessék-e meg? vagy, mint eddig, cenzorok által vizsgáltassék?

2. ha cenzorok vizsgálják, a városiak közől is fognak-e azok választatni vagy nem?

Sem az ülésben leendő meghitelesítést, sem a városiak közől is választhatást kivinni nem lehetett. Maradjunk a régi mellett! e volt a legerősb ok.

Quae juvenes didicere, senes perdenda fateri!

E kerületi ülésben árvízként szaporodtak a beszédek. Tíz óra tájban az előlülő már a végzést kimondá, s még tizenkét órakor is egymásután keltek fel a szónokok, egyik a másik mondását ismételvén. A gyorsírók leírtak mindent; de állítások szerint a jegyeket rendes írásba általtenni, négy napra van szükségök. Mit használ így az egész mesterség? vagy jobban kellene dolgaikhoz érteniek, vagy nagyobb számmal lenniek. Mindeddig csak gróf Andrásy által van kettő; s amint mondják Temes vármegye is küldött, de hányat? nem tudom.

December 23-án 1832

Tegnap délután öt órakor a naplókönyv ügyelőire volt scrutinium. A szavazatok beszedetvén, de oly rövid idő alatt meg nem számláltatván: a kerületek széjjeloszoltak. A scrutinium következésében ma 11. fél órakor kerületi ülésben a választottak kineveztetének. Választattak pedig mindenik kerületből nyolcan, összesen harmincketten; kik váltólag négyenként három-három országos ülésre fog-

nak ügyelni, magok is jegyzenek, a királyi tábla tagjaival minden ülés naplóját három nap alatt általnézik; mely általnézés után, a többé semmi változtatás alá nem jöhető napló, huszonnégy óra alatt a sajtó alól kijő. Ez ülésnek hamar vége lőn, s a naplókönyv magyar nyelven készülését már nagyobb részint állva, kalapjaikkal kezeikben végzék el. Morogva ment ki a sokaság nagy része; mert peroratiókat nem tarthatott.

Gróf Andrásyhoz menénk, b. Wesselényi, Pázmándy, Somsich, Czindery és én. A követek nagy része utasítást hozott, hogy országgyűlési újságot eszközöljön. Ez újság javaslata az 1830-diki diaetán gróf Andrásytól, mint tornai követtől tétetek, de függőben marada. Most már az a kérdés: mint kell e tárgyat úgy kezdeni, hogy belőle valami lehessen? Wesselényi az egész dolgot időelőttinek hiszi; de a többek nem akarák a gondolatot ereszteni, s abban állapodának meg, hogy Bertha Sándor (ki a múlt országgyűlés történeteit kivonatba elkészíté, de munkáját a helytartótanács maga elébe kívánván, mindeddig ki nem adhatá) nyújtson a holnapi kerülethez folyamodást, s a kerületi tanácskozások kiadhatását kérje; s kérése elfogadtatván, kezdjen dologhoz, s kéziratát vigye nyomtatás alá. Nem fog a nyomtatás engedtetni? akkor a KK-at és RR-et a pártfogásért szólítsa fel, kik a cél eléréséért mindent el fognak követni.

Ebben állapodánk meg; s délutáni öt órakor több másokkal léptünk fel Benyovszkynál, hol Pázmándy az előbbieket elmondá. Az embereknek kedves dolog volt ismét peroratiókat tarthatni; s addig beszélének, míg végre mindenik egyebet akart a másiknál. Végre Wesselényi is szóra kéreték, s ez a

dologgal járó nehézségeket adván elő, mindnyájan elszörnyűlködtek. S így végzésünk az lőn, hogy e tárgy a holnapi kerületben még fel ne vétessék.

Eszerint holnap a KK. és RR teremében az ülés jobb elrendeléséről leszen szó, s a cenzorokra nézve tett szabályok olvastatnak fel.

December 24-én 1832

Délelőtt öszvegyűltek a kerületek, s az új székosztás javaslata előadatott, mely szerint még több asztal jön a terembe, s minden harmadik ember az új asztalokhoz megy ülni. Vitatás szerencsére nem volt; de talán csak azért, hogy a következők felett annál nagyobb legyen. A cenzorokat illető szabályokat a tegnapi ülés írásba rendelé foglaltatni. A dunántúli jegyző felolvasá az elkészűlt iromány t; s most két kívánat ütötte ki magát. Egyik, hogy az dictatúrára adassék; a másik, hogy mindjárt helyben megrostáltassék. Nagy lőn a tusa; most egyik majd másik fél győzött, míg végre egy harmadik állott elő, állítván, hogy e tárgynak írásba tétetni nem kellett volna. Nőtt a zavar; míg végre e szélvészben a jegyzői szegény mív mindenestől hajótörést szenvedett.

Nem vala egyéb hátra, mint felkelnünk, s ebédre oszlanunk. De felállott Majtényi, s nagyon meglepőleg az újsági tárgyat hozta elő. Égnek minden szentei! Most kezdenek a perorációk omlani; számtalanok emelék szavaikat, s hosszú frázisokkal kezdék mutogatni, hogy nekik *kell*. De mi kell? azt nem lett volna könnyű kitalálni. Gróf Andrásy oda nyilatkoztatván

ki magát, hogy neki mindegy, bár újság, bár havi írás, bár valami más legyen, csak a dolog egyszer kezdessék meg; ettől fogva a haza atyjai tétova majd újságról, majd kerületi naplóról beszéllettek. Nagy Pál azt mondá: nem érti, mit akarnak; s hogy az egész gondolatot elrontsa, feszítve vonta fel a húrt, s mind naplót, mind újságot, még pedig szabadon ítélhetőt, dicset és gáncsot tartalék nélkül kijelenthetőt javaslott. Pázmándy fogott szót, s elmondá, miképpen keveset kell akarni, s beszéde folytában a gróf Andrásynál megállított principiumot kifejté. De mit nekünk e kifejtés? A mi célunk nem a volt, hogy valami pontban öszvejöjjünk; hanem az, hogy sorban mindnyájan expectoráljuk, vagy magyarosan, kimellyesszük magunkat. Kézzel fogható igazság vala, hogy ma semmi végzés lehetséges nem leend. S ez annyival különösebbnek tetszett, mert a kérdésben forgó tárgyat a legelhatározóbb többség kívánta. Hiában! A kívánat csak bizonyos mód által vala kivihető; s hogy e módról szó tétessék, arra nem értünk. Ily környülmények közt semmit inkább ohajtani nem lehetett, mint azt, hogy széket bontsunk. Az előlülők akarták is ezt; de Török — Aradból — hatalmasan szólamlott meg, s kívánt több időt; s ekképpen délutáni két óráig valánk szerencsések az ékesszólás műveit hallgathatni; s bár még akkor is többen maradának beszélhetés nélkül, az ébredező étvágy erőt vett, és mi — legalább én — oly érzések közt szabadúlék ki, mint Nero zárt auditoriumából a hosszú órák után kieresztett hallgatók.

Éjfél van, haza írt levelemet végzém be, s könnyet hullattam a gyermekért, ki távozásomat még most

is siratja. Mily örömektől fosztám meg magamat! s miért? Hogy itt én is sor szerént keljek fel, s patétikus szavakat zengjek az újsági száraz tárgy felett? Ó isteni Plátó! Ó lángerejű Demosthenes! Íme a pálya, melyen el fognátok süllyedni.

December 25-én 1832

Hála az égnek, ma legalább kinyugvám magamat! Lassan mozdúltam ki ágyamból, s otthoni kényelemmel öltöztem fel, és lelkem egy pillantatig csendes kezde lenni; midőn a kerületi elölülő délutánra konferenciát izen. Az az átkozott újság! Az fogja tehát elrontani e napomat is, melyet oly örömmel fogtam volna szebb gondok közt tölteni.

Követtársam jött, s együtt indulánk Wesselényihez, kit a misericordiánusok épületében leltünk meg. Az újságról esvén szó, s azon akadályokról, miket a nyomtatásra nézve a kormány részéről fogunk szenvedni, W. a Landerer kőírási intézetének megvételét tanácslá. Úgy hittem igaza van. Mert mit kell tenni? Kezdeni; még pedig idegen befolyás nélkül. De ha nyomtatót keresünk, kétségkivül nem kezdünk. Kezdeni akarás nem kezdés. Akarni fogunk nyomtatni? Ki leszen a nyomtató, hogy merje? Miként fogjuk a dolgot idegen befolyástól megmenteni, ha a kormány intéseitől függő intézet után kezdjük meg? De kőírási eszközöket pénz által sajátunkká tehetünk, s dolgunkat valóságos nyomtatás által megkezdhetjük. Nem fog a kormánynak tetszeni? Jó, hát eresszen ki parancsolatot; a tárgynak országgyülés elébe kell adatni, s fogunk tusázni és — folyvást nyomtatni. Vagy talán erő fog ellenünk fordíttatni, s hatalomszó fogja sajá-

tunkat elvenni? — Uraim, meg ne ijedjetek, egy ürügy alá nem rejtezhető igazságtalan tett, a tevőnek többet árt, mint a szenvedőnek.

Hagyd el a bölcselkedést jó legény! Mert tudnod kell, az estvéli konferencia mindezeket hinni nem fogja. És mi okon higgyenek neked, ha senkinek sem hisznek? Pázmándy okos férfi, több országgyűlésen volt már jelen, és mégis a mai konferencián véleményét ismét hiában mondá el. S mi konferencia is az, mi ennyi sok fejből áll? Mit csinálnak? Mit mást, mint perorálnak, és míg sok száj sorban perorál, elvész az idő, és a tárgy. Azonban ma mégis a többség végzéshez jutott. Fogunk a kerületi üléseknek naplót tartani, fogjuk e naplót dictaturára ereszteni, s kézirati másolatokban haza küldeni, s fogjuk e naplónak szerkesztőül adni Kölcseyt. Köszönöm uraim! azt hiszitek talán, én egy intéssel teremtem elő a betűket, mint isten a világot — a kaosz méhéből?

És az újság? — tudja a jó ég!

December 26-án 1832

Oly formán, mint a gondokkal keveset, a tegnapi vacsora emésztésével pedig eleget vesződő szenátor, léptem ma a kerületbe; s ködös fővel ülék helyemre. Már folyt a dolog; harsogott a beszéd, s fejére és feketére *éljen* roboga. A kérdés a kerületi naplón forgott; mivel az újság kérdése már tegnapelőtt elhatározottnak lenni jelenteték. Úgy t. i., hogy ahol e tárgy a múlt országgyűlésen elmaradt, most ott kezdessék, azaz valaki folyamodjék a maga útján.

Mindemellett a két tárgy egyre-másra vítatásba fogatott; sokan kívánván, hogy a napló is, újság is

szerkesztve legyen, azonban nyomtattassék, Nagy Pál felállott; s örvendő várakozás leste minden szavát. Tegnap naplót és újságot kívánt feszűlt húrokon; ma naplót ohajtott nagy volumenbe kötve és a könyvesboltban áruba eresztve; az újságot pedig ily országban, hol nem egyetemi, hanem csak privilegiumokon alkotott szabadság van, célirántalannak vallá. Beszéde sebesen rohant, az első szótól az utolsóig csufondáros volt; s szónoki mestersége abban állott, hogy a nem popularis állítást a kormány és németek ellen odavetett szabdalásokkal popularitás színébe öltöztette. Az ifjúság mai és tegnapelőtti beszédét nem hasonlítá, csak elharsogá éljeneit: de a követekre nem csinált behatást. Ezek már 1825 óta gonosznak tartják, s most, minekutána gróf Pálffy zárgondviselőjévé nevezteték, méginkább nem szeretik. Azonban általánfogva karakteri vonásnak látszik a mostani országgyűlés emberein, hogy senki után nem hallgatnak; s még eddig legalább, semmit, ami más által javasoltatik, nem pártfogolnak. És ez mindenfelé divergenciákat szül; s valami pontravonúlás eszközlését lehetetlenné teszi.

Ma, minekutána a litográfia-szerzés ideája tegnap elvettetett, kettő közt fordúlt meg a dolog: diktálás és nyomtatás közt. Nyomtatás után, lehetett látni, még csak kezdethez sem jutunk; a diktálás pedig legalább semminél több vagy valami: így ez bár nehezen, végzésbe ment. Az ifjúság, úgy mondják, haragszik; s úgy hiszem, e leírni nem szerető világban ez úton elakadunk; s akkor talán a kőírás kedvezőbb pillantatban fog javasoltathatni.

És van-e tehát már kerületi napló? — — — —

Úgy véltem, e fog kérdésbe jőni, mert délutáni ötre minden megyei követek a megyei terembe összehiva-

tának. De a királyi feladások jövének szóba, t. i. kell-e azokba ereszkednünk, vagy nem? s ha kell, mi rendben? Sokan azt mondák: az előleges sérelmeken kell kezdeni, s míg azok orvosolva nem lesznek, a feladásokról nem is hallani. Ezek utasításaikra hivatkozának; s attól látszanak félni, hogy másképp minden sérelem orvoslatlan marad. De hát mi lesz a haszon? hogy a sérelmek ez úton orvosoltatni fognak: arra fogadást tenni nem mernék. Nem kezdünk azért a rendszeres munkákba? hiszen azok nemzeti kívánatok; s nemcsak kívánatok, de szükségesek. Magunkat fogjuk-e büntetni? minden ohajtásainkat megsemmisítjük-e, mivel némelyeket el nem érhettünk? De a sérelmek! igenis, a sérelmeket orvosoltatni kell, a sérelmek orvoslására a kormányt kényszeríteni kell, de nem a magunk, hanem az ő kárával. Alkotványunkban a kulcs; kezeink vagynak, csak nyúlni kell hozzá; s apáink Rudolf ellen az 1583-dik évi I. törvénycikkellyel jó példát adtak. Tagadjuk meg az adót! adó és katona-adhatás és megtagadhatás az alkotvány két őrangyala; s jegyezzétek meg —, mind a kettő által az adózó nép nagy masszája érdekeltetik. Tíz millió lélek figyelmét kapni meg — egy próbácskát csak érdemel!

Rudolph Decr. 3. 1583, 157. *clare hoc* suae Mti *indicantes*, quod si sua Mtas veterem ipsorum libertatem integre non restituerit, *se contributionem in futurum offerre nequaquam posse.*

Minden követ felszólíttatott; és sorban mondák el vagy utasításaik tartalmát, vagy öngyőződésöket. Több húsz megyénél kívánta a sérelmeket, de némelyek közűlök a rendszeres munkákkal egyetemben felvétetni; s ha ezen két értelmet külön választjuk: a többség a feladások mellett volt. Úgy látszik, az

urbárium a szavazati erőt bírni fogja; s így nagy tusa talán nem következnék. Azonban a jövendő, mond Homér, az istenség térdein fekszik; s boldogok mi, ha nem egészen váratlan alakban toppan egykor elő!

December 27-én 1832

Mégis keserves dolog, mikor nemcsak a testnek, de a szívnek is vagynak szükségei! S csak még ezen felül azon szükségek oly sokfélék ne volnának. A Brutusok, Deciusok egyetlen egy szívszükséget éreztek: imádni a hazát. Ez imádás hajthatlan erővel kötteték egybe, ábrándozásnak s az ellágyulás édeskeserű óráinak helyet messziről sem enged vala. De mi jelenkor kis emberei nyugtalan szenvedelemmel függünk a hazán, az emberiségen, barátainkon; mi oly örömest sírunk a szép nő keblén, oly olvasztó érzelemmel fogadunk minden örömet, oly tépő fájdalommal minden bánatot, bár mint embert vagy hazafit, mint barátot vagy férjet és atyát érdekeljen az!

Jól tudom én, uraim, ti nem mindnyájan vagytok e szerencsétlenségben. Nem azért, mintha Brutusok és Deciusok volnátok, hanem azért, mert vagy annyira meghízlaltak benneteket, hogy szíveitekhez a kövérség miatt semmi nem fér, vagy bizonyos versenyekre addig idomítottak, míg testben és lélekben elszáradtatok. Én, mint minden más versfirkáló, mikor világról és emberekről szólok legtöbbnyire csak magammal vesződöm. És valljátok meg: nem keserves érzet-e? Hazát és szabadságot életemnek minden napjaiban forró szerelemmel kapcsoltam magamhoz, de e szerelem, mint szerelem a lyányka iránt, ideális képekhez szövé magát, s valahányszor mindennapi hideg való-

sággal találkozott, mindannyiszor sebes fájdalommal égetett. Mit gondoltok? Annak, ki a hazaszeretet szép gondolatát először Plutarch mellett álmodta, kinek élet és halál a hazáért varázsszínekben tűnt fel egykoron, ki a római tanácsot istenek gyűlésének képzelé, kit Rákos partjain a magyar hősgyűlekezet emléke lírai lángba kap vala: annak mit kellett szenvednie, mikor a kerületi ülésbe lépvén, látott és hallott, s poétai fellengéséből egyetlenegy pillantatban hullott le? Ekkor kelének fel a szív ezer meg ezer szükségei, egy ömlengő levélke az én Kálmánkám anyjához, egy sor írás Szemerének és Bártfaynak, — s mennyi zaj a kebelben csendesednék le! És napok telnek, s ezekre nincs idő, s azt kívánjátok mégis, hogy én lelkesült erőben álljak itt, s nektek lángbeszédeket tartsak, míg körűlem jéghidegséggel várjátok a rátok kerülő sort?

Ma is tehát (mert tudni fogjátok, hogy délelőtt kerületi ülés vala) sorban íraták fel az emberek magokat, s a királyi feladások felett beszédeket tartának. A következés nem egészen az lőn, mit a tegnapi konferencia sejdíttetett. Az előleges sérelmek ugyan a rendszeres munkákkal együtt határoztattak felvétetni, de a rendszeres munkák közt nem az urbárium nyert első helyet, hanem a kereskedési tárgy az urbáriummal, s a biztossági munkálatokkal egybekötve. Hiában uraim! A tegnap estvéli konferencia s a mai kerület között tizenhat óra folyt el, s ha a török közmondásként sok történik, míg az alma földre esik: mennyivel több történhetik tizenhat óra folytában. Igen jól jut eszembe, az abaúji követ tegnap az urbárium elsőségét keresett okokkal támogatá, ma pedig a diadalmat nyert részhez tartozott. Az a taps, mondhatom pedig, nagyon csekély bér.

A sérelmek öszveszedésére küldöttség rendeltetett, s már oszlani kezdének, midőn Nagy Pál a küldöttség számára némely meghatározóbb rendeléseket kért, s ez alkalommal, minthogy az előlegesek sorában a nyelvre nézve tett kívánat helyet foglal, e kívánatról is szó tétetek. Természetes vala, hogy a nyelv pártfogókat talált, csak Nagy Pál ellenkezett. Forrani kezde a vita, de sokan már előre kimenvén, minden félbeszakadt s az értelmek oly rend nélkül adattak elő, hogy meghatározólag felfogni nem lehetett. De jól megértém ami a jegyzőkről végezteték, mert úgy mondának: négy jegyző uraimék, a régi szokás szerint írjanak négy nunciumot, mikből vagy a legjobb elfogadtassék, vagy a négyből egy öszveférceltessék. — Exemplaris mód uraim! esküszöm, én így nem teszek.

December 28-án 1832

Bereg vármegye részéről, még az első országos ülésben — tehát időt és helyet nem várva — kívántaték, hogy ifjabb királyunknak a gyilkos kezeiből történt szabadulásáért, közöröm jelentessék. Később e tárgyban reám bízatott a felírás, s éppen törém fejemet, mit és miként kellene kezdenem: midőn izenet érkezik, hogy a király beteg, s délelőtti tízkor érette miséznek. Haldoklónak, gondolám, örömírás nem fog kelleni, félbehagyám a fejtörést s a dunáninneni jegyzőhöz indúlék. Siskovics és Bernát a múlt estve szitkozódva jövének hozzám a végzésért, hogy a jegyzők nunciumversenyre szálljanak, s ma ismét emiatt gyűlének Feketéhez. Elvégeztük, hogy egymással vetélkedésre nem ereszkedünk, s hogy minden tárgyban csak egy dolgozzék, munkáját a többivel mindenkor közölvén.

Tudnotok kell: ez egyezés nemcsak szerénységből eredett, de előrevigyázásból is. Kerületi jegyzőnek lenni, terhes helyezet, de kitetsző: azért sokan vannak, kik áhítják. Így áhítá most a borsodi követ Palóczy, így Temesből Dessewffy. S mi történt? Eljő az első alkalom, s a jegyző az izenetet megírja. A jegyzőségre vágyott és el nem juthatott férfiak kész izenettel zsebeikben jőnek ülésbe, s pártosaikkal együtt a szegény jegyző művének esnek, s minekutána széjjeltörték és rontották, a magokéit veszik elő, s igyekeznek azt győzödelmesen felállítani. Legyen mármost mind a négy jegyzőnek külön műve, s következőleg külön pártja: mily könnyen fog egy ötödik párt diadalt nyerhetni? Azért, uraim, mi okosak valánk, s megegyezénk egymás közt, hogy versenyt nem futunk. Ne gondoljátok azonban, mintha e csel a kritikát megtompíthatná. A literatúra tövises mezején bizonyosan sem annyi kritikus, sem annyi kritikusi dorong nem vár ránk, mint itt a jegyzői munkára. A mi legfőbb elvünk: bölcs az, ki hangot adhat! mert tudnotok kell, sok van, ki szavakat, azaz: tiszta szavakat mondani nem képes, és mégis félig elharapott hangjaival is feláll, s csendességre és kihallgatásra éppen úgy számot tart, mint Brougham. De mondjátok meg az istenért, nem irígylésre méltó sors-e, ily környűlményekben jegyzőnek választatni?

Vége lőn a tanakodásnak, s a terembe menénk, hol a kerületek már csoportoztanak. Három vala a kérdés: mint fogjuk az előlegeseket felterjeszteni? mi okot adunk a feladási rendtől eltávozásnak? s mit fogunk a magyar nyelv előbblépésére ismét kezdeni? Orátoraink az előlegesekhez akarják adatni a magyar katonaságnak az ausztriaitól elválasztását, és a lengyel nemzet felsegélését. Egyébiránt magyar nyelvün-

ket a világ négy sarkaig kívánták volna terjeszteni, s nehány kevesek hajlandók lettek volna, hogy az 1805 : 4 ellenére mindjárt magyarul írjuk a felterjesztést is. Balog, a barsi, kezdé a sort, s követői között Tisza és Palóczy valának kitetszőbbek. Parentációkat hallék a szegény lengyelek felett, mik éljent és tapsot eleget nyerének, de három nem volt, ami kellett volna, idő, hely és erő. Idő és hely, mert az árva lengyel nép nem az előleges, de a majd később jövő sérelmek sorába tartozónak mondatott. Erő, mert az a harminczezer borsodi nemes, kiket Palóczy emlegetett; az a hétszázezer, kiket az egész országban számlálhatunk, parányi sergecskét fognának adni, mihelyt nem szó, hanem tett kívántatnék. Barátim, nem jól ismerjük egymást! ha mellet látsz, nem következik, hogy benne szív is van.

Végzés lőn: hogy csak az 1825. és 30-dik évi előlegesek terjesztetnek fel; hogy a magyar nyelvnek a főrendek táblájánál, s az udvari kancellárián is divatba jövetele kívántassék, hogy a feladások rendváltozata az 1825-diki megállapodással s az adózó nép onnan eredő hasznával támogattassék, s pótolékúl, hogy az országgyűlés Pestre vitele kérettessék.

Kérés elég, kár hogy teljesíthetni más fogja!

És ha én most egy varázsgyűrűvel bírnék, és egyetlen intéssel vihetnék mindent végbe! mint ömlene végig a magyar hang minden ajkon, s mint tolonganának a pesti utcákon, s a roppant híd felett, mit angol művészek az óriás Dunán emelnének! s nem veszélyes állapot ily messze, ily idegenben ülni és küzdeni? S miért? Mert a fészek tizennégy postával közelebb áll a németek fővárosához. Megvallom nektek, jámbor, istenes lélek vagyok, de némely gondolat mellett gonosz kívánságok szállnak meg.

Csendesség és türelem, édes jó uram! Nem köszöni kegyed, hogy követtársai legalább oly buzgó magyarok? hogy Just és Almásy ősz hajakkal tanulták, s bár tördelve is beszélik a magyar szót, hogy a kerületből kijövet Guzmiccsal és Májerrel találkozhatott? Mit fognátok tenni, ha Lincz — — Elég, elég recenzens úr, inkább csak tűrök.

Délután öt órakor ült öszve legelőször az első izenetek és előterjesztések készítésére kirendelt küldöttség. Tárgyai közt az előleges sérelmek s a királyi feladások rende legfontosabbak valának, s ugyanazért kérdés alá ezek vétettek. A kérdés vége a volt: mindezeket miképpen kell előadni, azaz megírni? Szólottak Niczky, Pázmándy, Dókus, Just, Bernát, Siskovics és a nagy-szombati káptalan követe, de minthogy sok fej sokféleképpen gondolkozik, írni pedig csak egyféleképpen kellett: igen természetes, ha a dolgot a jegyzőre bíztuk, és haza oszlottunk, alkalmasint teljes meghatározással, hogy ami iratni fog, azt addig javítjuk, míg többé sem rossz, sem jó nem leend.

December 29-én 1832

Fejtörés és semmi más, azaz: oly napokon, midőn száz okos ember számára kielégítőleg akarunk dolgozni, rendszerint semmit sem teszünk. Feketének jutott a keserű munka, hogy az előleges sérelmeket előterjessze, s ma minden idejét az országgyűlési naplók közt tölté. Kétszer jártam hozzá, nem tudván miért. E céltalan járás elrontá napomat, s kérjetek, vagy fenyítsetek — naplómban a mai lap üresen marad.

December 30-án 1832

Aki egész éjjel aktákat forgat, s reggelre két nyomorúlt lapot a M. kamara függetlenségéről s a nyelv tárgyában fennálló kívánatról félálomban végez el, az nehezen fog másnap valamely társaság elsőrendű csillaga lehetni. Nem tudom, ha eléggé jól kifejeztem-e magamat? Képzeljetek egy fekete bőrpamlagot, s a pamlag felett viseltes szürke prém közől kitűnő fejet szakáll és haj nélkül, ráncolt szemöldökkel, álomtól nehéz héjakkal, s alkalmasint savanyú vonáskával a száj körűl, olyforma alakban, mint a pultavai csatát vesztett hős — és félig-meddig tudni fogjátok: milyforma valék a reggel, midőn követtársam s kevéssel utána Wesselényi szobámba léptenek. Az utolsó tegnap estve konferenciára hívatott; nem jelenhetvén meg, ma hallám, hogy Pázmándy, gróf Andrásy, s több mások közt az a Kossuth is megjelent nála, ki valamely nap, mint távollevők követe, a kerületi napló nyomtatását sürgette. E napló fordult fel mostan is. Kossuth az eddigi ülésekről tett jegyzékeit felolvasá, tetszést nyert, és azonnal egyezés lőn, hogy a napló alkotása reá, Oroszra, s a két gyorsíróra bízassék, s fáradozásaikért a fizetés aláírás útján gyűjtessék.

Dimidium facti qui coepit habet..... És íme mi, az országgyűlés tizennegyedik napján, még mindig a kezdet előtt vagyunk. Mert mindezen tanakodások mit tesznek mást, mint hogy azt a módot keresik, ami szerint a dologhoz kezdenünk lehessen?

Nem úgy van-e? A mód bizonyosan tegnap sem találtatott ki. Estvéli ötkor küldöttségi gyűlés vala, s gróf Andrásy kérdeztetvén általam, K... személyét gyanúsnak mondotta, s így a naplónak szerkesztője még ma sincs.

Egyébiránt a küldöttség lassan megy elő, s mai ülésünkben nem nyertünk egyebet, hanem hogy a jegyzői dolgozást újolag dolgoztatni rendeltük. Azok a gonosz praeferentiálék! Mikor oly nehezen lehetett megegyezni: ha a felírás szövedékében fejtessenek-e ki, vagy csak ragasztékban adassanak? Hála az égnek, ma az utolsóra csakugyan meghatároztuk magunkat, s egyszercsak mégis véget érünk.

December 31-én 1832

Míg Fekete az előlegesekkel ismét és ismét vesződik, én a múlt éjjel a kevésbé szövevényeseket dolgoztam fel: három izenetet, egyet a főtábla magyarrá léte, másat a felírások és törvények hazai nyelven készülhetése, harmadikat az országgyűlés Pestre vitele iránt, s a két utolsó tárgyban két felírást.

Estvéli ötkor a küldöttség ismét öszvejött, a dolgozások diktálva nem levén — pipázni. Megvallom nektek, a dolgok menetelét, vagy inkább nemmenetelét únni kezdem. Azért töltünk-e most kevéssel sok időt, hogy majd továbbad soknak nagyon kevés maradjon?

Végső nap az évben. Boldog ki önérzéssel tekinthet vissza a napokra, melyek elfolytanak. Még boldogabb, ki előtt a jövő szép reményekkel nyílik meg. Legboldogabb pedig, kit a jelenlét örömei a múlt és jövő gondolatától elvonnak.

Nekem a költő sorsa jutott osztályrészül: epedni a múlt után.

És mi az a múlt? Homályos visszérzése a fejlő ifjúság sejdítéssel tölt álmainak, mely fátyolként lebeg

az emlékezetben, melyen keresztűl annyi magas, annyi forró, szent érzelem, név és alak nélkül, varázszínekkel felülöntve sugárzik. És minden oly szép, minden oly öszvehangzó, még az ellentételben is! Messzevágy és honszerelem, szabadság és szívlekötés, lángerő és olvadozás, és minden ami az emberi keblet majd titkos cserében, majd ismeretlen vegyületben bírja: együtt alkotják a magyarázhatatlan egészet, a költői örök távolban álló, de mindig magához kecsegtető hazát.

Ti nem értitek e szavakat. És igazatok van. Mert amit a lélek hosszú szép álmok által tett sajátává, ami érzelmi homályból gondolati tisztaságra soha fel nem derül, ami a látszó világ alakjait azért olvasztja össze, hogy a képzelet erejében ideállá váljanak: azt érteni nem lehet. Érezni pedig, — oh barátim, azt az édeskeserű, azt a sötét-világos, azt a szívet és ideget keresztűlrezgő, azt a lélekben oly tisztán álló, és mégis oly ismeretlen valamit érezni, nem dolga mindennek.

Imádjátok a gondviselést! Ez érzelem nélkül az öröm ideálját nem ismeritek ugyan; de az ideállá emelkedő fájdalmat sem. Mert a fájdalom is felveszi a szépség alakját; s mint a márvány Niobe szívet és lelket vívhatlan erővel ragad meg; hogy mindig ifjú szerelemmel függjünk rajta; s öszvedűlt kebellel is jobban-jobban fűzzük magunkhoz; minden vigasztalást kerülvén, ne hogy az imádott bájképet tőlünk elragadja. Ily fájdalmat képzelt a festő, midőn a szenvedő Mária isteni arcát vásznára önté; ilyet az olvadó Raynold, midőn Elizának emléket állított; és, ah, ilyet érez vala a lyánykák legszebbike, midőn szerelmében lassan elhervada.

Ősz gyermek, mit akarsz ez epedéssel? Azért lép-

tél-e fel polgári pályára, hogy ifjúságod álmait ismét elálmodjad?

Uraim, a lélek: mint a húr. Majd szenderítő lágy hangot ád, majd megrázó hangokkal riaszt fel. Isten bizonyságom, azokat az örökre egyhangú lelkeket sohasem szerettem! Azokat csak egyetlen oldalról érdekelhetni; s mit kell tennem, ha éppen ez egyetlent érdekelni kedvem nincs.

Január 1-én 1833

Délelőtt a küldöttség öszveült, s a királyi feladásokra készülő válasszal s az előlegesekkel bajlódott. Ezerszer mondám el életemben, amit La Bruyèretől tanultam, egy ember jobb könyvet ír, mint negyven. Tegyétek hozzá: egy ember könnyebben ír negyven könyvet, mint egyet negyven. És minő baj, egyik így alkotja öszve fejében a gondolatot, a másik úgy; s mindenik a benne élő alkotványt szeretné papirosra önteni; s mivel mindenikét, mint Pandora szelencéjében egy halmazba önteni nem lehet: a dolog, természet szerint, igen elevenen ugyan, de nem messze halad. Mindezekből gondolhatjátok, hogy mi még ma sem vagyunk készen és bizonyosan holnap sem leszünk.

A főpohárnokmester ebédénél, az abaúji öreg követtől politikai avált okfőket hallani: nem volt előttem váratlan. Oly sok ifjú követet és nemkövetet láttam életemben, kik Wladislaw idejébe, mikor a Dózsa parasztait, maradékostól együtt örök szolgaságra kárhoztatták, igen illő alakok lettenek volna. De, midőn az új szók ellen kezdődött a beszéd, úgy érzém maga-

mat, mintha istenben boldogúlt szuperintendens B. úrnak asztalánál ülnék. Jutott eszembe: az országban valaha az újítás miatt nagy pör folyt, de mióta mind a két fél hősei az atyákhoz költözének; mióta a háború kezdetétől már harmadik generáció lépett fel: megvallom azóta többnyire minden szó új voltát elfeledtem: legalább azokét, amik 1790-dik évtől fogva 1810-ig termettenek. Ezeket az új szó gyűlölőit olyformán képzeltem, mint azt, kinek históriai tudománya a tatárfutásig hat; s míg a hírlapok a reformról kürtölgetnek, ő a borsai oláhok csatájáról regél.

Estvelgett, s Wesselényi jött hozzám, s Erdélyről tőn szót. A lelkes férfi forrón ohajtja a kis haza visszakapcsoltatását; s az ő sürgetésére szólítá fel Szatmár vármegye két év előtt e tárgyban az egész országot; s most engem szólított fel: e cikkelyt dolgoznám ki. Általvevém adatait, s estvétől fogva reggeli hat óráig dolgozám.

Hiszitek-e, hogy diplomatikai, száraz munka mellett a lélekre poétai hevület szállhat? Pedig úgy van! Míg a szerződéseket évről-évre jegyezgetém; míg a törvénycikkelyekből erősségeket szedék, s az országgyűlési naplókat rendre forgatám: a történetek szép koszorúja fűződött emlékezetemben. Előttem állott a mohácsi nap és Zápolya; előttem Martinuzzi, Báthori, Bocskay és Bethlen, s amint képzeletem két század alakjain végigröppent, fájdalmasan akadt meg az örökre elbújdosott sergecskén. Kezem akaratlanúl nyomódott mellemhez. És tudjátok-e ti, mit teszen a szó: távozni, és vissza többé nem jőni? távozni és ellenségi kezek közt hagyni mindent — hitvesét és gyermekeit?

Mondom nektek: e kínt egészen általgondolni nem merem.

Szegény szép kis Erdély, a te gyermekeid idegen parton hamvadnak; ki fog onnan egy maroknyi port hozni? hogyha talán egy könny fakadna még látására, egy forró szent könyű, mely a szíveken fekvő jeget felolvaszthatná!

Január 2-án 1833

A küldöttség kétszer tartott ülést; Fekete már kétízben írta meg a felírást; de nem ment. Ma Bernát állott elő eggyel, a jegyzői szerződés ellenére ugyan; de az övé is számtalan tusát és fejtörést okoz.

Jó éjszakát! az én időm öldököltetik. Még csak leveleket sincs ürességem írni. És mi miatt? Ülés miatt. Mert csak ülök napálló napestig, és hallgatom a kritika élő leckéit.

Az az *igitur!* meg az az *etiam!*

Ki kell törleni!

De itt igen szép lenne egy *tam.*

Ó ez a *tam* felséges!

Igen; de a másik sorba *quam* kellene.

Jó! *tam* és *quam:* gyönyörű párhang.

De uraim, én ezt a paragrafot előbb szeretném.

Az érdemes követ igen bölcsen mondja; azonban csekély ítéletem szerint, talán utóbb kellene helyhetni.

Tökéletesen egyet értek! csak szeretném, ha kettészakasztatván fele előbb, fele pedig utóbb tétetnék.

A gondolat jó! s így a vitatást is elkerülhetjük; mert a paragraf elűl-hátúl lesz.

Kérem, már nagyon sok időt vesztünk.

Uraim, a sietés nem jó; meg kell fontolni minden szót.

Holnap, mert a vacsora veszélyben forog.

Tek. küldöttség, nekem egy szép ideám volna.
Maradjon amint írva van.
De csak kérem, azt a másikat diktáljuk.
Már sokan elmentek; hagyjuk el.
Ad revidendum!

Január 3-án 1833

Felolvasám (mert délelőtt ismét ült a küldöttség) az Erdélyről szóló cikkelyt; meghagyák, fordítsam deákra; s jegyző társaimat Beőthyvel és Dókussal együtt hozzám rendelék, hogy diplomatikai adataimat vizsgálnák meg. Jöttem, a küldöttség még ott maradt, s egy valahonnan újolag került felírást vett kézhez. Felírás tehát már volna négy.

Estve nem jelentem meg a küldöttségben. A névtelen felírás jött szóba. Nehányan, úgy beszélik, nagyon pártolták; de nagy tusa után, a Bernát két egész nap tépett és foltozott felírása maradt meg, hogy a kerületi ülésben ismét üstökrángatásokat szenvedjen.

Január 4-én 1833

Fél nyolcra az alküldöttség gyűlni kezdett szobámba, s a múlt éjjel latinúl dolgozott erdélyi cikkely kútfejeit megvizsgálta. Együtt mentünk tíz tájban a fő küldöttség ülésébe; s a dolgozás felolvastatott.

Ime tehát készen vagyunk, azaz, írtunk, vagy inkább férceltünk:

egy felírást és izenetet a feladásokra,

egyet a nyelv ügyében, hogy az 1805 : 4 eltöröltessék,

egyet a diéta Pestre viteléről,

egy izenetet a főrendekhez, hogy magyarúl írjanak ; s ezeken kivűl az előlegesek is szerkesztve vagynak. Tehát holnap kerületi ülés fog tartatni ; hogy mindezek egymásután megtépásztassanak. S mondják, nagy a kritikai készület. Isten adjon nekik annyi bölcseséget, amennyire szükségök van.

Január 5-én 1833

Ha kerületi ülést sohasem láttatok, úgy nem tudom, mi által tegyem azt előttetek képzelhetővé. Az ország határain belöl semmi sincs, amivel azt jól lehetne hasonlítani. Közgyűléseinken sok ember jelenik meg, de először a beszélők a sokasághoz képest kevesek ; másodszor az előlülőség törvényes tekintettel bír, ki a tisztiügyésznek inthet, s ez a II : 69. címet mozgásba teheti. A kerület az ország választottaiból áll ; s ezek vagy jól készült lelkes férfiak ; vagy jól készült lelkes férfiaknak kellvén lennick, magokat olyanok gyanánt mutogatók. Ez vagy amaz ; minden esetre a beszélők száma annyi, ahány a gyűlési tag. Tedd hozzá, hogy itt sem törvényes előlülőség, sem tekintet, sem tiszti ügyész, sem II : 69 nincs. Egy kis konveniencián alapúl minden rend ; s ily gyenge alapról mi könnyű lehullani !

Az írnok egy pillantatot vet a megye kapuján kifüggesztett cédulára, s jön : tizenegykor cirkulus ! A követ nyakába kavarítja köpönyegét, s a megye nagyobb termében az asztalnál széket fog ; egymás után gyűlnek társai, s velök együtt a hallgatni, — sajátképpen lármázni jövő ifjúság ; mellyel imittamott vegyesen minden karú és rendű férfiak ülnek vagy állanak. Tömve a terem ; most a két előlülő,

vagy sajátképpen előlálló jön, mert tiszteletből a kerületek iránt magyar ruhába öltözve, kardosan jőnek, s egymás mellé állván, kezdik és vezetik a tanácskozást. Alig állának helyre, s még a tanácskozási tárgyat ki sem jelenték; s már mindenfelől emelkedés, intés és kérés. Húsz, harminc iratja fel nevét; mert szólani akar. Ez az egyetlen, de természet szerint sokszor megsérteni szokott rend, melyre egy kis vigyázat van. Most kimondatik a tárgy; s ki szerencsés volt először felíratni, felemelkedik, s a magáét elmondja. Boldog ő, mert a szűlés kínain hamar általment; de akire három óra múlva jön a sor; aki nagy nehezen pőrölyözött beszédecskéjét háromszor huszonnégy óra alatt nem kis fejtöréssel megmemorizálván, azt, minek előtte szóhoz jöhetne, tizenkilenc követtől hallja több vagy kevesebb különbséggel elmondatni, — — az, édes barátim, minden keresztyén lélek szánakodását megérdemli. Azonban mind egyre jár! Kinek mi van begyében, azt előadja; nehányan ásítnak vagy fejeiket vakarják, egy-két gyorsíró, s egy-két kuriozitást kedvelő, vagy a végre küldött ifjú, vagy ha nem éppen ifjú is, jegyezget; az írnoki sokaság legnagyobb része pedig lesi a szót; s minden tele szájjal mondott frázis után harsogja: *éljen*. És ezt harsogja édesre, ezt keserűre, amint jő, s mindemellett is e harsogás nagy becsben tartatik. Nem egyszer látnál ősz fejeket, kik a múlt estve barátaik közt meggyőződésből származott ítéleteiket kimondák, s a kerületi tapsért más reggel ellenkezőleg nyilatkoztak. Meg kell vallani, erős talpon építjük a haza boldogságát.

De, ha egy ilyen orátori ülés nevezetes, mit fogtok mondani, ha egy kritikait láthattok. Orátorinak nevezem azt, melyben a tanácskozás az előlülők által feladott tárgy felett ékesszólással foly, kritikainak, mi-

dőn valamely jegyzői munkáról van kérdés. S egy ily nevezetes ülés volt a mai.

Sokáig dolgozott a küldöttség, s e heverő napokban a követek a dictaturából kijött izeneteknek estek, s halmaz javítgatásokat hozának zsebeikben. Enyém lőn a szerencsétlenség dolgozásimmal legelőször fellépni. A főrendeket felszólító izeneten kelle kezdenem, s íme omlott a kritikának zápora. Ez azt akará így, az ezt; egyik cikkelyenként kívánta újra olvastatni; másik akará, hogy maradjon, mint van. Nagy Pál gyorsítani akará a dolgot; s ohajtá, ne vívnának szavak miatt. Benyovszky haragosan költ fel, mert nekik kedvek van vívni, s parancsolatot senkitől sem fogadnak el. Az izenet, zúgás és lárma, ellenküzdés és javallat között, egy kis pótolékkal elfogadtatott.

A magyar nyelv ügyében küldendő felírás izenete még nagyobb lármát okoza. A máramarosi követ egy magyar, az árvai egy latin pályamunkát olvasott fel: mindenik elveszté a versenyt. Iszonyú bajjal jutának egy kis igazításhoz, mi mellett a tusa elcsendesedék.

Most jött az országgyűlés Pestre vitelét tárgyazó üzenet. A Pestvárosi követ szerencsétlenségére megköszöné a RR. hajlandóságát városa iránt; s ígért részéről minden jót. Szaván fogák, faggatni kezdék, s kívánák: e nyilatkoztatás a felírásban említtetnék meg. Megemlíttetni rendeltetett: s minden más javítgatások félrevettetvén: a roppant nehézségű munkának vége lőn. Van tehát három izenetecskénk félnapi küzdéssel.

Tantae molis erat romanam condere gentem!

Siskovics és a szatmári követ keserű panaszokat tevének egymásnak e hátramaradt, ez előre nem töre-

kedő, e sötét elvekkel teljes, e leghívebb emberei iránt hálátlan nemzet fölött; midőn ötöt vert az óra, s indúlánk Wesselényihez. Itt leltük Dubraviczkyt, a tolnai párt, Ocskayt és Ötvest, s keves időre jöttek utánunk Pázmándy és Somsich. A kérdés nem vala kicsiny. December 27-dikén a kereskedési tárgy nyert elsőséget; e végzésen épűlt a felírás is, mely holnap olvastatni fog. Mit teszünk? Az országos ülésben az urbárium elsősége miatt tusa lesz; s hihetőleg az urbárium nyer; s nem fog-e a kerületekre impopularitás színe ragadni, hogy keblökben az adózó nép ügye hátra tétetett? Vagy az országos ülésben is erősek leszünk? Jó! de leszünk-e akkor is, ha majd a főrendek visszaküldik a felírást? s a legnagyobb erő esetére, leszünk-e akkor is, ha a felírás mind a két táblán keresztűlmenvén, a kancellária fog dolgozni? Az udvar láttassék-e liberálisnak, mert a feladásokat az urbáriumon kezdé? s a nemesség a parasztok ellenségének, mert e látszólag igen emberi kezdetet el nem fogadá? De mit tenni? A végzés kimondatott, azonban azóta nehány követek az urbáriumnak kedvező utasítást nyerének. Nem jó volna-e, ha ezek a kérdést ismét megújítanák? Hihető, hogy a többség készen lesz.

Ez vala a tanácskozás; s Pázmándy ígéretet tőn, hogy a győri követet, ez egyik az új utasítást nyertek közől, a dolog megkezdésére felszólítja. Wesselényi Borsiczkynak, ki holnap előlülő leszen, értesítését vállalá fel.

Január 6-án 1833

Kilenckor reggel Pázmándyhoz mentem; s nála lelém Wesselényit, Dubraviczkyt, Balogot, Palóczyt,

Bernátot és a győri követet. A religió ügye forgott fel. Beőthy jött; s ezt, minthogy a római szertartásúak közől van, szemelték ki amazok, hogy az ügyre nézve az indítványt megtegye. Hajlandó, vagy inkább igen kész vala; annyival inkább, mert az 1790 : 26. cikkely önkényes magyarázataira nézve comittenseitől gravament hozott. Ez menni fog; de az urbárium? Bernát és Beőthy tüzesen szólának a kereskedési tárgy elsősége mellett; Wesselényi vakará fejét; s fejét vakarni annál több oka volt, mert sokan ohajtják szíveikben az urbárium előtételét, anélkül, hogy a minapi végzés változtatására nézve javaslatot tenni mernének. A Győr megyei követ pótoló utasítást nyert ugyan, s ebben az urbárium van elsőnek állítva: s az indítványra mégsem határozá el magát.

A kerületi előlülésre ma Borsiczky és Bernát következének. Wesselényi reggel jókor amazzal szólott; s az urbáriumhoz hajlónak lelte. Most Bernát tüzeskedését hallván, kilopózott Pázmándytól, hogy a Borsiczkyhoz induló Bernátot megelőzze, s az ennek lehető kinyilatkozása által történendő meglepésnek elejét vegye. Pázmándy, Bernát és én kevés idő múlva utána indulánk, s már Borsiczkytól visszajőve az útcán találkozott velünk.

Borsiczkyt magyar ruhájában lelők, készen a personálishoz menetelre. Középtermetű, száraz ember; beszéde sebes és nyers, társasági körben és gyűléseken kormányt és papirendet vagdalni szerető, egyébiránt karakteri vonásait több országgyűléseken keresztül állandólag megtartó. Könyvespolcán országgyűlési irományokon s naplókon kivűl státustudományi könyveket láték.

Elkezdődött a kerületi ülés; s a magyar nyelv ügyében, és az országgyűlés Pestre vitele miatt készült felírásokat olvasám fel. Nagy volt a kritikusi hév, s a parányi két irománnyal két egész órát tékozoltunk el, míg utoljára is változatlan maradtak. Most fogtunk a feladásokra készült felíráshoz; s minekutána a két első cikkelyről széltében szólottunk volna, minden végzés nélkül ebédelni eloszlánk.

A jó étvágy mégis sok csomót ketté vág.

Megvallom, e maximára sok szép gondolat tolakodik fejembe; s miért ne tennélek benneteket oly szerencsésekké, hogy szép gondolatokat olvassatok?

A dunai vízmérőt vevén hasonlatosságúl, a jóllakás állapota leszen az 0. Ilyenkor az étvágy a nullán állván, az ember teljes erejében érzi magát, örömest hall s még örömestebb beszél, s vítatásokra kedvvel ereszkedik. Ezalatt a nulla észrevétlen elmerűl, a lépcsők lassan-lassan emelkednek, s anélkül, hogy tudnók, bizonyos homályos érzet támad bennünk, s vágyunk elfelé. Egy is, más is órájához nyúl, észre kezdi venni, hogy a beszédek hosszúk, hogy olyanról is foly szó, ami sajátképpen nem ide tartozik. Egy-egy ásítás, egy-egy könyökölés, egy-egy morgáshoz hasonló hang kezdődik, lassanként nyilvános békétlenség üti ki magát, s végre félharagban ugrálnak fel székeikről, köpönyeg és kalap után kapkodva.

Tegyük már, hogy valamely gyűlésnek oly előlülője van, kit otthagyni nem szabad; mi felszámíthatatlan hasznát veheti ez a lépcsők emelkedésének? Akar kivinni valamit? hagyja az emelkedés főpontjára, s bizonyosan nyer. Sok embert sem kulcs, sem pántlika, sem sarkantyú, sem kereszt nem hajt, azaz, nem sok embert, de némelyt, hanem szeretném látni a hőst, ki ez étvágy főpontján is győzelmet venethe.

Ott diplomácia, hazafiság, oppozició s isten tudja mi minden hajósüllyedést szenved, és az ember a haza jogait a szó betű szerinti értelmében — egy tál pépért adja el.

Aztán, édes barátim — — zörren az ajtó, s Wesselényi belép.

Az a felírás a feladásokra nemde a botránkozásig rossz?

Való, és hogyan is lehetne az jó, ami férceltetik? Andrásynál valék, s ismeretlen szerzőtől olvasánk valamit. — S lehetne azt látni?

Papirost húza ki zsebéből, s olvasott hasonlatlanúl jobbat annál, amit a Bernátéból a küldöttség foltoza. Pázmándyék már elfogadák azt, holnap a kerületnek javaslatképpen előadják.

Wesselényi ma reggeltől estig követtől követig járt, s proselitusokat keresett az urbárium elsőségére. Estve tízkor jött hozzám, a holnapi többség bizonyos reménye ömlött el arcán. De mégsem találkozott, ki az indítványt magára vállalja, s így az indító én leszek.

Január 7-én 1833

Aki reményt bír, az éleményre számot ne tartson. E maximát még Schillertől tanultam, s ma saját tapasztalásommal bizonyosodék be. Előfogók a felírást, Ghiczy felolvasá a Wesselényi sorait, el nem fogadák. S én indítványt tettem az urbárium iránt, és hasonlóul el nem fogadák. Mert úgy mondának, amit a kerületek egyszer végeztek, azt az országos ülésen kivűl megváltoztatni szokásban nincs. Tehát hova lőn a többség, mellyel tegnap Wesselényit biztaták? Siskovicson, Czinderyn, és a két tolnain kivűl

alig szólott valaki. Pázmándy maga is hallgatott. Mit jelent ez? Erőt és merész lelket bizonyosan nem.

Az adresse tehát izeneti formájában meg van állítva, s esküt mernék tenni, hogy e három év alatt egész Európában nyomorúltabb adresse nem készült.

Január 8-án 1833

Tegnapelőtt ebédnél az arisztokrácia és demokrácia közt folyt a pör. E két szó most nálunk divatban van, de a sokaság egyiket sem látszik érteni. Beszélének róla sokat, amiket Siskovics hallván, felém hajolt s lassan sohajtva mondá : *szegény haza, mi hátra vagy !*

Bizony, bizony mondom nektek e mondás az aranymondások közé tartozik, s ha szívünk szerint gondolkoznánk róla : reményünk lehetne, hogy még valami válhat belőlünk. De mi erről nemcsak gondolkozni, de hallani sem akarunk. Mi átkoztuk a Csokonai recenzensét, mert ítélete szerint még a poézis mezején kicsiny plánták vagyunk ; mi átkoztuk a Hitel íróját, mert ítélete szerint a státustudomány és gazdálkodás mezején még kisebb plánták vagyunk ; s ennyi sok átok következéseül várhatunk-e áldást magunkra?

A kővel öszvehajigált próféta utoljára elnémúl, s kiáltó szó a pusztában sem leszen.

Ezért nem szabad kikiáltani, hogy hátra vagyunk ; s oly igen hátra, hogy a jót a felette rossztul megválasztani nem tudjuk. Ez állítás bizonyságául sok mindent fogtok még e naplóban olvasni.

Az országgyűlési irományokban a tegnapi izenet ki lesz nyomtatva. Hasonlítás nem árt, s hogy legyen mit hasonlítnotok : íme a Wesselényi által hozott s figyelemre nem érdemesített három periód.

§. A KK. és RR. ez országgyűlésre (melynek határnapja 1831-dik évi október 2-ra törvény által állapíttaték meg) ő királyi Felsége idéző levelével meghívatván, nem képesek azon fájdalommal teljes érzelmet elfojtani, mit a közelebb múlt években dúló ismeretlen nyavalya, s annak igen nyugtalanító következései gerjesztének, számos munkás polgártársaik alig pótolható veszte, s a törvényesen megrendelt országgyűlés elhalasztása pedig még keserűbbé tevének.

§. Vígasztalást lelnek azonban ő királyi Felségének azon kijelentett szándékában, mely szerint azokat, amik a hazai belső boldogság alapjának megerősítése s a külön osztályú hazafiak közt a rokonság szorosb öszvekötésére legnagyobb fontosságúak s foganatúak, atyailag királyi gondjainak főtárgyává tevé.

§. Nevelik az ettől gerjesztett reményt amaz atyai szavak, melyekkel felszólíttatnak, hogy elődeiktől öröklött polgári alkotványoknak (amennyiben szükség) gondos törvényekkel javítása s erősítése által, annak dicsőségét unokáikra gazdagabban s tökéletesben szállítsák.

S íme azok, kik örömest villogtatják a kritikai pálcát, kik oly örömest tesznek szó helyébe szavat, a tegnapi izenet eleje mellett, a felülállókat figyelemre méltónak nem tarták!

A múlt nap, úgymond Wesselényi, gyásznap vala. Én is úgy hiszem. Azáltal, hogy az urbárium elsőségét el nem fogadók, hogy előbb a kereskedési tárgynál fogva saját zsebeinkről akartunk gondoskodni, letörlöttük magunkról a liberalitás színét, s a popularitás minden vonásait; fogják kérdeni: ezek-e a férfiak, kik 1825 előtt az adó miatt commissiókat szenvedni készek valának? ezek-e a férfiak, kik 1830-ban a parasztot katonának adni nem akarák? feleljük:

ezek! commissiókat szenvedének s az adót fizettetek, mint parancsolva volt. Intést és ígéretet nyerének: s a parasztot katonának adák, mint kívánva volt. És most — — de várnotok kell. Ha majd a kerületi végzés egykor csakugyan megváltozik, e cikkelyhez szép toldalékot fogok ragasztani.

A mai kerület igen engedelmes vala; a tegnapi izenetből fordított felírás olvastaték fel, s kis változással elfogadtatott. Következtek az előlegesek. Az első pontot Fekete olvasá, s utána én állottam fel az Erdélyt és a Részeket illető dolgozással. Behatást csinált s elfogadtatott. Bár így fogadtatnék mindenütt! Én fél erdélyi vagyok, s valahányszor e földről gondolkozom, poétai hév ömlik el keblemen. Eszembe jut a hős, ki mindenét elvesztette a népért, mely őt csábító szavakra elhagyá; eszembe jut a barna szép hölgyecske, ki engem ott szerelme zálogául mutatott be férjének — az én anyám! Oh ha ti csak egy szikrát, csak egyetlenegyet kapnátok a lángból, mely keblemben ég! Akkor mienk lenne Erdély, a szép haza; válhatatlan örök kapcsolattal a miénk. Mit nem adnék érette, s mily örömmel adnám a nyert tapsokat, s a mondott köszönetet érette, csak egyszer vethetném le magamat a földre, hol születtem, s rebeghetném: *visszanyertelek.*

Jámbor, és te ismét reményt ölelsz? — Hagyjatok engem! vagy nem tudjátok talán, hogy a remény nem éppen oly semmit jelentő alak, mint filozófjaitok gondolják? Vágy és eped a szív, s belőle forró, szép érzelem fejlik ki, a képzelet varázsszínekkel áll lélekben, lassan közeleik az érzelemhez, s ha majd egészen egyesűlnek, ha egyik a másikban olvad fel: e vegyűletből származik a remény. Ezért van, hogy

lelket és szívet tölt, ezért, hogy szerelemmel tudunk rajta függeni, ezért, hogy oly későn, oly nehezen, oly kínosan válhatunk meg tőle. És hányszor a megnyert ohajtás nem oly kecses, mint a remény vala! Hagyjatok engem reménylni; s higgyétek el, ez a boldogságnak egy neme.

Január 9-én 1833

Mai kerületben az előlegeseknek akaránk adni pótolékot. Bezerédi kíváná, hogy az 1826-diki előlegesek sorából a nemesi felkelés tárgya, s királyunknak az országban lakása a mostaniakhoz kapcsoltatva sürgettessék. Elsőre felelék, hogy az különös munkálatban levén feldolgozva, maga idejében fog felvétetni; a másodikat külön felírásba foglaltatni rendelék.

Most Beőthy álla fel; s megyéjének a vallási törvénycikkely (1790/1 : 26.) megsértése miatt fennálló nehézségeit adá elő; s kérte, hogy a sérelmek vizsgálatára és szerkesztésére küldöttség rendeltessék ki. Beszéde férfiasan szép vala, azaz: szép, erős és merész. Említé a bécsi és linczi szerződéseket; rövid pillantást vetett a Mária Terézia korára; a II. József által kihirdetett türelmet (mivel az a tartozott, teljes szabadság csekély pótoléka vala) sértésnek vevé; majd általment a kérdéses törvénycikkelyre, s annak sokrendbeli megrontásáról panaszkodott.

Harsogó *éljen* követé a beszédet; s higgyétek el, ez országgyűlés folytában az *éljen* ily méltólag egyszer-egyszer nem harsogott.

Előlülőink a küldöttséget kirendelék; s a már régen célbavett, s mindeddig nem teljesített székosztást vették elő. Már egyszer egyezés történt, hogy a papság a királyi táblával egy osztályba húzódván,

a tőlök üresen maradó asztalhoz a más kettőtől minden harmadik követ menjen által. Most két mód hozaték kérdésbe: vagy, hogy e régibb egyezés maradjon; s a követek három asztalnál — s a harmadiknál dunai és tiszai megyékből együtt — üljenek; vagy, hogy három helyett négy asztal álljon, s a külön víz mellettiek külön asztalhoz jussanak. Ez utóbbi terv a nádortól jött; s úgy látszott a hallgató ifjúság kizárására céloza; mely akkor legalól a kemence és ajtó körűl rossz helyzetbe tétetnék. Mi — hála istennek — a köznyilvánságnak általános ellenségei nem vagyunk; tehát e tervet el sem is fogadók.

De a három asztal? Oh, a három asztal gáncs alá nem jöhető gondolat; a kár csak az, hogy akiknek oda menni kellene, nem akarnak. Azt mondák: a kerület már egyszer elvégzé; s azt megváltoztatni nem illik. Ez okoskodás, miáltal tegnapelőtt az urbáriumi kérdés elvetteték, jó lovagolni való paripa, de némelykor menni nem akar. Nehány követ kinyilatkoztatá, hogy a hely nem övé, hanem megyéjeé levén, nem engedi; s következőleg nem mozdúl. Ez csomó vala, mit oldani vagy vágni kellett. Kezdődék a tusa; Bernát és Hertelendy fulánkos szavakat váltának; s végre kitalálták: mennénk helybe, s magában az országos teremben intéznők el a bajt. De mikor? Délután. Nem, nem, most mindjárt.

Felugráltunk s indúlánk
— — — zúgva és kiabálva madárként,
Zúgások valamint történ darvaknak az égen,
Mellyek futván a telet és a fellegi záport,
Okeanosz hullámi fölött ők zúgva röpűlnek, —

és mentünk és értük az országházát és beléptünk a kapun, és felmenénk a lépcsőkön, és találtuk az ajtót — bezárva, és fordúlánk haza.

Végigsétáltam a keresztfolyosót, melyen hajdan a trinitáriusok járdalának s a templom melletti teremben a küldöttséget együtt lelém. A vallási cikkely tárgyában a törvényhatóságok sérelmei még beadva nem voltak; és így nem tehettünk egyebet, hanem széjjeloszlánk, azon határozással, hogy a követek a sérelmek miatt holnap felszólíttassanak. És mivel e nap a nemvégezés napja volt, tehát Wesselényinél is, hol ma konferencia tartaték, pipázásnál, és Zrínyiként, *aggszókovácslásnál* maradánk.

Január 10-én 1833

Megvallom nektek, a múlt estve kínos estvém vala. A következő országos ülés, a királyi feladások rende, s erről az urbárium iránt 7-dikben tett indítvány, s azoktól, kik miatt az indítványt tevém, elhagyatásom jutának eszembe. Küzdöttem magammal; mert — az ég tudja miért — a gondolat ily eleven fájdalommal még nem hatott rám.

Ki tegyen valamit, ha nincs kiben bíznia? ha nem lehet bíznia azokban, kik saját elveik, saját ohajtásaik szóbahozására kérték fel? Bizodalom saját erejében és serge hűségében teszi a hőst; de ha vitézei adott jelre kardot nem rántanak, s hidegen nézik őt az ellenség soraitól körűlvétetni: mondjátok meg, mi érzelemmel kezd majd új csatát?

Jámbor! küzdés a pálya; s hol van megírva, hogy az embereket mindig kívánságod szerint találod? Ezeknek ősei hagyák el a Giskra elleni csatában Hunyadit, és Hunyadi holtig nem csüggedett. Ezeknek ősei hagyák el a szabadság harcán Rákóczit, és Rákóczi hazáját áldva húnyt el idegenben. Nagy példák vagynak előtted te parányi ember, tűrj és törj előre!

Még a székosztás baja folyt, midőn a Karok termébe léptem, és Almási — a tótok úgynevezett királya — kötött belém, s a deák nyelvet vette oltalmába. Hosszú leckézés után, én, úgymond, tudok egy példabeszédet: *falra borsót hányni és veled beszélni mindegy.* Még jóízűn nevetém az öreg évődéseit, midőn a perszonális saját helyén megjelent.

Elmondá az újévi köszöntést, általvevé a kerületi munkálatokat, s rendelé, hogy az országgyűlés Pestre vitele iránt készült irományok olvastassanak fel.

Prónay felállott, és az ítélőmestert megelőzvén, a diétai újságot hozá említésbe; melyhez Dubraviczky még azt adá, hogy a főrendi tábla naplótartásra szólíttassék fel. A legnagyobb résztől pártfogoltattak, s minekutána sokan szólottak: Mérey felállott és felelt.

Életemnek minden napjaiban előlűlői székből roszszabb feleletet nem igen hallottam. Diarium, úgy mondá, van; újság nélkül nyolc századig állott az alkotvány; két év óta a míveltség nem lehetett oly magassá, hogy arra kerülhetetlen szükség legyen; a napló 1825-ben is csak nyolc forint volt, az újság pedig félévenként tizenkettő stb. Kikelések lőnek ellene, s még csak az is elmondatott, hogy az 1825-iki napló ára nem nyolc forint volt, hanem több mint száznegyven. — Hatalmasan akart visszafelelni, s mond: valljuk meg őszintén, hogy az újságok a könyvvizsgálás alá tartoznak, s ezen könyvvizsgálás a fejedelem jussa. E kimondást tenni és darázsfészket bolygatni, egy vala. Egyik követ a másik után ugrált fel, tagadták azon just, a gyakorlást bitorlásnak nevezték, s több effélék. Mérey le vala sújtva; pártfogói igenigen kevesen valának s a követek e napot nyert csatának nézték.

Valóan-e? minden tekintetben állítani nem merném.

Való, packáztak rajta, s nimbuszát feje körűl elvesztette; de ha ezt nyereségnek veszitek; van-e más nyereség ezen kivűl?

Mi a végzet? Az, hogy Pázmándy javaslataként, a naplóból készűlt kivonat, s az irományokból az érdekesebbek adassanak ki, s eziránt, valamint a főtáblai napló iránt is, izenet készűljön. A főtábla bizonyosan meg nem egyez; s akkor mi leszen? Vagy az újság iránt nem is kell a főrendeket tudósítani? Jó, kezdjünk hát a dologhoz! Redaktor és redakció iránt tétessék rendelés. Ime, itt az első ív készen! Azaz, úgy készen, hogy a nyomtatáson és széjjelküldésen kivűl semmi más hija nincsen. Mondjátok már most a nyomtatási intézetek, s a posta ki hatalmában vagynak? Annyi bizonyos, hogy a tietekben nincsenek. Mi tevők lesztek tehát? Kőírásra tesztek szert? S az így készűlő példányokat hivatalos borítékaitok alatt küldítek széjjel?

Ezek valának a kérdések, miket ma estve Wesselényinél egymásnak tevénk, hol éppen emiatt gyűltünk együvé. S minekutána kérdést tettünk ugyan, de feleletet nem adtunk, széjjel oszlánk, mint a Fáy varjai, feltevén magunkban, hogy holnap végezzünk.

Január 11-én 1833

Egy országos ülés, miben végzés nem történt! A felírások, királyi válaszok és törvénycikkelyek magyarúl készűlhetése felől szóló izenet és felírás, a főrendeket magyar izenetírásra felszólító izenet nyomban olvastattak fel. Néhányan szólának (s többek között a horvátországi követ a deák nyelv mellett), de az irományok változatlan meghagyattak. Most a királyi feladásokra készűlt izenet jött sorba.

Nagy kérdés vala: az országos munkálatok közől melyiknek kell legelőszer felvétetnie? Az izenet a kereskedési tárgyat tette elől, de úgy, hogy az urbáriumi s biztossági tárgy mindjárt utána felvétessék és királyi erősítés alá mind a három együtt terjesztessék. Voltak, kik az urbárium elsősége mellett állottak, s így a kereskedés és földbirtok közt elkezdődött a nagy csata.

Mi a hazafiúság? Ha nem egyéb, mint ellenkezés a kormánnyal: a hazafiak a kereskedés mellettiek valának. Ha pedig hazafiúság, és a haza, s a haza emberei iránt egyenes, tiszta, forró vonzódás egyjelentésűek: a hazafiak most a földbirtok mellett találtattak. Úgy intézni az urbáriumi tárgyat, hogy az adózó nép nagy tömege egyszer már a polgári alkotványba belépjen; s ezáltal az alkotvány hétszázezer puhaság és szegénység által elaljasodott lélek helyett tíz milliom felemelkedhetőt nyerjen: oly gondolat, mi csak egy hazát forrón szerető emberben támadhatott. Azonban ne higgyétek, mintha minden urbárium-pártos ezen okfőből indúlt volna ki. Sok ember csupa keresztyéni jámborságból állott azon tárgy mellé, mi a királyi feladásokban is elsőnek tételték; szeme előtt tartván Jézus Krisztus ama tanítását: adjátok meg a császárnak, ami a császáré.

Hosszú tusában már húsz megye szólott az urbáriumért, a kereskedés mellett pedig huszonhárom. Soprony, Nyitra, Szatmár, Krassó és Pozsega még hallgattak; s minekelőtte kedvek jött volna felszólamlani: a personális ülést bontott, azon nyilatkozással, hogy az eddig hallgatásban maradt megyéknek idejök legyen holnap értelmeiket kimondani. — Az óra kettő vala; az ébredő, vagy inkább teljesen felébredt étvágy a felkelést javaslá; s mi (anélkül,

hogy az előlülői székbontó szavakra észrevételeket csináltunk volna) széjjeloszlottunk.

Komoran keltem fel székemről. Sok, igen sok történt ez ülésben, ami lelkem egész valójával ellenkezett. Sokan szólának az adózó népről olyforma hangon, amilyet csak egy Nábobtól lehetne várnunk; s az ilyenek tapsokat nyerének. Tehát az ifjúság is Nábob, mert Nábobtól származott. Mit lehet a jövőtől remélni, ha a jelenben elszórt mag már hibás? Ez tehát a hazafiúság? Örökre külön korlátoljuk-e magunkat? Kaszthoz ragadt lélekkel magasból alá nézzünk-e mindig? Soha sem fog-e lelkünkben felvirradni a gondolat, hogy a választófalakat végre döntsük el, s különválás helyett egyesületben keressünk erőt?

Nem! ezen gondolat még csak egyes fejekben mutatkozik; s mivel csakugyan mutatkozik: annál erősebb ellentételt okoz azoknál, kik e gondolatot általérteni nem tudják. Íme ma, miután számos megyék szólottanak, némely városok is kezdék magokat hallatni. S minő neheztelés nem támada, hogy addig, míg minden megye magát ki nem beszélette, sorba mertek állani! Somsich, ki az adózó nép ügyét ma melegen védelmezé, s már több országgyűléseken követséget viselt, e neheztelést más országgyűléseken nem látta. Oh uraim, mi jól haladunk előre; s ezen az úton ma-holnap oda jutunk, ahonnan egész Európa, Luther és a harmincévű háború óta siet elfelé.

Naplós uram, és kegyed talán haragszik? Igen is, de haragszom a fájdalom haragjával, s ha értitek e szót, nem fogjátok ismét kérdeni: miért nem mondád ma ki értelmedet?

Tehát, érdemes követ urak, mi lesz az újságból? Ezt kérdi ismét Wesselényi, midőn estve nehányan hozzá mentenek. Siskovics azt kezdé ajánlani, hogy szerkesztessenek és nyomtattassanak az ívek, s a pozsonyi német vagy latin újság mellé kapcsoltassanak. Egy-két szó esett már az ajánlásra; s íme Borsiczky és Ebergényi belépnek a Párizsban tartózkodó lengyelektől jött levelekkel. Trencsin megye nagy részvéttel volt a lengyel nemzet ügyében, midőn az a szabadságharcát vívta; s kétségkivűl innen ered a bizodalom, mellyel a lengyel comité a trencsini alispánhoz viselteték. Kettő volt a levél: egy, mely neki magának latinul iratott, s gróf Borsiczkynak, Trencsin vármegye főispájának címeztetett; más, mely magyar és latin nyelven egyenesen a magyar nemzethez szól. A tüzes és merészlelkű ember tüstént diktáltatni akarta e másodikat; de barátai féltek, hogy ezáltal a közfigyelem a folyásba indúlt tárgyaktól elvonatik; s kérék: várna addig, míg a lengyel ügy, megyei utasításoknál fogva, szóra nem hozatik. Engedett; s míg tehát a lenne, e két levél titok, ha ugyan az, amit több mint tíz ember tud, titok maradhat.

Siskovics olvasá fel a szerencsétlenek sorait; mikben forró hálát mondanak a magyat nemzet részvételeért sorsokban, s kérnek pártfogást. — Férfiai az elsűllyesztett hazának; mi szíveinkben hordjuk fájdalmatokat; mi merész, ragyogó beszédeket fogunk érettetek tartani; mi talán felírásunkkal is fogjuk a fejedelem részvétét felhívni: s mindezekből mi lesz a nyereség? Ha Filep Lajos, és népe le hagytak benneteket merűlni; ha a Wilson hazájában egy kar sem fegyverkezett mentségtekre: mit várhattok e nemzettől, mely kardot csak pompanapon s köszörűletlen hord?

Az óra kilencre jár; jó éjszakát! De még az újságról valamit! Hogyan fog az lehetséges lenni?

A kérdés nehezebb, mint gondolnók; azért a felelet ma is elmaradt. — Meg kell vallani, azon a 10-diki gyűlésen fontos dolgot vívtunk ki! Nemde?

Igenis! a baj csak az, hogy fontosabb, mintsem elbírnók.

Január 12-én 1833

Élet vagy halál! Ma az urbáriálisták és commerciálisták közt a harcnak dőlni kell. Már folyt a vítatás, midőn Nagy Pál felállott; s minekutána utasítása következéséül a zászlóaljak fontos voltát elő adta, az urbárium mellé kapcsolá magát. Beszéde nem szokott folyammal rohant; s némely szabadabb kifejezéssel élvén a nemesség felől: zúdulás lőn ellene.

Míg egy is, más is tüzesen vív, a hátramaradt megyék kijelenték magokat; s az urbárium győzedelmesnek mondatik. Vala tehát végzés; de, — ami megfoghatatlan — lőn egyszersmind engedelem, sőt kihívás a personálistól, hogy kinek kedve ered, szóljon tovább is. Mi kellett egyéb? A commerciálisták búsúlt gerjedezésben keltek fel; s a personálisnak a tárgy mára halasztását szemeire hányták; az országgyűlés bal jövendőjét e mai végzésből magyarázták; s az urbárium pártosait sértegetni kezdék. Az urbáriálisták pedig győzelmi büszkeséggel folytaták a nyert pör melletti erősségeket. Ez keseredést nevelt Nagy Pál, Balog és Siskovics ellen, s utoljára mindazok ellen, kik valaha a magyar népnek valami hibáját felfedezték, tüzes kikelések történtek. De minthogy tüzeskedés rendre nem viszen, hirtelen oly zaj, oly zavarodás állott be, amilyent csak szerepjeiken öszve-

zajdúlt színjátszónék közt lehetne gondolni. Tenger volt, és a tengeren hajó, és a hajó felett szél; de kormány és kormányos nem. Végre Nagy Pál segített a dolgon; mert két vagy három ízben a commerciálista patrióták ellen hiában mentvén magát: hirtelen az igazgatásnak esett, s annak a biztossági és kereskedési tárgy körűl véghezvitt bűneit rajzolgatván, az egész sokaságot köztapsra bírá. — Nem lehet tagadni, gyönyörű egy fordulat! De mit is tegyünk? Azokat, kik puszta szavak miatt vagdalkoznak, legjobb szavakkal kielégíteni. Éljen az ügyes!

Az urbárium tehát első leszen; de a kereskedési s biztossági tárggyal egyesítve marad. Ez az egyesítve maradás nem egyéb azon nevezetes *junctim*nál, mi a felírásban áll. De minden junctim mellett maradás mellett is, kérdés: ha az urbárium első, mi leszen második? E kérdés eldöntése, s az izenetnek az új végzethez igazítása lesznek a legközelebbi kerület tárgyai.

Hogy szánakozástokat tőlem meg ne tagadjátok, tudnotok kell: a legközelebbi kerület egyik elölülője én leszek. És mi keserves elölülőnek lenni, hol nem az a kérdés — mit tegyünk? hanem az: mi tárgyban akarjunk valamit tenni?

Uraim, drága kolléga uraim, mi a patriotizmus? Felelet: az oppozició! És mi az oppozició? Felelet: tagadása annak, amit az udvar állít, és a personális! De ha az udvar történetből igazat állítana? Felelet: azt meg nem engedjük. Az öreg Balog — Isten nyugtassa — huszonkilenc nap vítatott valamit tűzzel és vassal, ha a personális végre megadta magát, s a harmincadik nap a tárgyat elfogadá: az öreg

felpattant, s tüstént az ellenkezőbe rohant által. Hiában! ami felűlről jő, a jó nem lehet.

Csalhatatlan egy compass, édes barátim! Eszerint legalább mindig tudhatjuk: mit kell tagadni? A patriotizmus pedig tagadás levén: annak útáról soha el nem tévedhetünk.

Az urbáriálista tehát nem patrióta, hanem udvar embere. És így Pázmándyt, Somsichot, Balogot, Ocskayt, s isten tudja még, kit mindent, a hazafiak sorából ki fogjátok törleni? Minden bizonnyal! És még Andrásyt, és Károlyi Györgyöt, Eszterházy Mihályt, Széchenyit; s éppen magát Wesselényit is. S miért ne? Hát nem hivatta őt a nádor tegnapelőtt? s nem jelentette-e neki örömét, hogy az urbáriumnak pártosokat szerez? Tökéletes való! És így — —. Oh igenis, a következtetés nagyon helyes, felette nagyon helyes! Mert hogy a kormány urbárium által urbáriumot akar, Wesselényi pedig és a többek urbárium által nemzetet akarnak, az kicsinység, parányiság; s kicsinység és parányiság miatt ki változtatná meg egyszer kimondott ítéletét?

Ismét konferencia, ismét kérdés az újság felől; felelet pedig egy hang sem! Tehát tizedikben sokat nyertünk; de nyertünk, mint a carthagói hős, kinek társa így szólott: győzni tudsz Hannibal, de győzelmeddel élni nem!

Holnap kerületi ülés? — Nem uraim, holnap nyugszunk! — De miért? Az szemet szúr, az hátravet, az árt. — Engedelmet uraim, én szegény tiszai követ vagyok, s mivel a dunaiakat a lipcsei Napló is elsőknek teszi — — — Mit? mi tiszaiak azt el nem ismerjük — Igen jól van uraim, de a vasi követ a kerületről

hallani sem akar — És mi okon? — könyörgök bocsánatért, én csak lírai költő vagyok, s a líra az okok alól fel van szabadítva. — Mit? — akarám mondani, vagyunk itt néhányan, kik az okok alól fel vagyunk szabadítva. — —

Január 13-án 1833

Leszállott a nap, s az irgalmas barátok falai között öszveült a parányi társaság, s Bernát kihúzá zsebeiből az irományt, s olvasá. Az b. Meskónak az egyházi és nevelési tárgyban Abaújhoz intézett véleménye vala, s két főideát foglalt magában: a papság reformációját, s a magyar nyelv iskolai nyelvvé tételét. Ez nem volt tökéletesen kifejtve, de amaz annál bővebben magyaráztatott. A szerzetes élet árnyékos oldalai elevenen valának rajzolva, s kívántatott, hogy az ifjúság nevelése szerzetesektől elvétessék; hogy a papi jövedelmek reguláztassanak, a római egyház szolgái házasságra köteleztessenek, s több ilyenek. Nem új gondolatok, az igaz, de az ég minden szenteiért! mit mondanának a jámborok, kik e roppant monostort ájtatos lélekkel építették, ha ezeket s éppen e falakon belül olvastatni, s javalló kedvvel fogadtatni hallanák?

— Non hos quaesitum munus in usus!

Ég és föld tudja, hogy én eretnekségben születtem, s azért részrahajlónak láttatni nem akarván: ítéletemet e tárgyban visszatartóztatom. Két kis jegyzést mindenesetre tennem kell. Egyet, hogy b. Meskó írásmódja lelkes; másat, hogy ezen az egyház tekintetében ily liberális ember, az urbáriumot illetőkben fanyarnak mondatik.

Naplós uram, az nem lehetséges! Hiszen annyi

felvilágosodás, amennyi az előbbi irományban — —

Uraim engedelmet, ti jól ismeritek az országot, s tudjátok, miképpen a báró nem pap, de földesúr.

S aztán?

S aztán uraim, az, aki nem pap, nem sokat töri a fejét, mit csinálnának a papok, ha új helyzetbe tétetnének; de az, aki földesúr, annyira megelégedve lehet jelen állapotával, hogy minden változástól, hacsak a szokás miatt is, retteg. És — — —

Kegyed, édes naplós uram, sértegetni kezd, s mit fogna tenni, ha párviadalra hivatnék?

Sajnálom uraim, vagdalkozni nem tudok, s lőni sem lőttem soha egy verébfiat is. Azonban egy pár itce vérrel több vagy kevesebb a világon — — de a való mégis való marad.

Január 14-én 1833

Délelőtt tíz óra lőn, s az előlülői helyen ott állanak: Niczky Vasból és Szatmár követe Kölcsey. Amaz vidám, eleven, tüzes és szavas; emez borongó, csendes, hideg külsejű és néma. És higgyétek, a dolog jól folyt: mint oly házaspár közt, hol a férj a nőnek az uralkodó pálcát szó nélkül engedi.

Napi rend vala az izenetben az urbárium első helyre tétele által szükségessé lett változásokat megtenni. A végzés halmazzal jött. Ime:

Az öszveláncolt három munkálat rende: urbáriumi, kereskedési és biztossági tárgy.

A három, amint egyenként elvégeztetik, egyenként fog a főrendekkel közöltetni; de királyi válasz és királyi erősítés alá egyszerre adatik.

Ha az elv akár a főrendeknél, akár a királyi válaszban valamelyik munkálatban változás alá vet-

tetnék, a KK. és RR. a többi munkálatot is újra kezdhessék.

Fiai a bölcseségnek, felszólítalak benneteket: mit mondotok mindezekre? Vagy talán nem látjátok a dolog fekvését egész tisztaságban? Halljátok tehát.

Miért nem tartá meg a kormány a munkálatok azon rendét, melyet a KK. és RR. az 1825-ki országgyűlésen megállítottak? Azért-e, mert nincs akaratában a kereskedésre nézve engedni? Azért-e, mert szakadást akart az országgyűlési testben okozni?

Annyit tudok, annyit látok, hogy a szakadás, és szakadás által a bizatlankodás megszületett. Az oppozició nagy része mihelyt a királyi feladásokat látá, azonnal az 1825-diki rendhez kapcsolá magát. A kormányhoz szító rész a feladások rendét ohajtá. Egy rész maradt még fenn, mely sajátképpen az oppozicióhoz tartozik: de amely az adózó nép nemzetté emeltetésén, mint a haza és alkotvány megerősödése egyetlenegy eszközén régen gondolkozik. E rész azt hitte, az udvar kihívás gyanánt tevé az urbáriumot előre, hogy a nemességet, ha oppozicióba teszi magát, mint az adózó nép ellenségét mutathassa ki. Az 1825-diki rend emberei ezen hitből származó aggodalmat tagadni nem merték; s hogy mind saját kivánságoknak eleget tegyenek, mind az aggodalmat elhárítsák, ama nevezetes junctimot gondolták ki; s a junctim alatt öszvekötött három tárgyat úgy rajzolták le, mint a paraszt boldogítására elválhatatlanúl megkívántató dolgot.

Mind hiában! a junctim az urbárium embereiben változást nem tett. Vagy áll a junctim a kormány előtt tudnillik, vagy nem. Áll? Akkor megnyerhetitek a kereskedést, bár az adózó nép kedvéért

az urbáriumot elsőnek teszitek is. Nem áll? Akkor elveszthetitek a kereskedést, bár az adózó nép az urbárium hátrább tételével keseríttetik is, s ti pedig Európa előtt önkényű arisztokratákként tűntök fel.

A kereskedés mellettiek, minekutána ügyöket elveszték, még inkább megerősödtek véleményökben; a másik fél embereit a kormánytól megvásárlottaknak nézék; s íme itt a szakadás! itt a bizatlanság! itt az ok, mi a sokféle értelmű férfiak közt a már különben is nehéz pontravonódást még sokkal nehezebbé teendi!

Így állának a dolgok a január 12-dik. napján tartott országos ülésben, midőn az urbárium többséget nyert. Az úgynevezett commerciálisták kétségbeesettek a junctim felől; s az urbáriálista Nagy Pál, hogy mérges megtámadásaikat elmellőzze, a kormány ellen tartott hosszú beszédében azon gondolatot fejtette ki, miszerint a junctim a három munkálatra adandó királyi választ és erősítést is magában foglalja. Szövevényes javaslat! s annyival inkább, mert az következett belőle, hogy mindaddig, míg a KK. mind a háromra kedvező választ egyszerre nem nyernek, addig egyiket se ismerjék végzettnek; hanem újra meg újra elővévén, vég nélkűl munkálkodjanak; s természetesen csak azért is vég nélkül, mert a kormány ez újra meg újra elővehetést magára nézve is kölcsönösen megkívánhatja.

Hallátok a történteket, s most ítéljetek!

Mai kerületben a commerciálisták ismét érezteték fúlánkjaikat; pedig az ellenfél engedett nekiek. Mert ki az urbáriumot ohajtá elsőnek, nem éppen azon okból kellett volna-e a biztossági tárgyat mindjárt másodiknak tennie? Azonban kevesen nyilatkoztatták így magokat, s a kereskedési tárgy máso-

diknak megmaradt. Ám legyen! Nekem úgy látszik, ez a kereskedés nekünk nádparipánk, s minekutána minden embernek, minden népnek, minden kornak a maga nádparipája magvan: miért szégyenelnők a magunkét?

Uraim, előlülő uraim, hát az a kerületi napló, és az az újság gyanánt szolgálni fogó kivonat?

A kérdés használt, s elvégezteték, hogy kik azon naplót és azon kivonatot szerkeszteni ohajtanák, az előlülőknél ma estve öt órakor jelenjenek meg. És megjelenének Bertha, Munkácsi és a két gyorsíró Hajnik és Borsos a naplóra, s némely írástudatlan férfiak a kivonatra ajánlkozván.

Január 15-én 1833

Nyílik az ajtó, s Niczky és a szatmári követ a nádor elébe lépnek vala.

Uraim, mondá a herceg, sokan sokfélét beszélnek; ohajtanám hitelesen tudni, a tegnapi kerület végzése sajátképpen mi lett legyen?

Társam felelt, elmondván a tegnap történteket; de amint a junctim szoros magyarázatára jött, a nádor mosolyogva tett némely ellenvetéseket. Majd a kerületi napkönyvre s a kivonatra menvén által, kérdezé: miért ez utolsó?

Serenissime! a köznyilvánság drága dolog; az országos napkönyv vevőket nem lel, mert igen súlyos. —

A tekintetes KK. és RR. okai súlyos voltának; mert miért szónokoskodnak oly sűrűen?

Gondolánk, ezen szokásról mi oly hamar le nem teszünk; s még néhány szókat váltván az urbárium felett, a munkálatok miképpen leendő felvételéről kezdődék a beszéd.

Niczky konferenciákat kezde emlegetni, mikben az utasítások többségét meg lehetne tudni, s mik ő cs. kir. főhercegsége előlülése alatt tartathatnának.

Azt én örömmel fognám tenni, monda a nádor.

De én nem örömest látnám tétetve, gondolám magamban. S mit? Nem fogná-e azon mód a mi kerületeinknek nyakát szegni? S ez itt leírt gondolatból láthatjátok, hogy a példabeszéd nem mindig való. S például az nem mindig való: *aki hallgat megegyez.*

Kerületi ülésünkben Bernát a tegnapi végzet szerint megigazított izenetet olvasá föl; s minekutána ezt sok üggyel bajjal megállítottuk: búcsút mondánk a hallgatóknak, hogy magunk maradván, a kerületi napkönyvre szükséges alapításról egész csendességben tanácskozhassunk.

Emberismeret (nem az, ami a drámai költő keblében él, hanem ami a mindennapi életben mozgó embert állítja előnkbe) csak tapasztalás által szereztetik. A tapasztalás ma kettőre tanított. Egyre, hogy a törvényhozó test tagjai magokban maradva lármásabbak, mint hallgatóik közt. Másra, hogy constitutionalis ország emberei mindent örömestebb adnak, mint pénzt; s még akkor is, ha a pénz saját vágyaik kielégítésére szükséges.

Háromszáznegyvenhat forintot kért havonkint a napkönyvet szerkesztő társaság; oly summa, miből, ha száz részvényes találkoznék, egyre tíz huszas fogna számláltatni. És ezen tíz huszas oly bajt indí-

tott, mi miatt nem voltam kisebb gondban Oxenstiernánál, midőn a nagy király elhullta után, a német birodalmi rendeket segedelemért szólítá fel.

Kértem, könyörögtem, de végtére szóra sem lehetett jőni. Oldalcsoportokra oszlottak, s idegen tárgyakkal mulatták egymást, vagy gáncsot kerestek a napkönyv tárgyában, a szerkesztésben, a leírás módjában, s az ég lakói tudják még: miben. És azonkivűl, hogy semmire mennünk nem lehetett, még a honti követ az országgyűlési terem új rendbehozatalát említé, s kívánt a követek és hallgatók közé verőcéket rakatni: s Nagy Páltól támogattaték. Ez csatajel vala; azok, kik a hallgatókat kizárni nem szeretnék, tüzesen keltek fel; s nekünk, szegény, izzadt homlokú előlülőknek, mit vala tennünk, mint köszönni és végzet nélkül haza indúlni.

Uraim, igazságtalanság nélkül nem várhatjátok, hogy nektek jó étvágyat kívánjak! Az enyémet ugyan elrontottátok; s csuda-e, ha átkozódva és magamból kiforgatva mentem el: mint országgyűlésről a subsidiumot nem nyert miniszter?

Felnyitám a levelet; s a hang fájdalmával eltelve futék Wesselényihez, hol Prónayn és Pázmándyn kivűl még más nem vala. Ezek a junctim kelleténél nagyobb kiterjesztése felől beszélének; s fájlalák azt, hogy a három munkálat királyi válasz alá is egyszerre kívántatott terjesztetni; s fájlalák, hogy ez s az ilyek által a dolgok kezdete mind inkább-inkább hátráltatik.

S valóban úgy látszik, sokan azt igyekeznek kivinni, hogy minden zavarba hozatván, az országgyűlés végzet nélkűl oszoljon el. Erre figyelmezteté

maga a nádor ma Prónayt. Az urak közől, mond, egy nagy rész minden dolgot akadályoztatni akar. Olvassa uraságod az 1764-diki országgyűlés irományait; nem azt cselekszik-e most, amit akkor tettenek? Vigyázzatok, uraim! Minthogy a 64-diki diaeta tenni nem akart: a kormány tett önkényesen. Most sem akartok? Nem fog-e a kormány egész Európa színe előtt megigazúlni, ha ismét önkényre hajlik?

Szavak, édes barátim! de szavak, mik glossza nélkül bizonyosan nem szűkölködnek.

Ez elmélkedések kétségkivűl elég komollyá tették a társaságot; s midőn a magammal hozott levelet fölolvasám, semmivel sem leheténk vígabbak. A történet így következik:

1830-ban az országgyűlési újságról sok szó volt; s jól tudta a kormány, hogy a tárgy a jelen diaetáról sem fog elmaradni. Ki tudja, ha az emberek lecsendesítésére nem találták-e jónak, a fennálló hírlapoknak egy kicsinyt több szabadságot engedni? A diaetai újság, ha életre fogna jöhetni, bizonyosan nem fogná a könyvvizsgáló hivatal felsőségét ismerni; következőleg sokkal miniszteriálisabb gondolat lenne, cenzúra alatt nyögő újságokkal elégíteni ki a hazát: mint cenzúra alatt nem állóval küzdeni. Bár hogyan lett légyen, annyi való, hogy a folyó év kezdetével a pesti két magyar újság nem megvetendő híreket közölt az országgyűlésről; s úgy tetszett, mintha az egyiptomi sötétség, mely rajtunk és körülűnk fekszik, derűlni kezdene.

Esküszöm nektek, nem mindig van annak igaza, ki elnyomatásról panaszkodik. Temérdek esetben maga a panaszló okozza a bajt; s jól esik neki, ha mást vádolhat. Kinek van több panasza, mint nekünk? Mi magányos- és közhelyeken átkozzuk a

cenzúrát; mi azt e hónap 10-dikén törvénytelennek nyilatkoztattuk, bitorlásnak neveztük; mi sajtószabadságról beszélünk, sajtószabadságot akarunk állítani: s mégis mit tettünk? A pesti újságokban egyké szó másképpen adatott, mint mondva vala; a beregi követek, s Beőthy előadásaik hibásan közöltettek. Természetes, úgy gondolám, hiszen mennyi hibát nem követnek el az újságlevelezők az egész földkerekségen szerteszéjjel; aztán sokszor készakarva is mond és ír egyik ember a másikról gonoszságot. Mit nem követ el az angol tory újság a reformistákon és viszont? Oly dolog, mit az, ki a sajtószabadság gondolatjával megbarátkozott, bizonyosan különösnek nem fog találni. De, édes barátim, nagy a különbség: valamit mondogatni, és valamit érteni, érzeni. Mondogatjuk mi a sajtószabadságot; de hogy sem nem értjük, sem nem érezzük, bizonyság a felhevűlés, mivel a pesti újságokban közlött hibácskákat vevők. A beregi követek személyesen mentek a nádorhoz panaszra; a tizediki ülésben pedig, s éppen azon ülésben, miben a cenzúra bitorlásnak nevezteték, három vagy négy követ szólott a hírlapok ellen. Mi következett természetesben, mint az, hogy a nádor kapott az alkalmon, s hirtelen praesidiálist küldött consiliárius Komáromyhoz: ne engedjen a pesti újságoknak egyebet annál, ami a pozsonyi latin és német lapokban s a bécsi újságokban közölve lesz.

E praesidiális a beregi követek panaszára még január 3-dikán költ; s a 10-diki ülés természetesen nem adott alkalmat, hogy visszavétessék.

Ezt olvasám az említett levélből. A kevesek, kik Wesselényinél összegyűltek, fájlalták az esetet; de nem valának-e kénytelenek megvallani, hogy a gonosznak oka saját keblünkben él?

Nem uraim, még mi sajtószabadságra meg nem értünk; és az éretlenül szakasztott gyümölcs vajmi fanyar, s vajmi romlandó!

Január 16-án 1833

A kerület napi rende ma a tegnap felolvasott izenetből készült latin felírás vala. Pázmándy felkelt, s még egyszer próbát tőn a junctimnak a királyi válaszra lett kiterjesztése ellen. Voltak, kik pártját fogák; de többen, kik más értelemben maradtak. E más értelműek két felekezetből forrtak együvé. Mert némelyek a junctim emberei valának életökben és halálukban; némelyek pedig e drága szavacskáról semmit sem tartottak, hanem a kerület méltóságát viselték szíveikben. E méltóság, úgy mondának, sértve lesz, ha a kerületi végzet kerületben bontatik fel. Uraim, az istenért! És ha ezáltal a kerületi méltóság szenved: nem fog szenvedni, ha országos ülésben, a personális előlülése alatt bontatik fel? — És az a ti kerületetök méltósága! Erős méltóság volna az, mi annyi lárma, annyi figyelmetlenség, annyi rendetlenség, annyi mikrologia, annyi következetlenség, s a szentek tudják még mi közt tetőtől talpig össze nem roskadna.

Egy szó mint száz: a junctim egész dicsőségében marad; s nincs egyéb baj, mint a latin felírás szavait rakosgatni, és igazgatni, és cserélgetni. Mi juthatott Nagy Pál eszébe, hogy a Bernát munkájának még otthon nekifeküdt, és részint igazításokkal, részint újradolgozással felkészülve jött a gyűlésbe? Ohajtanám, a nagytehetségű ember egyébbel töltötte volna idejét! Úgy legalább a Bernát dolgozásával negyedrész nappal hamarább elkészülénk vala;

ahelyett, hogy most, míg a Nagy Pál igazításait, s azok által hasonlókra felhevűlt száz másokéit, arcaink izzadásában, több mint keresztyéni türelemmel végig lestük és vártuk, kétségkívűl homlokainkra egy-két ránccal, és fejeinkre egy-két ősz hajjal többet nyerénk. Ki nem tudja pedig, hogyráncokkal és ősz hajakkal az ország szépségei előtt nem nagy szerencsét lehet csinálni?

Azonban nincs veszély vég nélkül; így vége lőn e mainak is; s minekutána a római nyelv lexikonának kétharmadát előszedtük, és egymás helyére rakogattuk volna: szerencsésen elkészítők az ércnél (t. i. ha országos ülésben, vagy a főrendeknél fél hét alatt meg nem semmisíttetik) tartósb művet; s eloszlánk.

A napkönyv! a kerületi napkönyv! a szegény kerületi napkönyv! — De mit tegyünk? Tegnap kudarcot vallánk, valóságos *constitutionalis* kudarcot, ha a szót úgy értitek, mint én. — És ma? Ma, édes jó uraim, annyira elunatkozánk a latin grammatika miatt, hogy a napkönyvhez türelmünk nem maradt. Hát mit kezdjünk? — Itt ülnek a urak, tek. konferencia, (és valóban Wesselényi, Pázmándy, Prónay, Somsich, Siskovics, a két tolnai, Eötvös, K. Horvát, és a zempléni pár ott ültenek); s én uraságtok bölcseségétől várok minden jót. — Vonjuk kisebbre a fizetést, mond Wesselényi, s talán lehetségesb lesz a kivitel. — Ebben megegyezénk, s a báró magára vállalá, hogy Berthával e cikkely iránt végezni fog.

És a kivonat? Bizony az a kivonat parányi maradvány a szirtekbe ütközött nagy hajóból, mit diaetai újságnak hívának vala; és e parányi maradvány is minden nélkül szűkölködik, ami mozgásban tartá-

sára, vagy inkább mozgásba hozatalára kívántatnék. Hol a szerkesztő? jelenteni ugyan, többen jelenték magokat; de nyelvtudomány, s írói tehetség nélkül való emberekre bízzuk-e a parányi kezdetet, hogy nevetséges legyen? És ha szerkesztő találkozik is, mennyi minden marad még hátra? — Lassan édes naplós uram! hiszen apródonként majd eligazodunk; s holnap mindjárt küldöttség neveztessék ki, mely a kivonat szerkesztőjének, s az azt hitelesítő követeknek utasítást készítsen. — És aztán? — Hát aztán lesz küldöttség, és talán utasítás is. — S a kivonat? A manó gondoljon egyszerre oly sokat! — Fel, uraim! a játékszín órája üt.

Január 17-én 1833

Végre tehát rámentünk, hogy a kerületet a napkönyven kezdhettük. Voltak, kik a tegnapelőtti jelenést szívökből sajnálták; s ezek segedelmével újra indítottuk a dolgot, felszólítván a kerületeket, hogy a tegnap estve tett egyezés következésében 250-forintra szállított hónapi fizetést ajánlanák meg. Tartottak beszédeket; s mivel Niczky, szándékom ellen, a napi rend kimondásakor a napkönyvet és kivonatot együvé kapcsolta: a beszédek mind a két tárgyat hosszan fejtegették; s reszketnem kelle, hogy a hosszas fejtegetés szokás szerint újabb bonyolódást okozand. S annyival inkább, mert a honti követ a kivonatról szólván, annak az újság-levelekhez kapcsoltatását kívánta; okúl adván az országgyűlési híreknek a pesti újságokból lett kimaradását. S ő ugyanúgy szólott, mintha az újságírók az ellenök tett panasz miatt kedvetlenűlvén el, készakarva hallgatnának: de Péchynek oldalát fúrta annak tu-

dása, hogy a hallgatást a kormány parancsolta; s nem vehetett magán erőt, hogy ezt el ne mondja. Beőthy pedig túlvágott Péchyn is, egyenesen kimondván, hogy ő a hallgatást parancsoló praesidiálist szemeivel látta. Pedig ő nem látott s nem láthatott egyebet, a praesidiális nálam levő másolatánál; s mivel ez hiteles bizonyságot nem tehet: minden következés nélkül hozott fel oly dolgot, mitől csak a kérdésben forgó napkönyv sorsának újabbi veszélyeztetését várhattuk. Szerencsére csendesedni kezdénk; s nagynehezen mind a napkönyvről, mind a kivonatról végzéshez jutánk. Ugyanis a napkönyvre 119 részvényes ajánlkozván, a pénz beszedésére Havas neveztetett ki. A kivonat tárgyában pedig küldöttséget neveztünk. Amabból tehát talán talán lesz valami; emez pedig — — — küldöttség kezeiben van; s így legalább sietséggel elrontva nem lesz.

Bernáttal együtt tértem ebédről vissza; s mindketten Siskovicshoz mentünk, hol Pázmándy és Wesselényi már jelen valának. Öszvejövetelünk semmi következtetést nem vont maga után. Bernát egyike a jóknak; de tanácskozásra használni nem lehet. Ő sem nem vezet, sem nem vezettethetik. Jó szívű és elmés; de makacs és különc. Most a kerületi napkönyv ellen pörölt; lehetetlennek állítá, hogy az országgyűlési testhez nem tartozó ember a kerületi tanácskozás-fonalát jó felfoghassa; nem akará szenvedni, hogy szavai szerkesztessenek, s több effélék. S azzal rekeszté be, hogy a kerületnek napkönyv nem kell, mivel a kerület nem egyéb puszta tanácskozásnál. Aki azt hiszi, felelt Wesselényi, az az orránál nem lát tovább.

Én is azt hiszem. A kerület a maga kezdetében nem vala más magányos konferenciáknál, az való; de e magányos konferenciákból a történet valami olyat tett, miről az emberek előre nem is álmodtanak. Magányos konferenciákból elébb oly gyűlésekké lettek, mikben minden kerület külön gyűlt együvé; majd egybekapcsolák magokat a kerületek; s most már nemcsak a KK. és RR. egész táblája a királyi táblán és personálison kivűl együtt ül; nem csak nyilvánsággal tartatnak a tanácskozások: hanem az előlülők és a personális közt néminemű viszony áll; az indítványi jog ott gyakoroltatik; kicsiny és nagy kérdések az ott nyert alakban vitetnek az országos ülésbe; s ezen országos ülés, ha a KK. és RR. saját erejekkel élni tudnak és akarnak, nem egyéb a kerületi dráma utolsó jelenésénél, mely az előbbiekből önként foly. Szóval a kerület a KK. és RR. táblája miniszterelőlülő nélkül; hol sem ostrom, sem székrontás félelme a szónok ajkait be nem zárhatja. Mi nem lehetne abból, ha valaha bölcseséggel és hévvel teljes követek fognának egymással találkozni!

Január 18-án 1833

A főrendeket könyvtartásra kérő izenet javaslatával kezdők a mai kerületet; s az hamar végbemenvén, nyugtalankodtunk két ok miatt.

Először, mert gyanú támadt a personális ellen, mintha a már keresztűlment izeneteket és felírásokat azért nem küldötte volna a főrendekhez, hogy a királyi előadásokra készült irományok is készen lehessenek, s együtt küldetvén által, amazok félretételével ezek vétessenek fel. Azonban e bajt a holnapi

országos ülésre, hol a personális felszólíttatni fog, lehetett hárítani.

Másodszor, mert a junctim ellenségei még egy utolsó merényt valának teendők. A körűlmények így állanak:

Tegnap estve Benyovszkynál nagy konferecia tartaték, hol a junctim baráti az ellenfelet egyezkedésre hívták fel. Ezek látván a viszályt, mely az urbárium győzelme óta káros következéssel rettent, készek valának a lehetségig; s alku után ígérték magokat a junctimot az országos ülésben nem ostromlani; kijelentvén egyszersmind, hogy ők a kedvező királyi választ, ha csak egyes pontokra nyerik is, elfogadják: mint a régiek, kik ilyen egyes kedvezésekből alkották öszve törvénycikkelyeiket. Ez vala tehát a pont, amin össze nem egyezhettek, mert a junctim ellenei a felírás azon kitételét, hogy a királyi válaszból, hanemha az mind a három munkálatra egyszerre adatik, törvényanyagot meríteni nem lehet, veszedelmesnek tartani meg nem szűntek. E kitétel ellen költ fel ma gróf Andrásy; de az anchora sacra, hogy t. i. a kerületi végzést kerületben változtatni nem lehet, ismét győzött; Pázmándy, Bezerédy, Dubraviczky, s mások hiában szólamlottak meg. A junctim tehát most egyszer hatalomban áll, s alku szerint az országgyűlésen is állani fog, azután pedig mi történik vele, ő lássa.

Gróf Andrásy ebédjétől egyenesen mentünk Somsichhoz, hol az urbárium miképpen leendő felvételéről esett szó. Kell-e egyetemi elveket előre felállítani? Kell-e a cikkelyeket logikai rendbe szedni, mielőtt vizsgálat alá jőjjenek?

Úgy hittük, ha mi elvek felől kezdünk szólani: bizonyosan eltévedünk. Vegyük az országos küldöttségi munkát; s cikkelyről cikkelyre kísérvén, próbáljuk a pályát. Így is nehezen fog menni, az tagadhatatlan, de ki is látott törvényt hatszáz embertől alkottatni?

Azt hiszitek, hogy az emberben csak egy lélek van? Nem uraim, az én előttem megfoghatatlan. Midőn én a ti junctimotok, a ti urbáriumotok hangjától olyformán érzem magamat, mintha ereimben vér helyett bodzabél tartózkodnék: akkor bizonyosan más lélek mozgatá az erőművet, mint mikor estve a magyar játékszínben az ének hangjai rám hatának. Az a vérzajdúlás, az a kebelszorongás, az a gondolattelj, az a melegség és érdek, mit olyankor minden szó nyer, s az a hajlékonyság, mivel minden szótag dallá alkotná magát, az édes barátim, amaz elsőtől egészen különböző lélek munkája. Vagy azt mondjátok, hogy a lélek egy, csak az állapot más? Ti lássátok! Én részemről a prózai és a poétai helyzet közt oly hasonlatlanságot lelek, amit egy forrásra képtelenség nélkül vinni nem lehet.

Mit? hiszen ez a Manes kárhozatos tudományával egyre megy! Mert ha két lélek, azaz két principium egy erőművben: úgy két lélek, azaz, két principium a világ egyetemében. És ezt állítani!

No, no uraim! úgy tesztek, mint a ti őseitek tettenek. Mindent, ami katekizmustokban nem áll, kárhoztattok. Azonban én már negyedrész század előtt megtanultam, hogy veletek vítatásba eredni nem tanácsos. Azért jó éjszakát!

Ma országos ülés; s emiatt utolsó kerület e héten tegnap vala. Ki soha előlülő hatalmat, tekintetet, és kímélést nem ismerő sokaságban nem volt, az meg nem foghatja: mi öröm, egy heti keserű hányattatás után, a kerületi kormányt letenni. S íme itt látjátok a bölcs mondás valóságát újólag megerősítve: szenvedésből ered az öröm.

Mindenesetre ki kell mondanom: „drágán vásárlott öröm".

A gyűlési termet változva leltük. A kerületben elfogadott terv szerint a királyi tábla verőcéi a terem közepéhez jóval közelebb jöttek, s a királyi tábla asztalán kivűl, az egyház férfiait is két asztal mellett magokba vevék; a lenn álló, de a verőce kijjebb jöttével megrövidűlt három asztal a világi képviselőknek úgy maradván, hogy az eddigi helyeikkel elégedetlenek a harmadikhoz járúljanak.

Helyeinket elfoglalók, de az egyháziak nem szerették az új helyzetet, s nehányan hallatták panaszaikat. Végig hallgatók; s a dolog maradt, mint intézve volt.

Egyébiránt az ülés meglehetős csendességben tartatott. Mert hogy Máramaros és Bereg a naplókönyvben saját kimondásaikra nézve igazítani valót leltek, hogy Hont a kereskedési tárgy másodhelyre tétele miatt, az országgyűlést eloszlatni kívánta, s még némely apróságok következés nélkül hangzottak el. Előlülőnk kétszeri felszólítás után a már helybenhagyott irományokat a főrendekhez végre általküldé. Az előlegesek s előadások tárgyában megigazított izenet és felírás olvastatni kezdett, s azon, ami az előlegeseket illeti, s magokon az előlegeseken, a hatal-

mas „maradjon" oltalmában szerencsével keresztűlmentünk; az előadásokat, s a nevezetes, a szép, az arany junctimot magában foglaló rész közelebbi ülésre hagyatván.

És mivel a junctim most ismét előjött, lehetetlen lelketek épületére meg nem mondanom, miképpen e folyó országgyűlés lexikonában három kiváltképpen nevezetes szó él és mozog.

Egyik a csak imént említett *junctim*; másik a *korszellem*; harmadik, *per excerpta*.

Junctim, ez pythagorási titkokkal teljes, szent szó. Mert hármat adunk, és hármat akarunk venni; hármat egybekötve adunk, és hármat egybekötve akarunk venni; háromért egybekötve élünk és halunk, s háromból különszakasztva egyetlenegyet is elfogadni nem akarunk, ha mindjárt a parasztnak, kiért mindezeket munkáljuk, éhen kellene is meghalni. Ezt öt éves kis emberben hívnák makrancosságnak; negyven éves férfiban mondják állhatatosságnak.

Korszellem, ez egy valóságos parvenü. A *szellem* szó éppen huszonnégy esztendős, *kor*-ral összetéve alig húsz; és íme országgyűlési rangot nyert annyi sokaknak felette, mik már a tizenhetedik században születtek. Mindez a demokráciai veszedelmes csapongástól ered, mely sem régiséget, sem születést, sem jogokat nem tisztel. Azonban mégis csak valljuk meg: a szó mágiás erővel bír, s gyakran mindent kipótol, amit csak az ékesenszólás megkíván. Mért való, amit állítok? mert a korszellem javallja. — Mért kell tenni, amit kívánok? mert a korszellem parancsolja. — Mivel értesítsem a hinni nem akarót? Korszellemmel. — Mi által indíthatom szánakozásra a keményszívűt? Korszellem által. — Túlságokat

mondok? Korszellem. — Időre, helyre, környűlményre nem vigyázok? Korszellem. — Ohajtom, hogy minden legyen, de munkám s költségem nélkül? Korszellem. — Tanítok, de tanulni nem akarok? Szólok, csakhogy a napkönyvben álljon? Más beszédét elvárom, hogy egészen különbözőről tegyek szót? Tisztádon tiszta korszellem!

Per excerpta, ez a *per excerpta*, édes barátim, oly dolog, amit egy dialóggal fogok megmagyarázni.

Minisztérium. (Hajtáskával és szemüveggel.) Vegyétek uraim, a királyi előadásokat! Ezeknek egyedűli célja a ti boldogságtok, (köhent). Ezeknek feküdjetek. *Per excerpta* semmivel időt ne töltsetek, (szippant). Hiszen mind a kilenc munkálatot majd megcsináljuk. (Orrát megtörli.) A két elsőt végezzétek el. A házi tárt, meg az országgyűlési napi bért (gondolkozik) a ti nagy lelketek bizonyosan saját zsebeitekből sajnálni nem fogja. (Félrenéz és mosolyog.)

Oppozíció. (Vastag bajusszal, attilásan, pantalonban.) Mit? előadások? Oh, a mi előleges sérelmeink előbb valók! Házi tár? napi bér? Valóságos *per excerpta!* (mutató ujjával pipájába nyúl). Hm, *per excerpta* semmit! (köp). Az előlegesek! azok kellenek. Meg a nyelv! (füstöt ereszt). Az iskolákról kell gondolkozni; napkönyve legyen a főrendeknek; Miklós császár ellen insurrectio; (egyengeti magát). Jamajkával s déli Karolinával szabad kereskedés (hunyorg); meg mi magunk akarnánk Konstancinápolyban követet tartani (kalpagját megnyomja); aztán teringettét! mi nem fogjuk a felírás alá tenni a szót: *jobbágy* (szomszédja mellé ül és suttog).

A nép. Vivát!

Minisztérium (sántikálva lépeget). Méltóztassanak

meggondolni: ha nem egészen *per excerpta* dolgoznak-e? (megáll). Menjünk az egészbe, (hátra lép). Majd eljőn minden a maga rendén; a napi bér — — — —

Nép (zúgni kezd).

Oppozíció. *Per excerpta* nem kell! (mellét megüti). Én a konstuticióért, ha kell, meg is halok.

Nép. Vivát!

Minisztérium. Kérem, értsük meg egymást! (tobákkal kínálkozik). A szó: *per excerpta* azt teszi —

Nép. *Per excerpta* semmit!

Oppozíció (tobákot vesz). Igen jó tobák! (prüszszent.)

Minisztérium. Kedves egészségére!

Nép. Mily emberségtudó! Vivát!

Oppozíció (az excellencnek mélyen meghajtja magát).

Nép (suttogva). Meghajlott; meg van vásárolva.

Minisztérium. *Per excerpta* édes jó uraim, azt teszi, mikor a Karok és Rendek egyebet akarnak, mint az előadásokban vagyon (fejét magasan tartja).

Oppozíció (feláll, és sarkantyúja megakadván, tántorog).

Nép (nevet).

Oppozició. Szedtevettét! mindjárt elvesztem a tapsot (nagyon). Mit? *per excerpta* az, mikor valaki egyebet kíván, mint én akarok; én pedig csak a törvényt akarom (a nép felé int).

Nép. Vivát!

Minisztérium (haragosan). Én nem engedek; a királyi jog szent! Az urak *per excerpta* nekem nem dolgoznak (egyet toppant).

Nép (suttog).

Oppozíció (szomszédihoz). Mit teszünk urak?

Egyik szomszéd (lassan). Hiszen minisztérium csakugyan *per excerpta* beszél.

Második. De ugyan oppozíció nem éppen úgy teszen-e?

Harmadik. Egyeztessük a dolgot uraim!

Oppozíció. No nem bánom: mienk maradjon; minisztérium vesszen (széjjelnéz).

Közelállók. Vivát!

Minisztérium. A gyűlésnek mára vége! (Oppozícióhoz lassan.) Jó uram, egy kis ebédre! Lesz pezsgő is.

Oppozíció (bajuszát megtörli). Teszem udvarlásomat.

Egy a népből. Ugyan édes urak, mi az a *per excerpta*.

Prókátor. Az, édes barátom, oly csudálatos lény, mely van és nincs, áll és nem áll, jó és rossz, igaz és nem igaz.

Előbbi. Már ezt értve a manó!

Prókátor. Csak így! Van, ha más teszi; nincs ha én. Áll, ha én teszem; nem, ha más. Jó és igaz nálam; rossz és nem igaz másnál.

Közelállók. Vivát!

Holnap tehát kerületi konferencia, hol t. i. minden megyei követ jelen legyen, nem tartatik. S miért is? Apró konferenciákban sincs még eddig egyesület; s nagyokban fognók azt feltalálni? Holnapután álljon he a kerületi ülés, s kezdjük az urbáriumi munkát, ba ugyan a demosthenesi szónoklatok engedni fogják.

Ennyit végzénk a ma estvéli konferencián; és minekutána a londoni konferenciák szinte esztendeig alig végeztek többet: miért ne volna ez elég egy estvére?

Beléptem ; s csoportokra osztva lelém a jelen sokaságot. Borsiczky hangját ismerém meg egyik csoport közt, s arra tértem.

A lengyelektől jött levél többé nem vala titok ; maga Borsiczky úton-útfélen hirdette a történetet, s nem csuda, ha az végre a nádor előtt is tudva lőn. Köztudomány, hogy a nádor a szép Alexandra Pawlovna miatt, még most is viszonyban áll a pétervári udvarral, s attól évenként kétszázezret von. Természetes, ha a lengyelek végett teendő indítványok őt közelről érdeklik, ha nem ohajtja, hogy a magyarországi gyűlésről, saját előlülése alól a lengyel nép mellett az orosz udvar előtt kedvetlen felírás küldessék. Hívatá azért a merész trencsínit, s ez a közöttök folyt beszélgetést éppen most hirdeté.

Mi levél az, kezdé a nádor, melyet az úrnak a lengyelek küldének?

Folyamodás, felel a követ, a magyar diaetához pártfogásért.

Uraim, a lengyel ügy diplomáciai alku alatt van. Remélni lehet minden jót ; de egy felírás az uraktól gyanút hozhatna az orosz udvarba, és neheztelést. S a kár a lengyeleké !

Serenissime, de sok megye adott utasítást ; s így a felírást kikerülni nem fogjuk.

Nem, én azon felírást alá soha nem írom.

Hercegségednek alá kell írni, mihelyt a többség akarja.

Mit ! s több mint harminc évi szolgálatim nem fognák érdemelni, hogy ez erőszakos helyzettől megkíméltessem !

Ami engem illet, én még tűrhetek. Íme itt a levél !

Írok a száműzötteknek, ha e most kijelentett diplomáciai alkutól akarnak-e várni? vagy kívánják-e hogy levelök az országgyűléssel haladék nélkül közöltessék? Azonban, ha más követ a dolgot előbb felhozza, mintsem válaszom érkeznék: kénytelen leszek a levelet visszakérni s előmutatni.

A nádor ígérte a visszaadást; s Borsiczky jött.

Tehát tekintetes konferencia, a lengyel üggyel mit kezdünk? Nem halasztjuk? De saját dolgaink sürgetnek; hetek óta ülünk itt, s még magához a dologhoz nem kezdettünk. Halasztjuk? az ügy érdeke gyengűlni fog; száz meg száz aprószágos sérelmek közt jelen meg; s azokkal egyképpen vétetvén elő: a megyék szándékának megfelelve nem leszen.

E kétségek fejtegetésében e megállapodásra jutánk: Ha lehet, várjunk, míg az előadások tárgyában készűlt felírásra válasz jön; s mihelyt jön, tegyük az indítványt. De ha a sérelmek öszveszedésére jókorabb rendeltetnék küldöttség, ez legyen a várakozás határa. Mert akkor ki kell jelentenünk: hogy a királyi lakás, az 1790 : 26. törvénycikkely dolga, s a lengyel ügy három oly tárgy, miket a többi sérelmek sorából kiemelni, s külön felírásokban akarunk előterjeszteni.

Január 21-én 1833

Ismét országos ülés, miben a tegnapelőtt kezdett izenet és felírás végigolvastatott, s a maga kerületi alakjában egészen megmaradt, s a főrendekhez általküldetett. A KK. és RR. eloszlának; s mi általmenénk a másik tábla vítatásait hallgatni. A nyelv ügyét tárgyazó irományok már olvasva voltak, s gróf Eszterházy Mihály már állott és beszédét tartotta.

Kívánta, hogy a főtábla válaszai magyarúl legyenek; kívánta, hogy a felírások és törvénycikkelyek a haza nyelvén készüljenek. Gróf Károlyi György követé, kit Wesselényi és Széchenyi

δυω κοσμητορε λαων

váltának fel.

E pillantat lelkesítő vala. Ott állék a lelkes Somsich mellett, közelemben a szeretetre méltó, lángvérű gyermek, az én Eötvös Pepim; s ily kedvező helyzetben végignézni és hallgatni a haza lélekkel teljes fiait, oly élemény, milyet a sors csak igen ritkán enged.

Eszterházy a magyar nyelvet teljes mértékben nem bírja; de érzései és gondolatai a vezekényi hősök unokájához méltók valának. Károlyinak minden beszédén nagy előmenetel látszik; szavai célra sietők; s a honért buzgó szép ifjúnak a nevéhez kötött bús emléket oly örömest elfeledjük. A murányi bajnok maradéka középtermetű, de széles és vastagizmú férfiú. Hangja erős és dörgő; s alkalmas egy tengeri zajos csatában, vagy a populus rex legcsapongóbb gyűlésében fülen és keblen uralkodni. Beszédét elvről-elvre szokta vezetni; egyszerre nem önti ki magát, hogy másod és harmad ízben ismét újakkal állhasson fel; kifejezései erősek, de sokszor cifrák, s nem ritkán metszők. Széchenyi áradozni és csapongani szokott, sajátságai között leguralkodóbb a szeszély. Tárgyról-tárgyra röppen; nevetésre ragad, majd ismét egy pillantatig komolyságba vonz. Egy szerencsés népszónok!

S más környülmények közt, s egyesült erővel két ily szónok, mint amaz erős s eme szeszélyes, mit nem fognának tehetni! De nálunk saját kifejletlenségünk,

s szövevényes állásunk miatt egy tiszta, bizonyos meghatározott oppozíció nem lehetséges. Ily oppozíció csak akkor állhatna elő, ha a népérdek teljesen körűlírva, s idegen befolyástól elválasztva muttatatnék fel. Köztünk azonban népérdek név alatt legalább három különböző érdek él, miket egymással megegyeztetni, egymásba olvasztani még nem tudunk, meg nem is igen akarunk: a nemesség, a polgárság, és a parasztság érdeke.

Az első az udvarral küzd alkotványi erőért, a másodikat nyomja; a harmadikon pedig pártfogói felsőséget gyakorolván, azt maga alatt tartja.

Másik, úgy amint áll, nem való érdek; mert a városi oligarchia érdeke az, ami él, és szóra jön; a polgárság érdekei némák s tapodva vagynak. S míg ez hallgat, amaz az udvar előtt fejet hajt, s a nemességgel viszálkodik.

Harmadik a maga kiterjedésében még soha ki nem mondatott; s kimondatni még most is nehezen fog. S mindaddig míg az első ezt lenéző pártfogás helyett együtt kűzdő testvérnek fel nem veszi; mindaddig az udvar oly csudálatos színt vehet magára, mintha e harmadikat az első ellen ő védené. S ez a csudálatos szín valóban I. Ferdinánd óta tart; s az emiatt okozott csalódás teszi, hogy a nemesség elsői közől sok emberbarát a nemesség municipális érdekeit rossz oldalról tekinti; s ahelyett, hogy ezt a parasztság érdekével a legrövidebb úton egyesíteni törekednék: az udvar felé hajlik; s így akarja az elnyomottat védeni. S védve lehet ugyan, de felemelve ez úton sohasem!

Ezekből lehetne talán megmagyarázni, hogy Széchenyi az általbla oppozíciójával nem tart; s Wesselényitől egészen különböző úton jár. Isten adjon nekik

és nekünk értelmi egységet azon pontban, amiben a mi üdvösségünk egyedűl van!

És az a pont? Találjátok ki uraim; mert mindaddig mig csak mástól halljátok, érthetetlen hang lesz füleitekben.

Január 22-én 1833

Kerületi ülés. Előlülők: Nógrád és Szabolcs. Napirend: a király lakása az országban; az 1790: 26-dik cikkely sérelmei; és — — az urbárium.

A két elsővel hamar készen valánk; mert elég vala megtudnunk, hogy azokra nézve a munka folyt. De az urbárium! Az urbárium, édes barátim, nagy kérdés.

Kell-e elébb az elveken öszveegyeznünk?

Kell-e a rendről, mi szerint dolgozni fogunk, tanácskozni?

Kell-e elébb a napi bér felől rendet szabnunk?

Kell-e a lengyel ügyet előre bocsátnunk?

Kell-e megvárnunk, míg a junctim felől királyi válasz jön?

Ezek valának a tekergős útak, miket elébb keresztül kellett futkosni; míg félnapi tusa és szónokság után elvégezhettük: elvekkel nem vesződünk; napi bért és lengyel ügyet továbbra hagyunk; s az urbáriumnak, mint az országos küldöttség betűi feküsznek, nekimegyünk, s minden szónál, ami útasításainkban vagy fejeinkben és szíveinkben van, elmondjuk.

S még ma?

Nem uraim! ma ebben maradunk, hogy holnap fogunk!

A főrendek magyarúl fognak válaszolni; ezt tegnap végzék. Ma pedig a magyar felírás és törvénycikkelyek felől szóló intézetet visszavetették.

S ezt a magyar főrendek tevék? Magyarnak tehát magyar királyhoz magyarúl szólni, s magyar népnek magyar törvényt hozni nem szabad, sőt erre nézve még kérelmet nyújtani sem szabad? S ez alkotványi szabadság? Ez törvényhozó nemzet? Midőn az 1825-diki diaeta a nyelv miatt küzdött, egy Pozsonyon keresztűljött angol Pesten, az Aranysasnál így szóla: A ti szabadságtok, uraim, nevetség. Hiszen azért küzdetek, hogy saját szavaitokon szólhassatok! S melyik vad népnek nem ád erre jogot maga a természet? S mi az, kitől e jog megtagadtatott?

S kegyed e szavakat hallá?

Úgy van, édes uraim?

És e gyalázatot az angoltól elszevedé? nem vont kardot? nem töltött puskát?

Nem, édes uraim!

Az isten fiáért!

Hát mit tett kegyed?

Lassan az ajtó felé vonulék, és kinyitám, és sebesen hazasuhanék, nehogy valaki meglásson.

És?

És a mai napon e gonosz anekdoton ismét eszembe jutott!

Ma délután a független regálisták konferenciát tartának. Széchenyi a királyi előadásokra nézve az udvar pártján van; s szónoksága erejével s lelki hatásával a nagyobb részt magához csatlá. Wesselényi, úgy mondják, kemény harcot vívott e párt ellen;

szemökre hányta, hogy a Karokat elhagyják, hogy keskeny kört vonnak magok körül, hogy oligarchiai elveket követnek; s ti, szóla, viadalra szálltok a Karokkal? levetettétek a kesztyűt! jó! én veszem fel. De oligarchák, emlékben tartsátok e délutáni órát, s emlékben tartsatok engemet, ha majd kényszerítve lépéseitektől a számosabb nemesség az adózó népet kapcsolja magához, s javaitok nagy kiterjedésén azzal együtt osztozik!

Úgy beszélik: e szónoki merény komoly eszmélet szült.

Január 23-án 1833

Ma tehát az első kerületi ülés, miben az urbáriumi tárgy elkezdetett. De minekelőtte dologhoz kezdénk vala, kérdés tétetek: nem lehetne-e a kerületi tanácskozást rövidebbé, könnyebbé, s célirányosabbá képezni?

Siskovics véleménye volt, a tanácskozást a szavazástól elválasztani.

De hogyan? Hiszen mi mindent tudunk, csak különböztetni nem. Mit szoktunk tenni? Tartunk szónoklatokat! S mik ezen szónoklatok? A mi véleményeink cifrán előadva. Mit fogunk tenni, ha tanácskozunk? Tartunk cifra beszédet! S ha szavazunk? Hasonló cifrát. És a nyereség? A nyereség uraim az, ha a sok cifrában a tárgy örökösen el nem vész.

Mindezeknél fogva a kérdést abbahagytuk; s elkezdők az olvasást.

Nagy lőn a baj. Mert a liberálisok a szabad költözhetést, mivel az első cikkely kezdődik, igen kevésnek hivék; s akarták az adózó nép személyes sza-

badságát törvény által kimondatni. Minden veszekedés után is arra jutánk, hogy a dologból semmi sem lett; s az elősorok, s az első § megmaradván; a második pedig parányi toldalékot nyervén: az ülés eloszlott.

A főtábla az országgyűlés Pestre tételét elfogadá; az előlegesekre némely jegyzeteket tőn; és — oh fájdalom! — a munkálatok sorát, s az üdvességtartó junctimot megsemmisíté.

E sorokra, úgy hiszem, Minelliusi jegyzeteket nem vártok.

Január 24-én 1833

Gyengébb valék, mintsem ágyamból felkelhettem volna; s így tanúja nem leheték a mai szélveszes kerületnek, miben az urbáriumi első cikkely harmadik és negyedik §§-i iszonyító lármában, és rendetlenségben végeztettek el.

Fél nap és két §! Uraim, a kilenc munkálat ez úton hány évtizedet fog kívánni?

De az a lárma! Az a vészes viselet! El akarunk-e süllyedni?

S valóban sokan megiszonyodtak; s ma estve a tolnai Csapó szállásán legalább is harmincan gyűltek együvé, orvoslásról tanakodni szándékozván.

Tekintetes konferencia! A dolog nem jól megy!

Való, nem jól megy!

Sokat beszélünk, s az idő vész.

Tehát kevesen szóljanak!

De csak megyei követ százon felül; s ki veheti el a szólási jogot?

Válasszuk el a tanácskozást és szavazást.

Nem kivihető!

Adjunk az előlülőknek több hatalmat, hogy a félrebeszélőket visszaigazíthassák.

Ki fog engedelmeskedni?

Zárjuk ki a hallgatókat.

Folyó hónap 15-kén eleresztők a hallgatókat; s a lárma kétannyi lett.

A jegyzők üljenek az előlülővel sorban.

S az be fogja-e az urak száját kötni?

A jegyzők hamarább tegyenek igazítási javaslatot, mint eddig.

S ha félnapon által éppen semmi igazításról sincs szó?

Hát tudja a manó!

És valóban a manó tudná; mert a konferencián oly lárma indúlt, hogy szóra jönni többé nem lehetett. S így a urbáriumi első cikkely 7-dik §-ról sem végezhettünk, bár szóba hozatott, semmit is.

Január 25-én 1833

A mai kerület valamivel csendesebb volt; de végzés nem több. Ismét csak két §-on gázoltunk által, mindeniken valamit változtatván. E két § az ötödik és hatodik valának; s így következik a hetedik, mely a jobbágytelek haszonvételének szabad eladhatásáról tanít.

Mivel ez sarkalatos; mivel ez oly alap, melyen az adó-fundus bizonyos volta a paraszt felemelkedésének első lépcsője, a felmentés rendszere, s a tulajdoni jog épűlnek: szükség előkészűlettel nyúlni hozzája.

A tegnapi lármás konferencia minden alkalmat elzárván, ma Wesselényinél huszonhárom megyei követ jelenlétében tétetett a kérdés: mit kezdjünk a hetedik §-sal, hogy el ne süllyedjen?

Szavak és ideák jövének sorba: szabad adásvevés, felmentés, tulajdoni jog s bírhatóság.

De mi leszen, ha mindezek említésbe jőnek? Egyik a beszédből nem fog kigázolhatni; másik a soktól összerezzen, s keveset nem ád. Elvégzők azért: maradnánk a szabad adásvevésnél; s míg ezt megállítva nem látjuk, minden egyebet hallgassunk el.

Egyet nem lehet azonban nem említeni. A §-ban földesúrnak és községnek telket venni tiltatik. S miért? Természetesen az adófundus fogyasztásának elkerüléseért; nehogy a telek ez úton vagy majorsággá vagy közfölddé változzék. A cél igazságos. De földesúrtól, de nemestől veszünk-e el jogot, mit adózónak kivívni akarunk? Wesselényi azt gondolá: engedjük meg a vételt kifogás nélkül; de feltétellel.

S e feltétel?

A földesúr a vett telket egész kiterjedésében megnépesíteni köteleztessék.

De így a földesúr a vételből mi hasznot veszen?

Lesz népes telke.

Azaz, jobbágy-telke, mint eddig volt.

Természet szerint.

Lesz esze, hogy azért, amije már van, pénzt nem ád?

Nem.

Tehát venni nem fog.

Nem.

Tehát a törvény annyi, mintha nem is hozatnék.

Nem éppen; mert a földesúr kirekesztve nem lesz;

és mégsem veszen ; s így a földhözragadt teher kérdése elmellőztetik.

Ezt a német Spitzfindigkeitnak hívja.

Igenis ; de meg kell jegyezni ; egy latnyi német Spitzfindigkeit mégis tűrhetőbb, mint száz mázsányi magyar zavargás, mi különben következnék.

Január 26-án 1833

Kerületi konferencia volt, melyen meg nem jelenék. Úgy mondják, az adás-vevés elve nagy többséget bír. Eszerint valami jót csak reménylhetnénk, ha az alapot bölcsen fogjuk használhatni.

Félegyre országos ülés, melyben a főtábla a magyar válaszokat általküldé. Azok diktáltatni fognak, hogy néhány kerületi ülés fejtörő tárgyaivá legyenek.

Január 27-én 1833

Ma és tegnap szobámban ültem ; s míg mások a múlt éjjel száz lámpa csillogásnál a táncolók sorai közt bolyongának : én nyomorúlt betűket írék, miknek hasznát talán könyvárusom sem fogja vehetni.

Uraim, nélkülözni valóban héroszi szó ; s jaj nektek, ha azt csak a szótárból ismeritek ! De nélkülözzetek több haszonért, mint én ! azaz, a gyönyörtől elvont órában ne csak nyomorúlt betűt írjatok ; de *tegyetek* valamit, ami *tett* ne csak legyen, de maradjon.

Mikor az ember az éjnek felét bötűmázolással elrontotta; s nagy nehezen aludván el, az ajtót zörgető cselédtől a szűk álomból felveretik; akkor nem csuda, ha komoly némasággal lép ki ágyából, s a kerületi óra eljöttét s a politikai pálya minden ösvényeit magában átkozza.

Ilyforma érzés közt költem ma fel; s kedvetlen arccal léptem a kerületi terembe, hol székem már elfoglalva lelém; s kénytelen húztam meg magamat egy pad végén, erősen feltévén, hogy némaságomat feloldani semmi sem fogja.

A főtáblának azon válasza olvastatott fel, mely az előleges sérelmek, s a királyi előadások tárgyában készült felírásra adaték. Ez vala az első válasz, mit a főrendek magyar nyelven készítének; szerkesztésre, s logikai folyamatra figyelmet érdemlő, de grammatikai tudomány, s szintaktikai hibátlanság nélkül. Semmi, úgy mondanak, csakhogy magyar! Jól van uraim; de a Révai fiainak füleik vajmi kényesek! Azonban a nyelvtudós mosolyogva fogja az első magyar izenetben a táblától, mely mellett Cziráky ül, a gyűlésből, mely századok óta mindenben a régit védi, több új szavakkal együtt a *rényt* is olvasni. Mondjátok meg: mikor e szó legelőször Daykában megjelent, sejdítettétek-e, hogy huszonkét év múlva politikai pályát járandó leszen?

Hat pont vala, miben a főtáblai válasz a Karok értelmétől különbözék.

Nem akará, hogy az epemirigy, s annak színe alatt az országgyűlés elhalasztása említtessék.

Kívánó az előleges sérelmeket a királyi előadásokra készült felírásból külön vétetni.

A munkálatok sorát megváltoztatá, az urbárium után a büntető törvénykönyvet csusztatván be, s a kereskedési tárgyat a biztossági után rendelvén.

A junctim ellen, a kedves, és oly sok bajjal kivívott junctim ellen zászlót emelt.

A kereskedési tárgyban az örökös tartományok részéről biztosságot kérni, mivel az udvar a vámokat magához váltotta, nem javalt.

S végre a már egyszeri végzéstől fenntartott visszalépést kárhoztatta.

S ennyi sok helyben nem hagyás mint fogadtatott?

Hatalommal! Az az ellenmondás szelleme, gonosz egy szellem. Íme, e férfiak, kiket eddig pontra vonni nagy mesterséggel sem lehetett, most minden összebeszélés nélkül oly egyesülve állának, oly erővel maradának saját elveik mellett, hogy én meglepetve komoly eszméletben ültem ott, és kérdém magamtól: mi ez? s mi leszen ez?

Megvallom nektek, kétséges várakozásban vagyok; s nem tudtam még elvégezni: örűljek-e e jelenetnek, vagy nem? Nem hajlani, az erő; de hajlani, az sem mindig gyengeség. Sőt vagynak esetek, midőn a hajlás több erővel van egybekötve, mint a nemhajlás. Nem hiszitek? Hasonlítás, úgymond az iskola, nem bizonyít; íme mégis egy:

A százados tölgy dereka nem hajlik, de azt nem is fogja rendkivűli orkánnál egyéb kettétörni. Az ujjnyi vastag vessző, ha kiszáradt, nem hajlik, de könnyen törik. A hasonló vastag nyers vessző hajlik, de nehezen törik.

Uraim, érdemes kolléga uraim, ha én azt tudnám, hogy ti százados tölgy erejével bírtok, bizony a vérzésig csattogtatnám most kezecskéimet. De mi-

kor nem tudom, ha — — — Engedelmet kérek: a tartozó tiszteletet majd elfeledtem!

Tehát az epemirigy helyén marad; az előlegesek el nem választatnak; s a munkálatok sora változatlan.

Három pont van még hátra; s minden arra mutat, hogy a holnapi kerület semmivel sem lesz engedelmesb, mint a mai.

Január 29-én 1833

Hagyd lobogjon a zászló! hajthatatlan, vívhatatlan sereg vagyunk, íme a főtáblai választ öszvetiportuk.

Már tegnap óta a zalai Deák s az országgyűlési nestor, a hetvenes Almásy ülnek elől. Ez egy vídám öreg; amaz csendes komolyságú, próbát állott karakterű férfiú; s éppen az, ki a múlt országgyűlésen az udvartól önkényt ajánlott tanácsos címet el nem fogadá. Ez különben a Verbőczy által kijegyzett náció embere, s a nagy néptömegre kedvező pillantatot nem vetett, de előttem mégis igen becses. Arcában van valami Himfyhez hasonló, van valami ami költőt sejdíttet; s hallottam említtetni, fiatalabb éveiben regéket írt.

Az első választ, az előleges sérelmekre tett észrevételek követték. Ezekből is oly kevés fogadtatott el, hogy említést nem érdemel. A tárgyak ugyan egész erejökben meghagyattak. Erősek vagyunk, büszkék, melegek; s az ég tudja, ha nem fogunk-e még országokat hódítani?

Ne oly tüzesen édes követ úr! egy pillantat nem örökkévalóság. Ki tudja még mi történik?

Jósló uram! kegyednek igaza lehet; de feledi, hogy a napló csak egy-egy napra szól.

És igazság-e jót és rosszat, édeset és keserűt, örvendetest és bosszantót ugyanazon egy boríték alatt küldeni; hogy az, kinek küldöd, alig tudja kitalálni: vígasztalni akarod-e, vagy vérét csapolni?

Ilyforma helyzetbe hozának a főrendek bennünket, midőn határozásokat, hogy a Karoknak hazai nyelven írnak, s a nyelv ügyében felírást el nem fogadnak, ugyanazon válaszban adák tudtunkra.

Méltóságos uraim, mi ez? Negyvenhárom év óta küzdünk a nyelven történt igazságtalanság orvoslásaért; s még mindig csak parányi cseppenként kapjuk a gyógyszert, mintha az a molukki szigetekből, tengeren keresztül angol hajókon hozatnék. Mit fösvénykedtek azzal, amit isten igyen ád? Hosszú kórság, kiszáradást okoz; s ti talán a közönséges kiszáradás alatt hízottan akartok maradni?

Egy szót uraim! Vigyázzatok! különben a közvélemény korbácsa kegyetlenül fog csattogni. Azt vélitek-e, hogy az nem fáj?

A kerület, mint illő vala, állandóul maradt a felírás mellett: s minekutána a főrendi naplót megtagadó, s az országgyűlés Pestre tételét elfogadó kétrendbeli választ is magának felolvastatta, eloszlott.

Beléptem, s Wesselényi pamlagán ülve, szemeit üveggel fegyverkezve ült ott, egy iszonyító foliántot forgatván. A foliánt az 1825-diki napkönyv egyik darabja vala; s ő elkezdett a lajstrom nemlétéről panaszkodni, mi miatt órákat kell hiában való kereséssel tölteni, s jelenté, hogy e hiánypótlás szóbahozására, a jelen országgyűlés köteteire nézve, már

nehány követet felszólított. Még szólott, midőn egymás után többen lépnek be; s köztök Siskovics, zsebében hozván az 1790 : 26. törvénycikkely sérelmeiről szóló üzenetet, melyet a küldöttségi ülés ma estve vizsgált meg. Míg erről suttogva szólánk, a terem más végében a vendégek helyet fogának.

Két városi követ jelent meg: Vághy Sopronyból, és Pestből Havas. Amaz öreg, tanult, s beszélni tudó férfiú; ez középkorú, tudományos pályát futott, lelkes ember, kit a pesti választottság a városi tanács ellenére küldött ide, s ki annálfogva oly helyzetben érzi magát, miben többet kell mernie és tennie, mint a városiak ezideig mertek és tettek.

De őt is, mint társait, elkedvetleníté azon nem kíméletes bánásmód, melyet a megyei követek irántok mutatának; s e körűlménynél fogva most a megyék és városok közt még nagyobbodni kezdett a távolság. Vagynak, kiknek ez fáj; kik e távolságot közelíteni ohajtanák; kik lépést akarnának tenni a még tisztán elő nem állott, egyetemi népérdek kifejtésére.

S hogy ennek meg kellene történni; s hogy ennek megtörténhetését a két rendbeli követek közt támadt idegenség elhárításával kellene kezdeni, erről folyt most a beszéd.

A megyeiek azt állíták, hogy a városok a kamarától függésben levén: követeik az oppozícióval nem tarthatnak. Annyival inkább, mert nem a polgárság, hanem oligarchák által választatnak.

Vághy tagadá a függést; mert, úgymond, ők a kamarával sokszor megvívnak; királyi hivatalokat pedig nem várhatván, nem is keresnek.

Miért hát e szüntelen kormánnyal tartás az országgyűlésen?

Otthoni visszavonásért a megyék és kebelbeli városok közt.

Nem úgy! mond Pázmándy, Európa minden tartományiban a liberalizmus, az oppozíció a városokban lakik; ez nálunk nem így van; s hogy nem így van, az értelmi tehetség kifejletlenségében kell feküdnie.

Nem uraim! a dolog eredetének másutt kell lennie.

Európa tartományaiban trónus és nemesség régen egyesült, s egy érdekbe olvadott; s mi lőn természetesb, mint a népérdeknek, az oppozíció szellemének a polgárban ébredni fel? Nálunk az oppozíció elejétől fogva a nemességben állott. Mert e nemesség, páratlan példával, két részre oszlott; s egy (a főrendek) a trónus felé szivárogván, a más képviselői házat alkotott, s az adófundust is képviselősége alá tartozónak vélvén, a népérdeket magában lenni állította. És a városok? Azok elfoglalva látták a helyet, mi természettől nekik szánva volt; s következőleg azt el nem foglalhatták. De ők is a képviselői házba mentenek; s miért nem fogtak ott kezet? Uraim, hogyan lett volna az lehetséges? Hiszen a képviselő nemesség privilegiumos osztály; következőleg tiszta népérdeket nem fogadhatott el; s annálfogva közötte s a polgárság közt öszvehangzás lehetséges nem vala. S valóban rendes helyezet! Ha a polgárság a nemességet itt is mint másutt, a felsőházban találta volna: mind vele, mind a trónussal oppozícióban fogna állani. De itt a nemesség nagyobb tömegével egy házba szorult; s természeti opponensét maga mellett pillantván meg, félénken húzódott hátra, s szorúltságában a trónus felé kezdett pillogni.

Mondjátok meg nekem: hogyan csináltatok ti e külön elemű képviselői házban egységet? hogyan fejtetek ki egyetemi, tiszta oppozíciót? Pedig ennek meg kell lennie, ha mindnyájan elsűllyedni nem akartok. Tegyünk próbát uraim! ellenkezni látszanak az elemek; de van egy közérdek, mi alatt azok egyesűlhetnek, — a fennmaradás, és közös szabadság érdeke. Ti sokat tanultatok, édes barátim, jól tudjátok, hogy La Voisier a vízből tüzet hozott ki, amit Ovid apánk még képtelenségek képtelenségének hitt. A kémia szép tudomány: az nem csak választani, de egyesítni is tud. Menjetek experimentumot csinálni! s ki tudja, nem vezet-e maga a történet oly kémiai rokonság ismeretére, miről most álmodva sem álmodtok.

Január 31-én 1833

Sorban állának fel a jegyzők s egymásután múlaták a kerületeket olvasással. Bernáté vala a felelet a kir. előadások és előlegesek tárgyában költ főrendi válaszra; Fekete és Kölcsey feleltek az előlegesek pontjaira; ismét Kölcsey a magyar nyelv ügyében, s az országgyűlés Pestre tétele iránt; Siskovics a főtábla napkönyvéről írt vissza, s a vallási törvénycikkely sérelmei felől, küldöttségben dolgozott izenetét is előmondotta.

Mindezek elegendőképpen megéljeneztetvén, diktáltatni rendeltettek; hogy diktálás után az éljeneket lúggal és sulyokkal mossuk le rólok.

És íme most jámbor olvasó, most elővettük ismét az urbáriumot, elő a reménnyel terhes hetedik paragrafot s kezdők — — de szükség előbb holmit tudnotok.

A telki haszonvétel szabad eladhatása kétség-

kivűl kicsiny pont ahhoz képest, amit a paraszt állásával kezdeni lehetne és kellene; de e kicsiny is sokaknak ellenére van. Ennélfogva félni lehetett, hogy ezen tárgy feletti vitatásban kedvetlen nyilatkozások időnek elő, mik kerületi ülésben nehány száz fül hallatára mondatván el, s levelezés után az ország minden részeire röpíttetvén, e sokféle néposztályozatú országban nem örvendetes viszhangokat fognának szűlhetni. Ezért tartattak előbb konferenciák; s minekutána ezekben a szabad adás elve többséggel bírni bebizonyíttatott; közmegállapodás lőn, hogy kerületben az elv miatt nem tusázunk, hanem azt szó nélkül elfogadván, egyedűl a szerkezetet vizsgáljuk meg.

Deák, az előlülő, nem múlatta el a közállapodást mindjárt elől emlékezetbe hozni; de Fekete felállott, s e közállapodás szerint leendő menetelt igen kívánatosnak vallván; azzal egészen ellenkezőleg az elv vitatásához fogott; hosszan mutogatván, hogy a szabad eladás mind az országos alkotványnak, mind magának a parasztnak ártalmas.

Obstupui, steteruntque comae, et vox faucibus haesit!

Mindent előre gondoltam; de hogy e megtagadást magának a parasztnak hasznával támogassuk, — megvallom, uraim, a bölcseség ily magas pontján nem állék.

S mi kár, mi nagy kár, mi megsirathatatlan kár, hogy József császár az örökös jobbágyságot eltörlé! Ha ennek kérdése ma jött volna vitatás alá, tehát Fekete, Nagy Pál és Lamotte, s a részökön állók éppen azon okokkal mutathatták volna meg a jobbágyság eltörléséből a parasztra háramló kárt, mikkel ma a szabad eladás kárát mutogatták. S nem szép

dolog lenne-e, ha a vítatást arisztokráciai dicsőséggel megnyervén, minket és unokáinkat a Dózsa letiprásával nyert jogokban továbbra is megtartottak volna? Mit? hát nincs nekünk jogunk az uralkodáshoz, mit őseink a paraszton vérontással nyertek? Mert hogy Zsigmond király óta a paraszt adót fizet és katonának vitetik; hogy 1715. óta állandó terhet visel, és vérét állandóúl ontja: tesz az valamit? Mit ér a paraszt vére? Az a vér, mit eleink Zápolya János boldog emlékű vezérlése alatt a kurucvilágban elhullattak, háromszáz év alatt vissza volna fizetve? A világért sem uraim! — Aztán, mi olyanok vagyunk, mint a Zebaoth isten, ki meglátogatja az atyák bűneit a fiakban harmad és negyed íziglen.

Ily istenes emlélkedések támadának bennem, míg a mai vítatások hol ellen, hol mellett folynak vala; de sem nekem elmélkedéseimet bevégezni, sem a kerület szónokainak magokat kibeszélni nem lehetett. Az ebéd előérzései kezdének beállani; s mivel a vítatás végét a mai nap reményleni úgy sem lehetett: az ülés eloszlott.

Emlékezőtehetségtek, kegyes olvasóim, igen jó lehet; ti talán most is könyv nélkül tudjátok azon édes, szép levélkét, mit ezelőtt huszonöt évvel bizonyos még akkor rózsaarcú, de már alkalmasint redős homlokú kegyistenné hozzátok írt — vagy legalább a magyar és német levelező könyvből kiírt: és mégis kételkedem, jut-e eszetekbe, hogy a képviselő test előbb újságot, azután tudja az ég mit, és végre valami napkönyvi kivonatot végzett? s hogy emiatt küldöttség is van nevezve? Így van! és ma eszünkbe is jutott; és a küldöttség estvéli hatkor össze is ült; és a jegyző

irkált is valamit; és a küldöttség el is oszlott; és a jegyzőt szépen is megkérte, hogy a munkával még nehány napig hallgasson; mert hiszen a nagy sietség jó soha sem vala.

Azaz, uraim (mert az ember hajlandó a gonoszra s könnyen rosszra magyarázhatnátok) a hetedik paragraf még döntetlen s eldöntésével sietni kell; s nem akarnók, hogy a kivonatról készűlt parányi dolog által hátráltassék.

Február 1-én 1833

Egy hét óta tudjuk, hogy a szabad adás többséggel bír; hat hét óta tudjuk, hogy útasított követet okkal legyőzni nem lehet; azt pedig talán a múlt országgyűlésen is tudták, hogy ki maga beszélhet, az más beszédére nem hajt: s mindezen roppant tudomány mellett is, amint tegnap kezdők, ma úgy folytatók. Szerencse mégis, hogy mindnyájan kiönthettük bölcseségünket; s így elvégre, két napi véd és ostrom közt a szabad adásvevés elve megállott; éppen úgy, mint minden véd és ostrom nélkül is, egyedül az utasítási többségnél fogva megállott volna.

Ez tehát oly vad, miért erdőre mentünk, kopót uszítottunk, kürtöltünk, lövöldöztünk, pedig már — a bokorban dögölve feküvék.

Legalább édes barátim, nem tagadhatjátok, hogy napi béreinkért híven megszolgálunk. Mert ebédig ülni, lármát hallgatni, beszédre sort várni s végre torokszakadtig siketeknek beszéleni — semmi esetre nem kis munka. S nehányunknak a martírkoronához már nem is messze az út; konfesszorok sorába máris mehetünk.

Itthon a gróf?

Igenis; de ülést tart.

Annak ohajtanék részese lenni.

Nyílt az ajtó; s midőn beléptem, Széchenyi jött előmbe; s egy más terembe vezetett, hol az akadémia igazgatói közől nehányan ültenek. Wesselényi egy roppant öreg székben veté el magát, Andrásy a pamlagon, b. Mednyánszky, s az alnádor és Vághy székeken ültenek. A terem közepén mozgott Széchenyi, s az akadémia bajairól szólott. S valóban az akadémia bajai sokak; s leginkább pedig az, mert négy előlülő létében, előlülőség nélkül van; és az, mert oly munkát kénytelen dolgozni, minek mind káros, mind rossz voltáról tagjainak legnagyobb része meg van győződve; és végtére az; mert alaprajzában semmi út nincs kijelentve, melyen ezt s az ily bajokat orvosolni lehetne.

Az igazgatótanács holnapután gyűlést tart, s gróf Teleky az előlülésről lemond. Ki fog választatni helyette? Újólag választatását sok tekintet javasolja. De nem lakik Pesten; pedig a társasági kódex az előlülőt ott lakni kívánja. Szükséges-e e rendszabás? Nem tesz-e a választásokban nehézséget? Bizony e szabály változtatásáról gondoskodni kell. Jó, tehát keressünk útat, a változást megtenni; de ha az előlülő másutt fog lakni, ki fogja a heti üléseket kormányozni?

Egy kérdést, hát az íróknak, azaz a magyar íróknak nem lehet másképp, mint mindig gyámatyaság alatt lenni? Országunk, az igaz, arisztokratai lábon áll; de az írók világa mindenütt demokráciát kíván; s ugyanazért nem fognátok már egyszer megengedni, hogy az akadémia legalább héti üléseire maga válaszszon előlülőt magának?

De az udvar?

Jól tudom, az udvar e javaslatot, mindjárt az akadémia kezdetén visszaveté. Azonban a merényt ismét lehetne tenni. A világ változás alá vettetett; s egyik nap a másiknál hol fösvényebb, hol adakozóbb.

És az a tudós társasági munkálkodás! Az a kritikai tudománytár! nem fog-e ettől, s ennek kárától és szégyenétől a társaság szabadúlni?

Ezen ideák forgának az említett férfiak közt, kikhez a tanakodás folytában Nagy Pál és gróf Károlyi György jövének; s darab idei beszélgetés után meghatározott akarattal oszlottak szét, hogy holnaputáni ülésökben a lehetséges segédmódot, mi felett most összeegyezni nem tudtak, felkeressék.

Felnyílt a szekér, s Wesselényi és én kiszállánk s Csapóhoz bemenvén, ott szokás szerint zajos konferenciát lelénk. Tanakodásuk már végén járt. A híres hetedik pragrafus módosításáról folyt a szó; de mit végeztek róla, és mit nem végeztek? Azt ők alkalmasint jobban tudhatják, mint én; mert ha jobban nem tudják mint én, akkor éppen úgy semmit sem tudnak, mint én.

Február 2-án 1833

A kerület ma egész méltósággal a kritikai katedrába beüle, s Bernátnak a királyi előadások tárgyában készült viszonüzenetét kezdé rostálni-e, vagy vaspálcázni? — amint akarjátok; szavakkal nem törődöm. De mivel az ünnep miatt az ülés csak 11-kor kezdődött; s mivel az ebéd ideje ma is csak olyankor

állott elő, mint tegnap és tegnapelőtt; s mivel mi Pozsonyba dolgozni is ugyan, — ki tagadja azt? — de egyszersmind naponként ebédelgetni is jövénk: igen természetes, hogy a hosszú munkát végig nem olvashattuk; hanem a kritikai pálcát köpönyeg alá dugván, székeinkből felállánk s menénk.

Február 3-án 1833

Tizenegykor kerületi ülés; előlülők Liptó és Gömör; napi rend: a tegnap kezdett viszonüzenet.

Ezt látjátok és olvassátok, miképpen elég rendben van ide fölírva; de ne gondoljátok, mintha e rend a kerületi ülés rendének szimbóluma lenne. Mert az ülés ugyan egyike vala a legzajosabbaknak. A viszonüzeneten ugyan végigmentünk: holmit megigazíttatni rendeltünk; de egyszersmind a lárma miatt, kábult fővel jövénk ki; s minthogy magunkat hibásoknak természetesen nem ismerjük, az előlülőket kárhoztatók.

Hiszen, uraim, nem mondom én, hogy minden előlülő Niczky és Deák; de hát oly gyűlés, mely az ország választottaiból áll, nem tudná magát magában is rendben tartani?

Nem!

S ha merem kérdezni: miért?

Mert látja uraságod szemeivel, és hallja füleivel, hogy nem!

No, no! az okoskodás ugyan, a logika szabálya szerint, hibás; de mindenesetre kézzelfogható. Ajánlom magamat.

Folyton foly a kritikai leckézés. Mai kerületben Bernát a tegnapi üzenetnek bizonyos új alakba öntött fejezetét olvasta föl. Majd az előleges sérelmeket, a magyar nyelv ügyét, s a vallási cikkelyt tárgyazó üzenetek rostáltattak meg. Ez utolsó ugyan nem egészen; mert a római egyház szolgái, azaz a káptalani képviselők, imitt-amott felkeltek, és sok mindent másképpen akartak. Ebből vívás lőn; s nem vívás a rómaiak és protestánsok közt; de vívás a római papság, s a római egyházhoz tartozó világiak közt.

Mily változás! Mikor a linczi békét, s a bécsi szerződést még vérrel kellett kiküzdeni, ki merte volna jövendölni, hogy 1833-ban a magyarországi gyűlésen a Luther és Kálvin fiai hallgatva nézik, míg a Pázmán hitének sorsosi, érettek egymással vetekedve szólanak? Uraim, mondom nektek: bohóság véleményért fáradni, véleményt örök alapra állítani akarni! Egy idő, egy körűlmény, egy fordulat, s vége mindennek. Mert a vélemény, mint a szél támad és enyész; a vélemény, mint a ruha, divatban van, és kimegy; a vélemény, mint az ásítás, ránk jön és elmúl; a vélemény, mint az ember, születik és elhal. Azért akármit véltek valónak, nagynak, szentnek, öröknek, mindig gondoljátok meg, hogy véleményteket a dologtól megválasszátok, azaz se a véleményt dologgá, se a dolgot véleménnyé ne csináljátok. Mert könnyen és bizonyosan megtörténik, miképpen vagy a véleménnyé csinált dolog, mint vélemény, divatozni megszűnik; vagy a dologgá csinált vélemény saját természete szerint egyszer-akkor elenyészvén, minden, amit rá építettél,

össze meg összedől. Ti ugyan, meg kell azt vallani, nagy művészek vagytok; és sokszor a véleményt oly állandó alapokhoz tudjátok ragasztani, hogy századokon keresztül saját röpke természetével küzd, s még sem oszlik el. De mégis szálljatok csak magatokba; s valljátok meg, hogy a legerősb alapokhoz ragadt vélemény sem egyéb kemény aranyozásnál, mely soká tart s végre lekopik.

De hiszen, ti hatalmasok vagytok, s újra rendelitek az aranyozást.

Uraim! a számolás gyarló. A régi aranyozat a maga idejében híres volt a divat miatt; később figyelemben tartatott a szokás miatt. De az új aranyozat egészen más keze által, más modorban, más ízlet és kívánat szerint fogna tétetni; s a következés minden lehetne, csak az nem, amit ti ohajtanátok.

Mi homályos beszéd! nem tetszenék egy kicsit világosabban?

Engedelmet, én sokszor, és éppen most szeretek beszélni olyanoknak, kik félhomályban is jól látnak.

Édes naplós uram, hisz az olyanok a Pallas Athene madarával egy fajból valók.

Ha is, édes jó barátom! Az Athene madara nem oly megvetésre méltó. Mert széles e világon, most, mint mindig, igen igen sok van, amit csak sötétben lehet meglátni; mert csak sötétben él és mozog.

Február 5-én 1833

. . . . . .

Lezúgtak a farsang zajgó napjai, s a múlt éj örömei után az országos ülések napja ismét felvíradott. A mai nap egyike vala a legfontosabbaknak. Mert a főrendek a magyar nyelv ügye, a Karok pedig a vallási tárgy felett tanácskoztak.

A vallást érdeklő kerületi üzenet első pontja jött szóba, t. i. a reverzális, mely a protestáns vőlegényektől vétetik, ha a római egyház valamelyik szép lánykáját teszi menyasszonnyá; s a vegyes házasságból származó gyermekek sorsa. Mint a kerületben, úgy itt is minden protestáns hallgatva ült; az egyháziak saját hitsorsosaikkal vívának. És mondhatom nektek, szép nyilatkozások történtek, mik Európa legvirágzóbb népének is díszül fogtak volna szolgálni. Vetekedve keltek fel a követek egymás után; vetekedve mondák el a legtisztább, legjózanabb, a felekezetek közeledését leginkább segítő gondolatokat. Mondom nektek, olvassátok a mai ülés napkönyvét nemcsak szorgalommal, de tisztelettel. Az szép örökség leszen a maradéknak, melynek segédével valaha a hazafiak közt három század óta fennálló falat le fogja ronthatni. Uraim! Isten bizonyságom, e lerontás idejét megérni szeretném. Álmaim egyik legszebbike teljesednék be, s mi vígan taposnám az iszonyú romot! Mint zengeném meg a nemzeti nagy egyesület szent ünnepét! Azonban, jól tudom, ennek megérését nekem a sors engedni nem fogja. Hagyján! Az már annyit nem engedett nekem, s még annyit nem fog ezután is engedni, hogy megtagadását újságnak nem nézhetem. De eljön az idő; el kell egyszer az időnek jönnie, midőn egy boldogabb embernyom, ha e sorokat olvassa,

csudálkozni fog, az írót valami után forró vággyal, de remény nélkül epedni látván, amit ő legközönségesb, legtermészetesb dolognak tart.

Reverzálisok tehát nem lesznek; a vegyes házassági magzatok atyjok vallását fogják követni, — ha tudnillik, az amit a Karok ma végeztek, a főtábla prelátusaiban, s majd az udvarnál győzhetlen akadályokat nem talál.

És a főrendek a magyar nyelvvel? Ah! barátim, a főrendek! — — azok a főrendek!

Mert tudnotok kell, Wesselényi ugyan felállott, és erős kebelből, erős hanggal erős szavakat dörgött ki; megmutatá az eltörölhetetlen igazságot, mi a nyelvügyben fekszik; előszámlálá a bűnlajstromot, mi ez ügyre nézve a magyar mágnásság lelkét terheli; de mit ért? Hang, mint az övé, és lélek, mint az övé, bizonyosan a haldokló lelkiismeretet is felfelrezzenthetné; de ahol semmi nincs, ott felrezzenteni semmit nem lehet. Azért hiában szólott Széchenyi is három óranegyedig. Szeszélye lobbanásai ajkakat mosolygásra nyitottak ugyan; de szíveket — — Oh uraim, némely szívhez kulcsot találni nem lehet; azaz, lehet ugyan, de némely szív kulcsa olyan, melyet a Széchenyieknek kézbe venni nem illik.

S ki mondja meg: miért e nagy ellenkezés a nyelv ügyében? Való lehetne-e, hogy azok a keresztes és rojtos excellencek, vagy amiknek nevezni jobbnak látjátok, a magyar nyelv teljes jogba tételével a magyar polgári alkotványt eltemettetni képzelik? Legalább úgy mondják, gróf Cziráky kevés napok előtt saját vendégeinek ezt beszélé, s beszélé — sírva!

Ég és csillagok! — Vagy attól félsz-e jámbor gróf, hogy a *szent* nyelv elveszvén, a *Zendavesztát* más is megértheti, s a ti *bramin*-bölcseségtek oda lesz. Jaj nektek Indiának szentjei! Jaj nektek egyiptomi férfiak! Bizony, bizony mondom, a *kaszti* lélek többé üdvezségre nem vezet. Uraim, tágítsátok meg az elzáró sáncot magatok körül; szűk helyet hagytatok magatoknak, minek körében sem lábaitoknak elég sétahely, sem tüdőiteknek elég levegő nem találkozik; s ki lesz oka a veszélynek, ha saját zsírotokban kell megfúlnotok.

Hová koszorús barátom? kiáltott egy erős, de nyájas hang. Felpillanték, s íme Beőthy mosolygott felém, ki társával együtt Csapóhoz vala menendő. Hozzájok csatlám magamat; s kevés pillantat múlva helyben valánk.

Tehát konferencia? És mi felett! Uraim, saját magunk felett! Bölcs emlékezetben tartjátok, legalább tarthatjátok: miképpen kerületi üléseink iszonyú zajjal tartatnak; s kell-e, hogy ezáltal veszedelmeztessük a szép intézetet? Isten sokat adott nekünk ingyen jóvoltából, minden érdemünk nélkül; s ez ingyen adományok közől nem legkisebb a kerületi ülés. Országos ülésünk a kormánytól neveztetni szokott miniszter-előlülő alatt nem a legkedvezőbb kinézést igér. Egy jól választott personális mindazon befolyásaival, miket egyenes, és nem éppen egyenes utakon szerezhet magának, mi mindent meg nem akadályozhat? mi mindent nem eszközölhet? Gondoljatok még egy ítélőmestert is mellé, ki, ha ért hozzá, mindegyik bötüt keresztül-kasúl írhatja, s oly értelmet és záradékokat csúsztathat be, mint

tetszik. Isten a maga népét, bár a nép sok ízben bálványokat imádni kezdett, el nem hagyá; és ada neki personálisos és itélőmesteres országgyűlés mellé: kerületet; s annak szerkesztését időről-időre annyira vivé, hogy az 1830-diki diaetán, a magyar üzenet kezdetével, az itélőmester kezéből a toll kivétetett; s most már minden irományok kerületben készűlvén s rostáltatván meg, egyedűl a képviselők lelki erejétől s bölcs öszvetartásától függ, hogy a tulajdonképpen való országgyűlés a kerületi legyen.

Mind való!

Ha való, tehát becsüljétek meg a kerületet; s ne rontsátok el, mint pajkos gyermek kedves játékát.

Tehát végezzünk!

És végeztünk, azaz, gróf Andrásy, Beöthy, Somsich és Csapó javaslatba tevék, hogy nagy konferencia nyittatván, abból rendeltessék küldöttség, mely a kerület hiányait, s a hiányok orvoslási módját dolgozza ki.

De Justh semmi efféléről hallani nem akart. Magányosan, úgymond, készítgessük egymást minden jóra; de törvényt magunknak ne írjunk. Ő érzé, hogy amit történet fejtett ki ennyire, azt történet még jobban kifejtheti, írott törvény pedig és rendszer fejlését a megállapodás által akadályoztatja.

Ezzel maradánk; és így fogjuk egymással elhitetni, ha ugyan hivőket találunk, úton-útfélen, parányi öszvejövetelekben, s ahol még tetszik, hol csináljuk a következőket:

Előlülők a kérdés alatti tárgyakat, rövid vítatás után, tegyék egyszerűkké, s szedjenek reájok szavazatot, igen- és nem-mel.

Ha valamely nap minden követ magát ki nem jelenthette, a végzés másnap mondassék ki.

A jegyző minden ülésben az előbbi kerület következményét olvassa fel.

Míg az előlülők széket nem bontanak, az ülés tart, s jelenlevők végzése áll.

Nos uraim?

Jól van édes naplós uram! Kegyed leírá a pythagorási aranyregulákat, és — — — —

És? mit jelent ez: és?

És azok le vagynak írva! de teljesítve — — —

Uraim, mi gondolat? Nem tetszik emlékezni, miképpen itt törvényhozók vagynak jelen, a teljesítők pedig másutt?

Február 21-én 1833

Shakespeare mond: sok történik mennyen és földön, miről a ti iskolás bölcseségtek nem is álmodoz!

Ne gondoljátok, mintha e jelszó után a láthatlan világból akarnék valamit előtökbe regélni; mindennapi történet, ami következik, azaz, nem mindennapi ugyan, de naponként megeshető. Azonban ki tudja, ez esetecske mi fordulatot adhat még dolgainknak? ki tudja, ha nem fognak-e belőle oly következmények fejleni, mikről, legalább még ma, a ti iskolás bölcseségtek csakugyan nem álmodoz.

A mai országos ülés a vallásbeli üzenetnek a hat héti leckézésről szóló részével, s a vallási cikkely 13-dik fejezetének eltörlésével bajlódott.

A maradék a 13-dik fejezetet, mit eltörletni ma sem tudánk, a törvénykönyvből látni s érteni foghatja, de azt a hat héti leckézést olvasván, törni fogja fejét, s ha valamely régiség-búvár megmagyarázta, nagyot fog kacagni. Mert nem méltó-e kaca-

gásra, tizennyolc évű piros és domború leánykát, ki hogy kálvinista szomszédának legény fiát férjűl nyerhesse, maga is Kálvin leányai közé fellépni kézzel-lábbal, vagy inkább szívvel-lélekkel siet, plébánushoz küldeni, s hat hétig, (ha tudnillik a hetekből évek nem lesznek) a római hittudományban oktatni? Barátaim! az oktatásnak rossz német választottátok. Azt vélitek-e, hogy a szív kótogási mellett, a katekizmus szavai meghallatszanak? Jámbor próféták! mikor Hűon úr a szép Réziét, vagy gróf Gleichen a maga Melechsaláját megtérítette, koránsem a ti legendáitok segédével vitte azt végbe. Azonban a bölcs sok magyarázatot nem vár; csak annyit mondok, hogy az említett hat héti leckézés esetében a lángszemű szomszéd legény különb missziónárius lenne, mint a propaganda minden férfiai, bár Xaver Ferencnél szentebbek legyenek.

Ezt az örök igazságot a megyei követek jól értették, ugyanazért a leckézés eltörlését meg is állították: de az egyház fiai! Azok a dolgot más oldalról tekinték, s vívtak és harcoltak.

Mindaddig, míg az egri kanonok Lonovics, vagy a fejérvári Májer szólottak, nem volt semmi baj. Amaz rétori simasággal és fordulatokkal tudá észrevételeit közleni; emez pedig mindig valami liberálizmushoz hasonlót éreztetett. De midőn Beőthy, útasítása szerint, az oktatással visszaélés példáit említé; midőn elmondá, miképpen bizonyos hetven évet élt férfiú ifjúságától kezdve haláláig leckézés alatt tartatott, holt teste, mint meg nem tért emberé, temetséget nem találhatott: akkor a váradi nagyprépost, Tagen, felkele, s az előadott történet igaz voltát kereken tagadá.

E kifejezést, hogy Yorick-al szóljak, bármi nyelvre fordítjuk is, az sem többet, sem kevesebbet nem tesz

ennél: *hazudsz!* És ezt mondani emberség, rend és törvény ellen van. Beőthy vevé útasítását és állott felelni, s elégtételt kérni szándékozván: Mérey látta, hogy a goromba mondás lángot gerjesztett, öngyengeségét érzé; megijedett s ijedtében a királyi táblától jött szavakat: bontson széket, meghallá; s minden további gondolkozás nélkűl széket bonta s ment.

De Beőthyt mindnyájan hallani akarók; százanként emelkedett a kiáltás: Bihar! Bihar! Mérey megfordúl; Beőthy szólani kezd; de csendre intetik, másnapra utasíttatik; s a gyűlés felbomolván, a derék, a társaitól tiszteletben tartott férfiú hazugnak szidalmazva, s ki nem tisztítva, meg nem vígasztalva tér szállásra.

Február 22-én 1833

A tegnapi délután forrás és futkosás ideje vala. A váradi prépost és Beőthy közt történt dolog már csak ritkasága miatt is figyelmet gerjeszte; s még inkább annak előrelátása miatt, hogy a prépost ellen legelső alkalommal, az 1727-diki országgyűlés 7-dik cikkelyének értelmében, elégtétel fog kéretni. Pör tehát! De az ember emlékezete óta nem történt; mert mind az 1808-ban a nógrádi követen Aczél, akkori personális, által elkövetett sérelem, mind 1764-ben az akkori nádor és Baranyi Gábor közt esett baj engesztelés útján orvosoltatott meg. A főherceg nádor most is így ohajtotta volna a riadásnak véget tenni; s hívatá Beőthyt, s hívatá Péchyt is, és ígérvén, hogy Tagent megkövetésre utasítni fogja, minden más következéseket el akart mellőztetni.

De a mi bajunk nemcsak a prépost szavai valának; nekünk az is fájt, mert Mérey az ülést felbontá; s a

tüsténti elégtételt ezzel elhalasztá. Mi azért elkészültünk két oldalról kérni elégtételt, s kérni erős szavakkal.

Kezdődött az ülés; Mérey a prépost sérelmes szavait említve nyitá meg azt; említé az Ulászló s az 1723-diki diaeta ide tartozó cikkelyeit s olyformán szólott, mint bíró, ki azon cikkelyek ha...

Február 27-én 1833

A nádor előszobája telve volt követekkel, megyei követekkel tudnillik, kik a leendő tanácskozás tárgyai felett találgatóztak. Ki a Horvátország vallási ügyéről, ki a kerületi ülés s az ifjúság rendbeszedéséről, ki mindegyikről gondolkodott; s mindegyik jobban tette volna, ha azt az óranegyedet, mi a nádor megjelenéséig hátra volt, nyugalomban elvárja, akkor úgyis mindent megtudandó. De az ember szeret a jövő kárpita alá pillongani, s az a kis nyugtalankodás a szív saját éleményei közé tartozik.

Az ajtó nyílik, és a Serenissimus kilépvén, a bíboros asztalka mellett széket fog. Minden szem rajta függ, minden hangját nyílt fülek fogadják, a csendet egy lélekzetvétel sem zavarja; s íme az annyi újságkívánattal várt titokról a fátyol fellebben!

De mi tehát?

Egy kis türelmet, uraim!

Az egekre, édes naplós úr! ne hagyjon tovább epedni!

Igen, de ami konferencián történik, azt kihírleni — — —

Oh nem, csak súgni! —

Már az más! súgni, igenis lehet. Tehát uraim —

Nos?

A nádor hosszú latin beszédet tartott, miképpen az ifjúság magát pajkosan viseli, s miképpen a pajkos viselet miatt a gyűlések nem jól folynak, s miképpen e pajkos viseletet igazítani kell.

Végzé; s a personális felálla, s árvízként omló római szavakkal az ifjúság kárhozatos tetteit, az ülések emiatti bátortalan voltát, a szavazati szabadság veszélyben forgását előadta; s a gyűlési teremben, a galérián, a dictatúrán, s az ég tudja még mi mindenen, csendet és rendet eszközöltetni kívánt.

A nádor újra szót vőn, s borosjenői Aczél Antalnak mint előbb, úgy most is szűnni nem tudó fejbillentései közt, a dolgot szíveinkre kötötte; s Czinderynek, ki mint kerületi előlülő megszólamlott, azon jelentése után, hogy a KK. és RR. ezen tárgy iránti tanácskozásaikat folytatni fogják, ezt ugyan félben hagyá; de a rendszeres munkálatokban tett parányi lépéseinket szemeinkre lobbantá; nagyobb gyorsaságot javasla; bíborasztalkája mellől felkele; és eltávozék.

Már most tehát, kedves követtársaim, értitek, hogy vagynak, kik ifjaitokat kalitkába zárni, vagy a teremből éppen kiküszöbölni szeretnék; s egyszersmind azt is tudjátok, hogy mivel a főrendek az üzeneteket visszaküldözgetik, s ezáltal sok szép időt tanácskozásainktól elrabolnak: tehát a bűn a mienk. Azonban szeretném tudni: ebből mi következik?

Az-e, hogy a főrendi válaszokat húnyt szemmel, s gyors kézzel-lábbal kell fogadnunk, s rögtön tovább mennünk?

Az-e, hogy a főrendeknek az üzenetek iránt annyi kifogást tenni, s minket az urbárium vizsgálatában akadályoztatni nem kellene?

Válasszatok, uraim! én már választottam.

A kormányos, ki hajóját már egyszer sűllyedni látta, nem csuda, ha minden tornyosodó fellegre kebelszorúlva néz. Mérey a vallásbeli üzenet miatt meleg napokat álla ki; s ma, midőn a Luther és Kálvin fiainak Horvátországba eresztése felől fogott kérdés lenni, ne borzadjon?

Az üzenet illető fejezete felolvastatott; s Draskovics és a zágrábi káptalan egyik követe a horvátok tartományi jogait védelmezék; s a personális, hogy a nagy sűrűséggel felkelő követeket megelőzze: minden vítatást kettévágni készűlt, és az üzenetnek a főrendekhez általküldését javaslotta. Hiában! a sors játékot űzni látszott rettegéseiből. Az előlülői kijelentésen megelégedett követek leültek ugyan; de az egri káptalan követe felállott, s szólani akarván, a követek ismét felugrándoztak. Verőce és Szerém a protestantizmus mellett nyilatkoztak ki; s e részben horvát testvéreiktől dicséretes példával elszakadtanak; de a turopolyai ispán, a pozsegai követ, Busán s az egri kanonok ostromolva feleltek. Minden felelet után a győzedelmes *maradjon* harsoga; s Mérey az általküldést előlülőiképpen kimondván: a zaj csendben látszott végződni. Jön az ítélőmester; s az üzenet rekesztő fejezetét elolvassa. Az előlülő szabadabban kezd pihegni; de Asmody nem nyugszik, s a lélek szenvedései újra kezdődnek.

Tudnotok kell, hogy a pécsi káptalan követe, ki az egész üzenetet, mindjárt első olvasáskor elvettetni kívánta, most feláll; s annak egész tartalma ellen, az egyházi rend nevében protestál.

Majtényi, Barsból, felkél, s nyilvánítja, hogy sem egyházi rend képviselőségét itt nem ismer; sem egyházi rend nevében tett ellenmondást el nem fogad. A pécsi kanonok felel; többen ostromolják; Mérey

újabb explozióktól retteg ; a tárgyat bevégzettnek lenni jelenti ; de boldogtalanságára e kérdéshez a horvát municipális törvények változatlansága is vítatás alá pattan ; s ő ismét a 21-dikihez hasonló történetnek irtózva néz elébe. Komlósy fagyos hangja, s Beőthy zengő szózatai már előbb hallatták magokat ; most Májer a fejérvári lelkes kanonok, s vele ellenkezőleg Perényi, Marczibányi, Siskovics és Czindery és Bezerédy keltek tusára, s ostromaiknak a pécsi kanonok állott elejökbe. Mérey homlokán hideg cseppek állának ; újolag kimondja a végzést ; újolag kér csendességet ; de Borsiczky a már többször felszólamlott pécsi kanonokot korbács nélkűl nem hagyhatá. Ez ismét csatajel vala ; Tisza, Dubraviczky, Szinnyei, Perényi egymás után kelnek fel, a világosodás ügyét pártfogolni ; míg Busán száll ki velek viadalra, kinek Niczky végső csapást ád ; s a personális lelki nyugalmára az ütközet megszűnik : s az üzenet megáll.

Tízet kondúlt a torony órája ; s félvetkezve, kényelmesen ültem íróasztalomnál, midőn ajtóm megzörrent.

«Az irgalmasoknál többen várják uraságodat.»

A menykőben ! hiszen ma már minden bölcselkedés késő.

Igenis ; de nálunk a késő bölcselkedés nemzeti.

S mióta?

Amióta a magyar kárán tanul.

Beléptem, s Wesselényit Pázmándyval, Siskovicscsal és báró Prónay Alberttel együtt találtam.

S miről a szó?

Elfeledted, hogy ifjaink a kizáratás veszélyében forognak?

Uraim, én mindeddig csak a bezáratást tartám ret-

tentőnek. Azonban holnap kerületi konferencia; s fogjuk őket védeni.

De sokan lesznek ellenek.

S miért?

Mert az útcán bizonyos követnek kalapot nem emeltek; mert tetszésöket viváttal jelentgetik; mert a követek által indítni szokott zajgást tódítják; mert Pesten azt beszélik, hogy a váradi prépostot kivetették; mert borsodi és szabolcsi hírek szerint az országházat leégették; és leginkább mert — sok követ örömest beszélene oly dolgot, amit az ifjúság jelenlétében szégyenel. És — — —

Nem tetszik folytatni?

Egy ok van, amit megmondjak-e? nem tudom.

Bizvást! ma szóhajtás estvéje van.

Ha úgy, tehát — mert az ifjúság ellen mondott vád a február 25-diki visszamondásnak, s az előlülői gyengeségnek mentő lepel gyanánt szolgál.

Oh, az az előlülő!

Az, édes barátom, szerencse fia. Ő naponként bizonyos állatokat lő, amiket baknak neveznek; de ha az hiba, a hibát más teszi.

Az ifjúság és a képviselőség?

És Majláth!

Mit? Majláth? A volt personális?

Igen; Majláth, a volt personális.

A státustanácsos?

A státustanácsos!

Bécsben?

Bécsben!

Uram, ezt nem értem.

Én sem; de Bécsben, bizonyos hercegnénél, bizonyos társaság jelenlétében, bizonyos miniszteri úr*

* *Sagan hercegnénél Sedliczky.*

mondá: Majláth rontá el a Karokat és Rendeket; s Mérey nem mehet velek semmire.

De ha csakugyan semmire nem mehet?

Talán a nagy érdemű férfiat, a magyarországi titkos polícia fejét, felebb pócolják; s helyére mást tesznek.

És kit?

Ezt kérdé az a bizonyos úr, abban a bizonyos társaságban, gróf Zichy Ödöntől.

S a felelet?

Somsich.

Erre egy robogó éljen kell.

Nem; mert a bizonyos úr úgymonda: Somsich a Karokkal tartott mindig; s personális nem lehet.

Úgy-e? tehát a Karokkal soha nem tarthatni, ez udvari morál?

Úgy látszik.

Aszerint personális?

Bartal — sem lehet.

S miért?

Mert hamis, mond a bizonyos úr.

Hát mit várhatunk?

Úgy mondják szűnnapokat, mik alatt az országgyűlés Pestre költözzék; s valahonnan valaki a personálisi helyre teremjen; vagy pedig betegséget, mely Méreyt fürdőbe vigye, hogy Somsich, mint alnádor üljön helyébe.

Február 28-án 1833

Nincs tarkább dolog az embernél, azaz, hogy jobban megértsetek, az ember olyan, mint a kaméleon, mely csaknem minden pillantatban más színt vesz magára. S ezt minden emberről el lehet mondani, azon

különbséggel, hogy némelyek pedig annyiban váltanak színt, mennyiben azt a lélek csendes vagy indúlt, vidám vagy sötét állapota szükségesen hozza magával.

Néhány hét előtt, midőn a kerületi napkönyv annyi sok forró és szélveszes kívánat és tusa után, a forrón kívánók, és szélveszesen tusázók részéről oly reménytelen akadályt találá, mérgemben és bánatomban szinte kitéptem a ritka hajszálakat, mik még koponyámon imitt-amott látszanak; ma pedig mikor a szerkesztők lemondásukat jelenték; midőn a diktálás és leírás nehézségei, a követek elégedetlensége, s a havi fizetés előre gondolható elmaradása miatt a bajjal elindított intézet elsűllyedését múlhatatlannak állíták: kész lettem volna nevetni, s ha akarjátok, éppen kacagni! Mert valljátok meg, nem a dühödésig nevetséges-e azt, amit tűzzel vagy vassal, rosszakaróink dacára, győzelmi örömmel építettünk, hidegen ismét elrontani, hogy elleneink csúfot űzhessenek belőlünk?

Tehát a kerületi napkönyv?

Veszélyben forog, uraim, amint hallátok.

S megmentésére semmit sem tesztek?

Meglássuk! — de az intézet már csaknem egy hónapos; és örökre az ércemlék sem tart. Aztán tudnotok kell, nekünk ma fontos dolgaink vagynak, mik ily parányiságról gondoskodni időt nem engednek.

S e fontos dolgok?

Konferencia-tartás az ifjúság felett.

És mit akartok azzal a szegény ifjúsággal?

Mit? azt kimondani nem merjük, még magunk közt sem. Mert mi sajátképpen a teremben tanúk nélkűl ohajtanánk ülni; a galéria deszkáit pedig örömest tűzre hordatnók: hanem most csak a szavazati szabadság megszorítása ellen panaszkodunk, s ifjaink szájaikra lakatot szeretnénk varázsolni. Ily célból szó-

lalt meg ma Nagy Pál, s azon okból, mert a közvélemény nem az ifjakban, hanem az ország tudós férfiaiban (kik azok? és hány ezren vagynak?) áll; s mert a múlt országgyűlésen bizonyos ifjacska bizonyos zsidónak nyolcszáz potom forintért százezres kötelezést adott: a gyűlési éljent és morajt megtiltani kívánta; egyszersmind felvigyázó küldöttséget rendelni javaslott. Gondolhatjátok, hogy Torkos, kinek s hasonlóinak a morajjal sok baja van, a javaslat pártolásával hátra nem maradt; de Niczky és Bernát s némely mások szelídebb magyarázatot adtak a tárgynak; s azonnal újabb meg újabb javaslatok tűnének elő. Az idő múlt; társaink egymás után suhanának kifelé; s a kerületi elölülő ezt látván, sietett kihirdetni, miképpen holnap délelőtt a personális a képviselőséget újabb konferenciára hívja meg.

Ugy-e? tehát holnap is a tárggyal fogunk vesződni? S a personális elölülése alatt? Aszerint e mai tanácskozás mire való? Isten hozzátok, uraim, mi távozunk! és távozánk, s kik ott maradának, végeztek valamit, amiről tudni nem akartunk.

De az ifjúság?

Az ifjúság mentve lesz.

S mi által?

Azáltal, ami miatt az ifjúságnak pártjára kelünk, — köznyilvánság által. Mert tudnotok kell, ma délután Wesselényinél Pázmándy, Dubraviczky, Siskovics, Szentiványi és Kölcsey elvégzék, a legrosszabb esetben a kérdést kerületre vinni, ha nem lehetne országos ülésben felhozni. S bátran tehettek fogadást, hogy a sötétség fiai inkább mindenről lemondanak, mint a világosságot elszenvedjék.

Iszonyú dolog, mond Pázmándy, amint Dubraviczky, kit Csapóhoz konferenciára nem hívtanak, búcsút vett; iszonyú dolog, hogy az országgyűlési középpont ennyi idő után sem formálódik! Nyolcszázhuszonötben már ekkorára felleltük egymást; harmincban pedig mindjárt kezdetben együtt valánk. S most — —

Hiában uraim, a konkoly közöttünk el van hintve. Ím halljátok:

Wesselényi első ifjúságától fogva oppozíció embere vala. Nem volt elég a megyében, hol lakát tartja, közgyűléseken harsognia; de egymás után járá el Erdély minden megyéit, s mindenik gyűléseit bátor szavakkal hozá lelkesedésbe. Így tett, midőn Erdélynek comissio útján akarának urbáriumot adni: mint egykor Magyarországnak; így tett máskor is, s nem egy ízben; sőt Magyarország megyéit is látogatta; s mindezek által a bécsi kormány figyelmét régen magára vonta, s kellett vonnia.

Hogy ellene sokrendbeli feladások történtek, azon nem fog senki csudálkozni; de hogy a múlt években feje felett a bécsi miniszterium tanácsot tartott; hogy az erdélyi katonakormány elfogatása felől parancsolatokat vett: azon minden, ki a férfiút ismeri, meg fog ütközni.

Mit tett? bizonyosan nem egyebet, hanem bátor beszédeket tartott; s mivel nálunk a sajtó minden rabvolta mellett is, a beszédszabadság még fennáll: beszédért üldöztetni, s éppen elfogatni, rend elleni történet; s annyival inkább, mert Erdély törvényei a felségsértőt sem engedik elfogatni, míg pörbe idézve, s bíróilag elmarasztva nincs.

Őt azonban bizonyos baráti kéz névtelen levélben meginté: vigyázna magára, s míg idő van, keresne

szabadúlást. De anyja még élt; azt elhagynia, szíve nem engedé; s elhatározá magát, a sorsot bevárni; azon esetre, ha az balúl ütne, Erdély minden megyéinél, valamint Borsodban és Szatmárban, bizonyos pecsételt irományt tevén le, mely esetét a hazafiak előtt felfedezze, s a rajta elkövetett igazságtalanságnak emlékűl szolgáljon.

Hála az égnek, a baljóslat még eddig nem teljesedett! De vizsgálatok, s kérdeződések ellene titokban tétettek. B. Vécsey, szatmári volt alispány Geőcz, több ízben kénytelenek valának felőle jelentést tenni; minthogy Szatmár vármegyéből a múlt évek alatt tett felírások Bécsben figyelmet gerjesztének, s azok egyenesen Wesselényinek tulajdoníttattak. S nem ok nélkül. Ő minden bizonnyal azon egy pár év alatt, míg Szatmár nemeseit iránta bizonyos emberek bizonyos pletykák által el nem hidegítették, lelke vala e megyének, s ott, hol oppozíció század óta nem volt, egy nem megvetendő középpontot alkota, miből a minisztérium előtt helybenhagyást nem érdemlő következmények fejlettek ki. Adjuk hozzá, hogy ő vala, ki ugyanaz időben, az erdélyi törvénytelen katonafogást jószágaiban megakadályoztatván, az egész kis hazának merész és következéssel teljes példát mutatott; s képzelhetni fogjuk, hogy a bécsiek őt talán pártosnak, talán támadást indítónak, talán valami titkon szőtt összeesküvés fejének gondolták, vagy éppen hitték.

Mi lehetetlen a gonoszságnak? Én hallottam, hogy Bécsben a Wesselényi merényei felől írásbeli bizonyítványok vagynak. Ki tudja? Nincs-e nálunk is szerteszéjjel elég ember, ki *fac simile*-ket minden különös fáradság nélkül készíthet? Különben is a titkos políciát, s az odaküldetni szokott feladások hiteles voltát, ki nem ismeri?

Néhány év előtt bizonyos szerencsétlen horvát éhezett; s a zágrábi püspökhöz járúlt segédért. Uram, mond a püspök, imhol valami kevés költség; s még egy jó tanács!

S az volna?

Végy tollat s írj Bécsbe árulkodó levelet.

És kinek? és mit?

A püspök nem felelt; az éhező pedig vevé az alamizsnát, s míg benne tartott, az inség nem kínzá. De ha az egyiptomi hét termés is elfogyott; hogyan tartson a szűk alamizsna örökké? A horvát ismét éhezett; s minthogy az éhség elméssé tesz: eszébe jutott a pásztori tanács, s nemcsak eszébe jutott, hanem azt is bölcsen kitalálá: kinek? és mit? Kapá a névkönyvet, s a legelső kanonok felől, kinek nevét megpillantá, ír; és lelke nagy örömére, kevés nap után dicsérő választ nyer, s a legközelebbi kamarához egy csínos summácskáról utasítványt. Ki volt boldogabb, mint ő. Most gondolá, egész jövendőm biztos alapon áll; mert mit? az írás mestersége és a kamara jövedelme kimeríthetetlenek; tehát — — —

S dolgunk mint áll, kérdé a püspök.

Méltóságos úr, a tanács csalhatatlan! felelt a boldog.

Ah, de az a szerencse néha gonosz tréfát űz. Horvátunk vígan élt; s erszénye ürűltével benéz ismét a névkönyvbe; ismét egy kanonokot kiír és beárúl. Egy postanap más után telik el; és válasz és utasítvány nem jön; az éhség napjai beállani kezdenek; s nincs más mód, mint a régi alamizsnát ismét megpróbálni.

Mint állunk? kérdé a püspök.

Méltóságos úr, a tanáccsal többé sem levél, sem bér.

S mit tettél?

Először A....., másodszor pedig B..... kanonokot árúltam el.

S ez utolsó nevét hol szedéd?

A névkönyvből.

De nem nézted meg az évszámot; mert tudnod kell: B..... kanonok tizenöt év előtt már nem élt.

E rövid eltérés, uraim, megmagyarázza: mily országos kútfők azok, honnan a polícia pletykái erednek. Ily országos kútfőkből folyhattak a Wesselényi ellen tett árulások is; s ki nem fog a legelevenebb s legméltóbb haragra gerjedni, meggondolván: mint kell becsületes embernek kígyók martalékává lennie, miket, mivel orozva gyilkolnak, sem elkerülni, sem annyival inkább eltapodni nem lehet. S valóban a dolgot annyira vivék, hogy az ember nem tudja, mi csodálatra méltóbb? az-e, hogy ily valamiért valaki pártfogást és bért arathat? vagy az-e, hogy ily valamiért mindezideig akasztófára még senki sem került?

Mindenki meg fogná nektek mutathatni itt Pozsonyban a szegletházat, hol a kancelláriának bizonyos titoknoka tart szállást, s hova a Verbőczy nemzetség minden rendű férfiai kereszttel és kúlccsal, vagy kereszt és kúlcs nélkül, a képviselőtest sok érdemeseit is ki nem vevén, naponként szorgalommal járúlnak, s Bécsbe küldendő titkos jelentéseket tesznek, azaz, magyar nyelvre fordítva: árulkodnak.

S vélitek talán, e gonosz határai csak addig terjednek? Uraim, a példa varázserővel bír, s tett tettet húz maga után, mint ásítás ásítást. Mások is vagynak, kik ily csatornán szeretnek holmit megtudni; s csatornákat mindenütt kaphatni. Olvassátok a lapokat; s látni fogjátok, miképp az irgalmasoknál, balkézre a templomtól, az emeletben sok barátságos öszvejövet történt; s mindazokban, kivévén az estvét, midőn

b. Meskónak az egyházi tárgyban írt véleménye felolvastatott, egyházi személyekről, s vallásról szó sem tétetek. És mégis akadt oly szolgálatra kész barát, ki az öszvejöveteknek otthon exempláris hűséggel jegyzőkönyvet írt; bizonyos egyházi uraknak már febr. 1-ső hetében tizenegy ívet töltő beszédeket nyújtott be, mik Wesselényitől és Wesselényinél az egyházi rend ellen — nem tartattak.

Szégyen! azt mondjátok.

A világért sem, édes barátim! Szégyen csak a kopott kalappal és köpönyeggel van öszvekötve; de oly urak, kik bizodalom színe alatt magokat máshoz belopják, hogy azoknak hazugság és rágalmazás által vermet ássanak, oly urak, mondom, új kalapra és köpönyegre mindig kapnak pénzt.

Minekutána már mindezeket hallottátok, halljátok már azt is: ily hiteles és dicséretes útakon végezetre is miket tudott meg a kormány? kicsinységet gondoltok talán? Nem! a dolog nagy, a dolog fontos, a dolog következéssel teljes.

Mert, jámbor olvasó, nem kevesebb forog fenn: mint Magyarországot Ausztriától örökre elszakasztani; a nádort magyar királlyá koronázni; Wesselényit, ki természetesen e dolgok főrugója, nádorrá választatni, mely esetben a szatmári követ legalább is udvari poéta lehetne.

Képzelem e rettenetes, e nagy bajjal kipuhatolt, ez Európa nyugalmát öszvedúló titok mint fog benneteket meglepni! Azonban úgy mondják, van, ki ezt hiszi, vannak, kik ezt hiszik, s ez alaptalan hitből származik már most a jelen országgyűlés veszedelme; e jelen országgyűlésen a koncentráció nehéz volta.

Ne kacagjatok uraim; a dolog nevetséges, de következései már is sajnosak.

A nádor és gróf Reviczky, úgy mondják, ellenséges helyzetben állanak egymáshoz. A feljebbi titok a nádor ellen az udvarnál barátságos érzelmeket nem táplálhat. Azonban az uralkodó király személyes erkölcsisége, s vallásos volta, s talán holmi más tekintet is, egy kis tartózkodást parancsolnak: mit tesznek tehát? mivel, úgy mondanak, a nádornak már pártja van, s ez az országgyűlésnek veszélyes indulást adhat: ellenpártot kell alkotnunk, mely a nádorinak ellentéve, alkotványi párt legyen. Úgy beszélik, az alkotványi párt középpontjává előbb Gyürky nézeték ki; de magát nem ajánlván, a tolnai követ, Csapó lőn azzá.

S íme, édes barátim, a konkoly! és úgy vélem, több magyarázatot nem vártok. De lehetetlen velem együtt nem sajnálkoznotok a nemzet balsorsán. Íme, nem vala elég a visszavonás átka, mely századok óta terhesen fekszik felettünk; egy fantomnak, egy levegői rémalaknak kellett még közbejőnie, hogy egymástól ismét távolabb vettessünk.

Géniusz, védangyal, vagy aminek neveztetni akarsz, adj nekünk erőt, bátorságot és értelmet.

Csapónál Siskovics és Pázmándy s a szatmári követ együtt léptenek be, s ott gróf Andrásyt, Bezerédyt, Niczkyt és Palóczyt találák. A főrendi válaszokról lőn szó: s bár az alkotványi párt feje némely módosításról kezde szólani: a többség a már kétszer megállapított üzenet mellett jelenté ki magát.

Egyike a leglelkesebbeknek, a legegyenesebbeknek minden bizonnyal a baranyai követ — Siskovics. Józan fej és bátor szív, nemcsak szép, de váratlan tünemény a megyéből, mely máskor a gonoszlelkű, Kajdacsit küldé képviselőül. Hogy messze ne térjek tehát Siskovics nyitá be reggel ajtómat, s hívott Pázmándyhoz, hol Palóczyt mi már ott leltük, s hol Répás bennünket aztán lelt. Rövid öszvebeszélés után (az ifjúság ügyét tárgyazólag) personális Méreyhez, a helytartótanács egykori palotája felé indúlánk.

Ült a konferencia; Mérey bízván azokban, kik a váradi prépost kisétálását követő ülésben az előlülőség oltalmára beszéllettek, s kiket ő magának egy és más úton megnyeregetett: megnyitá az ülést, s várt jobbnál jobb javaslatokat. Czindery, mint kerületi előlülő felállott, s a tegnapi konferencia úgymondatott végzéseit felolvasá: miképpen kell az ifjúságot egymástól elválasztani, dolmányt vagy kabátot lehessen-e a terembe bocsátani? a galeriára menők hány forintos posztót viseljenek? s végre a dictatúrán ki, és mily arcvonásokkal üljön elől?

Bernát álla fel; s e már három nap óta folyvást tartó konferenciákat időtékozlásnak nevezé; s elmondván, hogy az országgyűlési csend fenntartására törvényeink vagynak: minden további rendeleteket hasztalanoknak állított. Dubraviczky sem vala rest magát hasonlólag kinyilatkoztatni; s bár Nagy Pál az ifjúság s a galéria vendégei ellen fiákeri durvasággal harcolt is; bár Aczél a tegnapi konferencia végzését pártolta is: de Majtényi László ellenek szólván, Péchy pedig, s Pázmándy, Bezerédy és Kölcsey helyeikből felugrándozván: mind Rudics, ki a per-

sonális híveiből már állott, mind maga Mérey, nagy sebességgel öszvevonák a vitorlát. A mi előlülőnk alatt melegedni kezdett a szék; s nehogy az oppozíció goromba tagjai szóra jöhessenek: hirtelen kimondá, miképpen semmiből semmi sem leszen, a dolog marad mint volt; s hogy ő magát ajánlja. Még a végszavak nem lebbentek le ajkairól, midőn székéről gyorsan felkele; s ment.

Higgyétek el, levetkeztem minden kritikusi büszkeségemet; szemöldeim a lehetségig simák valának; s áhítatos képpel, mint falusi lyányka a bábszín előtt, állék a parterren, s mit használt? A kárpit fellebbent, a húrok rezgésbe jöttek, vastag és vékony hangok zengének, vadon erdő s sziklák közől tarka alakok szállottak ki, és én — én édes barátim gyönyörködés nélkül állottam ott. Az a Béla futása! a műv rosszabb, mint maga a futás; pedig meg kell vallanotok: oly futás, mint a szegény Béláé, bizony rossz futás.

Én tehát, mivel semmi kedves képet nem hozhaték magammal, kétképpen mérgelődöm. Először, mert pénzemért köhögésnél egyebet nem vettem; másodszor, mert holnap a vallási tárgyban tett felírás elővétetni nem fog.

Március 2-án 1833

Hiában vala minden iparkodás! alig volt ember, ki a vallás tárgyát illető felírást kívánta volna. Mi tehát, hogy napról-napra kezdjünk, s félbehagyjunk: az előadásokat tárgyazó főrendi választ kezdők rostálni.

A válasz még most is irgalmatlan. Sem az ország-

gyűlés elhalasztásáról panaszt tenni, sem az előleges sérelmeket előlbocsátani, sem a bennünk már vérré és lévvé vált junctimot elfogadni nem akarja ; s egyedűl a sorozás az, miben engedni látszik.

Az országgyűlés elhalasztását, s az előleges sérelmek kérdését győzelmesen bevégzők ; s kerületi ülésünkből eloszlánk.

A főrendek ma sem ülének. A vallásbeli üzenet egyike az országgyűlés legkeményebb falatainak ; azt nyelni is nehéz, harapni is, legnehezebb pedig emészteni. Mit is gondoltok? A mi papjainkat, azokat tudnillik, kik az országgyűlésen széket és szavat bírnak, ha szinte a szemináriumokban, s holmi szűk káptalanságban meglehetős kemény falatokkal tartották is, de később káptalani helyeken s püspöki székekben oly áldott ebédekkel és vacsorákkal hízlalták, s mind e mai napig hízlalják : hogy nem csuda, ha gyomraik egy kissé kényeskék. S ami a világiak egyik szép részét illeti, ezek is s naponként kapnak az evangyéliomi gazdagnak asztaláról nem megvetendő morzsalékokat, miken rágódni bizonyosan kedvesb érzést okoz : mint az az ízetlen, oppozícióí szellemet éreztető, s éppen nem francia simaságú üzenet. Innen van, édes barátim, hogy azt a főtáblánál oly hamar feltálalni nem lehet.

Hogy bohóskodással ne untassalak, a dolog így fekszik :

Bécsben — úgy mondják, mert könnyen fogjátok hinni, miképpen én miniszteri titkokba avatva nem vagyok — a vallási tárgyra nézve bizonyos királyi válasz már talán készen is tartatik, azaz, a kancellária kész a vallás ügyében, azt amit, válaszolni, s következőleg ez ügybeli felírás ellenére nincs. E tekintetnél fogva, a nádor ohajtaná, hogy a tárgy a főrendek-

nél akadályra ne találjon; de ez ohajtás az infuláknak, bármint álljanak is a környülmények, igen természetesen ellenökre van. Nincs azért más mód: konferenciázni; s tegnapelőtt volt is a nádornál nagy tanácskozás, miben a prelátusok, s néhány dignitáriusok résztvettenek; de csaknem mindnyájan az üzenet ellen nyilatkoztak ki.

Látszott, hogy a dolog nehezen megy; azért a nádor elereszté a tanácskozást, s tegnap egyenként hívogatá az embereket magához, próbálta őket a türelem útára téregetni, az alatt, míg a kancelláriának itt tartózkodó titoknoka az egyház fejedelmeit házról-házra látogatja, s — óh csuda — a Karok és Rendek üzenetének általeresztésére készleli.

Mi lesz belőlünk? a jövő megmutatja. A független mágnások külön tartának összejövetelt, s eddig az előttem fekvő jegyzék szerint az egész főtáblától tizennyolc szó van az üzenet mellett, huszonkilenc ellene. Vagynak függőben állók is, s ha a nádor és a titoknok jól apostolkodnak, talán — — — Ne jövendőljünk, édes naplós uram! a jóslat lelke a politika mostani folyamatában, vagy inkább szövevényeiben hamar téved.

Tudom uraim, mert kegyetek is prelátusok asztalainál, s erszényei körül hamar tévednek.

Uraságod e szavakra meg fog emlékezni!

Igenis, egyszer talán a kerületi ülésben!

Március 3-án 1833

Tegnap Somogy és Bereg búcsút vőnek; ma Hont és Torna foglalák el a kerületi előlülést: Majtényi Antal és gróf Andrásy.

Amarról nem kell szólanom; Andrásy egyike a magyar akadémia alapítóinak; egy a múlt országgyűlésen köztiszteletben állott hazafi; most az alkotványi, azaz, a personálisi párt egyik oszlopa. Azon kevesek közé tartozik, kik a vallási ügyben sötét elveken jelenték ki magokat, s a közvéleményben ezáltal sokat vesztett.

Ha tudni akarjátok: mit tettünk ma? Tehát — a tegnap kezdett főrendi választ végeztük el; kemény állhatatossággal maradván előbbi üzenetünk mellett; s ezt végezvén, nagy nehezen, azaz, sokak által akadályoztatva, foghattunk a vallásügybeli felíráson tett igazítások olvasásához. Azonban megtörtént ez is; s nincs egyéb hátra, hanem egy országos ülés tartassék, s mind e felírás, mind a napkönyvet és kivonatot illető irományok már egyszer felolvastassanak. Mindezek nagyon szíveinken feküsznek; a felírás, mert félő, hogy azoknak, kik minket, így amint állunk, nem nagyon szeretnek, az itélőmesterrel íratnak egyet, s kezeinkből a tollat kiragadják, vagy a régi krónika szavaival, kipraktikálják; a napkönyvet és kivonatot illető irományok, mert ezek már oly régen adattak be, s felolvastatások oly régen sürgetteték, hogy vétek nélkül lehetne gyanítni, mintha szándékosan történnék a halasztás. Azért —

Uraink, előlülő urak, őméltóságát üléstartásra megkérni méltóztassanak.

Amint parancsolják a tekintetes KK. és RR.

Aztán a napkönyv ívenkénti ára öt krajcár és nem négy.

Azt is be fogjuk jelenteni. Most pedig az ülésnek vége.

Vagynak pillantatok, midőn a lélek, mint a szél által mozgatott hullám, zajlásba jön; midőn a képeket, a gondolatokat, az érzelmeket nem csendesen tűkrözi vissza, hanem rohanó sebességgel csapkodja széjjel. Olyankor a szelíd, csaknem félénk arcvonások is, bátorság, dac és erő színét öltözik magokra; ajak és nyelv gyorsakká lesznek; képzelet és emlékezet gondolatot és szót áradó folyammal szolgáltatnak; a test minden idegei rezgésbe jőnek; a szív minden ütése melegebb, s minden tekintet, minden mozdulat, minden hang elevenséget és hatóságot nyer.

Ne gondoljátok azonban, mintha az ily pillantatok vagy igen ritkák, vagy szükségesen figyelemre méltó következmények okozói volnának. Mert mind az előszámlált tüneményeket csalhatatlanúl fogjátok láthatni, valahányszor, például, vagy valamely felboszszankodott asszonykát saját férjecskéje, vagy valamely osztozó sógort ipánjának fiai ellen kifakadva szemlélni és hallgatni alkalmatok van. Az egész dolog csak akkor emelkedik ki a mindennapi esetek sorából, ha az érintett lélekállapot oly embert lep meg, ki a nagyot és nemest mind elfogadni, mind méltóképpen visszaadni tudhatja.

Mondhatom néktek, én ma érzettem valamit magamban, ami ha erősb, s geniálisabb lelket talált volna, nevezetes jelenést fogott vala szülhetni. Fájdalom, hogy demosthenesi sajátságokat, azaz, demosthenesi lángot, erőt, tehetséget és nyelvet e pozsonyi boltokban vásárolni nem lehet; bizony napi béremet örömest hajítottam volna el érettök, s kenyéren és vizen hosszú hónapokig sanyarogni kész lettem volna, csak egy órácskáért, csak egy óranegyedért, mialatt a

híres hellén ékesszólásával fön és keblen uralkodhassam.

Tudnotok kell, ma az előleges sérelmekre, s a nyelvügyre adott főrendi válaszok vétettek elő. Szerelmem Erdély s a nyelv iránt egyike legerősb, legrégibb szenvedelmeimnek; mindegyik ugyanazon egy ideában, ugyanazon egy érzelemben ered: a haza iránti szeretetben. Mily kínos vala tudnom, hogy a főtábla még most is akadályt vet ellenök; s midőn az iránt formált kívánat igazságát tagadni nem meri: mellékes útat keres, s puszta ürügyeket ragad meg, miképpen azt semmivé tehesse! És mit képzeltek? Lehet-e valami fájdalmasb, mint azt, amit lelked meggyőződésében a haza boldogságára múlhatatlan, elengedhetetlen szükségnek hiszesz; azt, aminek teljesedése a fejedelem egyetlenegy kedvező pillantása által elérhető; azt, ami oly közel van, hogy feléje csak kezeidet kell kinyújtani, ellenséges törekedés következésében el nem érhetned, el nem nyerhetned? s úgy állanod előtte, mint Tantal a maga égető, a maga halhatatlan szomjában a víz hullámaiban?

Kétszer állottam fel; egyszer Erdély, egyszer a nyelv miatt; s bár a kebel érzeményét hangba méltán önteni nem tudtam: az ügy szentsége lelkesített mindenkit. Kivétel nélkül erősen maradánk kívánataink mellett, s meghatározók, hogy harmadszor is szólítsuk föl a főrendeket: térnének már egyszer magokba, s kívánatainkat hozzájárulással segéljék.

Az emberek többsége vagy rettegő, vagy nagyon maga körűl néző; s ez az oka, hogy mióta Wesselényit a bécsiek erővel titokkal teljes emberré tették; mióta őt a Magyarország Ausztriától elválásának fő-

eszközévé álmodták: azóta a követek egymásután maradtak el konferenciáitól, s még nehány olyanok is, kik bátorság színében szeretnek láttatni. Ezért, nehogy az oppozíció középpont nélkül maradjon, elvégeztük, konferenciáinkat Eötvös szállásán tartani, hol ma Wesselényi, Pázmándy, Siskovics, Répás, Borsiczky, Palóczy, Vásárhelyi és a szatmármegyei két követ együvé gyültenek.

Nyugtalanok valánk, mert,

1. A vallásbeli üzenet felírás nélkül vitetett a főrendekhez; s azon esetben, ha az ott felvétetnék, s keresztülbocsáttatnék: könnyen a gondolatra jöhetnének, hogy az ítélőmesterrel készíttessenek felírást. Borsiczky a personálisnál látott is egyet a mienktől különbözőt.

2. A Luther és Kálvin fiai, azaz, a nyolc superintendentia 1828-ban a vallásbeli bajokat folyamodás útján felterjesztették. Meg kell vallani, szolgai egy gondolat! Mert az 1790: 26-ik törvénycikkely megsértése miatt tettek panaszt; amit nem panaszolni, de szabad nemzethez illőleg a maga helyén törvényesen kívánni kellett volna. A folyamodás természetesen nagyon bevont vitorlákkal ment fel; s koránsem terjedt annyira: mint az országgyűlés kívánatai. Mi kívánatos alkalom az udvar részéről ama szűk határú kérelemre kegyelemválaszt adni, azalatt, míg a mi üzenetünk országos ülés nem-tartása miatt hallgatásban fekszik! Kis kedvezések az országgyűlési felírást megelőzni fogó királyi válaszban, a nemzet egész törekedését semmivé tehetnék.

Azonban úgy lehet, mindezen fejtörések most jókor jőnek. Mert leghihetőbb, hogy a főrendek, azon az okon, minélfogva az előlegeseket hátráltatják, a vallási tárgyat is vissza fogják küldeni; s mi itt őméltóságaik-

kal szavakat és üzeneteket fogunk váltogatni, a kancellária egyéb dolgokkal fog bajlódni; s a szép idő folyton foly; kedv és béketűrés fogyton fogy; s a példabeszéd értelmében — magyar tűz szalmaláng — egymás után unatkozunk meg mindentől, s hazamegyünk — az ég tudja mivel.

Uraim, valaha valami kivonatról is volt szó, mely a napkönyvből készűljön, mely nyomtattassék, s nyomtatva újságlevelek mellett széjjelküldöztessék.

Ó, arról már csináltunk irományt!

És az elég?

Az irományt a personálisnak be is adók.

Nos?

Nos tehát majd egyszer fel fog olvastatni.

És aztán?

Fog készíttetni, nyomatni, és széjjelküldöztetni.

S ki által?

Irkáló ember van itt elég.

De ember, kinek módja legyen nyomatni, és széjjelküldöztetni, az alig van több egynél.

S az az egy?

A pozsonyi deák újság tulajdonosa, ki az itteni sajtóbirtokosokkal egyesületben áll, s kinek talán az újolag kezdődni akaró intézet előbb fog a hatalmasoktól is engedtetni, mint ismeretlen irkálónak, vagy éppen a pesti újsághivataloknak.

Ezeknek, és azoknak, és amannak, és mindenkinek sok szerencsét! De kínos jövendő várja azt, minek teremtői csak gondolatot és szándékot bírnak, hatalmat pedig és teljesítést nem.

A kerületi előlülők jelenték, hogy őméltósága a personális, mihelyt elegendő tárgy gyűl öszve, azonnal ülést tartani, s akkor a napkönyvet, és napkönyvi kivonatot illető irományokat is felolvastatni méltóztatik; s egyszersmind üzenteti, hogy a napkönyv egyes ívei ezentúl a KK. és RR. kívánsága szerint fizettetnek.

Ezen diplomatikai szárazsággal mondott, és ide leírt szavak nagy viadalra adának alkalmat.

Napkönyv említtetek; de a napkönyvvel sok a baj; mert az ülési beszédek egész kiterjedéseikben vétetnek fel; s ez a könyvet szertelen naggyá, szertelen drágává csinálja; s olyankor azt is teszi, hogy a követ urak az űlés után, otthon egy pipa vitnyédi mellett egész kényelemben ülvén pamlagaikon, oly dolgokat is írnak le, s küldenek el a szerkesztőhöz, miket a gyűlési terem falai vissza nem hangoztattak.

Ezen okokat adák elő Borsiczky, Marczibányi, Benyovszky, s többek, és kívánták: e visszaélésnek vétessék eleje; s a napkönyv ne legyen egyéb a beszédek summás kivonatánál.

Színes okok, de nem alaposok. Nagy és drága a könyv? De hát miért ne? Nem készűl az olvasókönyvnek; repertorium az, minek a publicista, s az országgyűlési követ hasznát vegye. Aztán oly országban, mint ez a mienk, melyben sajtószabadság nincs; hol a közgyűlési és országgyűlési beszédek és dolgok a jelen nem levő sokaságra nézve tiltott könyv: ott uraim igen üdvösséges dolog, ha van legalább egy rakhely, hova a némelykor mondatni szokott liberális ideák, merész nyilatkozások, szabadszellemű beszédek a tudni akarók számára letétethetnek. És ne csúfol-

kodjatok oly igen a pipa mellett készült beszédekkel! mondjátok meg: azon gondolatokat, mik 1833-ik év januárjának 10-dik napján Pozsonyban a KK. és RR. táblájánál a könyvvizsgálati jus felett élő szóval mondattak, mikor, és hol lehetne a magyar nép közt nyilvánítani? Azért ne vegyétek el, mit semmi más oldalról vissza nem adhattok; s inkább szenvedjetek kis visszaélést; inkább fizessetek nehány potom forinttal többet: mintsem a királyi tábla urai által miniszteri naplókönyvet foltoztatni engedjetek, miben a personálisi erősségek teljes fényben, vagy éppen nagyított fényben álljanak, az oppozíció bajnokainak beszédei pedig elfacsarva, erejökből kivetkeztetve, csonkán és bénán jelenjenek meg.

Mindezen tekintetek mellett is restek valánk a fontos tárgyért vívni, csak Dubraviczky, és a kerületben jelen volt Wesselényi által ösztönözve Tisza keltek fel. Mi többek bűnösen hallgatunk. Azonban talán a dolog nem veszett el; mert az otthon készülni szokott beszédek ellen harcoltak ugyan; de azt mégsem tagadhatták meg, hogy annak beszéde, ki azt kívánni fogja, egész kiterjedésében vétessék be. A dolog országos ülésben szükségesen előforduland; s akkor talán a hallgatás bűnét lerázzuk lelkeinkről.

Vége lőn a viadalnak; s az urbáriumi, vagy ha tetszik, úrbéri munkálat harmadik cikkelyének első fejezetét vettük elő, mi már tegnap siker nélkül forgott vizsgálatban. A kérdés fontos; mert nem kevesebb ennél: szabad-e, s minemű irtást szabad a földesúrnak a paraszttól úgy elvenni, hogy azt majorsággá tehesse?

Egyfelől a pozsonymegyei követ azt mondá: uraim húszezer paraszt lázadott fel nálunk, mert az irtásokat tőlök elvenni akarták; s húszezer paraszthoz csatla-

kozhatik kétszázezer, vagy két millió, s két millióhoz az egész ország paraszt népessége.

Másfelől többen azt felelték, mit nekünk? a földesúrét elvenni nem lehet. A parasztnak, ha fellázad, igaza nincs; bajonet pedig van.

Ezek az urak a kolerai kuruc háborút szemeikkel nem látták, füleikkel pedig csak messziről, s nem éppen üres gyomorral hallották; csuda-e, ha idegeiket az akkori borzasztó jelenetek meg nem rázák vala?

Sokszor jön eszembe a példabeszéd: magyar kárán tanul!

Mindezekből igen könnyen magyarázhatjátok ki: miért történt, hogy a cikkelyekkel ma sem mehettünk semmire, s oly igen semmire, hogy a dolog elintézésétől messzebb vagyunk, mintsem annak kimenetelét elgondolni lehessen.

Csapónál darab idő óta konferenciák tartatnak, de oda minket ritkán, Wesselényit pedig kevés hetektől fogva soha sem hívják. Ő azonban elég gonosz vala tegnap hívatlan jelenni meg, s ártatlanság alakjában menteni magát, hogy látogatását eddig elhalasztá. Ma Pázmándy, Dubraviczky és én is híva valánk; s Wesselényi ma sem maradt el.

Számosan gyűltek öszve; s e már két nap hiában vítatott cikkelyre nézve akarának egyezkedni. De mikor az ember mindent akar, csak azt nem, amire szükség van; mikor az ember mindent beszél, csak azt nem, amit a másik ohajt: akkor egyezkedésről szó sem lehet. Akartak, beszéltek, javaslatokat tettek, tanakodtak és vívtak most is, mint a kerületben; s úgy végzés nélkül oszlának el, mint a kerületből.

Mit tettünk ma?

Kerületet ültünk.

S mit végeztünk ma?

A három nap óta vitatás alatt álló, vagy fekvő harmadik cikkely felett a pört folytattuk.

S ez végzés?

Nem éppen; de mégis roppant erőlködések után szavazatra jöttünk, s a harmadik cikkely első fejezetének első pontját, az országos küldöttség szerkesztése szerint, megállítottuk. Nem óriási munka, az való; de mégis valami. Azaz, valami, haladásra a matériában; de haladás a lélekben — semmi.

Jegyzőink a viszonüzeneteket felolvasák; s azok dictatúrára küldettek.

Siskovics oldalán járdalék a Duna partján, midőn az alnádor, leányával sétálva, szembejött. Megfordulánk, s a lelkes férfi társaságában, visszamértük a már megtett útat.

A personális beteg, mondá Somsich, és holnap indúl Bécs felé.

Úgy mi az alnádor előlülése alatt fogunk tanácskozni.

Ha a nádor engedi.

S a főrendek mikor veszik fel a vallásbeli üzenetet? Az nekünk szíveinken fekszik.

Bizonytalan! Az üzenetnek sok ellenei vagynak.

Pedig, úgy mondják, a kancellár sokaknak intést küldött: ne szegeznék ellen magokat.

Ki higgye? Egy érsekség sokat ér; s bizony a kancellár intése foganat nélkül nem hangzanék el!

Estve lőn, s Wesselényi benyitá ajtómat. Ma az üzenet-olvasáskor az Erdélyhez kapcsolt részekre nézve gondba jött. Mert úgy vala írva, hogy azoknak éppen azon viszonyokba kell visszalépniök, mikben a Magyarországtól lett elválás előtt állottanak. De a só? de a vallási viszony? Örömest változtatnák-e ezeket a Részek? Ez aggodalom megelőzésére gondoltuk a záradékot, mely most az üzenetben áll, s a Részeknek az említett viszonyokra nézve a kirendeltetni fogó országos küldöttséggel értekezésre útat nyit.

Wesselényi nyugodva van, és én; — nincs egyéb hátra, hanem hogy az, amit oly régen ohajtunk, s oly melegen vívunk, oly epedve várunk — megtörténjék! Mily könnyű szó, és mégis mily nehéz!

Március 7-én 1833

Vívtunk, lármáztunk, s egy résznek kívánatára, más résznek dacára, nehányszor szavaztunk is; s az urbáriumi 3-dik cikkely első fejezetét végre bevégzettük — kevés híjján.

Annyi idő alatt, annyi sokféle beszéd után, bizonyosan temérdek lőn a változás. Nemde?

Nem, uraim, alig változott egy vagy két szó.

És tudnotok kell, akármit veszünk kritikai pálca alá; annál kevesebbet teszünk vele, mennél tovább, s mennél nagyobb tűzzel csattogtatjuk pálcánkat. S ez természetes; mert elfáradunk, és elfárasztunk, és bebonyolódunk, hogy utoljára sem mozogni, sem útat találni nem tudunk. Ilyenkor pedig igen kisegítő a felkiáltás: maradjon a redakció!

Március 8-án 1833

Hála az égnek, és az ég minden szenteinek! Az a szerencsétlen első fejezet valahára — egészen elvégeztetvén be- és megfejeztetett! Nem mondhatni ugyan, hogy az adózó nép könnyebbségére, a liberalizmus előmenetelére, s több ilyen sokak előtt kárhozatos dolgok virágoztatására fejeztetett be; hanem azt mondhatni, hogy minden ember kedvetlenségére. Mert a sötétség fiainak nagyon sok történt; a világosság fiainak nagyon kevés; a juste-milieunek pedig kevés is, sok is!

És minekutána ennek vége lőn, a törvényhozó test a kritikai katedrába beüle, s olvastatá:

1. a királyi előadások tárgyában, és

2. az előlegesekre nézve készült harmadik viszonüzenetet.

A pálcázás nem vala nagyon irgalmatlan, s meglehetős békességben széjjeloszlánk.

Március 9-én 1833

Hogy megtudjátok, a mi personálisunk Bécsben van, s az előlűlés a mai országos ülésben Somsiché. Mérey a maga előlülői helyét gyáván tölti be; s ily ember a Karoknak nem volna éppen rossz. Mert aki vívni nem tud; aki az oppozíciónak keblet mutatni nem tud: az a kerületi végzéseket felforgathatni bizonyosan nem fogja. De az az áruló mesterség! az a titkosan áskálódó hivatal! az az organizált gonoszság! — Nem, édes barátim, ily ember nekünk nem kívánatos. Mily üdvösséges volna olyat bírni helyette, mint Somsich? De hogyan? Nem kellene-e neki valamit engedni, hogy az igazgatásnak hozzá kedve jöj-

jön? De mit? de hogyan? Már annyiszor állottunk meg az először kinyilatkoztatott akarat mellett, s most lépjünk vissza?

Azonban e kétségeskedés sokaknak keblébe szállott; s azok, kik elejétől fogva a köszönetírásban az epemirigyet nem örömest szívelték, összebeszéltek, hogy a gonosz nyavalya ellen még egyszer szerencsét próbáljanak. Az ülés kezdődött; az előadásokat tárgyazó üzenet felolvastatott. Somsich az epemirígyet ostromlá; pártfogói találkoztak; és sok ideig kétes harc volt. Azonban végre a már háromszor győzedelmet szerzett párt csakugyan diadalmaskodott, s az epemirígy, a maga oppozíciói dicsőségében megmaradt.

De azalatt míg itt a győzedelem így kivívatott, a főrendeknél a vallásbeli üzenet sorsa megverettetés lőn; hiában valának minden előkészületek; Wesselényi, Széchenyi, Eszterházy Mihály, s az ifjú lelkes Waldstein hiában szólának; mert bár többen egyesíték velök szavaikat: az üzenet visszavettetett, azaz, elolvastatni sem engedtetvén, a vallási egész tárgy a sérelmekre nézve kineveztetni fogó küldöttségre útasíttatott.

Tehát a három millió protestáns nyugalma; tehát a Karok kezdeményi joga tekintetet nem érdemelnek? Uraim, gonoszúl s nemcsak gonoszúl, de hibásan, de ferdén veszitek fel a dolgot. Azt képzelitek-e, hogy minket ezen az úton lehet meggyőzni? vagy talán a magatok hatáskörét akarjátok a mi táblánk romain kiszélesíteni? Rosszúl tanultátok meg a magyar nép történeteit. A legegyenesebb útat választottátok, bennünket erőbe tenni. S az nektek használ? s az a ti szemöldökeiteket tiszteletben fogja tartani? Nem alkalmat nyújtottatok-e, hogy táblátok jusait szemügyre vegyük? Nem kényszerítettetek-e, hogy a rosszul, s

törvénytelenül gyakorlott Veto ellen, tele torokkal kiabáljunk? S mi leszen ebből? Én nem mondom, hogy a Karok ezáltal végtére is nagy hasznot aratandók; de azt mondom: a kárért, ami következhetik, a jelenkor és maradék előtt, nektek kell számolni!

Március 10-én 1833

Kerületi ülés; előlülők Győr és Ugocsa. Napirend: a nyelvügybeli harmadik üzenet.

Lelkem fájdalmában írtam meg az üzenetet, keményen és keserűn. A sötétség és rettegés fiainak szemei kápráztak; s szívei dobogásba jöttek; s igyekeztek az irományt minden erejéből kivetkeztetni. Azonban a jobb rész nem engedte magát egészen meggyőzetni, s kevés, de mégis fontos kihagyással az üzenet megmaradt.

Szegény haza, szegény nyelv! Mikor még csak melegséggel oltalmazni sem hagynának! De uraim, farizeus urak, képzelhetitek-e, hogy kinek idegein lángfolyam futkos, az nektek száraz, puszta hideg szavakat találhat fel, s éppen akkor, mikor szerelme tárgyáról van kérdés? Vigyázzatok! ezen halvány emberkében elektromi szikrák lappanganak; s ha hozzá nyúltok, megrázó erővel pattannak ki.

Március 11-én 1833

A napkönyvből, tudniillik az országgyűlési napkönyvből, ha ugyan e zsebkönyvi formátumokhoz szokott korban oly súlyos foliántokat forgatni nem iszonyodtok, láthatjátok: miképpen a mai országos

ülésben a tegnapelőtt félben maradt üzenet elvégeztetvén, az előlegeseket s a nyelvügyet tárgyazók olvastattak fel. Az erdélyi cikkelyből azon sorok, hol az Erdély nevében adott, de az egyesületnek nem kedvező feleletek érdekeltetnek, kihagyatni kívántattak; egyébiránt a többiek változás nélkül maradának.

Eszerint háromszor vagynak a felírások megállapítva; fogják-e a főrendek még most is visszatartóztatni.

E két úr, monda Széchenyi gróf Batthyány Ivánra s Pálffy hercegre mutatván, legalább negyvenezer jobbágyhely birtokában van, s mégis négy év előtt alig tudott valamit Magyarországról; most pedig már alkalmas mennyiséget szívtak be a nemzetiségből. S valóban mind a két mágnás részvétet mutata a hazai dolgok iránt; s magyarúl szólani, ha nincs is a nyelv teljes hatalmukban, az együttlét egész ideje alatt meg nem szűntek.

Mondjátok meg uraim, honnan ezen törekedés a nemzetiségre? Egy-két lelkesebbnek ösztönéből, s példájából talán? De nem ezt teszik-e az emberek másutt is? Nem ezt teszik-e a csehek is, kik mintha az 1618-dik évet megelőző időszak képe egyszerre felvilágosodott volna lelkeikben, hasonlóúl, mint a mi embereink, nemzetiséget keresnek, nemzetiséget mutogatnak? Higgyétek el, az emberiségnek vagynak ragyogó nyavalyái; most pestis, majd sárgaláz, petécs és kolera; s hasonlólag most költözködés, kereszthad, újvilágkeresés, majd tudományi, vallási, politikai reform, majd külföldiskedés, majd nemzetiség. S mindegyik nyavalyának vagynak súlyos szimptomái, s keresztülmentök után, ha tudnillik a beteg orvosi kéz alatt az örökkévalóságba nem vándorolt, egészséget, s abból

származó léleknyugalmat és elevenséget hagynak magok után. De ne gondoljátok azért, mintha a nemzetiség nyavalyája még nagy mértékben volna nálunk. Még csak harapózni kezd az; s ugyanazért az egészségre ügyelő hívatalok elzárásokkal akarják orvosolni. Csak attól függ már most, ha a nyavalya érintés által terjed-e vagy a légben foly szerteszéjjel: mert ha ez utolsó eset talál lenni, úgy az óvó-eszközök, mint a kolera alkalmával, haszontalanok maradnak.

Akármint legyen a dolog; elég hogy embereink a nemzetisedésre hajlandók. Mit nem lehetne velök tenni, kezdé Széchenyi, ha erőslelkűek egyesűlnének őket vezetni? Én két év előtt, midőn Pesten sok mágnás vala jelen, kértem Wesselényit: tartanánk öszvejöveteket; ő és én egyesűlve könnyen vezethetők vala a többit. De hiában; ő azt mondá; mi ketten egymást megtéríteni nem foghatjuk; s azért jobb öszvejöveteket nem is tartanunk.

Uraim, mit mondtok erre? Nem lehetne-e két embernek, kik sok pontról ugyan különbözőleg gondolkoznak, de a főpontban (a haza felemelésében, a nemzetnek a Verbőczy nemzetsége s az adózó milliomok egyesítése által leendő öregbítésében) szívvel és lélekkel egyetértenek, egymással szövetségre lépni? E kérdés minden tekintetben elég fontos: róla néhány pillantatig gondolkoznotok; s kérlek benneteket, intelek, kényszerítlek benneteket, ezt a nehány pillanatot fordítsátok haszonra.

Ültem, és írtam, midőn ablakom alatt, az estveli alkonyban muzsikai hangok zendűltek meg. Nehány jókedvű ifjacska volt, kik a Cinka Panna és Bihary nemzetségéből származott s a mindennapi kenyér után

indúlt hangművészektől-e, vagy hanggyártóktól kísérve, a szatmári követ füleinek egy kis vígalmat szerezni jövének. Köszönöm uraim; de ha az én beszédeim is ily csikorgók, mint a ti cigányaitok vonói alól jövő hangok: úgy én és ők szerencsétlen művészek vagyunk. Azonban ez hazai dicsőség. Isten neveljen bennünket minden jóban!

Március 12-én 1833

A kerület a vallásügyben adott főrendi választ olvastatá fel. Nehányan szólának; de Pázmándy javaslatára csakhamar meghatároztatott: küldessék vissza az üzenet, s rövid szavakkal mondassék el: Uraink, Főrendek, ti eltévesztétek a sort; nekünk kezdeményi jusunk van; s dolgotok az, hogy amit küldünk, olvassátok által, s a dologra feleljetek.

Ezt végezvén, az urbáriumi 3-dik cikkely második fejezete vonaték elő; s annak két első pontja, hosszas és sokfelé ágazó vitatás után az országos küldöttségi szerkesztés szerint meghagyatott.

Március 13-án és 14-én 1833

E két nap is az urbáriumi munkálat harmadik cikkelyének második fejezetével tölt el. A fejezet ugyan be van végezve; de bizonyosan nem fognátok rajta megismerni azt a *korszellemet*, ami ez országgyűlés első heteiben oly sok ajakról con amore zeng vala. Mert íme csak azt sem lehetett kivinni, hogy a paraszt gabonából pálinkát főzhessen! És így egy lépéssel itt is hátrább mentünk, mint a Terézia urbáriumával eddig állottunk. Uraim! hiszen ti oly

jól tudjátok a német nyelvet; talán jobban is tudjátok mint kellene. Nem jut-e eszetekbe a közmondás, a német közmondás tudniillik: ki előre nem halad, az hátramarad? S ha már az előre nem haladóról is ez mondatik: mit kell még a visszalépőről mondanunk?

Március 15-én 1833

Ismét kerület, ismét urbárium! De most a harmadik cikkely harmadik fejezete jött sorba, mely a legelő különválasztásáról tanít; oly labirint, vagy tömkeleg, vagy ahogyan hívjátok, miből kivergődni nehezen fogunk. A mi bajunk sok. Az ország részei oly temérdek tekintetben különböznek egymástól! Más helyzet, más természetű föld, más kiterjedésbeli viszony, más népesség, más életmód, s több effélék; s mindezekből következő más tekintetek, más gondolkozás, más értelem, más követútasítás. S mindezekből képzelitek-e, hogy egy értelmi egész, egy törvényhozási tűzpont formáltathassék? Ugyanazért beszélünk sokat, vívunk sokat, találgatunk sokat, mig utoljára is vagy történetesen fejlik ki, azaz, inkább bukkan ki valami; vagy az országos küldöttség szerkezete áll.

A mai nap egyike volt a hiában tett merényeknek. Hosszú tanácskozás után messzebb vagyunk a dolog kimenetelétől, mint kezdet előtt; s azok ugyan, kik ajkaikat és nyelveiket s minden bizonnyal karjaikat is hatalmasan mozgatták, legalább jó étvágyat szerzének magoknak; de mi, kik ültünk, s a tanácskozási zúgást füleinkben fájdalmasan éreztük, legfeljebb is a hipochondriához nyertünk több hajlandóságot.

Azalatt míg mi e semmit sem csinálást csinálók, a Méltóságosak országos ülést tartának, s szívök fájdalmában a Karok értelméhez közeledének. A királyi előadásokra felelő irományra nézve ugyan még a kolera-említésben, s a junctimot előterjesztő szavakban némi változást kívántak; s az előlegeseket, noha már ugyanazon levelen, de az előadások után ohajtják felmutattatni: hanem az előlegesek pontjaira s a magyar nyelvre nézve a további ellenzést félbenhagyák. Nem rejték el azonban bosszúságukat; nem mulaszták el válaszaikban nyilván kimondani, hogy elveinket el nem fogadják, s csak időnyerés végett egyeznek; sőt az ország bírája hatalmasan szólott azon követ ellen, ki e hónap 4-dikén a kerületi ülésben ezeket mondá: *Nemesség és nemesség közt, mégpedig egy részről 500, más részről pedig 700 ezer nemesség kőzt van a kérdés, — — — — — — — — — a 700 ezer kétszer jelentette ki magát; s kérdem: mi jusa van az ötszáznak oly kemény ellenmondást csinálni.** — — — —

Mind jól van Méltóságos Uraim! Mi szavakkal nem akarunk törődni, csak tettel ellenünk lenni szűnjetek meg; s akkor azt sem fogjuk többé mondani, amit a nyelvügybeli üzenetben keserűségből mondottunk, s amit a nádor a mai ülésben panasz nélkül nem hagyhatott, — hogy *a fejedelem és a nemzet közt gátat emeltek.*** Hiszen mi oly szelídek, oly komplimenttel teljesek vagyunk! csak — — — —

* *Ld. Kölcsey: A magyar nyelv ügyében.*
** *Ld. uo.*

Kerület, és fél tizenkettőre mind a két táblánál országos ülés. A kerületben éppen azt csináltuk; s éppen oly keveset, azaz, éppen úgy semmit végeztünk: mint tegnap. S minekutána az előretörekedés és nem-haladás kínait eléggé szenvedtük: az ország termébe menénk, hol vallásbeli viszonüzenetünk felolvastatván a főrendekhez általküldetett; tőlök pedig a királyi előadások, előlegesek és királyi lak tárgyában adott választ, írásban, a nyelvügyre nézve pedig élő szóval elfogadtuk.

Keresztűlmentünk a hídon, s a Duna túlpartján fekvő berek lombtalan fái közt járkálánk. Alkonyra hajlott a nap; a sétálók nagyobb része már hazatért; még egy sereg iskolásgyermek űzé játékait a hely körűl, hol Dubraviczky a huszonnégy év előtt elhullott francia bajnokok sírhalmait mutogatá. Megvallom, e jelenés különös érzést támaszt keblemben. Nem a bajnokhalál, nem az idegen földben lelt sír, nem a honnmaradtak bánata tűnt előmbe. Napoleon és Európa; s bennek és körűlök annyi rendület, annyi törekedés, tett, remény, teljesedés és veszteség: ezek valának gondolataim. De e gondolatok közepében miért kellett a te képednek megjelenni, oh Haza? És az a bús látvány; — az omladékos vár a más part fölött! Bármikor, csak most ne! — Haza, s ti omlott falak, mikor fogtok egyszer épségben állani?

Vissza uraim! e helyet kísértet lengi körűl. Azért hívtatok-e ki szobám rejtekéből, hogy a múlandóság s bizonytalan jövendő szcénáihoz vezessetek?

Hányszor nem sopánkodánk: a magyar nem becsüli meg saját érdemeseit! S íme most, midőn a szabolcsi első követ lemondott, küldői nem akarnak helyette a szép pályára lépni: hanem a Borsodból el nem küldött Ragályit keresik fel, hogy képviselőjökké válasszák! Ha így; ez bizonyosan igen illő tett a megyéhez, mely hosszú időn keresztűl Vay Józsefet szokta volt követséggel megtisztelni. De Ragályi fog-e a hívásnak engedni? Ohajtanunk kell, hogy fogjon; mert ő az oppozíció minden emberei előtt tiszteletben áll; s tekintete, s karakterének erős volta kétségkivűl sokat használna. Írjunk neki, mondá Wesselényi, s javallák a többiek; ez mind kedvet adand a követséghez, mind megtisztelés gyanánt szolgáland az országban, hol érdemet, hacsak nyilvános megismerés által is, jutalmazni nem mindennapi dolog. Nekem jutott a tiszt: írni; s a tisztet elfogadám.

Két konferencia; egy nagy a sopronyi híres követnél, habzó pohár és tele tányérok közt; más kicsiny a szatmári követnél, pohár víz, és pipadohány mellett. Ott a már két nap óta hiában vítatott legelőelválasztás, itt a főrendi válasz miatt. A sopronykövet poharai s tányérai üresültek ugyan, de a legelői nodus gordius bontatlan maradt; ami a főrendi választ illeti, erre nézve talán valami történendik.

Eszetekbe fog jutni: miképpen az alnádort sokan szeretnék a personális helyére emelve látni; s ez ohajtás következésében örömest engednének egy kis győzödelmet nékie. A köszönetírásra adott legújabb válasz már nagyon hajlékony; csupán hármat kíván: hogy az epekórság említésekor a törvénytelenség ki-

fejezése helyett, csak óvás tétessék, miszerint jövendőben, a törvény által határozott eseteken kivűl, országgyűlést elhalasztani ne lehessen ; hogy az előlegesek ha már a feladásokkal egy levelen állanak, legalább utóbbi sorba tétessenek ; és hogy a *junctim*ról szóló szavakban egy kis változás tétessék. Nem lehetne-e e háromból a két szélsőt Somsichnak engedni? Wesselényi azt mondá : igen ; s Dubraviczky és Török nem voltak ellene ; de Pázmándy a szélsők közől az elsőre hajlandó nem vala. Azonban amit a főrendek kívánnak, az bizonnyal csak szorúltsági kívánság : mert a dolog ott marad ahol volt. Pedig dolgot megtartani, s szavakat haszonnal engedni : bizony nem rossz alku !

Március 17-én 1833

Felvirradott, s Dubraviczky, Répás, Siskovics, Wesselényi, Prónay és Balog egymás után léptek szobámba, s minekutána az epekórság említésekor teendő módosítás elfogadásában megegyeztünk, kerületbe indúlánk.

Veszprém és Bihar foglalák el az előlülést, azaz, Cons. Rohonczy és Tisza. Ez jószívű, nyájas ember ; amaz, mint az Ifland húzott tanácsosai, kényelmes és szavas, nem nyilván udvari, de az oppozíciónak sem dönthetlen oszlopa ; egyébiránt a papságnak, mint rinocérosz az elefántnak, természetes ellensége.

A főrendi válaszokat kezdők olvasni, s legelőször a királyi lak tárgyában írt jöve sorba. Szavakat kívántak változtatni, s változtatásaikat el is fogadók, egy kivétellel. A válasz ugyanis az atyakirálynak csak némelykori tartózkodását az országban kéré ; a Karok pedig mindenkori lakást kívánnak.

Most a királyi előadásokat tárgyazó válasz olvastatott. Az epekórságos cikkely, mely minden alkalommal nagy tusákra hevíté a haza atyáit, most annyival nagyobb hévvel véteték; mert azokon felűl, kik eddig a többséggel nem tartottak, most a Somsich baráti közől is sokan a főrendi módosítás mellé állottak. Kétesen folyt a viadal, de végre — bár csak egyetlenegy többséggel — a módosítás győzött.

Barátim sürgettek: igéretemnek tennék eleget, s Ragályihoz a kívánt iromány készíteném el. Íme tehát az éj óráiban írám amint következik:

Alólírtak, midőn az országgyűlésen megjelentünk, fájdalommal vettük észre, hogy Ragályi Tamás köztünk nincs. Oly férfiú, ki magát egészen a haza érdekeinek szentelé, ki pályáját két országgyűlésen keresztűl, ritka állhatatossággal s küldői dicsőségére futá meg, nemcsak kívánatos, de szükséges lenne nékünk, hogy Tőle fáradozásainkban kölcsönös tanácsot, segédet, és vígasztalást nyerhessünk. Ugyanazért szép reménnyel lep meg bennünket a váratlan örömhír, mihez képest Szabolcs lelkes Rendei eltökélék magokban, felkeresni az érdemest, s képviselőjökké választván megadni őt a mi ohajtásainknak és a hazának. Sietünk e miatt örömünket kijelenteni; mind azért, hogy részvétünkből és barátságunk érzelmeiből fonjunk a tiszteletre méltónak koszorút; mind azért, hogy tudtára adjuk a rendületlen bizodalmat, mely szerint hisszük, miképpen ő polgártársai hívását készen fogja követni, s készen fogja magát a házi élet nyugalmából kiragadni, s készen fog velünk együtt munkálni, és küzdeni,

nemcsak nem bérért, nemcsak nem külfényért, hanem ha isten úgy rendelte, szenvedésért s hálátlanságért is, de mindenesetre a magyar nemzetért.

Március 18-án 1833

Nehezteltek talán, hogy napkönyvemben sok szárazságot, és szárazság mellett sok apróléksságot leltek? Ha ezt teszitek, mondom nektek: csudálatos emberek vagytok! mert nem kellett volna-e meggondolnotok: miképpen én csak magam számára írtam e lapokat, korántsem a tietekre?

Micsoda? Tehát miért adtad sajtó alá?

Sajtó alá, uraim? Ti bizonyosan álmot láttok? képzelitek-e, hogy ily időben, mikor minden szeglet könyvvizsgálóval és titkos-policia spionival tele van; mikor Széchenyi *Stadium*át s Wesselényi *Előítéleteit*, bár könyvvizsgálói engedelmet nyertek is, a sajtó alól elfoglalták; mikor az igazságtalanságot, mi e két magányost éri, törvényhatóságokkal, például Szatmárral és Biharral is érezteték, s több efféle: hogy ily időben mondom, elég bohó lettem volna sajtóról s olvasó közönségről gondolkozni? — Nem uraim! Mi ugyan, azaz én, és Ti, sok bohó lépésekre tévedhetők vagyunk; de mégis nem — mindenre.

Elég az, én írok, mert éppen kedvem tartja; és úgy írok, amint éppen kedvem tartja; s ha valaha valaki e mázolást, más idő és körűlmény közt, közrebocsátandja — ám lássa! Én ezennel protestálok; s minden kritika nélküli kemény ítéletet előre nyakába hárítok. Jól értsétek! kemény ítéletet mondottam; mert a kedvezőt mindenesetre magamnak tartom fenn.

Hogy időt ne veszessünk, tehát ma a tegnap olvasni kezdett főrendi válasszal készen vagyunk; s a junctim előadásában ajánlott szóbeli változást ugyan elfogadtuk, de az előlegesek állására nézve kérlelhetetlenek maradánk.

Így folytak dolgaink a kerületben, míg a Méltóságosok ülésében a vallásügybeli rövid, de kategóriás viszonüzenet olvastaték fel. Makacsvoltunk, mi már a nyelvügyet kivívta, most a vallási sérelmek pontonként elővételét nyerte meg. Igenis, a főrendek meghatározák magokban, azt amit előbb lenéző diadalommal visszavetettek, legalább — keresztülolvasni; de nehogy a keresztűlolvasás alatt hevűlet és kifakadások történjenek: elvégeztetett, bízatnék az egész tárgy bizonyos, a főrendek kebeléből választandó küldöttségre.

A gondolat nem vala éppen rossz. Mert a tábla függetlenei mindenfelől előszólíták barátaikat; s ezek nemcsak nagy számban jelentek meg; de, ami ezelőtt szokatlan vala, sűrűen kezdének beszéleni is; s beszéleni, s magyarúl beszéleni még azok is, kik (mint herceg Pálffy és Batthyány gróf) a nyelvet nem bírják. E jelenet szemet szúrt, s az országbíró keserű szeszéllyel mondogatta: most ennyi mágnás jött a piócaszekeren, majd annyi a szorgalomkocsin egybezsúppolva. Hasztalan, kegyelmes úr! az idő eljárt; a gonoszúl nevelt generáció ősz hajakat és rangot félénk tisztelettel szemlélni nem tanult; s megyéken az öreg táblabíró, s országgyűlésen az öreg dignitárius kénytelen nemcsak hallatni magát, de hallgatni is mást. Isten tudja mi lesz a világból, ha már az alig harminc éves embernek is esze van!

A küldöttség tehát, minekutána a pécsi püspök et consortes az üzenet újabbi visszavetését tüzesen

vítatták, s minekutána Vayék, Dessewffy Aurél, Batthyány és Eszterházy Mihály nekiek feleltek, csakugyan kirendeltetett. De ezen intézettel az oppozíció férfiai nem valának megelégedve; s azt hivék: ez nem egyébre való, mint a dolgot bizonytalan időre elvetni. Mert nem könnyű-e a küldöttség elölülőjének, azt öszve nem hívni, s a késedelmet tetszése szerint hónapokra kiterjeszteni? Azonban a meg nem elégedés nyilván ki nem fakadt, s Wesselényi is csak szomszéda fülébe súgá, hogy e módon a vallásügy ad calendas graecas van halasztva: a súgás mindazáltal oly dörgő organumból elég hangos lőn Czirákynak is fülébe juthatni. A nagyméltóságú úr azért többek előtt kijelenté magát, W.... hamis próféta; s ő a küldöttséget még ma öszvehívni, s az egész tárgyat kevés nap alatt végezni akarja. Sok szerencsét, nemes gróf! hiszen mi is azt ohajtjuk; noha — őszintén megvallva — az egész küldöttségi munkálódástól sokat nem várunk.

Március 19-én 1833

Az egyszeri asszonyka az egyszeri püspökhöz panasszal járúlt; mert, úgymond, ő imádkozni nem tud.

S hogyan? kérdi az egyházi úr.

És úgy akarnék pedig! folytatá az asszony; de valahányszor kezdem, egyszerre elfogódom; s egyebet nem tehetek a sohajtásnál: Oh!

Jóasszony, felelt a püspök, te imádkozni tudsz; és jobban, mint én!

E történetecske jut eszembe most, midőn az est óráiban reggeli érzeményeimre visszagondolok.

Halljuk!

Nem, édes barátim! Ma 19-ik van; s e nap az én honnmaradottimnak szent. Az ami szent, annak emléke szívben zárva marad; s legföllebb is, mint hallátok, egyetlenegy sohajtással lebben ki. Azért, uraim, isten hozzátok; ma számotokra szavaim nincsenek.

Március 20-án 1833

Tegnap a Karok kerületben ülének, s a királyi előadásokat illető negyedik üzenetet, mit Bernát az utolsó főrendi válaszra írt, nagy és tüzes, és hosszú vítatás után megállapíták; s azután a legelő különszakasztásáról már kétszer hiában próbált fejezetet vették elő, mint gondolhatjátok, ismét haszon nélkül.

Mert, mit? Vélitek talán, itt egyedűl gazdasági nézések forognak fenn? Nem! itt az egész polgári alkotvány, nemesi szabadság, privilegiumok, titulus nonus, articulus octavus, korona és ország és minden mozgásba tétetik.

Minden szentek! mi veszély ez egyszer?

Nagy és sok veszély, jámbor olvasó! Mert ha a paraszt marháinak külön legelő adatik, hogy földesura birkanyája miatt a közlegelőről ki ne szoríljanak; ha az úr és paraszt maga földeit külön kimérve kapja meg, hogy egyszer már a maga tulajdonát mindenki ne csak névvel, de valósággal bírhassa; ha az emberek egymás vetésit kedvök szerint el nem gázolhatják; ha a gazda, hol búzát termeszteni akar, oda szomszéda kedvéért ledneket vetni nem lesz kénytelen; ha az ugarat, ahelyett hogy bogáncskóróval nőjön fel, répával bevetni szabad leszen; ha kopár kaszálóinkat lóherrel bevethetjük stb.:

akkor, úgymond Benyovszky és Marczibányi, a konstituciónak vége.

S mi okból? kérditek.

Megvallom, e kérdésre felelni nem tudok. Én avatatlan vagyok, s nem tehetek mást, mint benneteket az említett két úrhoz útasítani; kiktől megtanulhatjátok, hogy a magyaroszági paraszt a világ minden parasztainál szerencsésebb.

Uraim, egy szót! Virgíl azt énekli:

O fortunatos nimium, sua si bona norint
Agricolae!

bizony kár, hogy e versnek itt is mottóul kell szolgálnia. Mit ér a boldogság, miről az ember semmit sem tud? Nem volnátok-e oly kegyesek, hogy a paraszt szerencsés voltát ne demonstrálni, hanem vele megéreztetni igyekezzetek?

Így állának dolgaink tegnap; ma pedig országos ülés tartaték mind a két teremben. A Karok a királyi lakot s az előadásokat illető üzenetjavaslatokat vizsgálták meg; s minekutána az utolsóból bizonyos metsző szavakat Somsich kedvéért kihagytanak: mindkettőt a főrendekhez általküldék.

Ragályihoz a felszólítás sokaktól, s magától a vele múlt országgyűlés alatt párviadalra kelni akart Borsiczkytól is aláírva, ma indúlt útnak. Sok szerencsét! Én a dolognak fél örömmel örűlök; mert amint derít annak tudása, hogy a törvényhozó test sok tagjai a factio által elnyomott férfiú érdemeinek igazságot szolgáltattak: úgy elborít a gondolat, hogy Ragályit a szabolcsiak talán csak pártszellemből hívták meg; s talán az egész tervet ellenpárt fogja megsemmisíteni.

Mit tegyünk? És így megy, és így ment a világ minden népeinél; s törjük-e a fejünket, ha ami Rómában és Londonban ezerszer történt, történik — Kállóban?

Március 21—23-án 1833

Nagyon kevés amit mondhatok. Mert hogy 21-dikben a legelőről annyit végeztünk, hogy ahol lehet, ahol tetszeni fog, ahol akadály nem gördül elő, s az ég tudja még mi minden nem történik, — ott a legelő választassék külön: ez mindössze is kevés. Mert hátra van a kérdés: mint és mennyi választatik külön? Ezen törjük naponként fejeinket és nyelveinket, s törjük siker nélkül. Egyébiránt mivel a főtáblánál 21-dikben ülés volt, s a Méltóságosak, látván, hogy makacs gyermekek vagyunk, kívánságainkat — noha a neheztelés minden jeleivel — végezetre teljesen elfogadták: most nekünk a latin felírások, s az előlegesek magyarra fordításával kell foglalatoskodnunk. Felírásainkat ugyan már több országgyűlésről küldjük magyarúl is; de a sérelmek most fordíttattak legelőször. Egy parányi előlépés; s jaj nekünk, hogy ily parányiságnak is örűlnünk kell!

És három napról csak ennyi?

Az egekre uraim! hiszen ti nem berzenkedtek-e fel mindannyiszor, valahányszor valaki valami nem eléggé szépet mond rólatok? S ha most elmondanám, hogy a kerületi napkönyv, az általatok oly sokáig s oly tűzzel kivívott kerületi napkönyv, a ti nem fizetéstek miatt veszélyben forog; s hogy 22-dikben az előlülőség emiatt nyilván felszólalni kénytelen vala: ez minden bizonnyal ismét nem volna eléggé szép. Én pedig nem örömest vesznék belétek; azért engedjetek hallgatnom.

Ha nézitek a kalendáriumot, látni fogjátok, hogy minden nap az előbbinél néhány perccel hosszabb. Hoszabb napon az ember természetesen többre ér; és mégis mi e naponkénti hosszabbodás mellett is igen-igen kevésre haladunk. Az az átkozott legelő!

Tudnotok kell uraim, mivel a legelői különségnek már elve is sokaknak ellenére van: ezen sokaknak igen kívánatos lenne, ha a különségi kulcs soha fel nem találtatnék, s mi örökösen ajtón kivűl maradnánk. Ez uraknak nem jut eszébe, hogy az ajtó nemcsak a maga kulcsával nyílik fel; hanem van tolvajkulcs is, van generális kulcs is, van lakatos is; mindenesetre pedig nehány erős lábrugás, vagy ha az ajtó nagyon kemény találna lenni, nehány bárdcsapás akárhová is nyílást tud csinálni.

Az országos küldöttség kulcsában a határok menynyiségéhez és mineműségéhez képest bizonyos maximum és minimum állíttatik fel, melyek közt fekvő lépcsőkön, a körűlmények szerint, feljebb vagy alább szállani lehessen. De ezzel sokan meg nem elégednek, s némelyek földesúr és paraszt közt szabad egyezkedést akarnak, mások a törvényhatóságokra kívánnak mindent bízni, ismét mások a rétmennyiséget, meg mások a marhaszámot, Trencsin a földbirtok kiterjedését, ohajtják mértékűl vétetni. Nagy Pál pedig, minthogy e részben szoros útasítása nincs, s minthogy ő herceg Eszterházyt örömest megmellyesztené, azt vítatja: tétessék törvénybe minden lehetséges kulcs, hogy minden törvényhatóság tetszésekint választhasson.

Elhiszem, kedves Nagy Pál úr; csak az a kis kétségem van:

1. törvény-e az, mely így szól; íme ennyi lehetség van a világon, ti lássátok, melyikkel akartok élni?

2. üdvességes-e az, ha a törvényhatóságoknak, azaz, kiküldött tábla- és szolgabíró uraknak önkényére bízzuk meghatározni: herceg Eszterházy ezen falujában ennyit, ama falujában pedig annyit kell elvenni és odaadni?

3. ohajtanunk kell-e, hogy a megyei önkény a helytartótanács önkényét természetesen maga után húzza, s a kormány kezei mindig zsebeinkben maradjanak?

Hogy tovább ne untassalak benneteket, mindezekből általláthatjátok, hogy a legelő nekünk sok bajt ád; s lehetetlen velem együtt nem sajnálkoznotok az elölülőkön, kikre ily veszedelmes kérdés alatti kormány szállott. Azért jó Siskovics, és te ősz Sztojka, isten adjon nektek nemcsak bölcseséget, de béketűrést is e ma kezdődő héten keresztül. Amen!

Március 25—26-án 1833

Isten, és Révai bűnül ne vegyék! A magyar fordításokkal készen vagyunk; s ily fordításokkal ugyan az akadémia nyelvtudományi osztályában helyet érdemelni nem lehet. Azonban mind egyre jár; mi kezdők vagyunk; s még gyermekkorunkban tanultuk: *qui nunquam male nunquam bene!* s e szent maxima oltalmában hibáinkkal sokat nem gondolunk; mindenesetre azok ellen, kik belénk akadozni szeretnének, fenntartva Zsigmond király hősi mondását: *Isti lurcones Grammatici!*

Amint mondám a mi fordításaink készek, s 25 és 26-diki kerületeinkben fel is olvastattak; s felolvastatván országos ülésbe vitettek; mert tudni

fogjátok, hogy 26-dikán mind a két teremben gyűlés volt. Eszerint nincs egyéb hátra, mint felírásainkat tisztázni és lepecsételni, és reájok a királyi választ bőjt és imádság közt várni.

Március 27—29-én 1833

Ismét három nap, ismét három kerületi ülés, s ismét semmi végzet. Mert minekutána ugyanazon dolgokat, okokat és szavakat egymás unalmára s bosszantására számtalanszor elmondogattuk; végre, azaz 29-dikben, tettek ugyan az előlülők némely kérdéseket, s kértek szavazást; de mivel mi, sem a kérdéseket, sem a kérdések felett támadt vítatásokat, sem társainkat, sem magunkat nem értettük, nem következhetett más, mint az, hogy a szavazásban zavar történt.

Csongrád, Békés és Csanád a magok határainak nagy kiterjedését tekintvén, több legelőt ohajtottak parasztaiknak adni: mint az országos munkálat maximuma. Mármost midőn a volt kérdés: álljon-e az országos munkálat vagy ne? azok kik *igent* mondának, egyszersmind az említett három megyére kivételt tenni, nem ellenzék; de sokan, kik e kivételt hasonlóúl nem ellenzék, s egyébkint a munkálat mellett állának, *nem*-et szavaztak, nem tudván, hogy az igen-esekkel egyetértenek. Így ugyanazon párt értetlenségből kétfelé szavazván, azok, kik a munkálat ellen egészen voltak, azt hívék, az ő pártjoké a többség; noha Mosony és Esztergom, észrevevén a tévedést, mindjárt visszahúzák a nem-et, s ezáltal az *igen* és *nem* közt egyenlőség támadt, s a dolog határozatlan maradt.

Uraim, e bizonytalanságból veszély fog eredni; nem kellett vala-e a dolgot még ma, azaz most mindjárt tisztába hozni? vagy talán kedvetek fog telni, ha holnap a tusát ismét elől kezditek?

A Karoknál tehát a három nap imígy folya le; a Méltóságosak pedig azalatt a küldöttség által készült vallásügyi munkát vették vizsgálatba. És 27-dikben, midőn a küldöttség a maga munkáját benyújtá, Széchenyi felszólamlott; s indítványt tőn; ne olvastatnék fel a küldöttségi műv, hanem fogadtatnék el a Karok üzenete; mert, úgymond, a Karok csakugyan nem fognak engedni, s utóbb is csak annak kell meglenni, mitől most a főtábla vonakodik. Az indítvány igen természetesen tusát gerjesztett, s az egyházi és világi rend oszlopai által hasonlólag igen természetesen visszavettetett. Olvasák tehát a küldöttségi irományt; s annak sorsa különös lőn. Az oppozició ugyanis sanyarúnak találta azt, a prelátusok pedig engedékenynek: s így egyszerre két, egymással tővel és heggyel ellenkező felekezettől ostromoltaték. A történt meg, ami sok oly környűlmények közt történni szokott: két fél között a harmadik, azaz, a küldöttség nyert. E harmadik fél nyeresége csakhamar is világos lőn; s ezért az oppozició, további nyilatkozásit a Karok viszonüzenetének idejére tartván, a hat heti oktatás pontjánál makacs hallgatásba tette magát; de az apostoli férfiak, s közöttök főleg a pécsi püspök, utolsó cseppig vívtanak. Hiában! a küldöttségi munka győzött; noha mi, azaz, a nemzeti egyesület barátai, ohajtottuk volna, hogy ne az előbbi példabeszéd teljesedett legyen rajta, hanem ama másik: két szék közt maradt volna a pad alatt!

Március 30-án 1833

Egybegyűlének a Karok, s kerületi ülés lőn; és mint előre, jósló tehetség nélkül is, látni lehetett, iszonyú pör támada. A küldöttségi szerkezet ellenségi (fogjátok érteni, hogy ismét a legelőről van szó) nem akarák hinni, miképpen tegnap Mosony és Esztergom későbbi nyilatkozásaik által a két ellenfél egyformaságba jött; s midőn ma néhány tegnap elmaradt megyék a szerkezet mellé szavaztak, tűzbe jövének, s éppen úgy, mintha a már teljes győzedelem csikartatott volna ki markaikból. Mint fakadtak ki, mint ingerelteték a másik fél, mint folyt a tusa cél és vég nélkül: mindezeket könnyebb gondolnotok, mint beszélnem. Azért röviden csak azt mondom: veszekedtek, protestáltak, reprotestáltak; s minekutána Nagy Pál dühében a maga zászlóalját konferenciára hívta, minden további megállapodás nélkül eloszoltak. Isten adjon nekik jó étvágyat; de több igazságszeretést, és türelmet!

E nem éppen kellemes vonások után, elég legyen még azt mondanom, hogy ma délután, vegyes ülésben a felírások aláírattak s elpecsételtettek. Mi következik e tettre, az ég tudja. Zörgessetek, mond az evangyéliom, s megnyittatik. A zörgetés íme megtörtént; s ha nem talál megnyittatni? Akkor uraim kinn maradunk, mert oly ajtó van előttünk, melyet betörni — nem szabad.

Március 31-én 1833

Harc és küzdés után tikkadás következik; s így midőn ma Zólyom és Csongrád az előlülői helyen megjelenvén, s a szó ismét a legelőre esvén, a több-

séget a múlt héti előlülőség nyomán, a szerkezet mellett állani jelentették — hallgatásban maradánk. Egyfelől, mert a Nagy Pál konferenciája semmit sem végzett; másfelől, mert a sokféle kulcsok lovagjai kardjaikat az országos ülésben készűlnek ismét villogtatni. Így vagy úgy, mi a szerencsétlen fejezetet tovább olvasók; s minekutána a pap és iskolamester legelői illetőségéről nagy részben szükségtelen szavakat ejtettünk, — elszéledénk.

Omne regnum in se divisum desolabitur! Ez üdvességes intést (mit akinek tetszik a Mihály torony oldalán naponként olvashat; s mire egymást, valahányszor jobb gondolat nem száll fejünkbe, híven szoktuk — bár haszon nélkül — emlékeztetni) a mai konferenciáról is bátran mondhatjátok. Mert Nagy Pálék ma is öszvejöttek; s minekutána szinte két óráig tanakodának, miként segítsék ki a többség győzödelme alól magokat: végre nagy álmélkodással vették észre, hogy egy értelemben nincsenek. Mit lehetett mást kezdeni, mint eloszolni, s a dolgot jószerencsére bízni? Búcsúzánk azért (mert követtársammal együtt, s nem tudni mi okból, a konferenciának hivatalosi valánk), s én és társam az irgalmasokhoz vevők utunkat.

Wesselényit Prónayval beszélve leltük; s a beszéd egy kis figyelmet érdemel. Tehát hallgassátok!

Erdély és Magyarország egybekapcsolásának tüzesebb ohajtója nincs, mint W.... De ő nemcsak ohajtás mellett marada; hanem mindent, mi az ohajtás teljesedését eszközölheti, munkába vett. Ő indítá Szatmár vármegyét, hogy e nagy célra az egész országot szólítsa fel; ő gyűjté össze Erdélyben

a diplomatikai adatokat, mikből az előlegesek 2. és 3. pontjai készültek; s midőn az ügy e jelen országgyűlésen folyamatba jött, ő írt az erdélyiekhez felszólító leveleket, hogy megyénként tanácskoznának, s a magyar diaetát sürgető leveleikkel keresnék meg. A dolog a bérces hazácskát figyelembe hozta; s annálinkább, mert a Részmegyék a magok gyűléseiben a Magyarországhoz visszamenetelről kezdének beszélni; s Erdély igen jól látja, hogy jobb egészen általmenni, mint egy nevezetes részt elvesztve, tovább is külön maradni. Aztán melyik hazafi az, ki ne lássa: mennyire nincs az Erdélyt tapodó önkény ellen az anyaországhoz kapcsoltatáson kivűl más oltalom? Azon kapcsoltatást eddig is csak olyanok ellenzék, kik hívatalaiknál fogva a különvált állapotban sokkal jobban érzék magokat, mintsem a haza sebei nekik fájdalmat okozhattak volna. Ily helyzetben előre lehetett látni, miképpen az erdélyi megyék azt, amit 1790-ben már tettek, ismét tenni fogják; amint négyen közűlök leveleket is írának a magyar országgyűléshez, s leveleiket gróf Teleki Domokos által Pozsonyba küldötték, hogy itt Wesselényivel együtt azokat illetőleg általadják.

Itt vala már Teleki, midőn ... több barátaival tanakodni kezdett: mint kelljen a dolgot leghasznosabban kezdeni? A tanakodás következménye e lőn: a leveleket az országgyűlés törvényes előlülőjének, azaz, a nádornak kell általadni; de nem előbb, mint a felírások s velök az előlegesek útnak indúlnak.

De fogja-e a nádor azokat elfogadni? Úgy hittük, a kilencvenediki példa, midőn hasonló levelek küldettek, e kérdésre jó felelet: azonban W... minden esetre meghatározá magát — jó előre recognoscirozni. E recognoscirozás reménységet látszott nyújtani;

míg végre mai napon a nádor Wesselényinek magányos hallgatást adott; s vele a dologról nem az előre felvett jó reménységgel egyezőleg, beszélgetett. S e beszélgetés már most az, aminek kimeneteléről, az irgalmasokhoz beléptünkkor, folyt a szó.

Hogy rövid legyek, a nádor a dolog egész folyamatát nem kedveli; a kilencvenediki esetet az akkori rendetlenségeknek tulajdonítá; s meghatározólag nyilatkoztatá ki: miképpen az erdélyi leveleket országgyűlési tanácskozás alá ereszteni nem fogja. Az erdélyi megyék követe felelt, hogy ő ily esetben kénytelen lesz leveleit a kerületi előlülőnek adni által (mihelyt t. i. az előlülőség ily bizodalmat megbíró férfiúra száll), s akkor ki fogja a dolgot akadályozhatni? A nádor erre azt javaslá: adatnának neki a levelek, s ő azokat királyi testvérével láttatni fogja; s reményt ád, hogy az ügy ily módon inkább fog előmozdíttatni. („Én csak akkor hajlottam a levelek átadására, miután a nádor ráállott azon conditio sine qua non-ra, miszerint ő a leveleket nem mint király testvére, hanem mint az országgyűlés előlülője veszi által." *(Wesselényi kézirása rajzónnal.)*

Ebben maradt a dolog; s a levelek holnap általadatnak. — És erről most elég; valaha talán ami még elmaradt hallani fogjátok.

Április 1-én 1833

Emlékezzetek Révaira, kinek e nap szent. De én tudom, ti minden egyébről gondolkoztok, csak a nagy férfiúról nem, kinek ti és gyermekeitek és unokáitok ezeríziglen oly sokkal, oly kibeszélhetetlen sokkal tartoztok? És tevétek-e valamit, mivel e tartozást, bár kis részben, teljesítettétek volna! Nem édes

barátim, ti mindeddig nem tevétek semmit! S talán éppen ábrándozónak vélitek az országgyűlési követet, kinek a legelőről szóló cikkely mellett, a vers- és grammatika-faragó ember is eszébe jut? Isten, és az ő szentei bocsássák meg nektek e vétket; de én azt hiszem, a férfiú, ki vívott egykor a nyelv ellenségeivel, mint Herakles a lernai kígyóval; ki éjeket virrasztott, s vándorlóvá lőn e földön, hogy titeket saját kincsetökkel megismertessen; ki többre becsülte az igazságot, mint élte nyugalmát; ki koszorú reménye s kitűzött díj nélkül küzdött, hogy nektek csillogó pályát készítsen, — a férfiú mondom, érdemlené már egyszer: fordítanátok figyelmet reá. Higygyétek el, míg azt nem teszitek, míg azokat, kik mindent értetök csináltak, nem tisztelitek, áldás nélkül fogtok maradni: mint a nép, mely prófétáit, s megváltóját halálra üldözé. Azonban ti nem szeretitek az igazságot hallani; ti hamis próféták által el vagytok kényeztetve; vakok akartok maradni saját javatok, s jóltevőitek iránt. Ám lássátok!

A kerület tehát a legelői fejezetet valahára végigolvastatá, hogy majd másodolvasáskor ismét új tusát küzdjön felette. Főrendeink azalatt a vallásügybeli válaszokat vizsgálák meg, s a délutáni egykor saját teremökbe gyűlt képviselőknek általküldék; kiknek isten adjon malasztot és állandóságot, hogy a válasz feletti tanácskozás alatt előbbi gondolkozásuk módjáról el ne feledkezzenek! Mert, uraim, az ember gyarló állatocska; s igen sokan hasonlítnak a torony vitorlájához, mit minden szelecske arra fordít, amerre fú. Vajmi erős szelek szoktak pedig itt, a Kárpát alján fújdogálni!

Azzal a szárazsággal, mivel némely referens az özvegyek és árvák, szóval minden insolvensek ügyét előadni szokta, jelentem nektek, hogy ismét a vallási tárgy forog szóban.

Kérdés volt: kell-e a főrendi választ kerületre vinni most mindjárt? Vagy kell-e várni, míg a húsvéti napok elmúlnak?

Egyik mondá: várni kell; mert sok lelkes követ hazament, kik visszajővén az ügyet sikerrel fogják pártfogolni.

Másik mondá: nem kell várni; mert a papság hazamenvén, a megyéket fel fogja lázítni, s az ügynek nem kedvező útasításokat eszközlend. S valóban Trencsin vármegyében már ez történt is, hol a sötét fejű Marczibányi részint saját előítéletei, részint Borsiczky ellen viseltető gyűlölsége által indíttatva, mindent elkövetett, hogy a papság befolyásával oly útasítást készíttessen, mely a szabadlelkű Borsiczkynak minden jót lehetetlenné tegyen. Elérte célját; s így az ügyet egyik erős oszlopától megfosztá.

Ily helyezetben szükséges lőn a jelenvaló követek erejét megvizsgálni; s több apró öszvejövetelt tartánk, míg végre április elsőjének estvéjére mindazokat, kiktől pártfogást remélni lehetett, Beőthy nevével az irgalmasokhoz küldöttük. Húsz s egynehány megye jelent meg; kik egymással egyező akaratot nyilatkoztatván ki: a tárgynak mindjárt április 2-dikán leendő felvételét meghatározták. Így történt, s két egymás után következő napon az egész válasz eleven ugyan (mert Lonovics és Trstyánszky nem hallgattak), de jókedvű vítatások közt el is végeztetett; s a

kerület, előbbi üzenete mellett, változás nélkül megállott.

Most tehát uraim, egész húsvét utáni napig — a dolgozó jegyzőnek ugyan jó munkálkodást; nektek pedig víg pihenést! Boldog, kinek házi isteni közel vagynak, és saját tűzhelyén néhány nyugalmas pillantást élhet, — ha t. i. életének hű párját az angyalok nem rendkivűl pergő nyelvecskével, s nem rendkivűli uralkodni vágyással ajándékozták meg. Ami engem illet, én — mint bajnok a fegyvernyugvás idejét — szűnnapjaimat a tábor zajában vagyok leélendő. Jaj neked, szegény dalköltő! De mi szükség is vala a lantot, a zúgó folyam partját s berkeidet elhagynod? Vélted talán, koszorút a polgári pályán nyerned oly könnyű leszen: mint

Zöld borostyánt barna lány kezéből!

Vélted talán, a nyert koszorú itt is oly enyhítő leszen? Szegény, te nem tudád, hogy vagynak versenyek, hol pálya és díj egyformán tövissel teljesek? Vagy jól tudád? s önkényt vetetted magadat szenvedés alá? Ó, úgy szánakozni rajtad nem fogok! S még úgy sem, ha szenvedés jutalmául dicsőséget vártál, s nem nyertél. Mert nem kell vala-e meggondolnod: miképpen szenvedés juthat minden gyarlónak; de dicsőséget csak az érdemel, ki nemes lelket és erős keblet nagy mértékkel bír?

Április 9. és 10-én 1833

Elröppentek a szünnapok, azoknak tudnillik, kik a pillantatot élni tudják, — mert az unatkozóknak

az idő nem röppen, — s Fejér és Békés a kerületi előlülést szokott kompliment-tétel után, 9-ben elkezdék. Siskovics a vallásügybeli viszonüzenetet felolvasá; s az diktáltatni rendeltetett. Majd az úrbéri 3-dik cikkely 4-dik fejezete — az erdőhasználatról — véteték vizsgálatba. Voltak, kik, mint a legelőt, úgy az erdőt is a jobbágytelekhez különszakasztatni kívánák; de a kitetsző többség az országgos küldöttségi szerkezetet elfogadván, az egész fejezet szokatlan gyorsasággal elvégeztetett.

10-dikben a lediktált viszonüzenetet vizsgáltuk meg; s a nap estvéjén két igen kedvetlen hír zavará nyugalmunkat. Egyik, hogy Ragályit a szabolcsiak követté nem választák; másik, hogy Erdélybe kommisszáriusok küldetnek, kiket a bán katonai erővel fog erősíteni.

Az első hír megvalósúlt; s szomorú példája annak, miképpen embereink kevés lélekkel bírnak. A másik felől jó esik még kételkedhetni.

Mert mit? Most midőn a magyar országgyűlés Erdély helyezetét figyelembe vette; midőn mind a két haza erdélyi diaetát kér és vár; midőn az 1823-diki kommissiók által Magyarországban ébredt visszahatás nyomai mind e mai napiglan intőleg mutatkoznak: akkor lehet-e célirányosnak tartani, ha a kormány, a tíz év előtt nálunk nem elég szerencsével kezdett játékot, Erdélyben folytatni akarná? Azonban minden ember a maga fejével okoskodik, azaz, ha nem éppen a maga fejével is, de legalább annak fejével, ki helyette gondolkozni szokott; s így ki tudja: nincsenek-e a kabinetben emberek, kik a dolgot másképpen látják, mint mi? S nem természetes-e? Hiszen aki magasról néz le, az nem úgy lát, mint az, ki földszint áll. Ha kérdenétek, melyik

jobban a kettő közől? hirtelen felelni nem tudnék. Mert ha az, ki földszint és sokszor éppen a dolog közepében áll, közelebbről tekinthet: a magasan álló ellenben az egészet tisztábban végigláthatja. Csak az a baj, hogy nagy magasságból üvegcső nélkül nem láthatni le; s ki áll jót: az üvegcső nem egyebet mutat-e, mint a való?

Április 11. és 12-én 1833

Nem fogjátok elhinni, ha igen röviden elmondom: miképpen 11-dikben országos ülésünk vala, melyben a vallásügyi üzenet szerencsésen elfogadtatott: 12-dikben pedig délelőtt kerületi tanácskozás tartaték, s az urbáriumi harmadik cikkely elvégeztetett. Aznap délután fél egyre a kerületek országos ülésbe mentenek, honnan a tegnap elfogadott üzenet a főtáblához általküldve, s egyszersmind az országos sérelmek s kívánatok öszveszedésére a két tábla elölülői által vegyes küldöttség kinevezve lőn.

Április 13-án 1833

Tegnapi kerületben, midőn a bolttartási jogról vala szó, Székesfejérvár követe felállott, s lelkes beszéddel mutogatá, hogy e jogot ki kell az urasági haszonvételek közől törleni. Nagy igazság! ezt hitte, ezt érezte, ezt kiáltotta minden, vagy ha nem minden, de a nagy többség. Ma Bernát elhozá az országos munkálat szerkezetén a tegnapi végzéshez képest tett változást; s abban a bolttartás szabad voltát a királyi városokra is kiterjesztette. De úgy látszott,

a városi urak is olyanok, mint az emberek sokasága: szeretnének liberálisok lenni — más erszényére. Legalább nagyon kezdének a Bernát szerkezete ellen szólani; s jósló tehetség nélkül ki lehet találni; ők a tapssal fogadott fejérvári javaslatot örömest látnák városról falura vándorló bolttartókra, de nem viszont, alkalmaztatni. E félig nyilvánított, félig titkolt szándék heves vítatást gerjesztett; s a dolog ma függőben maradott.

Estve lőn, s az irgalmasoknál kevés jó barátok ülének együtt, midőn Pázmándy jött; s a vallásügyről kezde szólani.

Ezen ügy az egyház férfiait nagyon nyugtalanítja; s annyival inkább, mert láták a meleg pártfogást, mellyel a képviselő táblánál fogadtaték. Azért fortélyt fortélyra gondoltak, híreket terjegettek, s kéz alatt alkudozásokat kezdettek. Nem fogtok-e felkacagni, hallván a hírt, mely szárnyallott? Hogy tudnillik Beőthy, ki az indítványt tevé, és Siskovics, ki mint jegyző dolgozott, Luther és Kálvin híveitől háromszázezret nyertek ajándékúl. Ily hírek természetesen már szertelenségök által hitel nélkül maradtak. Jobban gondoltnak látszik a mód, mely szerint a krassói kálvinhitű főispány segédével akartak munkálni. Ezen úr már az ügy első felvételekor két ízben vala közbenjárandó; s először azt akará velünk elhitetni, eresztenők a dolgot királyi kegyelem útjára; másodszor pedig arra készűle bírni, hagynók, a horvátok vallási állapotát, amint van. S íme most harmadszor szólalt meg, s Pázmándy elébe két javaslatot tett; egyet a fejérvári püspökét, miszerint a vallási felírást az egyháziak nem aka-

dályoztatnák, ha bele tétetnék, hogy az, a főtáblai többség ellenére küldetik; másat, mint állítá, saját magáét, minélfogva a dolgot vegyes ülésbe kellene vinni. Erre folytatá, a nádor csak azon esetben lenne hajlandó, ha azt a KK. és RR. kívánnák.

Kérdés most: kell-e a javaslatokat elfogadni? Az első, úgy látszik, tekintetet nem érdemel; a másik mellett és ellen sokat mondhatnánk. Mert ha egyfelől a két tábla viszonyainak s a szavazati menynyiségnek elrendelése nélkül vegyest ülni, s a többezer nemes képét viselő követ szavazatát egyes dignitáriuséval egynyomatúvá tenni, ártalmas: másfelől ha a többség a KK. és RR. részén maradna, mi lehetne kivánatosb alkalom a főtáblát örökösen, vagy legalább hosszú időre legyőzni? Azonban ily fontos lépésről hirtelenkedve ítélni nem jó; azért meghatározók, holnap reggel nagyobb számmal egybegyűlni; de a krassói főispánnak nehogy kebleinkbe pillanthasson, minden esetre tagadó választ mondani.

Elszéledének az emberek; s Wesselényi és a szatmármegyei követ ketten maradának. Amannak jegyzései voltak Széchenyi azon panaszára, hogy 1830-ban Pesten vele öszvejöveteket tartani, s vele egyetértve a sokaságra munkálni nem akart. Széchenyi — ezek valának jegyzései — már midőn a *Hitelt* írta, hajlandó vala a kormánynak, ha csak szép szavakat is, adni; a *Világ*ban pedig már nyilván mondá, miképpen az udvartól jót várni kell, de 1830-ban éppen azt kezdé beszélni, hogy az oppozíciót elhagyván, a nemzetnek magát az udvar karjai közé vetni legtanácsosb. Kettőjök közt levelezés is folyt efelett, s a dolog annyira jött, hogy az a szoros egyesület, mely őket egybeköté, megtágúlt.

Megvallom, kedvem volna e röviden ide vetett sorokra kommentáriust írni; s hiszitek-e, hogy e kommentárius egy lenne a nemzet mostani állásának legnevezetesb oklevelei közől? Azonban eljön talán a pillantat, midőn e fonalat újra felfogom; addig maradjatok béketűrésben; ti úgyis Európa legbéketűrőbb népe vagytok!

Április 14-én 1833

Wesselényinél nehányan gyűlének öszve; s Pázmándy tegnapi jelentését rövid beszélgetés alá vevén: nem éppen teljes határozattal indúlának kerületi ülésbe; hol a kezdődő hétre Esztergom és Csanád foglalának előlülést. A múlt ülésben vitatásba vett jegyzői szerkezet felett folyt a tusa; s a tusa folyt hiában. Mert minekutána torkaszakadtig kiáltoztunk: azon végezéssel oszlánk haza, hogy holnap szavazat fogja a viadalt bezárni.

Omlott a zápor; s a város szépeinek, és szép nézőinek mégcsak azon örömük sem lehetett, hogy az ablakon keresztűl valaki után leskődhessenek; egyedül a sérelmekre ügyelő küldöttség emberei futkosának az útcákon keresztűl; mivel, úgymond a tanítás, a hazát napfényben és záporban egyiránt szolgálni kell. Ott ülénk a főtábla teremében, s a pohárnok, mint előlülő, a sérelmek leendő szerkezete felől kezde szólani; s az ülés folytában főleg e kérdés fejlett ki: mi nyelven fog a szerkezet készűlni? Dessewffy, az ítélőmester, a magyar nyelvet nem bírja; s mivel minden ember örömest úgy igazgatná a világot, amint neki legtöbb hasznot és kényelmet fogna hozni: ő is nem vala rest, saját individualitásának a nemzet első kívánatát alárendelni;

s a latin nyelvért kezde vívni. Hanem a jelen követek s a mágnások közől gróf Fekete megmagyarázták: miképpen most, midőn már maga a főtábla is nemcsak válaszait magyarúl íratja, hanem a vallás tárgyában a keblebeli küldöttségtől is magyar jelentést fogadott el, a vegyes küldöttség magyar nyelven kivűl mással nem élhet. Ennélfogva a magyar nyelv győzedelmeskedvén, az ülés eloszlott, oly határozattal, hogy mihelyt a megyék a magok sérelmeit s kívánatait beadandják, azok diktálás alá fognak bocsáttatni.

Április 15-én 1833

Kerületi ülésünk a bolt feletti szavazással kezdődött. Hogy az a földesúri haszonvételek közől kitöröltessék, tulajdonképpen városi indítvány vala. De mivel Bernát, szokása szerint, nem csak annyit írt, amennyiről szó tétetett, hanem az indítványt a városokra is kiterjesztette: e miatt a negyedik státus képviselői úgy rettentek vissza, mint ki sötét szobában a kedves lyányka után tapogatódzik, s helyette az öreg háziúrba kap. Ez rontá el a dolgot; ez tevé, hogy az inditványkor tapssal fogadott javaslat később nagy vitatásba, ma pedig szavazatra jövén, elbukott.

Tudnotok kell, hogy midőn valami szabad szellemű indítvány tétetik, igen sokszor nagy többség látszik azt jóváhagyni. Mert kevés ember van, ki liberálisnak látszani nem szeretne; s így azok is, kiknek útasításaik fanyarok, a nem fanyar indítványt helybenhagyólag látszanak fogadni; s úgy tetszik, örűlnének rajta, ha útasításaikon a többség győzedelmeskednék. Ilyenkor hosszú vítatás, s azt követő szavazás mindig veszélyt hoz; mert szavazáskor a látszó többség alá

senki nem rejtezhetik többé ; s kénytelen útasítását szorosan követni.

Így történt ma is. A kevés nap előtt örömkiáltással fogadott javaslat többséget nem nyert ; s közkacaj támadott, midőn magok a városok is az indítvány ellen szavaztak.

Megeshetik, e följebbieket lelketek nem nagy vígasztalására fogjátok olvasni ; azonban mégis meg kell jegyeznetek : miképpen embereink, kik liberálisoknak látszani szeretnek, az országgyűlés eleje óta szaporodtak. Az ideák röpködnek, és itt is amott is meg-megragadnak ; s mi nem lehetne belőlünk, ha a jobb fejek gondolataikat sajtó útján szabadon szórhatnák szerteszéjjel?

A pohárnoknál ebédeltem, s estve gróf Teleki Domonkos vala nálam : s mindkettőtől vett hírek után az Erdélybe küldött királyi biztosságról többé kételkedni nem lehet.

Megvallom uraim, szívem alatt minden csepp vér forrásnak indúlt. Erdély, az én szép Erdélyem ! És nem elég vala-e, hogy csaknem két századig vad kezek dúltak keblében? nem elég vala-e, hogy a béke napjaiban a székelyfiaknak Mádéfalván vérfürdő készítteték? — Nem elég-e — — — de mi szükség az emlékezet viperáit felbújtanunk? Az ég terjessze ki feletted védő karjait, szép haza ! Ah, mert a te fiaid karjai már gyengék ; s lelkeiken a száz év előtt elhullottak emléke nehéz borúban feküszik !

E napokban kerületeink a kilenced s a konyhateljesítés kérdésével bajoskodának. Megválthatni a kilencedet, oly dolog, mi a jobbágynak becsülhetetlen hasznot hozandó; s ami már gróf Széchenyi által a *Hitel* című könyvben közönségesen ajánltatott. Valának is nem kevés megyék, kik erre nézve kedvező útasítást adtanak; s én azt hiszem, az előlülő hibája, mondhatnám vétke nélkül, a megváltás el is fogott volna határoztatni.

Íme halljátok!

16-dikban a kérdéses tárgy ki nem fejlődhetvén: másnap szavazásra került. A jelen volt megyék közől négyen többen valának a válság ellenkezői; de váltságot akartak a káptalanok, a városok, s a Jász-Kúnok és Hajdúk is; s e négy szavazat világos többséget alkotott. De az esztergomi előlülő e négy szavat számlálni nem akarván, lárma lőn: s a kérdés aznap fejletlen marada; midőn pedig 18-dikban újra felveteték, már akkor nehány tegnap jelen nem volt megyék állának fel szavazni; s a kilencedváltság elbukott. Ez fájt, s mivel némelykor a fájdalom is, mint a szükség, találmányos, eszközökről gondolkodánk, melyek a kilenced természetben vételét lehetetlenné tehessék. Ily eszköz vala a bevétel idejének nagyon szűk időre határozása; s ez szavazati többséggel meg is állván: a földesúr azon helyzetbe tételték, hogy vagy kilencedét be ne szedhesse, vagy annak megváltását ohajtani kénytelen legyen.

Megvallom, ha kritikusként kellene szólanom, azt mondanám: . ez a cselszövény inkább vígjátékba, mint drámába illő. De minekutána hasonlókat a dip-

lomácia legkomolyabb jelenéseiben is lelünk: miért kárhoztassuk éppen ezt?

Hogy a bárányt, méhet, s több ilyeket, a csirkét és tojást is ide értve, 19. és 20-dikban a jobbágynak el nem engedtük, de bizonyos árban megválthatóknak határoztuk: ez mindössze sem elég fontos, figyelmeteket magára vonni; de hogy 17-dikben délután vegyes ülés volt, s hogy abban a felségnek az előadásokat illető felírásunkra adott rescriptuma olvastatott fel, — azt tudnotok méltó. Hogy pedig Mérey bennünket elhagyott, s a jubilált Végh helyébe tartományi főbiztosságra emeltetett: — ez oly történet, ami ez országgyűlés történetei közé szükségesen tartozik. Ha e változást a mi tüzeskedéseink okozták, legalább rosszat azon úrnak nem okoztanak. Mert tüzeskedő férfiaktól megszabadúlni, s mellé még nagyobb rangot, s több fizetést nyerni, — oly dolgok, mikre, mint szent Pálként a püspökségre, vágyni jó; eljutni pedig még jobb.

Április 21-én 1833

Mosony és Arad következének előlülni; s ma minekutána a robotról szóváltások történtek volna, azon határozással oszlánk el, hogy holnap a királyi rescriptumot vesszük tanácskozásba.

De az a rescriptum!

Soha oppozíció úgy megakadva nem volt, mint ez a mienk. A rescriptum az előadásokban előnkbe szabott sorozás mellett erősen áll; ha talán kiveszed, hogy az úrbéri, törvény-osztályi, s biztossági munkálat után a kereskedésit negyediknek lenni engedi. S emellett oly kemény s oly parancsoló hangon iratott, milyennel a törvényhozó test egyik felének a

másikhoz élni nem kellene. Add hozzá, hogy előleges sérelmeink s kívánataink felől hallgat, sőt azokba lett ereszkedésünket gáncsolja.

Mit tenni?

Kemény ellenállásba tegyük magunkat? s előbbi felírásunk mellett maradjunk? De ha a kormány hasonlólag keményen tartandja magát; ha ellenállásunk az országgyűlés eloszlását vonandja maga után; s mi úrbéri törvénycikkelyek nélkül megyünk majd haza: mi leszen? Mit fognak mondani megbízóink? Mi érzelmek közt veszi tettünket a jobbágynép? Elegendők leszünk-e a feleletre, melynek terhét magunkra veendjük?

E kétségekkel tünődének az irgalmasoknál az oppozíció emberei; s arra kezdének hajolni, hogy a rescriptumbeli sorozást fogadják el. A tervet így készíték: Pázmándy álljon fel, s útasításánál fogva, az úrbéri munkálat után a biztosságit kérje felvétetni, s ha ez — mint előre látni — többséget nem nyerend, Kölcsey lépjen elő; s mivel első útasítása a törvényosztályt legelől kívánta: most annak másodhelyre tételét sürgesse. Ebből az a jó következnék, hogy a rescriptum elfogadtatnék ugyan, de nem a kormány emberei tevén az indítványt, az elfogadás mellé adandó feltételek az oppozíció hatalmában maradnának. Így állott a dolog, midőn Péchy jött, s hírt hoza: miképpen a papság a rescriptum ellen dolgozik, hogy az országgyűlés eloszolván, a vallásügy felírásba ne mehessen. Niczky János s némely mások e hírre megváltoztaták a tervet, s úgy akarták, hogy Pázmándy hallgasson, s mindjárt a rescriptum felolvasása után Kölcsey keljen fel. De ez mind e végzéseken jelen nem vala; s midőn a tanácskozás után az irgalmasoknál fellépett: Wesselényi csak az első tervet adá tudtára.

Mindezek kerület előtti történetek; kerület alatt pedig Niczky külön hívá Pázmándyt, és Kölcseyt; s a második tervet elmondá. Elfordúltak egymástól, s a szatmári követ Beőthyvel találkozván: neki, mint a tanácskozásban részt vettnek, a Niczky jelentését elébe terjeszté.

«Kálvinizmus!» mond Beőthy.

«Feleded», viszonzá Kölcsey, «hogy Niczky nem Kálvin fiai közé tartozik.»

«És mégis Kálvinizmus!» visszafelelt amaz.

A szatmári követ ment, s nem harag nélkül; s e pillantat a holnapi kerület sorsát meghatározá.

Hogy megértsétek! Tudnivaló, miképp Magyarországon az evangélikusok sorsa nem nagyon kedvező. Előljáróik sok ideig nyögni hagyták hitsorsosikat; s csak kegyelem útján igyekeztek a kormánytól enyhűlést nyerhetni. Elég rosszúl! Mert az evangélikusok jussai a békekötéseken s az 1790: 26-dik törvénycikkelyen alapúlnak; s ha mégis megsértettek: mi vala egyenesb út, mint országos sérelemként országgyűlésen tanácskozni felettek, s országosan kivánni orvoslást? A római egyház követői tudták ezt; s gyanúra jöttek: ha ezek a kegyelem útát kereső emberek lehetnek-e az oppozíciónak hű tagjai? s nem hajlandók-e a kormánynak engedni? hogy a kormány is engedjen nekiek? Az ily gyanúkat sok gonoszlelkűek akarva táplálgatták; s örűltek, ha ezúton a követek közé hasonlást vethettek; és valóban az 1826-ki országgyűlésen a Luther és Kálvin fiai iránt emiatt a bizodalmatlanság nagy vala.

Most a vallásügy országgyűlési tárggyá tétetett; de a szerencsés kimenetel minden esetre a kormánytól függ: tehát ismét előállott a gyanú, ha vajon az evangélikusok nem azért akarnak-e a rescriptumnak

engedni, hogy ügyök jövendőjét biztosítsák? hogy az engedésről nem csak evangélikusok, hanem katolikusok egyetértve gondolkoznak; hogy nem a vallás ügye, de az úrbér forog tekintet előtt, ezeket mind meg lehetett volna gondolni; de az emberek nagy részben egyoldalúak; s a gyanús, mint a féltékeny, szemét csak egy pontra függeszti.

Kölcseyt bántá a gyanú; s fájdalmát elpanaszlá Wesselényinek, azon határozását is jelentvén, hogy mármost, történjék bármi, a rescriptum ellen fog szavazni. Wesselényi osztá a fájdalmat; ő ki éltében számtalan, s napfénynél világosb jeleit adá az oppozíció iránti hívségének, nem hallhatta bosszúság nélkül, a reá is, mint Kálvin hitsorsosára háramló gyanút; s bár Pázmándy, Répás és Eötvös a Kölcsey határozását ellenzék is, ő igazságosnak vallotta azt.

Így állott a dolog, még inkább így kelle állania, midőn hallók, hogy Borsiczky a dunaparti ligetben szokott szeleburdisággal s tele torokkal beszélgeté, hogy az evangélikusok a papság által megcsalatni engedik magokat; s vallási ügyök szerencsés kimenetelét a rescriptum elfogadásától reménylik. S valóban mindenki hitte, hogy másnapi kerületből a rescriptum győzelemmel jövend ki; s gróf Andrássynál estveli tanácskozásban huszonnégy megyét számoltak meg, kik e győzelem bizonyos eszközlői lesznek.

De meg van írva: lementével dicsérd a napot.

Április 22-én 1833

A gróf Andrásy tegnapi konferenciája felszólítá a kerület előlülőit, tartanánk ma reggeli kilenctől tizenegyig kerületi konferenciát, melyben a napirendre

jövendő fontos tárgy felől előlegesen hallgatók nélkül tanácskozhassunk. Előlülők kifüggeszték a tudósítást; s íme reggel kilenc órakor hallgatók nélkül együtt valánk!

A titkos ülés kezdődik. Hertelendy feláll; s mivel ő Andrásynál nem vala jelen: oly kerületi konferenciáról, melyet nem az egész kerületi ülés — azaz, magyarra fordítva, nem Hertelendy — kívánt, tudni nem akart. Péchy ugrott fel utána; s nem vevén magának időt meggondolni, hogy a konferenciát nagy részben saját baráti kívánták, s hogy arra a tegnapi összebonyolodás után valóban szükség volt, Hertelendyt kezdé pártolni. Lőn tusa, mely azzal végződött, hogy a konferencia kerületi üléssé változtatott által, s Fekete a rescriptumot felolvasá.

Első kérdés történt arról, hogy a kormány az epekórság említését rossz néven vevé; s hogy a rendszeres munkálatokat saját engedelménél fogva nyomtattaknak nyilatkoztatá. S minekutána erre oly felelet határoztaték, mely többé viszonozást maga után ne vonjon: a sorozás nehéz pontja jött vizsgálatba.

Niczky — Vasból — még tegnap megkéré az előlülőket, az e tárgyról beszélők közt írnák fel Kölcseyt legelől. Szatmár tehát felszólíttatott, s Niczky fülébe súgá Szinnyeinek: aszerint szavazzunk, mint K . . . . . Gondolván t. i., hogy ez a tegnap terv szerint szavazand. De a felállottnak keblét a sérelmes gyanú égette; s ha nektek, monda magában, a hazafiúság feltételnélküli oppozícióban áll: ám teljék kedvetek! S kinyilatkoztatá, miképpen a kormánynak igaza nincs; s ha a munkálatok ilyen vagy olyan sorozásából veszély következik, attól csak a nemzet retteghet; s következőleg ő az ország által előbb kívánt sorozás mellett áll.

Éljen! kiáltott a hallgató sereg; a követek pedig elálmélkodtak. Hiszen ez másképp szavazott, mint jelentéd, súgá Niczkynek Szinnyei. Már semmi, mond amaz; követnünk kell őt! — És úgy történt. Huszonnégy szavazat követé Szatmárt, s a rescriptum nagy kisebbségben maradott.

Most a *junctimra* jött a sor, de ez egykor annyi melegséggel táplált kedves gondolatka, most hidegen fogadtatott; s pártfogói kevesebben valának, mintsem megtarthassák.

Csoportoztak az útcán a kerületből kijövők. Nem jót tettél, monda Pázmándy K.... ynek. De ez boszszús érzelmeire hivatkozott. S most mi leszen? tünődének a csoportozók. E mai végzés, ha változni nem fog, az országgyűlést röpíti széjjel; s úrbér nélkül megyünk-e haza? Mit felelünk majd küldőinknek?

Ti lássátok! monda a bosszús; de én gyanút magamon nem tűrök.

Április 23-án 1833

Kígyó nem felejti farkavágását! úgy mondák a régiek; s e régi mondás teljesült ma is.

A *junctim* barátai fájlalák annak elestét; s azért Balog, a barsi lelkes követ, mindjárt kerület elején felállott, s kérdé: mi okát fogjuk felírásunkban adni, miért a junctimtól elállánk?

A kérdés váratlan vala; s úgy látszott, mintha a junctim ellenei elakadtak volna. Előbb az egyik fél a másikra akará tolni az okkeresés kötelességét; majd az ellenfél mondott ugyan okokat, de azok a junctim

embereinek nem tetszének. Bajjal állapodtak meg végre abban, ami a felírásba be is ment.

Tovább menénk a rescriptumba. A kereskedési tárgyban kívánt biztosságról lemondánk. De a rescriptum parancsoló szavai, az időtöltés miatti szemrehányás s az előlegesek elmellőzése miatt tüzes kikelések történtek; a visszaléphetésről tett óvás pedig továbbra is meghagyatni rendeltetett.

Egyedűl a napi bér kérdése volt még hátra. Sokan e tárgyat a politikai munkálatra kívánták halasztani; de a többség felvételét ohajtván: a napi bérnek a nemesség által fizettetése e jelen országgyűlés esetére, meghatároztatott.

Nem rossz lépés! de ohajtani kellett volna, hogy a fizetést a nemesség ne egészen tegye; s hogy annak egy kis részét az adózó nép is viselje. Mert a nemzet egyesülése nagy célját nem annyira az mozdítja elő, ha a nemes is visel terhet; hanem, ha a nemes az adózóval közös terhet visel. Külön teher, mégis csak választó fal; s külön teher a napi bér fizetésében annyival inkább választóbb, mert az a képviselőségi jognak egyedűl a nemességre szorításán alapúl.

Tekintetet érdemel az is, mert a nemesség fizetvén a napi bért, a kormányt az adózók iránt eddig viseltető kímélet hosszú diaeta-tartástól többé vissza nem fogja tartóztatni. Pedig ki nem tudja: a hirtelen lobbanó s hirtelen alvó tüzű, azaz, türelemmel és állhatatossággal nem bíró magyarnak, hosszú diaeta mi ártalmas! Add hozzá, most nemcsak a követek, de az otthoniak türelme is próbának van kitéve. Bizony szentségtörés bűne nélkül mondhatnók: a nemesség könnyen megúnhatja a fizetést, és a sietséget inkább fogja kívánni, mint talán kellene.

Ez utolsó jegyzést a pozsonymegyei követ is el-

mondá; bár Péchy nyersen felelt is reá: az mégis figyelmet érdemel. Azonban e holdalatti világban a legjobb dolognak is vagynak rossz oldalai; s miért mindig csak a rosszat nézni?

Április 24. — Május 3. 1833

Azalatt, míg a naplós az influenza kínaitól gyötretve pamlagán feküdt, s Wilhelm Meisterrel kezében a szegény Mignon felett keserű könnyeket sírt: a haza atyjai szorgalommal tarták kerületeiket; s az úrbéri hatodik cikkely hatodik szakaszáig értenek.

Nagy kérdés adá elő magát. Mert amint a robotváltságról tételték szó, vitatásba jött: bírhat-e a jobbágy sajátsági just a telekre nézve, hol lakik? és bírhat-e sajátsági just a nemesi javakra nézve, miket pénzen fogna megvenni? Ez a két nevezetes idea, mik a mi barbaricum glossariumunkban *proprietas* és *capacitas* névvel neveztetnek.

A tusa, úgy mondják, nagy vala, s tovább tartott egy napnál; de százados előítéleteket oly könnyen lerontani nem lehet. Azonban én sok kedvetlen csalatkozás után megtanultam, hogy valamely szép remény egyszeri vagy kétszeri, sokszor éppen számtalanszori nem teljesedése miatt sem kell kétségbeesni. A magot elvetjük, s ki nem kél; újra vetünk, s kikél, de fűben eltapodtatik; ismét vetünk, s nemcsak kikél, de fejet hány, s már már érik, már-már sarló alá dől, midőn felleg támad, s a jég elveri. A kislelkű ember összeharapja ajkait, kezeit egymásba ölti, kétségbeesik, többet nem vét, s nem is arat soha. De a lankadatlan férfiú kezdeni s százszor újra kezdeni nem fárad el; s ha mégsem boldogúlt, unokájának is

meghagyja, hogy merényt merény után kezdjen; s íme egyszer eljön az idő, a mag kikél, nő, megérik, s gazdag aratással örvendeztet. Való, a kezdő már sírban hever, de mi az? Ha az emberiség egészéért kell munkálni: ez az egész nem halandó.

S miért vesztenénk reményt? Íme most sem volt az igyekezet általán fogva hiában! Mert elvégezteték, hogy a jobbágynak, földesura egyezésével, minden teljesítéseit örökösen megváltani lehessen. Kérdem: ha a telki haszonvétel szabad eladhatása, ennek megvételéből a földesúr kirekesztése, s ez az örökös robotváltság, nem magok után vonják-e a sajátsági jogot? vagy inkább nem magokkal hordják-e?

S az úrbéri tanácskozások ugyanígy folyának; de az alatt a rescriptumra készülő felírással nem kisebb baj vala. Fekete vette fel a tollat; s april 25-dikén egy hosszú üzenetet olvasott a kerület urai előtt. De ezek rossz kedvökben voltak; a munkát diktálás alá sem hagyák menni; s küldöttséget rendelének, kik valami jobbat készítsenek. Az idő jegyzők dolgában szűk vala. Siskovics, Bernát és Kölcsey betegen feküdtek; s már 24-dikben az úrbéri munkálat mellé a borsodi követ az egyeneslelkű* Palóczy, állíttaték. Azonban Bernát lábbadozni kezdett; s bár a rescriptum felvételekor jelen nem vala, s bár ezt a küldöttség férfiai elébe terjesztették; mégis a Fekete által letett tollat kézbe vevé; és írt, szokásaként olyakat, mik nem végeztettek, mikkel a küldöttség meg nem elégedett, s miket ő maga hibátlanoknak tartott. Ebből gyaníthatjátok: miképpen közte és a küldöttség közt nem nagy egyetértés lehetett. Egyetértés nél-

* *Ki Ragályit barátság színe alatt úgy csalta meg, mint P., azt bajosan illeti ilyen nevezet. (Wesselényi kezeírása.)*

kül pedig munkát együtt készíteni nem lehetvén, mi lőn természetesb, mint az, hogy Bernát veszekedett s elment, a küldöttség pedig más jegyzőt kerese? Ez a más jegyző Palóczy volt, ki az annyi kézből kihullott üzenetet végre elkészíté, s május 3-dikán fel is olvasá. Diktáltatni rendeltetett; de Szalabéri Horvát a Fekete minap elvetett készítvényét is kíváná diktáltatni; s e kívánat, bár sikert nem talált, annyit bizonyíta, hogy a Fekete története a párt fiait nehezteléstre vonzotta.

Ez észrevétel a holnapi nap szélvészeinek olyforma prognosticona, mint a nagyon veres esti ég.

Május 4-én 1833

Felgyűltek a kerület rendei, és Pest és Temes, kik april 28-dikán kezdék előlülésüket, készen valának a nem irígylett hívatalt egy, minden jelek után meleg nappal végezni be. A temesi előlülő Császár vala; világos fej, de zápor-beszédű nyelv, a kormány-pártjából. A pesti pedig Dubraviczky; értelmes, jókedvű, és ritka egyenességű férfiú; ki a maga nehéz állásában, mint a nádor megyéjének alispánya és követe, s mint az oppozíció egyik nevezetes tagja, már két országgyűlésen közbizodalomra érdemesült.

Palóczy felkele; s a diktálás alól kijött üzenetet olvasá. Sergestűl omolt reá a megtámadás; de sűrű megtámadáskor, ha a vizsgálat alatti munka egészen el nem vettetik, akkor rendszerint kevés változtatással megmarad. Mert a támadók és védők hosszú tusában kölcsönösen vetik vissza egymás változtatásait, s utoljára az unalomban hallgató rész *maradjon*-t kiált, s a jegyző mentve van. Így történt ma is, s Palóczy

sok rázatás után is üzenete lombjaiból nem sokat hullatott el.

Tehát nincs egyéb hátra, mint a magyar üzenetet latin felírássá fordítani.

Május 5-én 1833

Mit is gondoltok? Hiszen ha semmi más nem történnék, hanem reggel kerületre mennénk, délben ebédelnénk, aztán sétálnánk, s majd lefeküdnénk: ki fogna úgy híreink után esdekelni? Azért szükség némelykor bizonyos intermezzóknak is feltűnniök; s azok, bízvást hihetitek, a sokaságot jobban is múlatják, mint a konstitúció legsarkalatosabb kérdései.

Ha kívánjátok hallani: Debrecenben nem régen vásár vala; s e vásáron jelen valának Tisza a bihari követ, s Bereg képviselője Füzeséry. A haza két atyjai bizonyos háznál találkozának; s Tisza — úgy mondják, én esküt reá nem teszek — hazaárulónak nevezé a másikat. Az, mint vevé a szép címet, azok, kik jelen valának, bizonyosban megmondhatnák; a dolog veleje csak ebből áll: a két bajnok összeveszett, s megverekedett.

Jól megértsük egymást uraim! verekedés történt az igaz, de nem karddal; hanem — mi tagadás benne? — arculcsapásokkal!

Mármost uraim, előttetek tudva van: miképp karddal, ha mindjárt csak kardlappal is, az ó-castiliai inast is meg lehet verni; noha Ó-Castiliában nincs ember, kinek elei ha csak vicekirályok is ne lettek volna. De arcúl csapatni!! —

Tiszának az alispánnyá létel bizonyosan csinált Biharban elleneket is; s így nem vala csuda, ha mindjárt találkozott ember, ki e szép hírrel Pozsony

felé levelet küldött. Beőthy kapá e levelet; s a lelkes embernek lehetetlen vala e történet hírét hidegen fogadni; s annál inkább, mert őt — követtársát Tiszának — a dolog közelről illette. Nehány kevesekkel közlé a dolgot; s ezek úgy hívék, arcúlcsapkodott emberekkel követszéket ülniök éppen úgy nem lehet, mint katonatisztnek arcúlcsapott tiszttel együtt szolgálni. Való, az ember pofozva is csak megvan; s ha logikai szorossággal vesszük, a csapás csak csapás, bár acél vagy kéz, vagy görcsös bot okozá: de az a point d'honneur! Annak születése már oly régi, s való vagy valótlan elvei annyira be vagynak szíva; hogy azt sem hatalomszóval, sem szillogizmusokkal oly könnyen meg nem győzitek. Szóval, édes barátim, (s minek is a sok okoskodás?) azok, kik a dolgot hallották, azt hívék: csapás miatt piros arccal egy társaságban ülni nem illik.

Tisza otthon vala; de Füzeséry, mintha semmisem történt volna, Debrecenben felüle szekerébe, s érchomlokkal Pozsonyig hajtatott. Uraim, mondák egymás közt a dolog tudói, adjuk tudtára az embernek, hogy ily tett után ne hozza a követeket lázadásba; hanem szép csendesen vonja öszve magas kívánatait, s e veres arcaira nézve nagyon kitetsző pályáról lemondván, édes hazájába, feleségecskéje karjaiba térjen meg. De ez úr a maga veres arcaira nem sokat adott: s az őt bölcs tanáccsal intőknek bizonytalan feleleteket osztogatott. Az intők gondja nőttön nőtt; többeket hívtak tanácskozásaikba; s végre ma reggel a tolnai Csapónál, ki e héten Torontállal bírja az előlülést, nagyszámú követek gyűltek fel, s Wesselényi és Széchenyi társaságokban elvégezék: ma délután a kerületi rendeket közönséges konferenciára gyűjteni, s Füzeséry miatt a teendőket elhatározni.

Így állott a dolog; s mi kerületbe menénk, az úrbéri IV. cikkelyben történt változások szerkezetét felolvastattuk; s hazaszéledénk, tele a délutáni konferencia tárgyával.

És a délután eljött; az előlülők elmondák: miképpen ők a reggeli tanácskozás következéseül Füzesery urat a képviselő test gondjairól tudósították; s miképpen azon úr e gondok elszélesztésével nem sokat látszik törődni.

S úgy lehet gyanítni, Fűzesérynek biztatói vagynak; s kik talán azt a kétséget is támaszták benne, mintha a követek csak az ő elmozdításán dolgoznának; Tiszát pedig magok közé fogadni készek lennének.

Akárhogy legyen! de a konferenciában sokan valának, kik a szóban forgó beregi férfiúnak pártját fogák. Vasi Niczky a magányosan tartott konferenciákért tüzelt; Bernát haragudott, hogy követ felett bíróskodni akarunk; Császár a point d'honneurhöz kötött előítéleteket ostromlá; de mindezen katedrai bölcseségek Balogot, Beőthyt, Dubraviczkyt, gr. Andrásyt, Pázmándyt s némely másokkal együtt Kölcseyt a magok lovagvilági nádparipájáról le nem szállíthaták. Kimondatott: arcúl csapdozott urakkal ülni nem akarunk; s az előlülők megkérettek a nádor főhercegnek bejelenteni, hogy pofozás történt; s hogy e pofozás után akármelyik pofozott fél üléseinkben megjelenend: a történet közvítatás tárgyává fog válni.

Leszállott az estve, és a Wesselényi barátai a ligetben együtt ülének, s üríték a búcsúpoharat. Mert a szörnyölők fiát Erdély környűlményei hazaszólíták, hogy az általa oly sokszor védelmezett hazának lehetséges oltalmat szerezzen. Fennhangzának Beőthy ajkairól

az elköszöntések; lelkesedés és ellágyúlás érzelmei közt közelgetett az éjfél órája; s íme a szekér a Dunaparton áll. Magasan fénylett a hold; sötét árnyaival feküdt hátam megett a liget; előttem halvány világításban emelkedett a várrom puszta tornyaival; — Isten veled! kiálta még egyszer a távozó; véghangjaihoz vegyűlt a hajókba ütődő hullám nyögése, és a szekér elrohant.

Május 6-án 1833

Kerületi ülésünk csak addig tartott, míg Palóczy a latin felírást végigolvasá, s már állott a sokaság, midőn a szatmári követ hallgatást kért; s az egy hónap előtt a főtáblához küldött vallásügyi üzenet mindezideig elhalasztott felvételét panaszlá. De a panasz részvét nélkűl hangzott el; s mi az országos ülésbe sieténk.

Olvastatott az üzenet; s a szakaszokat «maradjon» kíséré; míg a sorozásra nem jött a rend. Most az alnádor felálla, s a törvényosztály szükséges voltát hosszasan mutogatván: a rescriptumbeli sorozást elfogadtatni kívánta. Sokan állának részére; s a kerületi többség huszonnégyből tizenkilencre olvadván, elbukott. Az üzenet egyéb részei megmaradtak; de a sorozás változásával szükségessé lett igazítás, és a napi bérekre nézve készítendő törvényjavaslat miatt ismét kerületi tanácskozás fog tartatni.

Somsich valóban nagy diadalmat nyert; s ezt a Mérey barátai nehezen szívelik. De bosszújokat, úgy látszik, legközelebb a Luther és Kálvin fiain akarják mutatni; mert, úgymondanak, ezek engedének a rescriptumnak, s csupán azért, hogy a vallásügynek pártfogást szerezzenek.

Ám, legyen, uraim! Én veletek nem perlek. Ámbár meg kell vallanom, hogy azon harmincegy szavazatból, mely a többséget tevé, nem az tetszik ki, amit velünk elhitetni akartok.

Május 7. és 8-án 1833

Mert noha bosszúját azon egy nap zárja magába,
Tart ezután is epét, eleget, míg nem teszen annak,
Őmaga mellyében. — — — — — — —

Homér apánk e sorai jutának eszembe, midőn a 7-ki kerületben a sorozáson történt változás forgott fenn.

Azok, kik a rescriptum diadalmát leginkább az abból Somsichra súgárzó szerencseért, vagy csak reményért fájlalák, figyelmesekké lőnek, amint a követek egy része azon kezdé fejét törni: hogyan kelljen a rescriptum mellé állást a felírásban úgy adni elő, mintha nem a királyi parancsnak engedtünk, hanem saját akaratunk szabadságát követtük volna? Egyik egy, másik más felé gondolkozván: Nagy Pál egyszer feláll, s azt állítá, hogy a tegnapi ülés végzésében a törvényosztályi munkálat másod helyre tételéről volt csak szó; és így most a harmadiknak nem a rescriptum szerint a biztossági, hanem a kereskedési tárgyat kellene tenni, s azzal bebizonyítani, miképpen a rescriptum iránt szolgai engedelemmel nem viseltetünk.

E javaslaton a Somsich ellenei kapva kaptak s hosszasan és tüzesen kezdék vítatni, hogy tegnap nem a rescriptum egész tartalmáról, hanem egyedűl a törvényosztályi tárgyról hozatott végzés. Sokan nem így értettek; s eszökbe juttaták a Rendeknek, miképpen a végzést kimondó alnádor a rescriptumbeli sorozásról általánosan szólott; s mivel akkor senki ellene nem

monda, most már a dolgot feszegetni időn túl van. De Borsiczky haragosan felelt; ismétlé, amit Nagy Pál részén levők állítottak, hogy a tegnapi többség emberei csak a törvényosztályról beszélettek, hogy az alnádor is csak amellett hozott fel erősségeket, hogy a végzés kimondásakor a törvényosztály köpönyege alá nem kelle vala a biztossági tárgyat is befoglalnia; a tegnapi ellenmondás elmaradását pedig, azon mindnyájunkra dicsőséget árasztó mentséggel fedezé — mert a gyűlés délutáni öt óráig tartaték, s mikor az embert kikoplaltatják, akkor stb. —

Nem, édes barátunk Borsiczky! bizony nehány órai koplalás még nem elég ok, hogy miatta jogainkat ellenmondás nélkül hagyjuk tapodtatni.

Nehogy elúnjátok magatokat, röviden elmondom. A kerületi Rendek egymás közt megegyezni nem tudtak; s az előlülőket megkérték, tennének magának az alnádornak kérdést: tegnapi kimondását mint értette?

De mi vala természetesb, mint az, hogy Somsich a nyert győzedelmet kezeiből kifortélyoztatni nem engedé; s előlülőnknek kereken kimondá: miképpen a végzés a rescriptumbeli egész sorozásra van kiterjesztve. Ezt a 8-diki kerületben meghallván az elégedetlenek, most ugyan elhallgattak; de az országos ülésben újolag leendő megszólamlásukat fenntartották. Így a másfélnapi tusának vége lett; és az urbéri hatodik cikkely véteték elő; s Pest vármegye indítványára azon nevezetes határozással, hogy a jobbágy mind ősi, mind keresményjavairól, magszakadás esetére is végintézetet tehessen, befejezteték.

Tudnotok kell, miképp tegnap és tegnapelőtt az üzeneten tett változtatás szerkezetét, s a napi bérekről szóló törvényjavaslatot mindkét nyelven kerületileg megállapítottuk. S ez megtörténvén, nem vala egyéb hátra, hanem hogy országos ülés tartassék.

Tegnapelőtt az ebédhozó óra közelgetvén, a többiek ugyan széjjeloszlottak; a két előlülő pedig szekérbe ült, végzéseinket az alnádornak szokott módon bejelentendők.

Tehát még minden végezve nincs; mondá Somsich. Csekélység van hátra; felelének az előlülők. A törvényjavaslattal van még kis baj, s a deák fordítást olvasandjuk fel; — oly dolgok, mik miatt holnapi tizenegykor országos ülést lehet tartani.

Kétlem, szóla Somsich; s azért ohajtanám, uraságtok nézzenek széjjel még jobban. Részemről csak akkor fogok országos ülésre nézve lépést tenni, ha még ma újabb biztosítást veendek.

Előlülő urak menének; és talán széjjel is nézének; s közülök a tolnai még aznap vissza is ment, s alnádort a holnapi országos ülés tarthatása felől biztosítá.

Röviden: a nádor tudósítást kapott, s 10-dikre mind a két teremben gyűlést hirdetni parancsolt. De a követek ezáltal meg valának lepve; s aznap mindjárt a kerület elején sokan zúgolódni kezdének, állítván, hogy a törvényjavaslat és latin fordítás vizsgálatával az országos ülés órájáig készen nem lehetnek. Voltak kik ezt ugyan nem tagadák; de lehetőnek mondák, hogy talán az országos ülés más okból van hirdetve, amit oda mentünkkor fognánk megtudni. Mások másként szólottak; de az egész kérdés e két

sarkon forog vala: kelljen-e az országos ülést visszahúzatni? vagy kelljen-e megtartani?

Kik az utóbbi kérdés mellett voltak, azok jól látták, hogy munkánkkal készen lenni nem fogunk; de annál inkább remélék, hogy a dologtól üres ülésben Somsich ellen a 6-dik végzés miatt kikelni és patvarkodni jó idejök lesz. Kik az első kérdést pártolák, azok az ellenfél fortélyáról tudósítva voltak; s mivel Somsichot, az 1826-ki országgyűlésről hazafikeblűnek ismerték; s mivel a personálisi polcra valakinek a titkos policia avatottai közől emeltetését rettegék: örömest megmentették volna Somsichot oly történettől, mely neki az előtte nyíló pályán akadályt vethetne. És ezek győztek, s elölülőink kénytelenek valának a nádor színe előtt pironkodva megjelenni; s hogy a kihirdetett ülést megtartani nem lehet, kijelenteni; amit véghez is vittek, s emiatt a rendelés visszavétetett; az ülésnek öltözött főrendek szállásaikra visszaszekereztek; a kerületi tagok pedig a törvényjavaslatot, s a latin fordítást általvizsgálván, a mai országos ülést lehetségessé tevék.

Ma tehát az ország rendei külön teremben ülést tartának.

«S már mikoron ezek így fölgyűltek s összetolúltak,» az altáblánál a sorozási változás miatt újolag készült szakasz felolvastaték. Alig lőn az olvasásnak vége, s íme az egyik torontáli felkél, s panaszolja, hogy a hatodik ülésben a végzés kelleténél szélesebbre volt kiterjesztve. Szala, Trencsin (Marczibányi tudnillik, mert Borsiczky most az egyszer hallgatott) és a sopronyi második követ felállának, az indítványt pártolni. Láták a Somsich jobbakarói, és nagy sokaságban keltek fel helyeikről. Somsich igyekezett a keletkező viadalnak elejét venni; s minekutána az ellen-

fél a pártfogók sokaságát látván, vitorláit befelé vonta: az egész háború szerencsésen kezdett is csendesedni; s kevesek felszólamlása után a többiek hallgatásban maradtak.

Üzenet, felírás és törvényjavaslat tehát készen valának; s az elölülő küldöttséget vala, a főtáblához általvitelre, nevezendő: midőn a szatmári követ szót fogott, s e következőket kívánta:

1. Hogy a főtábla a vallásügyi üzenet már egy hónaptól tartó mellőzése miatt szóllíttassék meg; s annak felvétele előtt más tárgy hozzája által ne küldessék.

2. Hogy a napkönyv hitelesítőinek készült útasítás, s a napkönyvi kivonat javaslata már egyszer országosan vétessenek fel.

Az utolsó elfogadtatott; s az irományok közelebbi alkalommal leendő felvétele megengedtetett. Az elsőre Somsich a nádor ismeretes hazafiúságát hozá említésbe, kiről valami ártalmas szándékot feltenni nem lehet; s ugyanazért stb.

Éljen! kiálta a sokaság; és az ülés végződött. A követek oszlának, és suttogának.

Igazad vala, monda egyik.

Hát miért nem pártolál!

Még most! — igen — de — ne vegyék csak még holnap is fel! akkor egész tűzzel — — — —

Miért nem szólál előre? monda a másik, én is felkeltem volna.

Kár volt szólani! mond a harmadik.

De harminc nap ótai mellőzés! s aztán harminc napból nem lehet e háromszáz? s akkor a kezdeményi jog — — — —

Szent igazság! de — — —

Hogy téged a manó — — —

Csendesen, drága követ úr! s nem tetszik egy jó tanács?

Időn túl?

Nem éppen! az idő helyben áll, csak az ember jön és megy; s így gyakran történik, hogy ma túl van az időn, s holnap visszalépvén éppen benne lesz. A bölcs nem esik könnyen kétségbe, s nem rest újra kezdeni.

Május 13-án 1833

Tegnap Árva és Krassó következnének előlülni; de az alnádornak névnapja vala; s őt köszönteni küldöttség rendelteték; és emiatt dolgaink nem folytanak.

Ma a Rendek kerületet, a Méltóságosak pedig országos ülést tartának. S amazok ugyan a kerületi jegyzők influenzában sínlődésök miatt régóta vizsgálatlan maradt úrbéri szerkezet felett villongának; a Méltóságosak pedig a rescriptum tárgyában készült üzenetet vevék vizsgálatba.

Ha e rövid sorokat kevéssé kiszélesítve akarjátok olvasni, — íme!

Kerületeinkben az úrbéri kérdések nagy, s többnyire hosszú viadalmakra szoktak alkalmat adni. Napok telnek, sokszor éppen hetek, míg az ellenkező vélemények közől valamelyik, szavazati többség erejével, győzedelmeskedik. Ilyenkor azt hinné az ember, már rendben vagyunk; de a jegyző otthon a meleg napok rezultátumát megírja, és sor kerűlvén felolvassa; s a kerület urai hallgatják; s egyik sem arra emlékezvén vissza ami végeztetett, mindenik pedig arra, amit maga kívánt és vítatott: ismét fenékkel fordúl fel minden. Egy rész öszvezavarodik; más a zavarban

halászni akar ; s alig lehet azt, ami már egyszer nagy bajjal előállíttatott, újolag megtalálni. E jelenet tűnt fel ma is, midőn a negyedik, ötödik és hatodik cikkelyeken történt változások felolvastattak ; s kivált a hatodik cikkely elején, hol a helységi jegyzőkről tétetik szó, annyira bebonyolódánk, hogy a kifejlést mai napon meg sem érhettük.

Azalatt a főrendek örömtől sugárzó szemekkel ülének székeiken, hallván, miképpen az altábla a rescriptumot minden főpontokban elfogadá ; s egyedűl a felírásjavaslatban tévén némely grammatikai igazításokat, magas megelégedésöket tudtunkra adatni rendelték.

Látjátok uraim, a két tábla közt mi könnyű az egyesűlet? Arra nem kívántatik egyéb, mint — — — az oppozícióról végképp lemondani.

Május 15-én 1833

Lappangva élj ! tanít Epikúr ; s bizony, ki e tanítás szellemében élni elég bölcs, vagy ha úgy tetszik, elég rest, az sok kedvetlen napot eltávoztat magától. Ragyogni ugyan nem fog, de nyugodni igenis ; és az élet nyugalma, bizony a koporsó nyugalmánál jóval többet ér.

Ilyforma arany regulák jutnak eszembe, valahányszor egy kínos nap előkerűl : mint éppen ma is.

Akarjátok tudni?

De gyötrelmeim közt szinte feledém, hogy tegnap, minekutána kerületi ülésben a falusi jegyzőkről szóló cikkely szerkezete felett nagy nehezen megegyeztünk, s a falusi bírák hatóságáról javaslatot adó somogyi követet türelemmel meg nem hallgattuk volna : fel-

kelénk, s országos ülésbe menvén, a rescriptumot érdeklő főrendi választ maga útján általvettük.

És ma?

Ma uraim, míg mi kerületeztünk, s a főrendi válasz azon kifejezéseért, hogy a rescriptumban lett megegyezésünk miatt némely ellenjegyzeteiket visszatartóztatják, neheztelésünket kifejeztük; különben pedig a válasz grammatikai oktatásait nagy részben elfogadtuk: addig őméltóságaik a vallásügy felett irgalmatlan széket ülének. Mert nemcsak hogy engedésre nem hajoltak; de üzenetünket pontonként fel sem vevék; újabb okainkra nem is ügyeltek; s elvégzék, kereken megíratni: miképp a második válaszban foglalt pontokon kivűl egyebet ne várjunk.

Mondhatom fanyar egy végzés. De mit is lehetett reménylnünk? Wesselényiék a Pesten s Pest mellett lakó mágnások közől mindazokat, kiktől az ügyre nézve pártfogást várhattak, felgyűjték; s a főtáblánál nem megvetendő oppozíciót alakítának. De a harmadik üzenet felvétele hétről-hétre haladt; mágnásaink az üléstelen napokat elúnták, s hazaszéledtenek. Eltűnt Széchenyi is; Wesselényit a másik haza magának kíváná; s ma a lelkes Eszterházy Mihály csak ötöd magával álla pártunkon a táblánál, hol az egyház urai s a zászlósok méltóságuk és sokaságuk egész hatalmában mennydörgenek vala.

Hagyján, uraim! Hiszen én jól tudom, hogy nektek fontos okaitok vagynak a protestáns ügyet nem szeretni.

Mert ti jól értitek, miképpen a Kálvin ügyével a nyelvügy kapcsolatban áll.

Jól értitek, miképpen a lelkiismeret szabadsága temérdek gondolatot hozand forgásba, mik a ti gondolataitokkal ellenkeznek.

Jól értitek, miképpen ezáltal a ti hatalmatok mind extensive, mind intensive kevesedik.

Jól értitek, miképpen hatalom és tekintet együtt áll, együtt ingadoz, együtt roggyan öszve.

Jól értitek, miképpen ez öszveroggyanás közben ama nagy jelentésű szavak: *regnum meum non est ex hoc mundo*, szükségesen emlékezetbe hozatnak.

Jól értitek, miképpen ha e tárgy a Felség elébe terjesztetik, — legyen a következés bármi — örökre országos végzés fog maradni.

És végre jól értitek, miképpen az udvar eddig kegyelemtől függő állapotban tartá a protestánsokat; s e kegyelemtől függő állapot az ügy országos felterjesztésével megszűnend, és egy jó fék az oppozíció visszatartására szétszakad.

Május 17-én 1833

Engedelmet uraim! feledém elmondani, hogy az úrbéri hatodik cikkelyt, a helységek belkormányáról, még 14-dikben elvégzők, tudnillik oly csonkán, s oly parányi terjedtségben, mint az országos küldöttségi munkálatban foglaltatik; s tegnap, azaz, 16-dik-ban a szerkezeten történt változást vizsgálók meg. Mert tudnotok kell, nekünk maga a dolog kevéssel kerül többe, sokszor éppen kevesebbe, mint a szavak, mikkel előadjuk.

Már szerencsésen készen valánk, s még valami hasznost kezdeni idő is volt elég: midőn Ugocsa részéről három indítvány tétetek.

1. Hogy a Curia ez országgyűlés alatt polgári pöröket is ítéljen.

2. Hogy követ az országgyűlésről megyéje híre nélkül haza ne menjen.

3. Hogy a napkönyv kivonata sürgettessék.

A harmadik pont, mond a sokaság, igazságos.

A másodikra az országnak mi gondja? lássa minden megye, mit kezd követével, s minden követ, mit kezd megyéjével.

Az elsőre — — de mit is gondol édes kolléga úr? hiszen mi hozhatnánk — ha ugyan veszedelmes nem volna — a Curiáról törvényt; s e törvény — mivel természetesen országgyűlés végével sanctionáltatnék — a jövő országgyűlésen gyakorlatba is jöhetne; de most, de erre az országgyűlésre fogna-e használni?

Mindezekből látjátok: e kerületen nem nagy dolgok történtek. A main pedig a rescriptum tárgyában a főrendi válaszra írt, s tegnap diktáltatni parancsolt üzenetet tettük helyre, azaz, kritikai pálcacsapásokkal megigazítottuk.

Egyébiránt e napot két történet teszi emlékezetessé.

Egyik, hogy a megye alacsony és napnak fekvő termében a nyári hévség miatt izzadni és aszni megúnván, az országos terembe költözésünket elvégeztük.

Másik, hogy a váradi nagyprépost pöre a királyi tábla ítélete alá bocsáttatott; de mivel benne a tábla bárói és prelátusi is (kik nem mint királyi tábla tagjai, de részint mint regálisták, részint mint képviselők jelentek meg az országgyűlésen) együtt ítélni akartak; s ezen akaratban a tábla bírái meg nem egyeztek: a pör felfüggesztetvén, a kérdés a királyi felség elébe terjesztetett; s annálfogva a fő és nagytiszteletű úr ítélet nélkül maradott.

Május 18-án 1833

Tíz óra múlt, s az országos ülés kezdődik. Pestmegye részéről Péchy felkél, s küldőinek a rescriptum

ellen tett észrevételeit — mint ünnep után, úgy foganat nélkül — elmondja.

Most Hertelendy emelkedik, s bizonyos, a nemzeti nyelv s e tekintetben némely megyék ellen írt német könyvecske miatt hosszú threnódiát kezd, s annak vakmerő írója ellen büntetést kér.

De az istenért, drága úr, kolléga uram! hogyan illenek ily szavak oly boltozat alá, mely január 10-kén a könyvvizsgálat ellen ontott beszédeket hangoztatá vissza? Ily ismeretünk van nekünk a sajtószabadságról? S egyébként is érdemli-e a nyomorúlt író, hogy neve országosan kikiáltatván, celebritást nyerjen? Feledség és megvetés a Herostratusnak! s ennél sem méltóbb, sem érzékenyebb büntetést nem szenvedhet.

Így gondolkozott a többség; s a patétikus indítvány Torontál megye nem kis bosszújára, következést maga után nem vona.

Csendesedvén a zaj, üzenetünket olvastuk fel, s küldők a főtábla uraihoz; kik egyfelől teljes megegyezésöket izenék vissza, másfelől a vallásügyben költ keserves választ adaták kezeinkbe.

Most régi kívánságunk teljesítéséhez fogatott az elölülő, azaz, a napkönyv hitelesítőinek adott utasítást, s a napkönyv kivonatát illető javaslatot rendelé olvastatni.

Íme tehát, amit oly sokszor, s oly tűzzel sürgeténk, végre megtörténik! De az ember ritkán érti, mit kíván; s még ritkábban éri örömét annak amit kíván.

Hogy ez erkölcsi maximát megértsétek: hallgassatok figyelemmel.

A hitelesítőknek, azaz, az úgynevezett cenzoroknak adott útasítás elolvastatván, az alnádor beletétetni javaslá: hogy a napkönyvbe írott beszédek fel ne

vétessenek. Jó ideje, mikor e kérdés már kerületben fennforgott; s a napkönyv ellen akkor tett nyilatkozások figyelmet gerjesztének bennünk. Most tehát hogy a napkönyvet, amennyire lehetséges, a szerkesztők szabadkéjű csonkításaitól megmentsük, az alnádor által ajánlott záradék ellen viadalra szállánk, és nyertesek maradánk. De e nyereséget a napkönyvi kivonat felett támadt harcban kétszeresen vesztettük el. Embereink a január 10-diki végzésre, minélfogva a kivonat megállíttaték, nem akartak emlékezni. Azt mondák: nekik s küldőiknek nem napkönyvi kivonat, hanem újság kell. Hiában mondá Pázmándy, miképpen e kivonat nem akar az újság surrogatuma lenni, miképpen az újság iránt jogainkat fenntartjuk, s most csak egy lépést akarunk a nagyobb publicitás felé stb. Mindezek nem használtak; a magyarnak vagy a kellett amit ő akart, vagy semmi sem. Az alnádor látá a dolog állását; s ki elébb csak azáltal akará a dolgot szelídíteni, hogy a kivonat készítése magának a napkönyvnek szerkesztőjére bízassék, most alkalmat látott nyílni az egész kivonattól megszabadúlni; s jól tudván, miképpen az alkalom elől ugyan üstökös, de hátúl kopasz, gyorsan üstökénél ragadá.

Uraim, hátha az egész dolgot abbahagynók?

Hagyjuk abba! hagyjuk abba! sikoltott a sokaság.

És íme mi, a tornai első követ igen való mondásaként — cselekvénk a kormány előtt igen kedves dolgot.

Mert uraim, higgyétek el: az országban, hol a nyilvánságnak minden lehetséges gát vettetik, nem figyelemre méltatlan lett volna a kivonat, mely a kevesek vagy senki által sem olvasott napkönyv tartalmát az ország négy szegletére röpítette volna.

E tekintetnél fogva valamint az újság, úgy a kivonat a kormány szemeiben szálka vala; s szemszúró szálkától szabadúlni meg, semmi esetre sem rossz.

Május 20-án 1833

A bácsi Rudics, és abaúji Vitéz következtek elől-ülni, midőn tegnap az országos teremben első kerületet tartottunk. Rudics, Kisfaludy Károly barátja; Vitéz, az egykor néhány országgyűlésen követséget nem minden hír nélkül viselt Vitéznek fia; ez és az a Verbőczy nemzetségéből mindketten Sionnak hív őrei.

Mai s tegnapi kerületben a főtáblával tett egyezés szerint leírt felírást olvastuk fel, két nyelven; s ez megtörténvén 20-dikban, délelőtt a két tábla külön termekben öszveült, és semmi amiben változást tenni kellett volna, nem találtatván, még aznap délután vegyes ülés lőn hirdetve, s az aláírás és pecsételés megtörtént. Mind oly dolgok, amik a dolognak egyedűl külformájára és semmiképpen nem velejére tartoznak.

Mert mit írnak alá? mit pecsételnek le? s így aláírva és lepecsételve mit küldenek Bécsbe? Felelet: oly felírást, amit midőn a kerületi jegyző legelőszer felolvasott, nehány óra múlva hű másolatban Bécsben is olvasnak; s azalatt, amíg felette a főtáblával hetekig harcoskodunk, minden különös erőltetés nélkül könyv nélkül is megtanulhatnak. Azonban nem szükség a dolgon sem csudálkoznotok, sem kacagnotok. Az ember egész világa furcsaságokból van öszvealkotva, az aequatoron innen és túl egyformán; s e sok furcsaságot születésünktől

fogva annyira megszoktuk, hogy gyakran komolyabb arcot veszünk fel mellettek, mint az élet legfontosb jeleneteinél.

Május 21-én 1833

A Méltóságosak folyó hó 15-dikén végzett válaszát — a vallástárgyban tudnillik — mai kerületünkben olvastuk fel. A mód, miszerint a főtábla közelebbi üzenetünk erősségeit számba sem vette, s előbbi nyilatkozása mellett megmaradását röviden s hideg makacssággal fejezte ki, bántá a Karokat; kik elvégzék, hasonló modorban s általánosan felelni, s egyszersmind a főtáblai bánásmód miatt nehezteléseket kijelenteni. Az ülés érdekes volt; a terem tömve hallgatókkal; a kerületek többsége felmelegedve s elkeseredésre hajlandó. E napon kezdének a protestáns követek, kik eddig csak egyenként, s csak ritkábban szólának, sűrűen felkelni; s a szatmári követ harmad ízben mondá el indítványát, hogy a harmadik üzenet oly nagyon elhalasztatott felvétele a főtáblának szemére vettessék.* Ellene senki nem szólott, de nyilvános pártfogókat még most sem talált.

Május 22-én 1833

Somsich a somogyi követ az úrbér 6-ik cikkelyét a békebírákról egy szakaszkával akará megtoldatni. Mily értelemben vette legyen a szót? nem vala eléggé világos. Mert tudva van, hogy e szóval az angol alkotványban valami egyéb van összekötve, mint a

* *L. A vallás ügyében c. beszédét*

franciában. Azonban ő anélkül, hogy egyik vagy másik alkotvány szerint látszott volna gondolatait kifejteni, kimondá a nevet s békebírákat kívánt a falukban rendeltetni. Nem ma emelé szavát először; de kedvező alkalma, hogy indítványát vitatás alá ereszthesse, csak ma adaték. A zalamegyei követ pártolá s pártolá némely kevesekkel a szatmári is, ki a békebíróság címe alatt a falusi bíráknak törvényes hatóságot kívánt engedtetni. Azok, kik minden újnak ellenei, szokott módjok szerint, maga idejére, azaz, ad calendas graecas ohajták a dolgot halasztatni; s így ezen indítvány is a minden élők után elköltözött. Mi pedig, mint bajtól szabadult, nyertes fél, a VII-dik cikkely vitatásához fogánk; s a földesúri bíróskodást saját jobbágyával való pöreiben eltörlöttük. Tehát mégis végzénk valamit; ha ugyan ezt is, mint sok mást, később ismét el nem rontjuk.

Ebergényi, a vasi követ, egyike vala a követek legerősb lelkűjeinek. Ideái ugyan a privilegiumos nép osztály viszonyairól elég tiszták nem valának; de a vallásügyben s a kormánnyal küzdésben egyenes és tántoríthatatlan társ vala. E férfiú most betegeskedése miatt követi pályáját elhagyá; s Dubraviczky darab idő óta kéré Kölcseyt: írna búcsút az érdemesnek, több jelesek által aláírandót. A búcsú, mely ma Dubraviczky és Prónay előtt felolvastatott, így vala:

Tiszteletre méltó barátunk! Fájdalmunkat, melyet közölünk lett eltávozásod miatt közösen érezünk, e rövid sorokban nyilatkoztatjuk ki; s ezek egyszersmind emlékéül fognak szolgálni azon tisz-

teletnek, melyet tőlünk oly nagy mértékben érdemlettél meg. Te hajthatatlan egyenességgel jártál a hazafiúság pályáján; te követtársaddal testvéri egyetértésben fáradatlanúl munkáltad a közjót; te kőszikla valál, melynek meg nem rendülésében küzdéseink közt bátran bízhatánk; szóval egyike valál azon keveseknek, kiknek szavaikban, elveikben s cselekvéseikben a bennek bízó meg nem csalatkozik. Vedd kedvesen baráti érzelmünknek e kiöntését; s el ne feledd, hogy mi most is reád — bár távollevőre — függesztjük pillantatainkat; hivén, hogy megyédben is ügyekezeteinket szokott hűséggel segéleni meg nem szűnsz. Élj szerencsésen, derék férfiú! Ez iromány bizonyságot fog tenni, hogy van még magyar, ki hazafitársa érdemeit becsüli; mi legalább maradandólag hordjuk becsed szép emlékezetét kebleinkben; s boldogok vagyunk annak tudásában, hogy a hazát ily társsal, mint te, együtt szolgálnunk lehetett. Pozsony, május 21-d 1833.

Elvégzők az olvasást, s a Pálffykert árnyékai közé mentünk sétálni. Mit gondoltok, kezdé a szatmári követ, mi leszen e religiói-küzdés vége?

Míg többségünkben bízhatunk, vívjuk a főtáblával kezdett harcot.

S ha a többség ingadozni fog?

Akkor letesszük inkább az ügyet, mint kívánatainkból engedjünk.

S nem jó lenne, mond Prónay, ha üzeneteinkbe mindig valami közjussokat érdeklő kérdést vegyítnénk?

Akkor igenis, ellenkezőink közől megnyernénk némelyeket, kik a vallástárgyban fanyarúl sötétek, de az alkotványt a kormánytól féltik.

De nem még sokkal jobb lenne-e a Luther és Kálvin

fiainak egyházi egyesülésén dolgozni: mint e gondolat a reformáció harmadik századának ünnepekor Poroszországban mozgásba jött? kérdé Kölcsey.

Prónay és Dubraviczky e kérdésnek elég figyelmet adni nem látszottak; s a beszéd az evangélikusok mostani állására ment vissza.

Úgy van, monda Dubraviczky, a superintendentiák inspektorai s főkurátorai okozzák a legnagyobb kárt. Udvari kegyelmet, hívatalokat, s megkülönböztetéseket kerestek; s nemcsak, hogy a sérelmek országgyűlésre vitelét gátolták: de az udvar által, a dolgok mintléte felől, megszólíttatva, oly tudósításokat adának, milyeket Palóczy szavaként csak a pécsi püspök adhatott volna.

Így folyt a szó, midőn Rudics (ki V. Ferdinánd koronázásakor egyedűl az aranysarkantyúért tevé meg a pozsonyi útat) szembe jött, s beszédünket érdektelen dolgokra fordítá.

Az az aranysarkantyú! Hiszen egy kardcsapás az újonnan koronázott királytól mégis csak szép emlék. Igen, de tudjátok-e, miképpen nagy a különbség a kardcsapás közt, mit I. Ferencnek Bayard csap, hogy veszélyt és küzdést nem rettegő lovag legyen; Rudicsnak pedig a koronázott király, hogy kegyelemosztogatáshoz egy lépcsővel közelebb juthasson? Azonban ne gondoljátok, mintha minden ily csapás gonoszra szállana. A békési Novák példáúl, azaz, ritka példáúl, mindeddig, oly világításban áll, melyhez gyanú nem férhet.

Még volna holmi fülbesúgni valóm; de Novákot említvén, engedjétek meg, hogy a lelkes férfi említése után füleiteket minden gonosztól — legalább mára — megkíméljem.

Újra, és ismét újra, s mindig és fáradatlan újra, s végre nyersz valamit, amit talán jövő pillanatban ismét elvesztesz. De aki nem tudja, hogy az élet örök küzdés, nyerés és vesztés, az hiában élt; mert az egyetlenegy bizonyos tudományt, mire éltében eljuthatott, sem tanulta meg.

Hogy gnomáimat el ne únjátok, íme elmondom! Mai napon a vallásügyi negyedik üzenet vizsgálata tevé a napirendet. Jegyzőnk, ki Siskovics hazaútazta óta a temesi derék követ Dessewffy vala, néhány szavakkal említé ugyan azon főtáblai halogatást, mi miatt a szatmári követ már háromszor tőn indítványt: de ez nem elégedett meg; s felállott, indítványát negyed ízben mozgásba hozni. S most pártolók nélkül nem maradt; mert Prónay elkezdé a sort, s maga Dubraviczky, ki különben a nádorral viszonyban áll, nagy részvétellel szóla; s a többség egy külön, s eléggé kemény szakaszkát készíttetett az üzenetnek toldalékúl.

Ez egész indítvány a nádornak nagy tetszése ellen vala; s nem ok nélkül. Mert a halasztás, mi a főtáblának szemére hányaték, sajátképpen őtet, mint előlülőt érdeklé. A követek jól érték ezt, de mind hivék, mind kimondák, hogy bármint tiszteljék is a császári herceg, s az első zászlós személyét és tisztét: de a KK. ezúttal veszedelembe hozott kezdeményi jogát mindennél többre becsülik. S ők ugyanily szempontból nézék a dolgot; de a nádor csak személye bántását látá benne; s mondják, hogy haragja a vele tanácskozó alnádor előtt nagyon kilobbant; s állítá, miképpen hosszú szolgálatai által a KK.-tól s különösen a protestánsoktól nem ezt érdemlé.

A szatmári követ éppen e napra volt a nádor ebédjéhez meghíva; s érezvén, hogy midőn közügyet védelmez, akkor sohasem személyességből szokott kiindúlni: önérzésébe leplezve jelent meg a haragvónak asztalánál. Tartott az ebéd; s azalatt, míg a vendégek feszes ruhákban, karddal oldalaikon s kalpaggal félkezeikben bajjal költék el az étkeket: a fenség komolyan üle székén, és sem tartós, sem hangos beszédbe nem ereszkedék. Felkelénk, s a mellékteremben sorban várók a hercegi gazdát egyik vendégétől másikig rövid beszélgetés közben járdalni.

S uraságod társa hol van? kérdé a szatmári követet, reá kerülvén a sor.

Serenissime! ő betegebb, mintsem megjelenhetett volna.

Most a gonosz influenzára jött a beszéd; majd a nagy szárazságra, s a szarvasmarha száj- és lábfájására, s Nagy-Károly vidékének milyenségére. Nem fontos dolgok! így szólotok; de legalább nem kedvetlenek; s annál inkább nem oly kedvetlenek, milyeket az alnádor hozott elő, ki a herceg elfordúlta után hozzám vonúla.

Azt a mai záradékot helyben nem hagyhatom.

Valamint a vallásügy nyolc heti halasztását én sem hagyhatom helyben.

A dolgot mégis más oldalról kell vala tekinteni.

Szabad egyenesen szólanom?

Kétségenkivűl.

Lehetne-e jó oldalról tekinteni a dolgot, midőn készakarva elvárták, míg az oppozícióhoz tartozó regalisták a fenntartóztatást megúnván, egymás után haza oszlottanak?

Nem úgy! a regalistáknak kötelességök vala foly-

vást jelen lenni; s mostani jelen nem létök az elől-ülésnek hibául nem tulajdoníttathatik.

És mégis való, hogy hetekig szokatlan számban valának itt; s az akkor hallgatásban tartott ügy széjjeloszlásuk után veteték tanácsba.

Isten és ember látja, hogy az alnádor, s a szatmári követ ma meg nem fognak egymással egyezhetni; azért jól esett, hogy a fenség bevégzé a kört, s magát meghajtván, szobájába indúlt, s vendégei széjjeloszlának.

Amiben a táblák előlülői meg nem egyeznek, természetes, hogy abban a táblák tagjai közől is igen sokan nem egyeznek meg. S miért is ne? Az emberségtudás szép dolog; s azok az örök ellenmondók bizonyosan nem tartoznak a társalkodási bon ton emberei közé; s ily udvariságtalan néphez ki kívánjon tartozni? S éppen az uralkodóház gyermekét támadni meg! pih uraim! ez csak oly goromba néphez illik mint az angolok; s oly neveletlen miniszterhez, mint gróf Grey. Kalapot emelni, fejet hajtani, s igent mondogatni: ez a neveltség! Tedd hozzá: e neveltség viszi az emelkedni akarót magasra.

Mindezekből könnyű megmagyarázni a zúgást, mely a mai záradék ellen támadott. A protestánsok megrezzentek, s mostani állásuk nehéz voltát forgatják szemeik előtt. A katolicizmus emberei suttognak: miképpen az evangélikusok, kik eddig a nádornak szépeket csináltak, most nyakát akarják szegni. E prognosticonok a kerületi többség veszedelmét hirdetik. Hagyján! Nem első történet s utolsó sem leszen, ha a mai feketére holnap fejéret végezünk.

Tisztelni az érdemest kötelesség: s e tiszteletet nyilván kijelenteni, jól esik a szívnek, mely e kötelességet érzi és szereti. Ezáltal indítva alolírt megyei követek elvégezték, hogy távozó társuk, Benyovszky Péter pozsonyvármegyei volt követ iránt viseltető érzelmeiket kinyilatkoztassák; s nekie értésére adják; miképpen mind katonai, mind polgári pályán szerzett érdemeit, követi hivatalában megbizonyított egyenességét, állhatatosságát, nemes bátorságát s hazafiúságát teljes mértékben becsülik. S e tekintetből, valamint vele együtt a közönséges hazát szolgálniok öröm vala: úgy fájdalmat gerjeszt kebleikben annak tudása, hogy soraikból kilépett, s többé kölcsönös tanácsával és segédével élniek nem lehet. De házi csendességébe híven kísérik őtet emlékezetökkel, barátságukkal s tiszteletökkel teljes szeretetökkel; s azon férfiúnak, ki küzdéseiben, minden más tekintetet félretevén, egyedűl a hazát tartotta szemei előtt, ezen emlékezet, ezen barátság és tisztelettel teljes szeretet minden bizonnyal kedvesb leszen, mint akármi kincs és ragyogás. Pozsony, május 24.-én 1833.

E sorokból megérthetitek, hogy Benyovszky a követek közt már nincs. Ez a néposztályok viszonyait nem tekinté ugyanazon magas szempontból, melyből azt Széchenyi és Wesselényi tekintik; de híve volt az oppozíciónak, s a vallásügyet pártfogoló katolikusok közt Beőthy és Balog után legtüzesb. Emiatt érdemlé a kijelelést, mely szerint tegnapi kerületünk kezdete előtt Balog felállott, s tiszteletére a szatmári követ által a felebbi bucsút készíttetni javaslá. Sokan voltak, kik e kijelelést rossz

néven vevék; sokan a búcsúk becsét a sokasítás által kisebbedni vélék: de az evangélikusok hálája, mint Ebergényinek, úgy neki is e koszorút megszerzé. Az írás elkészült; s mai napon az ülés kezdete előtt sokaktól, az azt irígylők közől is, aláírva, Somsich Miklósnak megadás végett általadaték.

Az országos ülés kezdődik; a negyedik üzenet olvastatik. A papság csatlósai, az ungi nyelvetlen követ Petrovay, az örmény Gyertyánfi, Szalabéri Horváth, Dobóczky, s az ügyetlen ügyviselő Aczél, s még némely kevés hasonló gyúratú lovagok ostromolni kezdék azt; s a főtáblai második választ pontonkint újra felvétetni, s elfogadtatni kívánák. Balog a vallás pártfogói közt mindig elől szokván szólani, most is felállott, s a másik tábla urainak érdemlett csapásokat osztogata. Az alnádor elejét vevé a kezdődni akaró kellemetlenségeknek, s az üzenet pontonként olvasását kezdeté. S lőn az üzenet pontonként olvasva, s helyben hagyva, mind az utolsó, vészes záradékig. De amint ez olvastatott, az előlülő felemelkedik s azt ostromolja. Deák megszólal, s az erős hangú, lelkes érzelmű s nem közönséges ékesszólású férfiú elmondja: miért kell a záradéknak helyen maradnia? Az alnádor, ki ez indítványt már egyszer a főherceg tekintetével győzte le, akkori szerencséjétől bátorítva, most is elköveté a hibát; s a záradék ellen a nádor személyes fontosságát használá okúl; s ezen hibából eredtek, mindazon merész kifejezések, miket az uralkodó-ház gyermekéről Szatmár, Trencsin, Nógrád s mások mondottanak. Tizenegy szó volt a záradék teljes kihagyása ellen; tizenöt mellette, de tizenkilenc kíváná a záradékot

lágyítani. S így a kerületi többség elolvadt; s az elmaradt záradék helyett nehány keveset jelentő szavak az üzenet derekába szövettek be.

Láthatjátok: miképpen az állandóság nálunk ritka madár. Azért igyekezzetek ugyan nyerni, de nyereségtöknek szűken örvendjetek: mert az első kerületi indítványtól fogva a királyi végső erősítésig végetlen változások alá vetett tér vagyon.

Dicique beatus
Ante obitum nemo, supremaque funera debet.

Május 27-én 1833

Ma és tegnap ünnep; s mi pihenünk, azaz, a tegnapelőtti vesztést emésztjük. A szatmári követet Dubraviczky és Pázmándy vigasztalgaták; mert mondák, akárhogyan történt a kimenetel, a történetet az irományok, s a napkönyv lapjai közől senki ki nem törölheti; s az minden esetre oly lecke vala, mi nem könnyen fog feledésbe hullani. És ezek ugyan így szelidítgeték a kedvetlen benyomást; de Deák és Novák nehezen vevék a dolgot, s Kismarton felé tett mulatsági utokban ismételgeték egymásnak a kedvetlen emlékezetet. Szekerök gróf Harrach egyik faluján futott végig; s a német-horvát gyermekek saját földesurokat vélvén látni, kiabálni kezdének: Pan graf Harrach, Pan graf Harrach! Halljad, monda Deák, ezek paragrafot kiabálnak: nem tegnapi vesztésünket hányják-e szemünkre, mivel e záradékos paragrafot ki nem vívhattuk?

24-dikben az úrbéri VII-dik cikkely 1-ső szakát oly következetlenséggel alkottuk össze, hogy a földesúri bíróskodás alól feloldozott adózó úrbéri panaszával mégis legelőszer földesurát tartozzék megkeresni. Ily szellemben látnivaló, nem nagyon foggunk a liberalizmus útán haladni. Azért megvallom nektek, nem nagy kedvem van úrbért illető tanácskozásainkról bőven szólani; s meg fogtok elégedni, ha mai napra röviden elmondom: Justh Turócból, s Zemplinből Szirmay kezdék a héti elölülést, s mi a VII-dik cikkely 2. és 3.-dik szakaival bajlódánk.

Délután vala; s Pázmándynál Prónay, Dubraviczky, Palóczy és Kölcsey együtt ülének.

A nádor Pázmándyt és Prónayt magához parancsolta, s ezek most e baráti szűk körben a Serenissimus gondjairól beszélnek vala.

Mit akarnak a KK. a vallási üggyel? mit engednek? A főtáblától keveset remélhetni: többet az udvartól, honnan tudósítást vár. Int: ne akarjunk most egyszerre mindent. Az úgyis nem kivihető; következő diaetán többre lehet menni, s így az atyák szokása szerint lépcsőnkint haladni.

Ilyformán szólott a nádor; s az egybegyűlt barátok felolvasák magok közt a vallási pontokat, vizsgálván, ha nincsen-e közöttök, amiben engedni lehetne? Pázmándy a reverzálisokra nézve nem látszott az engedékenységtől idegennek; de a többiek semmi engedni valót nem láttak; s elvégzék a hercegnek megmondatni, hogy a protestánsok még most

hajlatlanok, s be akarják a főtábla újolag teendő határozását várni.

Felszámolók s úgy találtuk: ez országgyűlésen huszonhat megyéből van protestáns követ; ezeket felosztók egymás közt, hogy mai végzésünk elfogadására elkészíttessenek; s egyszersmind megegyezénk, hogy ha a főrendi válasz megkészűl, konferencia tartassék.

Május 29-én 1833

A KK. kerületeztek s az úrbéri VII-dik cikkely negyedik szakát vevék elő, s a földesúri bíróskodás eltörlését ismét egy következetlen végzéssel tevék hiábavalóvá; azt rendelvén, hogy a kötelességét nem teljesítő jobbágy földesúri hatalom által kényszeríttessék.

Ég és föld szemléli: mi az uralkodni vágyás kínaitól megmenekedni nem akarunk. Pedig uraim, semmit sem kellene inkább várni, mint az időt, mikor a törvényen kivűl senki se uralkodjék! De ti nem akarjátok érteni, hogy a bölcs akkor mond le valamiről, midőn azt haszonnal, legalább kár nélkül teheti, s ezért kellett nektek az 1764-diki országgyűlés után úrbért fejedelmi kéjtől fogadni el; s ezért fogtok ti még sok mindent más kéjétől nemegyszer elfogadni.

Azalatt míg mi így cselekvénk, a főtábla hasonlólag kor és igazság ellen cselekedett, ülést tartván a vallásügy felett, s ismét nem engedvén semmit is. És ezen semmit nem engedés már annyiszor történt meg, s a nemengedők lelkében oly természetesen gyökerezik: hogy az előttünk váratlan nem lehet. De nekiek sem fognak váratlanok lenni azon kemény nyilatkozások, miket cselekvésök módja az oppozició

férfiaiból kikényszerít. A birtokban ülő urak ugyan azt mondhatják:

Populus me sibilat; est mihi plaudo
Ipse domi —

Azonban emlékezzetek reá, hogy szóból előbb-utóbb vélemény leszen, s véleményből egyszerakkor cselekedet. Ha ezen maximát a világ történeteiből már régolta nem ismeritek, nem vagytok méltók a bölcseségben előmenni; de méltók, hogy saját károtokon későn tanuljatok.

Alapot vetni, s úgy épületet emelni reá — oly dolog, minek igaz voltát mindenki általlátja. Hanem uraim, mikor kétszáz fej gondolkozik valamin; mikor kétszáz fej akar valami alkotványhoz fogni: akkor a logikának egyetemi törvényei nem sokat nyomnak. Alap? de az alapnak bizonyos hely kell; s minden későbbi darabnak az alapra kell gonddal alkalmazva lennie. Pedig jól tudjátok, miképpen kétszáz ember közt mindig van százkilencvenkilenc, ki az alap-letevő kétszázadikkal a helyre, s még holmi mindenre nézve különböző értelemben van; s a kezébe akadt követ mindenüvé inkább tenné le, mint az előtte lerakott alapra.

Valami ilyforma oból történt, hogy az úrbérhez kezdvén, előre meghatározott elvekhez nem juthattunk; s azok, kik elveket, s legalább az adózó nép személyes és vagyonbeli szabadságát biztosító elveket akartak, az úrbéri munkálat végére útasíttattak. Tudtuk ugyan: *valahová útasíttatni* — a többség szájában annyi, mint indítványától elvettetni; most

mégis, midőn a munkálat vége közelít, szándékozunk még egy merényt tenni; s az úrbérhez, hacsak lehetséges, egy nyolcadik cikkelyt ragasztani.

E kinézésből azon követek, kik vagy útasításaiknál fogva, vagy meggyőződésből e szándékhoz közeledni látszattak, mai nap délutánján gróf Andrásyhoz hívattak. A konferencia összegyűlt; s Bezerédy kettőt javasolt. Egyet, hogy a kilencedik cím szakai az adózókra is kiterjesztessenek. Másat, hogy a perelhetőség az adózóknak is, s mégpedig egész kiterjedésben adassék meg.

A másodikhoz lehet reménység; de az elsőnek igen sok ellenségei lesznek. S kiváltképpen lesznek, ha a kilencedik cím megemlíttetik. Mert, mit? a kilencedik cím, valamint a nyolcadik cikkely, nem úgy nézetnek-e: mint a nemesi szabadság palladiumi? Való, e palladiumok kiterjesztethetnének másokra is; s azért éppen úgy nem gyengűlnének: mint a nap melege nem gyengűl azért, mert a nagyságos úr táblafölde mellett a jobbágy földecskéjét is süti. Aztán a nemesi szabadság oly dolog, minek palladiumát most kevés karok őrzik; s nem volna-e idvességesebb, ha kevés kar helyett nehány milliom őrizhetné? Mind semmi, édes barátim! Nekünk a nemesi szabadság azért kedves, mert privilegium; következőleg bennünket a sokaság felett megkülönböztet. S e megkülönböztetést a sokaság közé vegyüléssel elveszteni! Szégyen, uraim! mit mondanának az üstökös ősek, ha azt, amit ők vérrel nyertek, mi ingyen mással közlenénk? Mert hogy az adózó katonáskodik is; terhet is visel; erőt is adhatna, ami nekünk nincs: az hiábavaló beszéd. Nem meg van-e mondva? a nemes azért adá jószága egy részét jobbágyának, hogy érette vérét s pénzét

s termékét a státusnak adja. Lehetne ugyan mondani: nem! Azért adta, hogy érette robotoljon, fuvarozzék, kilencedeljen, s magát minden lépten-nyomon mind a huszonnégy körméről lehúzatni engedje. S mármost, hacsak ez utolsót is, nem lehetne-e neki azért, amit földesurán kivűl a státusnak szolgál, visszaengedni? Továbbá —

De mi eretnekhez illő beszéd! Nem tudja uraságod? — — —

Mindent tudok uraim; s azt leginkább, hogyha e részben valami jót akarunk, a kilencedik címet távolról se említsük meg; hanem írjunk egy cikkelyt két szakban. Egyikben mondassék el, miképpen ezután bírói ítélet nélkül az adózót sem személyében, sem vagyonában büntetni nem lehet; másikban a perelhetőség jelentessék ki.

Ebben állapodánk meg, s Dessewffy megkéretett, hogy e végzést foglalná írásba.

Május 31-én 1833

Tegnap és ma kerületezénk, s az úrbéri hetedik cikkelyt folytattuk. S tegnap ugyan az úrbéri pörök feljebbvitelét a helytartótanácstól elvettük: ma pedig (minekutána már nehány nap előtt meghatároztuk, hogy az adózó a maga úrbéri pörét ne legyen kénytelen tiszti ügyészre bízni) az úrbéri pörökre nézve minden törvényhatóságban bizonyos ügyviselőket rendeltetni végeztünk. Tehát az adózó csakugyan nem választhat ügyviselőket szabadon? Miért végzők tehát, hogy tiszti ügyészhez folyamodni ne legyen kénytelen?

Azért, édes úr, mert különben a szegény adózó

gonosz prókátorok kezébe kerülhetne; kik bizodalmával visszaélnének.

Úgy-e? most tudom! Uraságtok, hogy az adózó megkíméltessék, magok akarnak ügyviselőket nevezni, kik uraságtok ellen az adózó pörét vigyék. S nem keresztyéni gondoskodás-e? Ki nem látja által, hogy az uraságtok által nevezendő ügyviselők, mily természetes részrehajlatlansággal fognak uraságtok ellen dolgozni? Valóban, uraim, híven gondoskodtok a népről; vagy ha ezt valaki tagadná, azt legalább, hogy magatokról ugyanis híven gondoskodtok, tagadni ki merné?

Ily lelkes határozás után elégedett lélekkel meheténk az országos ülésbe, mely délutáni egykor kezdődék; s csak azért, hogy a Méltóságosak vallásügyi negyedik válaszát általvegyük. Vevők tehát azt, s felolvastatván, eloszlánk.

Délután vala, s a kerületi előlülők a ligetbe kérék a követeket, megtudni akarván: ha a ma vett főrendi választ holnapi kerületben föl kelljen-e venniek?

A szatmári követ vevé pálcáját, és ment; s a ligetben találkozék Prónayval és Dubraviczkyval, kiknek a főrendek viselete mondhatatlanúl fájt; s fájdalmokat a válaszra adandó üzenetben szerették volna kiönteni. Ez vala, amiért a szatmári követet külön vevék, s egy, az ő kívánságok szerint készülendő üzenet írására felszólították. A dolog nem volt nehézség nélkül. A vallástárgyban elejétől fogva római egyházhoz tartozó jegyzők dolgoztak, s most Kálvin gyermekének adni a tollat, sérelem nélkül nem eshetett. De a Luther két fia a dolog elintézését

magára vállalá; s ama kívánságoknak engedni kész lőn. S míg ezek így beszélének, a követek nagy része öszvegyűlt; és Justh egy árnyékos fa alatt megnyitá a tanácskozást. Szólánk össze és vissza; s végre a többség úgy akará: a főrendi válasz még holnap ne vétessék fel.

Június 1-én 1833

Régen mondom nektek: gondolatot és összefüggést csak egyes fejeknél kell keresni. Ha tehát az országgyűlésnek, azaz az országgyűlést alkotó nehány száz fejnek, most vagy ezután logikátlanságot hánynátok szemére, azt fogom mondani: mikor elég erősek lesztek egyenest görbével, hideget meleggel, sötétet világossal egyformává tenni, akkor jertek, s dolgainkon igazítsatok. Addig pedig hagyjátok a világot úgy mozogni, mint mozoghat.

Édes naplós uram, mire egyszer e bölcselkedés?

Emlékeztek uraim, múlt hónap 22-dikén a földesúri bíráskodást az úr és jobbágy közti pörökben eltörlők. Ma az úrbéri vétségekről esvén szó, kérdésbe jött: mi úton fognak azok büntetést venni? Az országos küldöttség, a földesúri bíróskodását meghagyván, természetes ha az úrbéri vétséget is a földesúr hatósága alá rendelé. És szintúgy természetes lett volna, ha a földesúr bíróskodását eltörlő kerület, az úrbéri vétséget is ennek hatósága alól kivette, s törvényes bíróra bízta volna. De ez így nem történt. Mivel mi a kérdéses pontra nézve a földesurat hatósággal ruháztuk fel, s így minden kétségen túl a tíz nap előtt eltörlött úriszéket visszaállítottuk.

De hogyan lőn az lehetséges? Igen könnyen!

22-ikben az úriszék költségeit egy kicsinyt gondolóra vettük: s azoktól szabadúlni, mégis egy kis haszon. De az úrbéri vétséget költség nélkül meg lehet büntetni. Mert kinek nincs egy hajdúja vagy egy szélesvállú bérese, minden esetre egy elég vastagocska pálcája? s ezt az úrdolgás hátán öszvetörni — mi annál könnyebb? Íme a kulcs, uraim! Meg vagytok-e elégedve?

Június 2-án 1833

Pozsega és Sáros következének az előlülésre; de bíztak a Karok pihenés-szeretetébe, s ma vasárnap kerületi ülést nem tartának. Így azoknak, kik a vallásügyet leginkább szíveiken hordozták, idejek vala Balognál összegyűlni, s az oly régen fennforgó ügy felett tanácskozni.

Hogy ez ügy a klérusban ellenséget talál, azt minden különös bölcseség nélkül előre tudhattuk; de az udvar akaratáról, s a nádor, sőt a kancellár és Wirkner kézalatti munkálódásiról annyi mindenféle hír szóraték széjjel, hogy az emberek nem vártak kevesebbet, mint 1790. évben: midőn a főtábla preasidiális következésében a vallás-tárgyú felírást általbocsátotta; s a klérus erőtlennek nyilatkoztatott ellenmondása mellett is törvény alkottatott. Azonban, minekutána a dolog hónapok óta csak nem halad, a főtábla csak nem enged: az elejétől fogva elszórt hírek kezdének avúlni, s embereink sem az udvar akaratáról, sem a nádor és kancellária munkálkodásiról többé sokat nem tartanak. S ily esetben általlátják, miképpen csak saját erőnkben lehetne bizodalmunk; ha tudnillik bennünk rendületlen erő találkozhatnék.

Úgy látszik: még bízunk magunkban, s a vallásügyet úgy tekintjük, mint az országgyűlés elején elszakadozott értelmek és érdekek egyesítőjét. S való, még mindazon erőlködés mellett is, mely a papság részéről elkövetettnek lenni mondatik, előbb három, később kilenc, végre tizenegy szavazatnál több az eredeti üzenet ellen nem vala; s tizenegy szó oly országban, hol a római egyház számmal és kinccsel oly igen felűlemelkedve áll, bizony nagyon kevés; s ily helyezetben a Karok táblájánál fennálló többség rendkivűlinek és rendkivűli morális erő szülemének talán mondathatnék.

Ez a *talán* nem minden ok nélkül áll itt. Mert tudnotok kell, miképpen az udvar részéről az egész ügy folyamatába meg semmi ellenküzdő avatkozás nem történt; sőt az előreszórt hírek a kormány részvéte felől suttogtak. Vagynak pedig, kik minden indítvány kezdetekor az oppozicióhoz csatolják magokat; s csak azt lesik; mint fog a kormány dolgozni? hogy annak célzásaihoz képest az oppozíciót éppen a legjobb órában s a legjobb árért hagyhassák el. Ily uraknak a római anyaszentegyház, s a papság földi és földfeletti igéretei nem sokat érnek. Mert jól tudják ők, miképpen a földfeletti dolgok nem az országgyűlési pályára tartoznak; a földieket pedig legszebb mértékben az uralkodás igazgatja.

De az ember, míg lehet, sőt gyakran mikor már nem is igen lehet, csak jót vár; s így mi is az eddigi többséget még mindig ingadozatlannak hisszük, s e hitünknél fogva mai konferenciánkon elhatároztuk: keményen felelni a főtáblának. E tábla negyedik üzenetében azon pontok vagynak előszámlálva, mikben már velünk megegyeztek. Való, e megegyezések vagy rosszabbá tennék a dolgot, mint eddig vala; vagy

minden fontosság nélkül valók. S egyszersmind néminemű csúfolást is foglalnak magokban.

Hogy megértsétek! A Karok eredeti üzenetét a Méltóságosak kurtán visszavetették; de a második üzenet kívánságára, az eredetinek vizsgálásába bereszkedvén, arra bőv ellenfeleletet adának. A Karok harmadik üzenetében az ellenfelelet hosszasan cáfoltatott meg, de e cáfolásra a főtábla nyolc hét múlva, s csak annyit felelt, hogy előbbi, azaz, második válasza mellett megmarad. Ez fájt; s a Karok negyedik üzenetében nyilván kimondatott: miképpen ők okok ellen okokat várnak, s harmadik üzenetöket pontonként felvétetni kívánják. E kívánságra mármost a negyedik válasz, mint mondatott, azon pontok előszámlálásával felel, melyekben a főrendek magokat megegyezteknek lenni állítják. Mély bölcseség nem kell általlátni: hogy a Karok kívánságára így válaszolni vagy hiba, vagy kijátszás; s azt gúny gyanánt venni, nem vala természet ellen.

Gúnyt gúnnyal: mint szeget szeggel! mondának néhányan. S ennélfogva jövendő üzenetünkben a megegyezett pontok előnkbe számlálását, a meg nem egyezők visszaszámlálásával torlani meg: közönségesen elfogadtatott.

De mindez mire viszen? Végezetre is nem megtorlás, de dolgaink szerencsés kivitele az, amit az ország általunk vár. Ez fontos ellenvetés vala: s talán fontosabb, mintsem elhárítni lehessen.

Beőthy szólt: készítsük meg a mondottak szerint üzenetünket; s midőn az már országos ülésen is keresztűlmenni fog, gyűljünk egybe, s menjünk a nádorhoz bejelenteni, hogy ha a főrendeknél továbbá is akadályt találunk, mi a törvényhatóságokat fogjuk felszólítani.

Balog ellenzé e javaslatot. Képviselőknek, úgymond, egyes személynél keresni pártfogást, nem illő.

Felelték: e nem pártfogás-keresés; ez csak kijelentése annak, amit teendők vagyunk; s hogy így a közvélemény alá fogna az ügy bocsáttatni; s e közvéleményt a nádor tiszteli, s mindent elkövetend inkább, mintsem azt maga ellen ingerelje.

De hiszen még erről fogunk szólani!

A nádor ma ismét hívatá Pázmándyt, mond délután Dubraviczky, jer s halljuk: miről folyt közöttök a szó? Mentünk, de Pázmándy még nem tért vissza; s mi azon reményben, talán a ligetbe jövend, s ott vele találkozhatunk, a Duna túlpartjára sétálánk. A vasárnapi meleg egész Pozsonyt a liget árnyai közé kecsegteté; s azalatt, míg egy rész a fövény deszkázata közt a színészeket s a színésznő szépségeket nézellé, más rész az erdőcske ösvényein, s mulatói körűl százféle szín és rangvegyületben bolyongott vagy sereglett. Egy valóságos demokráciai nézemény.

Ott egy asztalkánál nehány eccellenza nyugalomban szívá az alkonyszél frissítő fuvalmát; két lépésnyire egy kalmár háznép fagylalttal hűvesíté ki gyaloglástól felhevűlt tagjait; köröskörűl követek, írnokok, kézművesek, katonák, örömleánykák, hangászok, és koldusok, s a népnek minden névvel nevezendő osztályai ültek és állottak, beszéltek, néztek, leskődtek és sétáltak; és mivel éppen semmi jobbat nem teheténk, — sétáltunk mi is, várván, hogy Pázmándy jön, s újságait velünk tudatja.

Azonban sokat vár az ember, ami megtörténni nem fog; s így mi is hiában vártuk barátunkat; s helyette a pozsegai követtel találkozánk, s tőle azon nyilat-

kozást hallók, hogy holnapi kerületben a vallásügyet felvétetni nem fogja. E halogatás nem vala kedvünkre ; s meghatározók az ügy felvételét holnap sürgetni.

Június 4-én 1833

Nincs keservesebb, mint fájdalmat szavakba önteni akkor, midőn a tett hatalmunkban nem áll. Így vagyunk a vallásüggyel. Ennek felvételét az előlülők tegnap elmellőzték ; de voltak, kik ez elmellőzést nyilván kárhoztaták. Azonban mit volt mit tennünk? A kerületet hirdető cédulán az úrbéri tárgy volt kitéve ; s így a sokaság a főrendi negyedik választ magával nem hozá, és a felvételnek ellene volt. Elvégzők tehát, hogy az máról semmi esetre el ne maradjon ; s e végzés után az úrbéri vétségekről szóló szerkezet vizsgálásával töltöttük a napot.

Felderült a mai reggel ; s a vallásügyi negyedik válasz vítatás alá eresztetett. Meleg, de keserű nyilatkozások történtek most is ; s a végzés a vasárnapi konferencia következésében azon pontok elszámlálását állapította meg, melyekben a főtábla meg nem egyezett.

Jegyezzétek meg ! A főrendek a második válasz óta a vallásügyi pontok vítatásába többé nem ereszkedtek ; noha különbféle alakban, de mindig csak általánosan jelentgették, miképpen ők tovább nem lépnek. Eszerint a második válaszra adott harmadik üzenet megcáfolva soha sem volt ; s a Karok ügyök igazságában bízván, kettőt kívántak : vagy teljes megegyezést, vagy okokkal folytatandó harcot. Az ellenfél viselete nagyon visszás kezdett lenni. A klérust pártoló megyei követek mindig azt sürgették : általános válaszokra ne felelnénk általánosan ; hanem a második válaszra

visszamenvén, minden pontot újra vitassunk meg; természetesen azért, hogy a főtábla módosításait fogadjuk el.

Az eredeti üzenet pártfogói nagy számmal vagynak; mert noha Trencsin, Marczibányi munkálódásainál fogva, nem kedvező útasítást küldött is; de sok megyék minden pontot sajátaikká tettek, s követeiket azoknak védelmezésére útasították. Az így útasított követek jól tudják, miképpen

1. Valahányszor katolicizmus és protestantizmus közt alkudozás volt, az alkunak csak akkor lett a protestánsokra tűrhető következése, ha bizonyos körűlmények a klérust kerűlhetetlen kénytelenségbe szorították. Ily körűlmény vala a békekötésekkor a Bocskai és Bethlen győzedelmes fegyvere; az 1791-ki országgyűléskor pedig II. Leopoldnak a főtáblához intézett parancsa.

2. A római klérus kénytelenség esetében sem zavarodott meg annyira, hogy magának bizonyos mesterségesen közbeszúrt záradékokkal jövendőre, magyarúl úgynevezett egérlyukakat ne készített volna. Ily valami volt a békekötésekben az *absque tamen praejudicio catholicae ecclesiae:* ily valami a 26-dik cikkelyben, a vallásról vallásra térésnek a fejedelemhez feljelentése, s több effélék.

3. E záradékok mindig kedvezőbb jövendőre voltak feltartva; s akkor belőlek oly magyarázatok húzattak ki, melyek békekötést és törvénycikkelyt minden oldalról semmivé tehettek.

4. Bocskay és Bethlen győző sergeik félelmesb időt hozának elő: mint amilyen 1790-ben következett. Ugyanazért noha a békekötések vétettek alapúl: a 26-dik cikkely a békekötéseknél a protestantizmusra nézve sokkal kevésbé kedvező vala.

5. Kilencvenben a József gondatlan viselete által okozott mozgás, s a királyi örökösödés megszakadásáról közbejött kérdés, II. Leopoldot a nemzet kívánataihoz engedékennyé tehették. Most az uralkodás nagyon biztos lábon látszik állani; legalább a nemzettől semmit sem kér: nincs remény tehát hogy magát közbevesse, s a klérust valamire kényszerítse. Annyival inkább; mert a 26-dik cikkely záradékai alkalmat adtak, a protestánsok ügyét kormányszéki rendeletek által igazgatni: éppen úgy, mint az országgyűlésen kivűl behozatott úrbér az adózó nép dolgainak hasonló úton kormányozását vonta maga után. S három millió protestánst, és nyolc millió adózót az alkotvány restűl is, makacsúl is mozgó respublikai formái alól kikapva, autokratori pálca alatt tartani, kívánatos dolog.

6. Ily helyezetben természetes, ha azon test, mely a 26-dik cikkelyt a békekötéseknél rosszabbá tette, most a 26-dik cikkelynél ismét rosszabb valamit ohajtana alkotni. S eszerint a vallási kedvetlen vítatás rája nézve még kívánatos. Mert mindazon kormányi rendeletek, melyek a 26-dik cikkely záradékaiból önkényesen magyaráztattak ki, most minden esetre törvénytelenek; s a megyék által országos sérelmeknek mondatnak: egy újabb, de a réginél rosszabb törvénycikkely pedig azokat törvényesekké nyilatkoztathatná.

És íme! ez a dicsőséges nagy cél, mire a főrendi második válasz törekszik.

Tudjátok: a 90-diki országgyűlésen a reverzálisokról szó vala; s a Karok azt nyilván visszavetették. Mi természetesb, mint azt állítani: a reverzálisokat a kormány törvénytelenűl hozta be? S most mit kezdenek a főrendek? Jól van, azt mondják, jövendőre

ne legyenek reverzálisok, de múltra nézve tartassanak meg! Mit teszen ez? Minden bizonnyal ezt: jól tevé a kormány, midőn a kilencvenediki Karok ellenére a reverzálisokat behozá; azokat tehát egész e napiglan törvényeseknek kell kijelenteni. Nem látjátok, mi szép módja ez az országos sérelmek eltörlésének? S az említett második válasz így tesz a hat héti oktatással, s más ilyenekkel is; honnan igen természetesen e maxima következik:

a békekötésekben, sőt a 26-dik cikkelyben is a protestantizmusra nézve sok jó van; csakhogy azok betű szerint tartassanak meg. Azért bizonyosan hasznosabb azok mellett maradni, azoknak tisztán fenntartását a törvényhatóságok után eszközölni; mint új cikkellyel a régibb jót meghomályosítva, a törvénytelent törvényessé tenni.

E maximát tartva szem előtt, úgy hisszük: az eredeti üzenetből engednünk egy betűt sem kell; engednünk, az ügy sérelme nélkűl, egy betűt sem lehet. Mert engedésünk a fennálló jobbat elrontaná; midőn ellenkező esetben, ha talán a megyék a régi cikkelyek tisztaságát feltartani elég erővel nem bírnának is, legalább a sérelem sérelem marad, s az erősebb vagy kedvezőbb körűlménybe jutandó maradék az orvoslást több szerencsével kezdheti.

Mindezeken túl, e mondottak a tárgynak csak egyik és kevésbé nevezetes oldalát érdeklik. A főszempont ez.

Hogy a nemzet a fejedelemmel e kölcsönös egyezésre lépvén, együtt törvényt hozhasson, szükség a nemzeti indítványnak a fejedelem elébe terjesztetni. Kérdés: az előterjesztésnek mint kell történnie? A kérdés megfejtése nehezebb is, fontosabb is, nagyobb következésű is: mint első tekintettel látszik.

A magyar polgári alkotvány, következőleg a magyar országgyűlés valaha sokkal másképpen állott, mint most. Hajdan egész Európában, tehát hazánkban is, sajátképpen való arisztokrácia virágzott; azaz, néhány hatalmas nemes tartá nyomásban egyfelől a fejedelmi hatalmat, másfelől az apró nemességet s az adózó nép sokaságát. A fejedelemnek katonája és pénze nem volt; a néhány hatalmas nemesnek vala katonája is, pénze is. Az apró nemességnek pénze és értelmi ereje nem volt; a hatalmas nemes körében találtatott mindegyik. Így nem csuda, ha fejedelem és apró nemesség tőlök függésben tartatának. E függés vonta maga után az akkori országgyűlések egész formáját. Megjelent a fejedelem, hogy a néhány hatalmassal alkudjék; s megjelent az apró nemesség, hogy szót halljon, s legfeljebb királyválasztáskor (mint most bizonyos osztály tisztválasztáskor) eszköz gyanánt szolgáljon. Hogyan is történhetett volna az másként? Az apró nemesség fejenként mit ért, s mit ér most is? Ennek csak öszvességgel lehetett és lehet fontossága. De mindaddig, míg a hatalmasok állottak, az apró nemesség öszvessége, a magyarországi municipalitás, vagy megyei szerkezet, vagy ahogyan nevezni akarjátok, teljes kifejlésre és erőre nem jöhetett. E jegyzéséből könnyen tudhatjátok következtetni: mi lett legyen egykor a magyar diaeta.

Természetes, miképpen ez így nem maradhatott. Oly arisztokrácia, mint amilyent az aranybulla I. Leopold által eltörlött záradékának szerzői, a Zsigmond király fogollyá tevői, s több ilyenek alkottanak, soká nem állhatott fenn. Mert egyfelől belső visszavonás, s egymás kölcsönös gyöngítése által roskadozott; másfelől a monarchiai hatalomban szünet-nélküli ellenküzdőt talált. Buknia kellett azért; s midőn utolsó

bajvívását Rákóczy Ferenc zászlói alatt végképp elveszté, nemcsak a monarchiai hatalomnak hagyott tágas mezőt; de egyszersmind a megyei szerkezet kivirúlásának akadályait is sírba vitte magával; s ezáltal a magyar arisztokráciai alkotványt a demokráciaihoz sokkal inkább közelítette, mintsem képzelnők.

Rákóczyt említém; de szükség fellebb mennünk. Míg az országgyűlésen minden nemes fejenként jelent meg: addig a gyűlés egyes alkotórészekből állott: s minden egyes rész maga személyében jelenvén meg, municipális érdek senki által nem terjesztetett elő. Akkor elveken épűlt viszonyokról, sajátképpen való indítványi jogról, s több effélékről kifejlett ídeák nem valának. Történet jött és ment, mint a szél, nem tudni honnan? s nem tudni hová? és végbement, ami mehetett.

Szükség kényszeríté a szegény nemességet, hogy lassanként otthon maradjon; s képviselőket küldjön maga helyett. Oly dolog, mi nagy következményeket vont maga után. A képviselők ugyanis megyénként választatván, ezáltal az eddig egyenként kicsinyfontosságú személyek moraliter egy pontba összevonva mind értelmi, mind polgári tekintetben nagyot emelkedtenek; s egyszersmind a megyék (sajátképpen a honnmaradt küldők) az országgyűlésre útasítás- és számotvehetésnél fogva hatást nyertenek. Ettől fogva az országgyűlés nem vala többé független test; az országgyűlésnek tudniillik azon része, mely a honnmaradottak képét viselte. S az alkotványra nézve igen hasznosan! Mert alkotványos nép szabadsága kétfelől retteghet elnyomást: fejedelem és országgyűlés despotizmusától; s ha a nemesség a maga képviselői által a fejedelmi önkénynek korlátot vonni igyekezett, igen szükséges volt vigyázni, nehogy az önkény a

képviselőségre ruháztassék által; vagy hogy a képviselőség a fejedelem zsoldjába lépvén, az alkotványt ennek kénye szerint módosítgassa. E kinézésből elkerűlhetetlen szükség van az útasításra, s a felelet terhére.

Azonban meg kell jegyezni! minthogy a képviselést a nemesség szegény volta lassanként hozta be; s a gazdagabbak személyesen megjelenni továbbra sem szűntek meg: itt valami tiszta képviselői rendszerről szó nem lehetett. A magyar diaeta személyes megjelenők és küldöttek zavaréka lőn; s része független, része pedig útasításoktól függő vala. Ily testben a munkálkodás, vítatás, s főképp a szavazás, ezer kérdésekre fogott volna alkalmat szolgáltatni; de régen az emberek nem teóriáztak sokat; s egyébként is oly időben, midőn a zempléni követ Szemere Pál országgyűlési naplója egyedűl a naponként vett vagy adott ebéd hű feljegyzéséből áll vala, a borszesz és ételgőz az elméket fogvatartotta.

A történet, vagy sors mindemellett a maga járásán szakadatlanúl ment. A sopronyi diaetán egy terem a gyűlési sokaságot be nem foghatá; s így az kettőbe oszlott el. Egyet a hivatalbeliek és személyesen megjelent gazdagok, másat a küldöttek foglaltak el. Tehát két ház? vagy két tábla? Nem! Mert az országgyűlés eredeti alapja az egész nemesség együttes személyes megjelenése. Verbőczy szerint a populust az ország zászlósai, a prelátusok, mágnások és nemesek együtt és egyformán teszik; ugyanazért két különböző alapú házat vagy táblát nem formálhattak. Egy tábla van; így mondák a főrendek a folyó országgyűlésen is. S az országos sérelmek és kívánatok tárgyában rendeltetni szokott vegyes küldöttségek, és a szokásban levő vegyes ülések ezt tettleg is bizonyít-

ják. A kétféle ülés mindazáltal lehetetlen, hogy maga után következéseket ne vont légyen. A vítatásoknak kezdődni kellett valahol; s természetesen a képviselőknél kezdődtek; s innen bizonyos indítványi jog veszi eredetét, mely a képviselői testnek mindinkább sajátja lőn. A sérelmek és kívánatok öszveszedésére vegyes küldöttségek rendeltetnek ugyan: mindazáltal sok indítvány tétetik a képviselői test körében; kivált mióta a követi konferenciákból kerületi ülések organizáltattak; s azoknak saját előlülők adatván, mostani fontosságukra emelkedtenek. E körűlmény a képviselői gyűlést bizonyos alsóházi alakba öntötte.

De ez a személyes megjelenők gyűlésének ismét bizonyos mértékben valami felsőházi állást látszik kölcsönözni. Mert az írott üzenetek, s azokra adatni szokott főrendi válaszok; s ezek alkalmával a kétfelé ülők, mint két különböző s egymásnak ellensúlyt tartó test közt a folyó vítatások; s az indítványnak a főrendek meg nem egyezése által történő megakadása: mind oly dolgok, mik nem ugyanazon egy, hanem két különböző tábla viszonyaira látszanak mutatni? Való, hogy meg nem egyezés esetében vegyes ülések nem egyszer használtatván; s ily ülésekben az egyezés kölcsönös értesítés által nem egyszer megtörténvén: úgy tetszik, mintha a dolgok folyamata a maga eredetére ismét visszamenne.

Hanem gondolóra kell vennünk: miképpen ily vegyes ülési egyezkedések mindeddig úgy mentek végbe, hogy szavazásra nem került a tárgy. Az emberek ezelőtt igen emberségtudók valának; születés, rang, kor, jó szó és ebéd miatt holmi apróságot elnéztek; nem is szeretvén fejeiket mély gondolkodással fárasztani, egy két híresnek véleményéhez híven csatlódtanak. De most, minekutána a generáció magát

emancipálta; s a régi francia módosság és kótára szabott élettudomány feledségbe hullott; s kivált minekutána a reform ideái felébredeztek, s az országgyűlés rendszeres elrendeltetése az országos munkálatok sorába tétetett: igen természetesen következett, hogy a táblák viszonyai felé egy-két vizsgáló pillantat vettessék.

Így történt, hogy midőn ez országgyűlés elején a főrendek az előlegeseket tárgyazó indítványt másodízben visszavetették, a szatmári követ ezeket mondá: «Nemesség és nemesség közt, mégpedig egy részről 500, más részről 700,000 nemesség közt van kérdés. Aszerint, amint körűlállásaink s országgyűlésünk mostani rendje állanak; aszerint, amint magok a főrendek a napkönyv iránti válaszba kinyilatkoztatták: e kétfelé ülő nemesség egyetlenegy országgyűlési test. Egyetlenegy testnél csak egy többség gondolható. A 700,000 kétszer jelentette ki magát; s kérdem, mi jusa van az ötszáznak oly kemény ellenmondást csinálni? Én a mi polgári alkotványunkban csak egy vétót ismerek; s ez a koronához van kötve»

E kimondás nem vala sem több, sem kevesebb, mint ama hosszú idők óta sikamlások és kikerülések által eltávoztatott egyszerű kérdés: mi az országgyűlés többsége?

Hogy az arisztokraták, vagy inkább az oligarchák idejében a tulajdonképpenvaló többségről szó sem lehetett: igen természetes. Ezidőből való azon ismeretes két szavacska: *sanior pars*. Ez a sanior, azaz sajátképpen potentior pars századokig uralkodott; s uralkodása még akkor is fennmaradt, midőn oszlopai, a fejedelmi hatalommal küzdő dinaszták, már régen porba hullottanak. A dinaszták elhullásával ugyanis a megyei szerkezet hatása, s ebből következő demokra-

tizált alakú oppozíció lassanként fejledezett, észrevehető jelenetekben mutatkozott. Ez oppozíciónak dolga egyenesen a kormánnyal volt; s e kormány természetesen juthatott a gondolatra: a sopronyi diaetán külön terembe ment főrendeket fűzni magához, s őket sanior parssá alakítani. S a dolog sokáig háborítatlan csendben folyt, mindaddig tudnillik, míg az 1825. és 1830-diki országgyűlések a képviselői testben bizonyos népszellemet tüntetének fel, mely e mostani országgyűlés alatt azon mindig közönségesbé váló ideától, hogy az alkotvány határaiba az adózó milliomokat is be kellene vonni, nagyon tápláltatik. Most már a kérdést többé kikerülni nem lehetett; s mivel reá az országgyűlés elrendeltetésekor elébbutóbb meghatározó feleletet is kell adni: a képviselőségnek kötelességök előre vigyázni, hogy az alkotvány eredeti elvei, melyek minden oligarchiát, minden sanior pars despotizmusát kizárnak, homályba ne boríttassanak.

A megyei szerkezet, a képviselőség kifejlésének módja, s a nemesség fejenként egyforma jogai hozzák magokkal:

1. az útasítások kötelező voltát,
2. a képviselőség indítványi jogát,
3. az ország többségének a képviselők többségében állását.

Mert ki személye helyett mást küld valahová, az annak törvényt szabhat elébe.

Ki országgyűlésen képviselője által megjelenhet, ott azáltal ilyen vagy amolyan törvény hozatalát indítványba tétetheti.

S még inkább tétetheti, ha képviselője oly táblánál ül, melynek elejétől fogva a tárgyhoz előre szólani szokásában van.

Végre, ki maga személyében az országgyűlésen megjelenni felhatalmazva van, az midőn képviselőt küld, azon joggal ruházza azt fel, mellyel maga bírt.

Következik, hogy tízezer nemes, kik személyesen ugyanannyi szavazattal bírtak, képviselőjöket is annyival ruházhatják föl.

Ha már az országgyűlési test csak egy; s ott minden nemes személyes szavazattal bír: könnyű általlátni, hol a többség? A főrendek az országgyűlési test egységét nem tagadják. Ez azt teszi, hogy ellenmondásokat tehát nem úgy teszik előnkbe: mint pairkamarai vétót. Azonban a szavazatok fejenkénti számlálását mégis örömest el nem ismernék; mert hiszen úgy minden pillantatban le lehetne őket szavaznunk. S az a nehány zászlós, prelátus, és mágnás a nemesség számához képest mi lenne?

Ily szempontból tekintve a szatmári követ által mozgásba tett kérdés sem az udvar, sem a főrendek előtt kedves nem lehetett. Ezért mondá gróf Cziráky, hogy ennél veszedelmesebb szó az országgyűlésen még nem mondatott; ezért hozta fel azt a főtábla egyik ülésében; s ezért igyekezett amaz elvvel felelni reá: a többség nem a nemesség sokasága, hanem az ország státusainak száma szerint határoztatik meg. Ez azt teszi: Verbőczy populusnak, azaz, törvényhozó népnek, a prelátusokat, zászlósokat, mágnásokat és nemeseket nevezi. Tehát a szavazatokat e külön státusok szerint öszvesen, azaz, a politikusok nyelvén curiatim kellene számlálni. De hol van e curiatim vótumoknak törvényeinkben, s történeteinkben nyoma? Minden megye prelátusok, zászlósok és nemesek egyetemének neveztetik: s mégis tiszt- és követválasztáskor hogyan számláltatnak a szavazatok? Minden odavezet: többséget nálunk a fejek száma teszen. Oly elv, mely

kisebb és nagyobb nemességre oszlott, s oligarchiai arisztokráciából egyfelől, másfelől pedig demokratizált arisztokráciából álló népnél előbb-utóbb tisztán demokráciai ideára vezet; s ennélfogva minden főrendi gondolkozású ember előtt veszedelmesnek tetszhetik.

Midőn a köszönetírást s az előlegeseket illető pörben, a képviselőség győzedelmeskedett, a főrendek bosszúsággal tele kérdezték: miért vagyunk mi itt, ha mindenben a Karok akaratának kell meglenni? Ugyanazért, az első felírások elpecsételtetése után, a vallásügyi indítványt lehetséges keménységgel fogadták.

Az országgyűlési test csak egy: tehát egyik tábla a másik nélkül indítványt nem tehet. Sérelmek és kívánatok eddig is vegyes küldöttség által szedettek rendbe; s e jelen sérelmek és kívánatok is hasonló útra tartoznak. Így gondolkoztak a főrendek; de a képviselők érezték, hogy a gyűlés két teremben létéből az ő indítványi jogok egyenesen következik. A Méltóságosak engedtek, hívén, hogy a Karok indítványi viszketegét vétóval fogják megtorolhatni; s e vétó előállása természetesen az ország többségéről fennforgott kérdést ismét életbe hozá. E pillantat óta, a vallásügy — előttem ugyan — mint felekezet ügye, s mint sérelem kicsiny fontosságú lőn; egyedűl az ország többségének elhatározása az, ami a képviselőség minden figyelmét e tárgyban érdemli.

Ha az ország többsége a megyékben fekszik: az természetesen az útasításokban jelenti ki magát. Magában következett, hogy a követek útasításaikra hivatkozzanak; s ezzel egyszersmind értésekre adják a főrendeknek: miképpen minden követ a maga küldőitől függésben van. Ismét oly elv, mely a nemzeti többség, s az abból folyó megyei felsőség ideájából folyván

ki, minden oligarchiára hajlandónak kedve ellen van. Ezért harcol az országos küldöttségi munkálat a kötelező útasítások ellen; ezért ohajtanák az udvar emberei, hogy a követek egyedűl a nádor, mint országgyűlési előlülő kormánya alatt álljanak; de egyszersmind innen van, hogy az alkotványi szabadság, s a megyei szerkezet barátai a magyar képviselőt az angol parlamentbelitől nagyon különböző pontból tekintik, s kötelező útasítást, és megyétől függést kívánnak.

Így tekintjük a kéz alatti tárgyat; s e tekintetből szólottunk ma is a nemzeti többségről, útasításainkról, s több ezekhez tartozókról; s e tekintetből végeztük üzenetünkben e tárgyakat érdekeltetni.

A temesi követ vivé a jegyzéket, de jegyzett Kölcsey is, s Prónaynak s Dubraviczkynek tett ígérete szerint készített is üzenetet, mivel mit fogunk kezdeni? az ég tudja.

Június 8-án 1833

Az úrbéri rendbeszedés egyike azon tárgyaknak, melyekben annyit beszéltünk, annyit akartunk, annyit vítattunk és alkudoztunk, hogy végezetre lábolhatatlan zavarok közé jutottunk. Ötödikben valamint tegnap és ma, kerületi ülésünk tárgya az úrbéri hetedik cikkely nyolcadik szaka volt; azaz, csak e kérdés: az úrbéri rendbeszedésre kelljen-e megyei küldöttséget rendelni? Igen és nem közt tűzzel folyt a tusa; s mindeddig semmi végzéshez nem juthatánk.

Hatodikban úrnap vala, s az ünnep miatt pihenés. Prónay és Dubraviczky a Kölcsey üzenetének lábraállítása felől gondoskodtak. E végre nehány követek Pázmándynál gyűltek össze, s közöttök Dessewffy, ki a vallásügyi ötödik üzenettel már készen volt. Mind

az övé, mind a Kölcseyé felolvastattak; s ezekből a meg nem egyezett pontok előszámlálása Dessewffynek a magáéba leendő iktatás végett általadatott. Így kovácsolók össze az ötödik üzenetet, mely tegnap diktáltatott, ma pedig vizsgálatba vétetvén megállíttatott. Nagy Pál és Császár az útasítások kötelező erejéről szóló szakasszal nem voltak megelégedve; de mi többre becsültük a municipális szabadságot a képviselőség önkéjű állásánál, s magunkat elcsábíttatni nem hagytuk.

Június 15-én 1833

Verőce és Ung vivék a héti előlülést s 10., 12. és 13-dikban folyvást a múlt héten kezdett 8-dik szakasszal vesződteték a kerületeket; 14-dikben pedig a 9-ik szakaszt bevégezvén, az országos küldöttség úrbéri hét cikkelyeit berekesztették. Mint készült el a nevezetes munka: azt az irományok közt álló kerületi szerkezetből láthatjátok. A sokszor emlegetett korszellem minden bizonnyal többet várt; de higygyétek el, mi még ily reformra, mint tőlünk váratik, minden felvilágosodásunk mellett sem értünk meg. Fájdalom, hogy az idő nagyon eljárt; s nehezen fog ránk várakozni, míg a magunk módja szerint lassanként megérünk!

Tizenegyedikben országos ülés tartaték, melyben Somsich, az új personális, a Rendeket köszönté.

Azokból, miket eddig olvastatok, ha ugyan olvasni elég türelmetek volt, könnyen általláthatjátok: miképpen Méreynek eltávoztatásán, Somsichnak pedig helyébe emelésén ez országgyűlés alatt sokan dolgoznak. Ha kívántok a kulisszák megé mélyebben tekinteni: íme teljék kedvetek!

Nehány országgyűlés folytában fennállott már a névtelen árulkodók elleni sérelem. Ezek a névtelen árulkodók nem egyéb az ausztriai szent nyelven úgynevezett geheime Polizeynál, mit az országgyűlési irományok már 1825-ben igen szerencsésen választott szóval Hydrának neveznek vala. Ezen oly sokszor elátkozott hydrának fejei évenként gyarapodának; s isten megadta érnünk, hogy minden főhívatalaink, s a nem főknek is nem megvetendő része ily dicséretes gyarapodványokból állanak; s a hívatalokon kivűl is úton-útfélen a kenyérevő nép sokasága hasonlóktól hemzseg. Ne véljétek pedig, mintha e sokaságban rend és lélek nem volna. Mert e számtalanúl elágazó hydra, amint látatlanúl terjed, éppen úgy látatlanúl bizonyos középpontra tekeredik vissza, honnan minden mozgásai igazgattatnak. Nem szükség e középpontról bővebben szólanom; de annyit mégis elmondok, hogy ez egyetemi középponton kivűl volt még egy más alárendelt is; s ez nem más vala, a personálissá kinevezett Méreynél.

Nem rossz választás! Mert az emberek házi és polgári titkaikat tudni vagy azokhoz kulccsal bírni, altáblai előlülőnek hasznos tudomány: oly hasznos tudomány, melynek gyakorlatbavétele sok más fontosabb és ritkább tulajdonságokat elmellőzhetőkké tehetne.

Már most voltak az országgyűlés tagjai közől, kik úgy gondolkoztak: ha ezen hydraszellemben való igazgatás szerencsével járja útát, igen természetes, ha a kormány a talentumokat nem, s csak fekete lelkűeket kívánó, és így könnyű választással járó módba beleszeret, s mi attól menekedhetni nem fogunk. Semmi sem szükségesb hát, mint e kezdetet megbuktatni, azaz Méreynek az előlülést a lehetőségig nehézzé tenni.

E gondolkozás szerint munkálni, annyival könnyebb vala, mivel Mérey a világ minden előlülőinek leggyávábbjai közé tartozott; s minden léptennyomon maga mutatott módot: mint kellessék ellene legnagyobb sikerrel járni. S ez nekibátorítá az embereket; s mindjárt január 10-dike után három különböző érdekű férfiak egyesülének a gyávát megbuktatni. E három különböző érdekűekről illik bővebben szólanom.

Elsők valának, kik Méreyben a hydrauralkodást gyűlölék, s Majláthra visszaemlékezvén, az altáblának hazafi-lelkű előlülőt ohajtottak.

Következtek, kik Mérey elmozdításával Somsichnak akartak helyet csinálni; és azok:

Kik Somsich felemelésével az alnádori hivatalt Somboryra szerették volna ruházni.

Somsich hazafiságáról s világos és mélyhatású értelméről 1825-ben, mint Somogy akkori követe, dicsérték. Így ismerte őt Wesselényi, s ennek ajánlásai után a szatmári követ; azért ezek ketten, midőn Mérey ellen harcot forraltak, örömest elfogadák a Somsichot emelni akarók érdekeiket. Ez fűzte őket együvé Somsich sógorával, Siskoviccsal és Dubraviczkyval a pesti követtel, kik egyébként mindeddig világos fejű, s erős karakterű férfiak gyanánt mutatkoztak. Azonban a Sombory miatt keletkező érdek előttök ismeretlen vala; legalább arról tudni nem akartak; hanem Beőthyt és Péchyt és Balogot e miatt magokkal egy úton járni örömmel szemlélték.

Mérey hibát hibára addig halmozott, míg elmozdítása kerülhetetlenné lett. Őt a január 10-dikén vesztett harc után, a Tagent kihajtó ülés tette semmivé, s annál inkább, minél jobban igyekezett hibáját helyre hozni. A február 25-diki ülésben nem vala elég

eszes általlátni, hogy a Tagen kihajtását kárhoztatók közől aránylag igen kevesen valának, kik az előlülői tekintet védelmére szólaltak fel; s nem csak hogy megköszönvén a Karok pártfogását a maga állását biztosítva lenni hitte: hanem merész tervekre is vetemedett; az ifjúságot, azaz, sajátképpen az országos ülések nyilvánságát korlátolni akará; tervébe a nádort is belebonyolítá; s megbukván, bátorságot kénytelen vala futásban keresni.

Azalatt míg a megfutamlott Bécsben szívdobogás színe alatt lappang vala, az előlülést hivatalánál fogva Somsich viselé. Itt vala tehát az alkalom érette valamit, azaz, mindent tehetni. De a dolog a könnyűk közé nem tartozott. Somsich, úgy mondák, azáltal, hogy őt, a nádor alnádorrá s pestvármegyei adminisztrátorrá tételé, a főkancellár kegyére számot éppen nem tarthatott; s ez talán minden mást előbb ohajtott Mérey helyére, mint őt. Azonban Bartal, kinek a personálisi polcra talán legrövidebb úta lett volna, a veszedelmes vagy legalább nyugtalan helyet elfogadni nem akará; s azalatt míg a kormány más után nézett körűl, Somsich iránt holmi kedvezéseket mutatni, s őt az udvarral, mint a Karok szeretetét bíró, és így sok mindent kivihető férfiat láttatni lehetett. E kinézésből történt a köszönetírásban némely főrendi javaslatok elfogadása, s május 6-dikán a királyi rescriptumnak engedés, ha nem egészen, azaz, nem minden részről e kinézésből történt is: de a Somsich előlülésének fontos voltát bizonyította. A másnapi kerületülés ugyan, mint tudjátok, az előlülői kimondást kemény vizsgálatba vette; s ha a 11-diki országos ülésben pártfogók feles számban ne legyenek: a personálisi székből ma bizonyosan másvalaki köszöntötte volna a Rendeket. A készület eleven vala; és Som-

sich háznépestűl együtt búban ült. Beőthy ajtót nyit, és látja a férfiat halvány színével; látja a nőt és leányt kisírt szemekkel. Mi ez? kérdé. S íme panaszló ajkak közől kell hallania, hogy ellenkészület tétetek; hogy a 6-diki előlülői kimondás gáncsoltatni fog, s a legközelebbi országos ülés pártfogók nélkül a reménylett personálisságot szappanbuborékként fogja elenyésztetni. Beőthy vígasztaló szókat monda, s ment; és e pillanattól fogva Somsichnak és Somborynak minden barátai mozgásba tétettek; s a szerencsétlenség elháríttaték. Egy-két kedvező körűlmény még; s az ohajtott cél érve van. Azaz: Somsich a personálisi esküt letevé, s maga aranyos ruhájában királyi felség dicséreteit velünk hallatá.

A beköszöntési szertartásnak vége lőn; s a vallástárgyi ötödik üzenet felolvastatván újolag megvítattatott, s a főrendeknek általküldetett.

Most halljátok: mi történt az úrbéri nyolcadik cikkellyel.

12-dikben délután gróf Andrássynál konferencia tartaték, s Dessewffy az általa minapi határozásunk szerint készűlt szerkezetet felolvasá. Elvártuk míg a hetedik cikkelynek vége lőn; s midőn ez a 14-diki kerületben megtörtént, a konferencia némely tagjai felállottak, s említésbe hozák, hogy az úrbér kezdetekor az adózók személyes szabadságáról értekezés a munkálat végére halasztatott; elmondák, miképpen e személyes szabadságról a temesi követ valamit készített is: s ezen valaminek felolvastatását s diktáltatását kívánták.

De a parasztok személyes szabadságának sok ellenei valának; s ezek mindent akartak, csak annak szóbahozatását nem. Ez ide nem tartozik, kiálták: egyébiránt is a temesi követnek valamit szerkeszteni jussa

nem vala. Előbb vitatni kell valami tárgyat, s vitatás után leendő állapodásból tudhatja meg a jegyző: mit kelljen szerkesztenie?

Uraim, az istenért! Nem kimondatott-e jóelőre, hogy e tárgy az úrbér végén fog felvétetni? S ha fel fog vétetni, nem lehet-e a vitatást egy már szerencsére kész szerkezeten kezdeni? nem hasznosan fog-e így a dolog egész folyamata megrövidűlni?

Ezen s ilyen előterjesztésekre a szerkezet diktálása meghatároztatott ugyan, de midőn 15-dikben a lediktált nyolcadik cikkellyel kerületbe léptünk, iszonyú tusa keletkezék: ha a kérdéses tárgy elfogadható-e? s itt e helyen elfogadható-e vagy nem? Balog, Bezerédy, Somsics Miklós, gr. Andrássy, Deák, Asztalos és Dókus pártolák az indítványt; Aczél, Rohonczy, Hertelendy, Busán és a hevesi követ sötét szavakat emelének ellene. Azonban az idő haladt: minden körűlmény azt mutatá: e tárgy napokat fog magának kívánni. S így ma széjjeloszlánk, jövő héten végzendők.

Június 16-án 1833

Tudnotok kell! a tegnapi kerület nem azért oszlott fel oly jókor, mintha még elég vitatni és veszekedni valónk nem lett volna. Mert tizenegy órára országos ülés vala hirdetve; s mivel egyik fél látta, hogy aznap úgysem végezhet; a másik pedig ohajtá a kedvetlen tárgyat félbeszakasztani: mindkét részről siettek a dolgot régi magyar szokásként elhalasztani. Eszerint az országos ülés beállott; a Méltóságosok küldöttsége megjelent; s mi a vallástárgyban készűlt ötödik, de az előbbieknél nem kedvezőbb választ lelkünk neheztelésében általvevők.

Ott ülénk tehát a válasszal kezeinkben Balognál; s kérdezénk egymástól: mi tevők leszünk? Némelyek, s közöttök Pázmándy, hajlani látszottak némely pontokban engedni; mások pedig veszélyesnek tartának minden engedést, azon okoknál fogva, miket e naplóban, e hónap negyedike alatt — ha ugyan kedvetek tartja — olvashattok. Ez utolsó vélemény bírta a konferencia többségét; s az emberek tanácskozni kezdének: mint lehetne az egész képviselői test többségét is e véleményben megtartani?

Az ember, mondának némelyek, becsületvágyból sokat tesz. Tartsunk nagy összejövetelt; s mégpedig valamelyiknél azok közől, kik a cotteriához nem tartoznak. Rudics jöve szóba; s az említés közhelybenhagyást nyert; Dubraviczky most lép vala be; s el! Rudicshoz! kiálták elébe. S ő rövideden megfejteté a dolgot magának, s szekérre ült; s kevés idő múlva azon hírrel tér vissza: Rudics megtiszteltnek vallja magát; s holnap délután a társaságot saját szobáiban elvárja.

Búcsút mondánk egymásnak; s eloszlánk: Pázmándy Kölcseyvel együtt mene az útcán; s a dolog folyamatáról sajnálkozva szólott. Látom, úgymond, engedni nem akarnak; s mi lesz belőlünk? Így felírásunk a trónus elébe nem juthat s a religiói tárgy országgyűlés elismert kívánata nem leend; s ki tudja, ha jövő diaetán nem fognak-e rosszabb körűlmények mutatkozni? A klérus fel van ingerelve; s a legközelebbi követválasztáskor mindent tesz, hogy pártján álló képviselők választassanak; s ha majd protestáns követ nem leszen huszonhat megyéből, mint most, — mi fog akkor reményt adhatni?

Ebből látjátok: miképpen Pázmándy, a régiek úgynevezett bölcs szokásaként, örömest engedne holmit,

hogy nyerhetne valamit. Ezt tanácsolgatja a nádor is; ezt prédikálja a personális is. De Prónay és Dubraviczky, és Kölcsey azt vallják: a maxima igen bölcs volna, ha a vallás-tárgyban most alkotnánk első törvényt. Ez első lépcsőül szolgálhatna egy másodiknak. De most régóta vannak békekötések, van 26-dik cikkely; s ha törvényt alkotunk, ezeknél szorítóbbat: nem lépcsőnk leszen jövendő magasságra, de régi magasságból lefelé szállásra. Ennélfogva csak oly törvény elfogadható most, mely a régieknél legalább rosszabb ne legyen; s ellenkező esetben jobb minden újabb törvényhozástól elállva, a régiek mellett maradni.

Mint tetszik nektek e bölcseség? Lehet, nem nagyon fog tetszeni. De vegyétek észre: e gondolkozás módja nem félénk férfiak számára való. Pedig engedjétek őszintén kimondanom nektek két iszonyú hibátok van — részvétlenség és félénkség. Higgyétek el, míg ez eredendő bűnöket le nem vetkezitek, isten országába jutni nem fogtok!

Június 17-én 1833

Eötvös, a szatmári követ, használá a tavasz szép napjait, s nehány hétre hazament; s éppen a napokban ment haza, midőn a kerületi elölülés sor szerint őtet érte volna. Így társára maradt a kedvetlen hívatal, ki már annak kínait egyszer szenvedé. A kerülhetetlen sorsot legjobb megadással fogadni, — e mondást a parányi dalok költője már régen tudá; s a mai kerületben a szerémi követtel együtt helyét a királyi tábla sorompóin belől elfoglalá.

A napirend egyike vala a legfontosabbaknak; mert a nyolcadik cikkely vételeték ismét vítatásba. Még 15-dikben számosan íraták fel neveiket; s ezek most

híven és rendben felszólíttatván, aszerént amivel elveik vagy előítéleteik valának, ellen és mellett harcoltanak. Hosszú vítatás után az egész kérdés oda tért vissza, honnan legelőször kiindult: itt vétessék-e fel e tárgy, vagy nem? azaz elvettessék-e, vagy nem? Lőn tehát szavazás; s huszonkilenc szó tizenkilenc ellen a felvételt meghatározá.

Délután lőn, s Rudics szobáiban, miket a Viczay-gyűjteményből a múlt télen drága áron vásárlott képek ékesítnek vala, a követek sokasága felgyűlekezék. Zajgás volt, s a dohányfüst sűrű ködként emelkedék, midőn a Sombory barátai belépének; s az öreg Justhtal közűlök indítványt tétetének. Kezdenénk aláírást, s ezúton pénzt gyűjtvén, vinnénk az estve óráiban az új personálisnak hangászati múlatságot. Voltak, kiknek az indítvány nem nagyon tetszett; de ellentállás mégsem vala: s azalatt, míg az aláírás folyt, embereink a vallástárgyról tanácskozni kezdének.

A feladás sajátképpen ez: a vallásügyi sérelmek és kívánatok közt, úgy amint azok az eredeti üzenetben foglaltatnak, van-e pont, miben a főrendi második válasz értelméhez képest engedni lehetne?

Pázmándy a reverzálisok pontját tartá ilyennek. Mert, úgymond, a főrendek, a reverzálisok múltra fennmaradó erejét azért pártfogolják, mivel az eddigi reverzálisok mellett római hitben neveltek, azaz, hogy a legfontosabb kinézést érintsem, a herceg Koburg gyermekeit a visszalépéstől félték. Kellene tehát valamit nyilatkoztatni, minélfogva kitessék: miképpen a protestáns félnek semmi reklamációk szándékában nincsenek.

Más pont, mely szóba jött, a hat héti oktatás vala. A Méltóságosak, úgy látszik, mintha ettől elállani akarnának, ha tudnillik helyette valami elfogadható pótolék találtatnék. Még a Balognál volt tanácskozásban forgott ez fenn; s ott a megyei küldöttség kirendeltetésétől fogva (mi az eredeti üzenetben javasoltaték), annak kimeneteléig nehány napi haladékról vala beszéd; oly tekintetből, hogy a vallásról-vallásra menni akaró azon haladékig magát meggondolhassa.

Most tehát ezek mind újra vitatásba jövének. De a tanácskozók száma nagy vala; s mi már az országgyűlés előtt tudtuk, legalább tudhattuk a régi közmondást: sok bába közt a gyermek elvész azaz, sok tanácskozó tanácsot sem nem ád, sem nem veszen. Ez igazság ma megbizonyosodott; s e nevezetes öszvejövetel egész következése csak az lőn, hogy bölcseségünk minden öregbedése nélkül sétálni menénk; s alkonyat után egy rakás hangásszal, legényeink által hordott égő fáklyák közt, a personális ablakai alá sereglénk; s füleink szép hangokkal, melljeink pedig szurokfüsttel telve, éjfél felé haza széledénk.

Ti ítéljetek meg: ha e csekélységért oly tetemes nagyságú harangot kongatni célirányos vala-e?

Június 21-én 1833

Ha érzitek, hogy a titulus nonus elveinek az adózókra kiterjedése mi erkölcsi behatást tehetne a népbe: akkor kétségkivűl e tárgy feletti vitatás kimenetelét nyugtalanúl várjátok.

Tizenhetedikben tehát, amint tudjátok, szavazás volt, s az úrbéri negyedik cikkely felvétetni meg-

határoztaték. De az emberek a szerkezettel megelégedve nem valának, s újabbat kívántak készíttetni. Ez elkészűlt, másnap fel is olvastatván diktáltatni rendeltetett; s mindjárt azután a hetedik cikkely még múlt héten végzésbe ment szakainak szerkezete jött vizsgálat alá. E szakok nagyobb részint az úrbéri rendbeszedést foglalják magokban; s oly zavarva, és oly hibásan végeztettek és írattak, hogy valamint a tárgy úgy a szerkezet felett tisztába jönni többé nem lehetett. A hónap 18- és 19-dik napjai ezzel telének el; s a dolognak vége lőn ugyan, de bizonyosan nem jó vége; s a nem jó mindenesetre rosszabb mint a semmi.

Akárhogyan, de megtörtént ez is; s most, azaz ma, a nyolcadik cikkely szerkezetét elkezdők vizsgálni. A bevezetés nem nagy módosítással elfogadtatván, az első szak jött sorba. Ennek célja sem nem több, sem nem kevesebb, mint az adózó személyét és vagyonát a hatalmas önkéjű támadásától megoltalmazni. E cél következésében az első szerkezet azt tartá: az adózót mindig bíróilag ki kell hallgatni és megítélni; s enélkül (kivevén a törvényben meghatározott eseteket) elfogni nem szabad.

A Verbőczy nemzetségének férfiai ez utóbbi záradékra elszörnyűködének; s az elfogást kihagyatni kívánák. Dessewffy e szerint kihagyá; s a mai vizsgálat alatt fekvő szerkezet értelme ez lőn: az adózót bírói kihallgatás és ítélet nélkül személyében vagy vagyonában büntetni nem lehet.

A Verbőczy bölcsei felkelének; s e szavakat: *kivevén a törvényben meghatározott eseteket* visszatétetni kívánák. A szatmári előlülő azt mondá: Uraim! míg az elfogás a szerkezetben kihallgatás s ítélet nélkül tiltatott, addig a kívánt szavak jól állottak. Most

az elfogás kimaradván, azon szavaknak is ki kell maradniok; mert elfogásban ugyanily kivételt tenni lehet, mint a titulus nonus a nemesre nézve is teszen; de büntetésben sohasem. Márpedig ha a mostani szerkezet e szavakat felveendi, azt fognók kijelenteni: vagynak esetek, mikben az adózót kihallgatás és ítélet nélkűl is lehet büntetni. S ily valamit akarhatnak-e a Tekintetes Rendek?

A megakadás nagy lőn. Verbőczyék a gyönyörű *kivevén*-től oly keservesen menekedhetők valának, mint lélek a testtől; s hogy tehát mégis megmaradhasson, elkezdék a szerkezetet módosítgatni. De az előlülő nem hagyá magát kielégíttetni; s kinyilatkoztatá: vagy az elfogásnak is a szerkezetbe kell jönni, vagy a kivétel nagy következetlenséggel fog állani. Az emberek újra törték magokat; javaslatra javaslat adaték; s már alig volt ember, ki valamicskéjével elő nem állott és hiában vissza nem ült volna. Beniczky, a zólyomi követ, végre azt javaslá: ez értelemhez «az adózót kihallgatás és ítélet nélkül büntetni nem lehet» csatolnánk szavakat ily jelentéssel: «hogy őt kihallgatás és ítélet nélkül elfogni se lehessen, kivevén a törvényben meghatározott eseteket».

Anélkül, hogy a bölcsek kövét megtaláltátok volna, mégis könnyen általlátjátok: a zólyomi javaslat semmi nem egyéb az első s visszavetett szerkezet értelménél. Ugyanazért a privilegiumok apostolai felsikoltának; nekik a javaslat nem kell! De felsikoltának az adózó nép barátai is; mert nekik a javaslat nagyon tetszésökre volt. Az előlülő hallá; s megkérdé a Karokat: nem volna-e kedvök, a zólyomi javaslatra szavazni?

Mit? szavazni? kiálta Marczibányi; s La Motte és Vitéz s az egész kompánia híven együtt kiáltának.

Mi szavazás lenne ez? Minden szavazásnak valami maradó következményt kell maga után húzni; s ha itt a többség nem-mel szavaz: a következmény csak az lehet, hogy újabb javaslat után tapogatózzunk.

Mind való uraim! De hátha a többség igen-nel fog szavazni? Aztán, ha mindig csak javaslatra javaslatot halmozunk: mikor lesz vége vitatásunknak? Tegyünk próbát; a kérdés egyszerű; s igen vagy nem lehet a hasonlólag egyszerű felelet. Ki mer, az nyer!

A liberálisok sűrűen kiáltozának; s az ellenfél minden akadékossági mellett, lőn szavazás; s azon többség, mely a nyolcadik cikkely felvételét kivívá, a zólyomi javaslatnak is győzedelmet szerze. S a nyertes fél ugyan örűlt, de La Motte és Rohonczy átkozódának. Amaz félt: a földesúr többé jobbágyainak hasznokat nem veheti; s azért, úgymond, a szatmári követ lelke számoland. Emez a polgári alkotványt állítá eltemetve lenni. S miért? Mert a privilégiumos nehányezer a privilégiumtalan nehány milliomot többé tetszése szerint huszonnégyig nem botozhatja. Meg kell vallani: nagy romlás az alkotványnak; ha ugyan az alkotvány a botozhatás jussából áll. Részemről kénytelen vagyok lelkem együgyűségében kinyilatkoztatni: én a bot-alkotvány barátja nem vagyok; de nem vagyok a börtön-alkotványé sem.

Tizennyolcadikban a kerületek magok idején eloszlának; s a két előlülő szokás szerint a personálishoz sétál vala. Szólának a nap történeteiről, s már búcsúztak, midőn a personális a szerémi előlülőt megkérdé: a horvát és tótországi törvényhatóságok a latin naplóról mint gondolkoznak?

Hogy világos legyek, el kell mondanom. Az országgyűlési napló mindeddig két nyelven nyomaték; s a római szavak baráti ezt most is ohajták. De tudva van, a római szavak barátai naponként kevesednek; s most éppen annyira kevesedtek, hogy a napló latin példányára negyven előfizetőnél több nem találkozott. Ily kevés előfizetőért a nyomtatók oly terhes költséget, mint a napkönyv kíván, magokra nem vállalhattak; s így római nyelvű napkönyv mai napig nincs; annyival inkább, mivel Dessewffy az ítélőmester, kire a latin fordítás bízva volt, egy betűt sem dolgozott. Mindezekkel a magyarországi megyék nem sokat gondolnak; nekik a holt nyelv örökös kimaradása régi ohajtások. De a horvát és tót megyék még szerették volna a római konyha ékes nyelvén olvasni az ország dolgait. Innen a personálisi kérdés: mire a szerémi követ felelni nem tudott. Mert vagy a negyven előfizetőnek kellene oly drágán fizetni a példányokat, hogy minden költség kijőjön; vagy az illető megyéknek szükség ohajtásukról lemondani. A követ azt mondá: meg fogja az illetőket tudakozni; s addig, míg ő ezt teszi, ti következtetést vonhattok: ha ily országban s ily körülmények közt még most is latin nyelvről gondolkozni célirányos-e?

Köszönénk a personálisnak, s haza indulánk; s délutáni ötkor a szatmári követ vevé pálcáját, s ment b. Perényihez, az ugocsai erős-lelkű követhez.

Nem fogtátok elfeledni: miképpen a Rudicsnál tartott nagyszámú összejövetel semmi következményt maga után nem vona. Mert régi igazság, még Homér apánk tanítá: a sokfejűség jóra nem vezet. Osszuk el magunkat apróbb számokra, mondának az emberek; s ma három helyett gyülekezének. Perényinél Prónayt, a két baranyait, Szabót, s a szabolcsi és abaúji kálvin-

fiakat lelém; s mi tanácskozánk és vizsgálódánk; s minden tanácskozásunk és vizsgálódásunk oda mene ki: az eredeti üzenetből engedni semmit nem lehet. De a más két összejövetelek másképpen gondolkozának. Pázmándy Rohonczynál azt mondá: a protestánsok proselytusokat nem akarnak; s így meg lehetne írni a főrendeknek, hogy a reverzálisok tekintetében megegyezünk, ha minden személy, ki hét évet haladott, azon vallásban marad, miben eddig nevelteték. Deák Ferenc inté Pázmándyt; talán a többi konferenciák nem fognak így vélekedni; s eszerint e nyilatkozás ellenkezésre szolgálhat okúl. De ez kimondá, hogy az egyetértés már nehányunk közt megtörtént; s mindegyik konferencián van ember, ki az általa mondottakat előadandja.

A derék férfiú csalatkozott. Midőn május 27-dikén Prónay, Dubraviczky, Palóczy és Kölcsey nála megjelentek, s a vallástárgyat egész kiterjedésében általtekintették: igenis, hogy akkor reverzálisokról, s éppen a Pázmándy által előadott irányban vala szó. Akkor Prónay is figyelmet fordított a tárgy ez oldalára, mint mondá csak azért, hogy magunk közt levén, minden lehető módot megvizsgáljunk. De a többi három semmi módról, semmi módosításról tudni nem akart; azt állítván, miképpen az országgyűlési vítatások folyamatában minden úgynevezett medius terminus csalhatatlanúl a fennforgó egész tárgy bukását vonja, legalább vonta még mindig maga után. Mondák ugyanők: a protestánsoknak térítő céljaik nincsenek, hogy ők reklamálni senkit sem szándékoznak, de eközt, s a Pázmándy által mondottak közt nagy a különbség. Íme lássátok!

Minden reverzális törvénytelen; ez az eredeti üzenetben kimondatott, s törvényeink állásából s az

1790-diki országgyűlés történeteiből folyó igazság. Ezért kell a reverzálisoknak múltra nézve is múlhatatlanúl eltöröltetniek. Mert meghagyatásuk a felállított elvet egyenesen megrontaná. Mármost mondhatjuk: mi reklamálni senkit sem akarunk; de mellé kell értenünk: azért a reverzálisok törvénytelenek; s ki azoknak engedni nem akar, annak szabad akaratát meg nem köthetjük. Meg lesz pedig e szabad akarat kötve, mihelyt Pázmándyval a hét évet haladottakat eddigi vallásukban maradni törvénnyel kötelezzük.

Nem úgy van-e, hogy Pázmándy módosítása mind az eredeti üzenet elveivel, mind a protestantizmus szellemével ellenkezik? Nekünk tehát e módosítás eszünkben soha nem vala, s ha kerületben kimondatik, bizonyos meghasonlást leszen szerzendő.

Június 22-én 1833

Alig vehetek lélekzetet! A kerületi előlülésnek ugyan, ez egyszer vége van; s ez vígasztaló állapot. Előlülésem alatt a nyolcadik cikkely (minek második szaka is a tegnapi kerületben szerencsésen véget ért) tökéletességre hajtatott; ez is lelket emel. Ugyanakkor az úrbéri munkálat kerületi szerkezetének magyar fordítására s általnézésére titkos szavazatok útán küldöttség választatni rendeltetett; ebben is megnyugodhatni. De mindezek végével a vallásügyben küldött ötödik válasz felvétetek; s ez veszélyt hozott magával.

Tegnap ugyanis felolvasók a választ; s rövid vítatás után, ha szakaszonként felvegyük-e vagy nem? az átmenetelt s a reverzálisokról szóló pontot rostálni elkezdők. Szólának: Beőthy, Perényi, Balog s az ügy

többi hősei; s midőn Prónayra jött a sor, elmondá: a protestánsok reklamálni senkit sem akarnak; következőleg a reverzálisok múltra nézve eltörléséből nem foly, hogy a reverzálisok mellett katolicizmusban nevelt ember eddigi vallásában tovább is meg ne maradhasson. Azoknak, kik az ügyet oltalmukba vették, e nyilatkozás ellen nem volt semmi észrevételök; de midőn ma Pázmándyra került a szó; s ő hét évet haladtakat mostani vallásokban törvény által marasztatni kívánta: meghasonlás lőn. Mert azok, kik tanácskozást vele együtt tartottak, értelméhez ragaszkodának; azok pedig, kik a Prónay nyilatkozása és a Pázmándy szavazata közt a különbséget jól látták, ez utolsónak ellenemondottak.

Íme tehát öt ízben ment már keresztül az ügy, s még ellenkezőink mindig csekély számmal valának; de a magyarra átkúl egyenetlenség van mérve, s azért, nehogy az ősi átok alól kimenekedve lenni láttassunk: most hatodízben saját kebelünkből fejlik ki a visszavonás magva. Gondban valánk; elleneinknek gonosz alkalom nyílt sáncainkba rontani; azért nehogy az alkalmat rögtön használják: menedékről kelle gondolkozni. Vasi Niczky felállott, és intést ada: hagynánk abba a tusát; s e keletkező meghasonlást igyekeznénk magányos összejövetelben elfojtani. Megfogadók az intést, eloszlánk.

Uraim, egy emlékmondást! Medius terminusok ronták meg a világot. A legelső medius terminus, amit a legelső asszonynak a paradicsomi kígyó mondott, hozá a legelső rosszat a világra. Azért most és ezentúl emlékezzetek meg; s a medius terminust kerüljétek inkább mint a dühös ebet és mérges kígyót!

Niczkynél sereglett a sokaság. Ő maga nem utolsó vala azok közt, kik a vallásért bajnokoskodtanak; nem utolsó vala 1825. és 1830. évi országgyűlés oppozíciójának tagjai közől is; azért ismeretes a nádor előtt; s egyike azoknak, kiket nehány nap óta magához rendelget. Ezt Niczky maga vallá előttünk; vallá, hogy nemcsak a nádornál, de a personálisnál is volt; s hogy általok felhatalmazva fog most szólani. Erre tudtunkra adá, miképpen az említett urak állításaként a vallásügyi üzenetből, úgy amint most van, soha törvény nem lehet. Azért, ha nyerni akarunk, szükség engednünk. Tovább illeté a reverzálisok pontját, melyen tegnap felakadánk; de illeté leginkább a hat héti oktatást, azaz, sajátképpen a vallásról-vallásra menetel pontját, mely a valóságos sark, min az egész tárgy megfordúl.

Értsük meg jól a dolgot. Vallásbeli szabadság csak ott van, hol egy felekezetből másba szabadon mehetni. Ezen szabadságért vívott Bocskay és Bethlen; ezért az 1790-diki Rendek. Miért? Proselytusokat akartak talán? A világért sem, uraim! Csak azt akarták, hogy ki akár nevelés által beszítt elveknél, akár szíve hajlandóságánál fogva, Luthert vagy Kálvint követni szeretné, a római egyház szertartásaival élni ne kényszeríttessék.

Amint dolgaink jelenben állanak, sok ember van, ki gyermekkorától fogva protestánsok templomaiban szokott imádkozni; s kit később a római anyaszentegyház vagy apja által adott reverzális, vagy szépapjának katolikus volta, vagy szülőinek a halál órájában történt megtérése miatt magának kíván. Ily

kívánságot a kormány mindig szent buzgósággal szokott pártolni; s e pártolásból származtak a kényszerítés számtalan és mesterséges nemei, miknek legnagyobb részét a hat héti oktatás nevezet alatt ismeretes intézet bőven magában foglalja.

Ebből jól láthatjátok: miért kívánják a protestánsok a hat héti oktatást eltöröltetni; a vallásról vallásra menetelt pedig hosszú alakoskodás nélkül megengedtetni? De jól láthatjátok egyszersmind azt is: menynyire hibáznak, kik az általmenetel szabadságát tulajdonképpen katolikusok dolgának tartják? Való, protestánsnak katolikussá lenni szabad, és nem viszont; de való, hogy protestánsnak (mihelyt a klérus valami rést talál) protestáns vallásban nyugodtan maradni nem lehet. És íme ez a vallásbeli sérelmek egyedűli kútfeje, mi csak úgy zárathatik be, ha a szabad általmenetel minden fenntartás és alakoskodás nélkül mindenkinek szabadon fog hagyatni.

Ne feledjétek: semmitől sem irtózik a papság inkább, mint az általmenetel megengedésétől; és semmit sem akar a kormány is kevésbé megengedtetni, mint ezt. Amaz, mert világi javait félti; emez pedig, mert azon nagykövetkezésű befolyást, mit a protestánsokra nézve gyakorol, nem örömest vesztené el. E vala kettős oka a huszonhatodik cikkely tizenharmadik szakának, hol az általmenetel esetei a királyi felségnek bejelenteni rendeltetnek. Mi végre? az kimondva nincs; s ami kimondva nincs, önkéjű magyarázat után hat héti oktatással pótoltassék ki. De a tizenharmadik cikkely minden ily magyarázatot tilt; a panasz azért megtétetett. Mit lehet várni? Hogy a hat héti oktatás eltöröltetik? Niczky mondja: ezzel biztat a nádor. Tehát az általmenetel? Nem engedtethetik aszerint mint a Karok kívánják; mert ha megyé-

ken végeztetnék a dolog, akkor a felségnek tartozott feljelentés elesik. S aszerint a nádor kívánsága? Beletenni a törvénybe, hogy az átmenetelt, feljelentés után, a felség fogja megengedni.

Íme a titok uraim! Kilencvenben a feljelentés cikkelybe tételték; de az engedelem-adást be nem tudák tétetni; most tehát ki kell pótolnunk a hézagot. Így a hat héti oktatás alól talán kiszabadúlnánk; de a kérdésben forgó protestánsok sorsa egyedűl az uralkodó kényétől függesztetnék fel. Szépen fognának a békekötések fenntartatni; szépen fogna a sérelem orvosoltatni; legszebben fogna pedig alkotványos országban természet elleni fenntartott jus az uralkodónak adatni! Ti lássátok, ha valami ilyet ép szemmel és fejjel elfogadhattok-e?

Mindezeket meggondolván, könnyen képzelitek, miképpen Niczky velünk alkut nem tehetett. S ez nem kár; de kár, hogy a reverzálisokra nézve nem jöhettünk egyességre. Pázmándy azt állítja: ő mindig úgy értette tanácskozásainkat, mint kimondá. Jó! de most, midőn látja, hogy mi másként értettük és értjük, csak lehetne az egyességért engednie. Nem! ő az engedést tőlünk várja; nekünk pedig engedni, s az elvet semmivé tenni egynek látszik.

Szóval, a meghasonlás nagy; s ily környülményben mi könnyű lenne az eddig kevés számban maradtaknak győzni? De ez minket nem indít; mi nem a közügyet, de saját véleményeinket szeretjük; s ugyanazért azt ezeknek feláldozni soha sem irtózunk.

Többen valánk, kik e gondolatok miatt vérző szívvel jövénk el a sikeretlen tanácskozásból. Holnapi kerületen eldől a tárgy; s ha ily hasonlás közt dől el — isten legyen az ügynek irgalmas. E rettegés miatt még holnap a kerület előtt Csapónál új összejövetelt

határozánk. De kik a szentlélek ajándékaival nem bírnak, azokat az egyetértés szelleme örökre futja.

Június 26-án 1833

Ne félj, mond egykor Wesselényi, isten a magyart mint választott népét nem hagyja el.

Meg kell vallani: e választott nép semmivel sem jobb, mint ama másik, melyet Isten hosszú türelem után végre széjjelszórt. Azonban csakugyan nyilván valók rajtunk az isteni pártfogás jelei; mert anélkül, saját bűneink következésében, már régen el kellett vala süllyednünk. De a hatalmasnak béketűrése még el nem fogyott.

Huszonnegyedikben reggel Csapónál megjelentünk ugyan; de Pázmándy a maga schismája mellett most is makacsúl állott: s a helyett, hogy engedett volna, a csongrádi követ által akart holmi módosítást javaslatba tétetni. E módosítás nem igen vala más az övénél; mindenesetre pedig magyarázás, és medius terminus volt az, mi az egész romlását hozandá magával. A szatmári követ felszólalt: Uraim, az ég minden szenteire! saját parányi véleményeinkért akarjuk-e a hónapok óta védelmezett ügyet megrontani? Hagyjunk minden magyarázatot, minden módosítást. Ne tudjunk semmit, sem arról, amit Prónay mondott, sem amit Pázmándy; s maradjunk az eredeti üzenet mellett állhatatosan és egyszerűleg.

Bár tehetnők azt! mondának Prónay és Deák, s még némely mások; de e meghasonlás az ellenfélnek kedvező. Az a Pázmándy javaslatát pártolni fogja; s így az üzenet épségét megrontván, a tárgyat hatal-

mába fogja keríteni; s meghasonlásunkból erőt vevén, a hozandó törvény pontjait maga fogja előnkbe szabni.

Fájdalom! ez könnyen megeshető vala; s annyival inkább, mert Pázmándy mindezek után sem szállott magába; hanem az elkezdődött kerületben a csongrádival elmondatott módosításhoz csatlá értelmét. Szorongó vigyázattal vártuk az ellenfél hőseit szólani. S itt mutatá magát az égi pártfogás. A klérus s annak csatlósai nem vevék magokat észre s még a Pázmándy medius terminusát is ostromlák; s így midőn magunkat szorosan az eredeti üzenet mellett kezdők kinyilatkoztatni: szembetűnő többséget vontunk magunk után.

S e bajtól ugyan ezúttal megszabadulánk; de tegnap és ma a hat héti oktatást kipótolható intézet jött kérdésbe. Aszerint, amint előbbi konferenciákon e tárgyról szó vala, bizonyos időhaladék javasoltaték, melyet átmenetel esetére a megyétől rendelendő küldöttség neveztetésétől annak kijöveteléig az átmenni akaró meggondolásra használhasson. Niczky harminc napot javaslott, Balog tizenötöt; s tegnapi vitatás és mai szavazás után ez utolsó győzödelmeskedett. Niczky rosszúl veszi a kimenetelt; ő a protestáns ügyet, mond, melegen védte, s most pártoltatást érdemlett volna. — De vajon, ki valamit szíve meggyőződéséből véd, az ily körűlmény miatt meghidegűlhet-e?

Legyen, mi akar. Elég, a vallásügynek ma egyszer vége van; s az eredeti nuncium, minden veszély mellett is, nagy többséggel maradt. Ez megtörténvén, Dubraviczky feláll, s megyéje nevében a budapesti híd iránt indítványt tesz. Ismeritek a budapesti hídegyesületet s annak munkálódásit; nem kell tehát hosszasan mondanom: Pestmegye kéri a Karokat,

írott üzenettel szólítanák fel a főrendeket, hogy velök kezet fogva, a nevezett híd-egyesület kihallgatására vegyes küldöttséget nevezzenek. Az indítvány elfogadtaték, s a kerületek oszlóban valának, midőn az úrbéri cikkelyek magyar fordítására rendelt küldöttek kérdést támasztának.

Feledém mondani: a Karok még 24-dikben beadák titkos választásaikat; s a kinevezett küldöttségnek ma már ülni kellett vala. De a sérelmekre kirendelt küldöttség is tizenkilencedikben elkezdé üléseit, s az előlülő mára ismét ülést hirdetett. Mind a két küldöttségre csaknem ugyanazok voltak nevezve; s a közmondásként két úrnak egyszerre szolgálni nehéz levén: a küldöttek kérék a Karokat, az ülések ily összejötte miatt, az úrbéri fordítást bíznák másokra. A többség azt mondá: az úrbér fordítása nem tarthat soká; azért a sérelmi küldöttség a maga üléseit halaszthatja, míg a fordítás megtörténik, s az úrbér országos ülésbe vitethetik. Most tehát a választás maradjon, mint tétetéк! de a főpohárnok kérettessék meg, a sérelmeket nehány napig halasztani. Úgy látszik, e kívánat nem célirányatalan. Most az országos munkálatok végződése évekig fog tartani; következőleg a sérelmek felvételére még idő elég van. Azonban a főpohárnok így nem gondolkozott; s azt izené: a serenissimus nem enged halasztást; a sérelmi küldöttségnek tehát okvetlen ülni kell; s kívánja, hogy a küldöttség tagjai közől Palóczy és Kölcsey mindenesetre jelenjenek meg. Miért? Azt kitalálni hirtelen nem lehetett; s e rejtélyes cselekvésmód következésében meghatároztaték: az úrbéri küldöttség üljön most kerület után mindjárt; a sérelmi pedig délután.

A kerületek jókor eloszlának, s mi az úrbér fordításához fogánk. A cikkelyeket Berthának, a kerületi nap-

könyv szerkesztőjének segédével Dessewffy fordítá. Bertha érti a nyelvet; s a lireratúra haladásával együttjárván, tudta: törvény-tárgyú munkát magyarúl új szók nélkül írni nem lehet; de tudta azt is, új szavat csinálni mint illik? Természetes azért, ha fordítása új szó híával sem volt; s minekutána ez országgyűlés alatt mind írásban, mind beszédben újítást látni és hallani ritkaság nem vala, az ily fordítás vakmerő próbának nem is tartathaték.

Azonban sokan találkoztak, kik a szatmári követhez járúlának, s intve kérék; úgy legyen az úrbér fordítva, hogy azt az adózó nép érthesse. Az említett követ kettőt gondolt: egyet, hogy oly nyelvben, mely törvénytudományi terminológiával még nem bírt, szokásban levő szókkal mindent kifejezni nem lehetséges; másat, hogy az ember mindent megtanulhat, tehát az új szót is; s mindenesetre a magyar új szó a római régi szónál az adózó nép előtt értelmesebb leend. E gondolatoktól kísérve helyet fogott a küldöttségben s ott Pázmándytól, Palóczytól, s még némely másoktól gáncsolva, Lonovicstól, Májertől és Rudicstól s az ezekhez tartozóktól pedig védve, nehány újítást szerencsésen meg is állapított. Nem vítatás nélkül ugyan; de azon bizonyos hittel: az ember jót és rosszat könnyen megszokó állat; s ha valamitől ma visszadöbben, azt holnap, mint ismerős alakot, megütközés nélkül tekinti.

És délelőtt ugyanezek történtek; délután pedig a sérelmi küldöttség ülését tartók. S itt kezdők sejdítni a sürgetés okát; miszerint a gyűlést sem halasztani, sem a borsodi és szatmári követ nélkül tartani nem akarák.

A lengyel népért, mint igen jól tudjátok, sok megye szólt a trónushoz; sok megye adott követeinek utasí-

tást; s a lengyel-ügy már egyszer szóra is jött vala. Mi történt akkor? Mi történt később a Borsiczkyhoz küldött lengyel levéllel? jól fogtok emlékezni. Hogy Borsiczky a keze közt volt levelet a nádornak, visszaadás igérete mellett, általnyújtá, azt is tudjátok. Hogy pedig ő az igéret szerint azt visszakérte, de vissza nem nyerte: azt ha még nem tudnátok, íme halljátok! Tudva van: a levél kettő volt. Egy, mely az országgyűléshez pártfogást kérve szólott; más, mely Borsiczkyhoz szólván, amannak kísérőül szolgált. A Serenissimus ezt adá vissza; amazt mint országgyűléshez szólót előülő kezekben megtartá, azaz, az országgyűlés szemei elől elrejté. De ezzel a felelősség nyugalma még nem biztosíttaték. Minden órán féltek, hogy Balog vagy valaki más az ügyet ismét szóra hozza, s nyugtalan napokat készít általa. S valóban Balog készüle is ezt tenni; annyival inkább, mivel e hetekben ő is vett bizonyos lengyelektől levelet. Voltak ugyan, s az oppozíció tüzesb tagjai közt is, kik saját sok bajaink tekintetéből, ez idegen bajjal küzdést továbbra hárítani javaslák; azonban mindenesetre az ügynek előbb vagy utóbb leendő felvétele kerülhetetlen. Nem vala azért cél ellen gondoskodni: e felvételt mi úton lehetne legkevesebbet alkalmatlankodóvá csinálni? Kerületben tétetik új indítvány? Természetesen tüzes kiömléseket várhatni; s a végzés milyenségéről és a hatás mekkoraságáról előre ki felel? A megyei sérelmek és kívánatok közt előfordúl a dolog; s nem jó lenne-e azt minél hamarább a küldöttség csendes üléseiben elővenni; s ezáltal minden kerületben vagy országos ülésben történhető indítványt megelőzni? Így kellett az illető fejeknek gondolkozniok; mert íme ma, midőn az elrongyolott bankcédulákat illető sérelmet elvégezők: a királyi tábla

embere egyszerre sok levelet fordít; s véletlenül a lengyel népet érdeklő kívánatokat olvassa.

A követek megütközének; s kérdék: e rendbontás mire való? A főtáblai küldöttek pedig a szerencsétlen nemzet ellen szólani kezdettek. Tusa lőn; melynek vége röviden erre ment ki: a lengyel ügynek fel kell terjesztetnie; de nem a rongyos bankócédulák után; nem is e száz meg száz sérelmek elnyelgő örvényében: hanem külön, s a tárgyhoz illő szerkezettel. Eszerint az új szerkezet jövő ülésre készen lesz; s egyszersmind a lármásabb indítványnak eleje vétetik. A borsodi és szatmári követek pedig thermometrumúl szolgáltak: ha vajon ily cselekvésmód a demagogusi forró láz elcsendesítésére hasznosan fordíttatott-e? Jól választattak-e a mérleg gyanánt szolgálók? Az ég tudja: megmutatja pedig a következés.

Június 30-án 1833

Az ember jár és kél, küzd és munkál, jelenből jövőre következést húz; s alig tudja, hogy feje felett a magasság lényei szeszélyből vagy gonoszságból minden tetteinek akadályt készítnek.

Azalatt míg 27-dikben délelőtt és után, 28-dikban pedig a reggeli órákon az úrbér fordításával bajlódtunk; ez utóbbi nap estvéjén pedig sérelmi küldöttségben ülvén, többek közt az árva lengyel nép dolgában készült új szerkezetet meghallgatók, s diktáltatni rendeltük: a nádor és personális a követeket egymás után magokhoz rendelgetni meg nem szűntek; s a vallástárgyban a királyi felség számára fenntartott jogot akarának kimunkálni.

Jusson eszetekbe, ami e hónap 23-dika alatt e napkönyvbe az általmenetel feljelentéséről írva van. Azt

kivinni, hogy e feljelentés királyi engedelem végett történjék: volt most a két előlülő legforróbb mind ohajtása, mind igyekezete. Ugyanazért munkálnak közvetlen is, közvetve is; s ez utolsó módhoz tartoznak a tegnapi, s mai konferenciának történetei.

Tegnap ismét a Niczky szobáiban gyűlénk össze és nagy számmal. Hallók azokat, mik 23-dikban mondattak; s nemcsak hallók, de meg is vítatók. Niczky és Rohonczy, úgy mondják, az alnádorság reményének súgáraitól vonzatnak; én nem tudom, tudni nem is akarom; elég, hogy mindegyik az előlülők ohajtása mellett harcola. De a tanácskozók többsége makacsúl az eredeti üzenetnél maradván, egész harcok sükeretlen vala. Úgy hivém, ezzel maradunk; de mai nap reggelén újra fel valék szólítva; s mennem kelle Perényihez. Pázmándyt, Prónayt, Dubraviczkyt, Siskovicsot, Bernátot, és Rohonczyt találtam ott, kikhez még némely másokkal Balog és Beőthy, s később Sombory léptenek be. Ez vallá, ő követi tanácskozásba nem tartozik ugyan: de a vallásügy közös; s neki holmit közölnie kell. Dolgunk, úgymond, veszélyes állásban vagyon, a personálisnak huszonhárom megye tett fogadást, hogy az engedelem végetti feljelentésre reáállanak; nincs bizonyosabb, mint az, hogy az eredeti üzenet meg nem áll; s e körűlményben valamit kellene gondolnunk, ami a hat héti oktatást kielégítőleg pótolja ki. Nem jó lenne-e a megyei küldöttség helyett, a kancellária és helytartótanács tagjaiból vegyes küldöttséget javaslani? s több effélék.

Képtelennek nézők az indítványt; s neheztelénk érte, hogy kerületben tett végzés után hozatnak mindezek szóba; s végzéseinket az országgyűlési előlülő tekintetétől akarjuk felfüggeszteni. Egyébiránt is bizo-

nyosnak hivők, hogy eddigi többségünket ezúttal el nem veszítjük; s így sem a huszonhárom vármegye elpártolásával rettentés, sem azon igéret, hogy engedésünk esetére az ügy minden más pontjait, s a hozandó törvénycikkely egész szerkezetét tetszésünk alá bocsátják, bennünket meg nem hajthattak.

És nem százados tapasztalás tanítja-e: a kormány részéről mi könnyen áll igérni, s igéretet szegni? Vigyázzunk uraim! Kit ily vastag hálóban fognak meg, az érdemlé, hogy hálóban van.

Július 1. 1833

Kerületi ülésünket Nyitra és Szepes nyiták meg; s a vallásügyi hatodik üzenet vizsgálata kezdeték. Értitek, miképp itt nem többé a végzésről, csak a Dessewffy írásáról van a szó, s a kritikázás bővebben folyt, mintsem ma készen lehettünk volna. Egyébiránt a napok a naplósra s társaira nézve terhesek. Úrbéri fordítás, sérelmi küldöttség, és a kerületezés, s igen gyakran közbejövő konferenciák foglalják el az üdőt. S mind tűrhető volna, ha t. i. a nyugtalan munkát nyugtató kimenetel koronázná meg; de ez a vallástárgyra nézve hiú remény.

Kínos érzemény! mert fél évig vívni valamiért; s oly reménnyel, és céllal vívni, mint itt; bírni a nemzet többségét; bízni korban, s az igazság erejében; s utoljára is vesztést látni maga előtt: mondjátok meg: érdemli-e ez, hogy az ember maga elébe nemes célt tűzzön, s annak eléréséért keble minden erejét mozgásba tegye?

Tudjátok meg! ma délutáni ötkor a főrendi teremben a pohárnok és küldöttsége öszveült. S minekutána a lengyel ügyet illető cifra irománу megvizsgáltatott;

s Győrmegye kívánata felett a nyelv iránt Horvát püspök (az egykori magyar író), a horvát követek és báró Pongrácz ellen győzelmes csata csatáztatott: öszveszedők írásainkat, s az előlülő marasztgatásai közt kifelé indulánk. A pohárnok, egyike az 1825-diki országgyűlésen elátkozott királyi biztosoknak, már öreg, s apróságos fecsegésekre hajlandó úr, természetesen előlülői tekintetet fenntartani sem erővel, sem komolysággal, sem érdemmel nem bír. Aztán az emberek e gonosz világban vagy makacsok, vagy legalább pajkosak; de semmi esetre kalapvéve, és hátgörbítve tisztelettel állani nem tudók. Vannak ugyan, mint mindig voltak és lesznek, kik örömest csúsznak, csak valamicskét nyerhessenek: de ti jól tudjátok, miképp a csúszás módjai is a divatnak alájavettettek; s most már a férgek is elevenebb és bátrabb mozgást tanultak. Annyit mondhatok: a hosszúéletű báró Eötvös, ki már sok országgyűlésen viselt ily küldöttségben előlülést, nehezen tapasztalt valaha a megyei küldöttekben ily keresetlen viseletet, ily kíméletlen ellenmondást, ily bizonyos győzedelmeskedést, s ily figyelmetlenséget a félszázados tűréssel és bókolással, és homály útain járással kínosan keresett címek iránt. Ne véljétek azonban: e jelenségek az embernyom lelki erejét hirdetnék; mert soknak, kin e jelenségek mind láthatók, címért könyörgő levele Bécsben a kancellár asztalán vagy asztala alatt hever. Némely embert a címek iránt tapasztalt tiszteletlenség sem tántorít meg; ő a címet magáért a címért szereti: mint a nagy ember a rényt.

Engedelmet uraim! Már régen várjátok: e kicsapongó jegyzetek mit akarnak? Íme tehát!

A küldöttség eloszlott; s mi, azaz, Dubraviczky, Pázmándy, és én, a ligetbe indulánk mozgást tenni.

Pázmándy a vallásügyi titkos munkálódásról tudomást vőn; s tőle hallánk, ami következik.

Hogy zavarba ne jöjjetek, előbb el kell mondanom: miképpen nehányunknál régi feltétel, a kérdéses ügyet, ki nem vihetés esetére, úgy, amint az eredeti üzenet fekszik, letenni; s kedvezőbb idő embereinek sértetlen meghagyni. Most, miután a Méltóságosak ily hosszú, s ily állandó ellenmondást tevének; s a kormány embereinek törekedése az eredeti üzenet megváltoztatását eszközleni: itt látszik lenni az idő, hogy e régi felvételt munkába vegyük. Voltak, kik ezt már a most vizsgálatban levő üzenet alkalmával akarták: s nem ok nélkül, mert az ügy a maga tisztaságában csak addig tétethetik le, míg a többséget pártfogói bírják; s mikor a többség ingadozni fog, vagy éppen az ellenfélre megy által: akkor a győztes ellenfél a letételt engedni bizonyosan nem fogja; hanem saját tetszéseként siralmas cikkelyeket fog alkotni.

De semmi sincs nehezebb, mint kecsegtető reménytől megválni. Azért a letétel ezúttal elmaradt; s az ég adja, ez elmaradás vesztünkre ne váljék. S éppen e felsohajtást sajtolá ki belőlünk Pázmándy a maga híreivel.

Való, így állítá, hogy a nádor és personális huszonhárom megyét megnyertek; hogy célban van, bennünket a letétel esetében megakadályoztatni; mert az udvar törvényt akar, félvén; ha az országgyűlés vallási cikkely nélkül oszlik el, a népbolygatók a törvényhatóságokban lázítgatni fognak. Majthényiak, Niczky, (ki reánk a 30 napi haladék el nem fogadásáért haragszik) s némely mások dolgoznak ellenünk. Mit? ezt mondogatják: négy protestáns által hagyjuk-e magunkat igazgattatni? Nekünk Prónay és

Dubraviczky, Palóczy és Kölcsey szabjanak mértéket? hiszen ezek makacsságok által az egész ügyet elrontják. S több effélék. Meg kell vallani, gyönyörű mód a haza dolgait folytatni! de midőn kormány részére kell ember: mi könnyebb mint azt nyerni? Pénz, cím, hivatal, pántlika és rojt: mind oly portékák, mi után a nép sóvárog, mint holló a csillogó érc után. A kormány mindezekkel bír, mindezeket osztogathatja; de a nemzet a maga érdekeit mi által teheti kívánatosokká? Legfeljebb azáltal, hogy portékáit a legközelebbi követ- vagy tisztválasztáskor hosszú orral bocsátja, vagy éppen űzi el. S így levén a dolog, csudálkozhattok-e, ha az udvarnak oly szép sereg csatlósai találkoznak? Annyival inkább, mert őseink áldott szokásaként már az is elég valamely ügyet elhagyni, mivel azt A. vagy B. pártolta. Uraim, isten segéljen benneteket minden szándékaitokban. A legegyenesb úton vagytok magatokat és társaitokat, s az egész hazát a legelsőnek, ki útatokba akadt, áruba bocsátni.

A kormány emberei örűlnek; de a papság, úgy beszélik, fájlalja, hogy nem az ő ügyök, hanem a királyi jog miatt tétetnek készületek. Ha így: gondolkozásukat megfogni nem tudom. Hiszen a jog, amit a felség számára nyerni akarnak, hasznait a papságra éppen úgy fogja kiterjeszteni: mint a 13-ik szak mostani záradéka. Ne féljetek, uraim! míg a dolog mostani állása fennmarad: addig királyi szék és pásztorbot egymás ellen nem lesznek. Adjatok hálát a sorsnak, mely előbb a jézsuitákat, később a liguriánusokat teremni engedé.

Tegnap és ma a 6-dik üzenet vizsgálatát kerületileg végrehajtók. S ma az úrbér első cikkelyének magyar fordítását is, melyen a küldöttség már dolgozott, időnk vala felolvasni. A küldöttség emberei az új szók miatt veszekedének; s e veszekedés lőn első tünemény a kerületben is. Bernát és Vay, s mindazok, kik az apai ház küszöbein belül a házi cselédtől tanultak magyarúl, s annálfogva később a nyelvtanulásra leereszkedni, rang ellen valónak hitték, s magokat anélkül is, mint született táblabíráknak, úgy született nyelvtudósoknak tartják, fennakadozának minden szón, amit a falusi bíró szájából nem éppen úgy, vagy éppen nem is hallottak. Deák, ki a nyelvet tanulá, s a felsőmegyeiek, kik örömest tanulnák, védelmére keltek a fordításnak: s a két fél harcra szállván, az országgyűlés, hallatlan példával, filológi versennyé változott. E versenyben örök emlékre méltók Vaynak szavai, ki, midőn bizonyos új szó felett vitatás folyt, önérzési komolysággal mondá: *én ugyan Tek. KK. a nyelv grammaticáját nem tanultam, de azért a kérdéses szót nem értem.*

Megvallom, a logikának ily törvényét, mint amilyen szerint e szavak mondattak, nem ismerem; s azonnal általláttam; ily törvény szerint beszélő úrral feleselni, hálátlan fáradozás. Azért hallgaték; s itt is, mint a küldöttségben, azidőre, s a megszokás által leendő szelidülésre várni, jónak találtam. Higgyétek el, e várakozás soha nem csal.

Gróf Széchenyi Bécsben járt; s megjötte óta ébresztgeté az embereket: felírásukat a pesti országgyűlés

iránt újítnák meg; ő reméli, az most nem leend sikeretlen. De emlékezetbe hozá egyszersmind, hogy a pozsonyi polgárok már kétszer folyamodtak a felséghez, az országgyűlés szállásolásától megszabadúlni kívánván. S e kétrendbeli folyamodás oka úgymond az, mert a szállások ingyen adatnak; s következőleg, ha Pesten is ingyen ohajtanánk szállást; azon város polgárainak is természetes leszen, mindent tenni, hogy ily kárthozó szállóktól megszabadúlhassanak. Annyival inkább, mert Pozsonyban a házakat századok óta nyomja e teher; s ez minden eladáskor és osztálykor figyelembe vétetik: de Pesten ez szokatlan, s a házbirtokosokat, kik temérdek pénzsummákat költenek épületeikre, pótolhatatlan kárba vezetné. Jó lenne tehát, ha magunk közt a szállásfizetésre saját erszényeinkből reáállnánk; miért Pest részéről igéret tétetik, hogy minden szállás ára méltányos áron fog meghatároztatni.

E javaslat már régen forog embereink közt; de még tanácskozás tárgyává nem tétetek. Ma tehát, midőn a vallásügy miatt Pázmándynál különben is összejövetel tartatek, e tárgyról is szólánk.

A vallásügyet ami nézi, holnap országos ülés fog lenni, s a hatodik üzenet felolvastatván, az engedelem végetti feljelentés indítványba tétetik, s tüzesen védelmeztetik. Mindazok szerint, amik eddig kéz alatt tétettek, s kihirdettetének, a dolog kimenetele nagyon kétséges. A kormány pártja nyerhet; s ezáltal a polgári alkotvány szívébe lesz dőfve a kés; mert a lélekismeret fontos kérdésében az eldöntő szót nem a törvény, hanem a fejedelmi önkéj fogná kimondani. Azért huszonhét megyét, néhány városokat s a jász és hajdú kerületeket felgyűjtők; s kérők az embereket: nyilatkoznának ki őszintén, hogy tudhassuk

előre, mint állunk? A nyilatkozás megnyugtató lőn; a felgyűlt követek a kormány akarata ellen mondák véleményeiket; s azonnal a Pestre menetel módjairól kezdének szólani. Beőthy és Széchenyi a fellebb mondottakat előadák; s voltak, kik az előadást igazságosnak találták; de voltak vállvonítva hallgatók is. Mert tudnotok kell: a magyar nemes szemedben semmit sem tagad meg örömest, csak fizetésről szót ne tégy. De fizetni! Ez, uraim a titulus nonus ellen van; s mi azt is alkalmasint alkotvány elleni dolognak hiszszük, ha szakácsunk a pozsonyi piacon petrezselymet pénzért veszen. Ezért a szállásfizetés gondolatja ma is sokakban kedvetlen érzést gerjesztett. Szóval, mi magunkat semmire sem határoztuk meg; hanem szokás szerint bővebb tanácskozást vagyunk jövendőben tartandók.

Július 4-én 1833

Lefolyt e nevezetes nap is; s nem zúzott ugyan össze bennünket; de érezhetőleg megintett: máskor dolgainkat, hacsak lehetséges, bizonytalan kimenetelre ne eresszük.

Országos ülés hirdetteték: s a personális elfoglalá székét, teljes reménnyel, hogy nehány napi fáradatlan hódítgatásai következéseűl, fénylő győzelmet aratand: s a fejedelmi hatalmat új szerzeménnyel öregbítendi.

Híven szolgálni fejedelmét: dicséretes dolog; de szolgálat, mely az alkotvány sérelmével történik, sem a fejedelemnek nem hoz nyugalmat, sem a szolgálattevőnek hazafi nevet. Somogyi ugyan azt vallá, hogy ő hívebben szolgálta királyát, mint istenét; s e gyönyörű vallomás után, miért nem szolgálhatna egy personális hívebben a fejedelemnek mint hazájának?

Ezt már tették többen is; s ezúttal sem látszanék különösnek, ha Somsich éppen hazafiság s felvilágosodás hírében nem állott volna; s ha őt az oppozíció szinte erővel nem emelte volna a helyre, mire a kormány más akárkit örömestebb emelt volna. De hiában! Isten az embert minden sors, minden éghajlat, minden életmód elfogadhatására alkotta. Az oroszlán mindig csak oroszlán; a féreg mindig féreg; de az ember felsősége abban áll, hogy alakját is változtatni tudja. Ki tegnap oroszláni büszkeséggel járt; ma féreghez illő alázatossággal bújkál. Ki tegnap sasfellengéssel emelkedett; ma féreg gyanánt porban csúsz. Nem csudálatra méltó tökéletesség-e?

Olvastaték az üzenet; s a reverzálisokról, s az atya vallásának követéséről szóló pontok, kevés ellenállás mellett, szerencsésen keresztűlmenének. De a vallásról vallásra szabad átmenetel jött sorba: s a personális feláll, s a 26-dik cikkely 13-dik szakaszának értelmében a fejedelemnek leendő feljelentést, még pedig (mint gondolhatjátok) engedelemadás végett, javaslatba teszi. Az országgyűlési napkönyv, minden hibás szerkezetével is, örök bizonyságot fog tenni, hogy voltak, kik az alkotványi jussokat, s a természeti törvény szentségét merészen védelmezték; de bizonyságúl szolgáland arra is, hogy sokan, kik mindeddig az eredeti üzenetet híven oltalmazni látszottak, most a madárfogó síp hangjait édesden hallgatták; s a personális javaslatának erőt és győzelmet szerezni, kézzel lábbal iparkodának. S ki tudja, mi fogott volna történni? Az ostromló és védő két fél sok ideig egyformán állnak vala; a personális tűzzel ugorgatott fel, s ez meg amaz merész szóló ellen cáfoló szavakat mondogatott; s már a megyék nagyobb része kimondá magát, s nehány kevés hátramaradottaktól

függött a mindenesetre csekély többség: midőn a personális ismét feláll, s hogy javaslatának kedves színt adjon, azt úgy állítja elő, mint a hat héti oktatás pótlékát; nyilván kijelentvén, hogy e gyűlölt hat hétről többé szó sem leend.

E kijelentés vala a Dávid királytól megátkozott akhitófeli tanács. Marczibányi sötét fej, de alkotványt szerető ember; kívánta a hat hetet, de fejedelmi önkényt nem ohajtott; s most a hat hét mulandóságát hallván, gyors mozdúlattal álla fel, s a dolog ily állásában, inkább az eredeti üzenet mellé nyilatkoztatja magát. A nyilatkozás reménytelen vala; a personális fele, mely Marczibányira, mint oszlopra, számolt, megzavarodék; s e rendes történet az addig kétségesen álló mérleget egyszerre leveré. Többséget nyerénk tehát; de győzedelmünknek nem örűlhetünk. A kormánynak ellenünk huszonegy szavazata volt; s ha ez első harcban mindjárt ennyit veszténk: mi fog egy másodikban, vagy harmadikban történhetni? Somsich nagyon komoran hagyá el az ülést, az való; de aggodalmunk a jövőre nézve nekünk nagyobb lehet. Azért vigyázzunk, uraim! Az ügy letételének órája eljött; tizenegy ellenszavazóból íme huszonegy nőtt; s ha tovább vakmerősködtök, még társaitok fele Júdássá válik.

Július 6-d. 1833

A harmadik pont sorsa maga után voná a többiét; s tegnap az egész üzenet az ország többségét, s a két tábla viszonyait érdeklő berekesztéssel együtt megállapítva, a főrendekhez általküldeték. S mai napon, míg a kerületek az úrbéri második cikkelyt magyarúl és latinúl helybenhagyák, s a budapesti híd iránt az

elkészült üzenetet meghallgaták, s diktáltatni rendelék: a Méltóságosak üzenetünket rendre is vevék, s a három első pontban régi értelmöknél híven maradván, a többit jövő ülésre hagyák, hasonlót végzendők.

S ti mit tesztek? Mi édes barátim, tanácskozunk! Bernátnál volt összejövetel; s Pázmándy, Prónay, Beőthy, Balog, Péchy, Dubraviczky, Bezerédy, Palóczy, és Kölcsey kérdezék egymást: le kell-e az ügyet tenni? vagy az engedelemadást elfogadni? Mert látnivaló, mostani környülményeinkben e két kérdésnél több nem lehet. A kormányhoz pártolt huszonegy megye gonosz példával bizonyította meg, hogy a sokaságban bízni többé nem lehet; s így a tanácskozók többsége előtt már nem vala kétség, ha le kell-e az ügyet tennünk? Csak a letétel módja felett bizonytalankodtak. Bezerédy és Pázmándy a többekkel nem értének egyet. Amaz nem hitetheté el magával, hogy dolgaink oly veszélyes lábon álljanak, mint hinni látszunk; emez pedig az engedelemadás elfogadására vala hajlandó. A feljelentés, úgymond, a 26-ik cikkelyben már áll; azt onnan kitörölni tehetségünkben nincs. A mostani javaslat nem fog több rosszat okozni, mint a fennálló törvény; s azért azt elfogadni, hogy általa többi kívánatainkat megnyerjük, káros nem lehet. De mi nem így hittük; itt alkotványi kérdés forog fenn, s azt semmi kinézésnek fel nem áldozhatjuk. Aztán ki tesz bizonyossá, hogy e pontban engedvén, a többit megnyerjük? Inkább félő: ezt most ígéretek által kicsikarják kezeinkből, s következni fog, hogy erről magunk mondottunk le, a többiből pedig ki fogunk üttetni.

Látjátok: mi még egyet nem értünk; s tagadhatatlan, a tárgy nehéz is; és így nem lesz felesleg, holnap Péchynél újabb tanácskozásra összegyűlnünk.

Míg minket a vallásügy kimenetele nyugtalanított, azalatt gróf Andrásy, ki ez ügynek szívében nem vala barátja, az országgyűlés Pestre vihetéséről gondolkozott; s ma délelőtt számos megyét hívott magához, tudni vágyván; ki fogja magát a szállásfizetésre ajánlani? Úgy látszott, csak két érdek fog mutatkozni. Egyik azoké, kik inkább szeretik a Pesten lételt, mint erszényeiket; másik azoké, kik az arisztokrácia örök elvei szerint, kívánnak adatni és venni mindig és mindenhol, de adni és vetetni sohasem és sehol. Ezen urak úgy akarnának tenni az országgyűlés helyén is mint saját falujokban, hol ha egy végén lakni elúntak, a más végén lakó földmívest kikergetik, s ingyen mennek helyére. Azonban e két érdekhez még harmadik is támada; azoké tudnillik, kik Pozsonyban maradni szeretvén, a szállásbért a pozsonyi lakosoknak ohajtják fizetni. Ez utolsók azt mondák: ha igazság Pesten fizetnünk; miért nem tesszük ez igazságot Pozsonyban? Ezeknek felelni könnyű vala. Mert először, a pozsonyi lakos, akár vétel, akár osztály után, de minden esetre a teherrel vette által házát. Másodszor pedig, célunk az, hogy Pestre mehessünk: s e célt a szállásbér-ígérés eszközli, mely ígéretet, ha Pozsonynak adnánk, az innen elköltözhetés akadályai még inkább nőnének. Mert fogna-e akkor a pozsonyi polgár tőlünk szabadulásért folyamodni? S egy okkal nem több lenne-e a kormánynak, hogy kérésünkre ne hajoljon.

Hogy sok szóval unalmatokra ne legyek; mi, mint minden összejövetelkor, úgy most is beszédeket tartánk; s a sok beszéd után utoljára sem tudjuk, hányadán vagyunk? A végzés tehát ez: indíttassék

aláírás; s aki Pesten, bérfizetés mellett, lakni ohajt, nevének betűivel bizonyítsa be.

Otthagyók a konferenciát; s minekutána az úrbért fordító küldöttségben darab ideig ültünk, s az ebéd óráját is eltöltöttük volna, kik tegnap Bernátnál gyülekezénk, ma Péchynél találkozánk. Ugyanazon nézetek és kétségek mint tegnap. A többség a letétel múlhatatlan szükségét látja; de mégis szeretné, ha e szükség nem lenne múlhatatlan, s ha a követek többségével az eredeti üzenetet a főrendekhez még többször is általküldhetnénk. Ez okból holnap délután Csapónál azon huszonhét megye, melynek vagy követeiben vagy útasításaiban legtöbb bizalmat lehet vetni, öszvehívatik; s abból, amit ezek nyilatkozni fognak, ítéljük meg: letegyük-e az ügyet, vagy még több szerencsét próbáljunk?

A Méltóságosak holnap a hatodik üzenet feletti vítatást bevégzik; s válaszukat mindjárt az ülésből fogják megküldeni. Minő gyorsaság! Sőt, úgymondják, a válasz már előre készen van; s ez, mit jelent? Azt-e, hogy előlülő és ítélőmester jósló tehetséggel bírnak előre ellátni a végzendőt? Azt-e, hogy a Méltóságosak előkelői titkon elvégzik előbb, amit az ülés jóvá hagyand? Legyen, mint akar; elég, hogy holnap délutáni egykor a Karok teremében is ülés lesz; következőleg mi választ nyerendünk.

Július 10-én 1833

Röviden! tegnapelőtt előbb a küldöttség az úrbéri cikkelyek fordításával folytatólag bajlódott; azután kerületi ülés tartaték, s ott a küldöttségi fordítás elkészült része, és a híd-üzenet megvizsgáltatának;

végre egy órakor a királyi tábla begyülekezvén, a kerület országos üléssé alakúlt. Itt a híd-üzenet szerencsésen keresztűlment s a főrendekhez általküldetett; őméltóságaik pedig a vallásügyi hatodik választ adaták kezünkbe.

Előre tudók, hogy ez így fog történni. A Méltóságosak ma végzék be hatodik üzenetünk felett vítatásaikat; de hogy semmire állani nem fognak, azt a nádor konferenciáin régen elvégezték. Nem is egyébre való volt nyilvános ülésök, hanem a képviselő táblának akarák visszamondani azon kemény szavakat, miket a követek régóta ömlesztenek a rangosak ellen; s egyszersmind hallatni akarták meg nem elégedésöket a hatodik üzenet végszakaszával, hol a két tábla viszonyairól s az ország szavazati többségéről s több ilyekről, az alkotvány szellemében s az oligarchia elvei ellen tételték szó. Ez utóbbi tárgy foglalatoskodtatá főképp Czirákyt, Pálffyt a tárnokot s más hasonló gyúratúakat; de Szepesy, mint egyház főpapjához illett, most is vallási tárggyal töré fejét; s azon szellemben, mitől félvén az angolok, oly nehezen emancipálták a római szertartás embereit, lelke együgyűségével nyilvánítá, miképpen ő az altábla vallásügyi kívánatainak még akkor sem fogna engedni, ha azok törvénnyé válnának.

Uraim, mit mondotok erre? s mit mondotok ismét arra, hogy a nádor e szavakat hallá, s minden észrevétel nélkül elhallgatá. Nem csak, de a lelkes Károlyi Györgyöt, midőn az alkotvány elleni nyilatkozásra felelni kezdett, elhallgattatá. E viselet, úgy hiszem, glosszák nélkül nem szűkölködik.

Ily főrendi ülésből minő főrendi választ nyerhettünk, még akkor is jól tudhatnátok, ha azt az országgyűlési irományok közt olvasnotok nem lehetne. S mondjá-

tok meg: ily ellenféllel, mint ezek, s oly társakkal, mint a negyedik ülésben elpártoltak, mit lehessen kezdenünk?

Tudjátok-e, hogy kilencvenben, midőn a 26-dik, sokban rossz, cikkely kivívaték, mind körűlmény, mind ember erősbek valának? Tudjátok-e, hogy hosszú sikeretlen vítatás után az altábla protestáns tagjai szekereiket felrakaták, s útra indúlának? Adjátok vissza nekem a büszkén makacs követeket; adjátok vissza a József gondolatlanságai miatt felzúdúlt népet; s a francia mozgások véletlen kezdetét: s úgy félni nem fogok. De most? Ha embert adtok is, adhattok-e környülményt, mint akkor volt? De ki mer a negyediki történet után emberről is gondolkozni? Vegyes ülésbe menjünk? Ki fog ott a szavazás rende felett bennünket tisztába hozni? Ki tesz minden esetre biztossá, hogy társaink legnagyobb része, a rangosok melleiken fénylő csillagok által szemfényét el nem veszti? Vagy talán a felséghez külön felírást küldjünk? De elfogadja-e azt, mint országos tettet? S ha nem fogadja: mi következik más mint az, hogy külön felírásunk a felséget köztünk s a Méltóságosok közt mintegy bíróvá teendi? S ezt alkotványos országban tenni kell-e?

Ezen tanácskozásainkban már nemegyszer fennforgott gondolatok, az ülést követő délután Csapónál sokféle alakban terjesztettek elő. A meghívott huszonkét megyéből nehány elmaradt; s az összegyűltek száma mégis nagy vala; s ezek hosszú dívánkozás után elvégzék: «nincs más mód, mint a vallásügyet, a maga sértetlen állapotában nem letenni, hanem szerencsésb körűlményekig felfüggeszteni; s ezt a főrendeknek rövid, de erős üzenetben tudtokra adván, egyszersmind kijelenteni, hogy a békekötések, s a 26-dik cikkely ellenére költ minden kormányi rende-

leteket, az 1790 : 12. cikkely értelme szerint, törvényteleneknek és foganatlanoknak tartunk.»

E végzéssel széledénk el, s a gömöri követet, Szilasyt, ki a kerületi előlülést a héten a sopronyi híres követtel tartja, megkérők másnap : tartana kerületet, hogy végzésünket minél hamarább, s még minekelőtte az közhírré lenne, teljesítésbe vehessük.

De Nagy Pál, a personálissal egyetértve, azon másnap, tudnillik tegnap, kerületet gyűjteni nem engedett. Mert lelketek fájdalmában fogjátok tudni, hogy a 825-diki országgyűlés oppozíciójának vezére már régóta a kormány kenyerét emészti. Saját javait, lakházán kivűl, elköltvén, s szegénységet Epaminondas és Phocionként méltósággal tűrni nem tanulván : pénzért a forráshoz folyamodott. Folyamodása nem lőn hiában ; s ő már most, mint sok mások, a nép füttyeivel nem gondol ; de mindemellett is lelkének szabad volta, ha nem pépért is, mint egykor az elsőszülöttségi jog, de mégis csak — eladva van. Ez okozá, hogy ő, ki 825-ben a reverzális-adókat országos ülésben semmirekellőknek nevezte ; ki az angol katolikusok emancipációjakor, magát a magyarországi protestánsok emancipációjára önként ajánlá : most a vallásügyi vítatások alatt sem kerületi, sem országos ülésben egész június 21-dikéig meg nem jelent ; először pedig azon hó 22-dikén szólalt meg, s mindenben ellenkezőleg azokkal, amiket 825-ben a hallgató sokaság tapsolásai közt mondott vala. Borsiczky ugyan azt vallja : ő Nagy Pált kormány emberének lenni nem hiszi ; de e híres embernek, úgymond, egész éltében szokása vala, huszonnégy óráig egyvégben ugyanazon véleménynek híve nem maradni. Borsiczkynak igaza van-e? azok ítélhetnék meg, kik az embert, kiről szó van, közelebbről ismerik. Hogy véleményekkel ját-

szani szeret, hogy az altábla dolgai közé zavart hozni örömest igyekszik: azt mind ezen országgyűlésen megbizonyította; mind már 1825-ben, mint az akkoriak állítják, magán nem egyszer észrevetette.

Akár hogyan, elég, hogy kerület tegnap nem tartaték. A personális gúnyolva szólt Szilasyval, midőn ez a kerülettartást sürgette. Hiszen elég ideje lesz még Uraságtoknak a letételre! vagy azt vélik talán, hogy a Csapónál történt dolgok előttem titokban vagynak? Elmondjam-e uraságod előtt: ki mint fejezé ki magát?

Lehetett volna felelni: vagy azt véli talán Méltóságod, mi nem tudjuk, hogy minden rangú és osztályú emberek közt hűséges fülbesúgók találkoznak? S elmondjuk-e, hogy mi sem ezen fülbesúgók bérét és önérzését, sem az ily fülbesúgásokon alapúló elöljüli bölcseséget nem irígyeljük? Egyébiránt, mi jól érezzük, mennyire nem kedvére van méltóságtoknak ez a mi kikényszerített végzésünk. Másként, miért szóratnak hamis hírek az emberek közt? Miért terjengetné maga méltóságod a hírt: Wesselényi ez s ez estve itt leszen s a Karoknak a letételt akarja tanácsolni. A tanácsot akarja-e a név által gyűlöletessé tenni? S méltóságod nem tudná, maga saját személyére nézve ezen Wesselényinek mivel tartozik?

De mire mindezek? Ki bőrét, mint a kígyó, változtatni tudja, annak a bőrön belöl is kell változni.

A dolog veleje csak ez: a mai nap felvírradott; kerületbe menénk; a hatodik válasz felolvastatott; előre tett határozásként kevesen szólának; s mivel Hertelendy a felfüggesztés ellen volt, a dolog szavazásra eresztetek. Harmincnyolc szavazat állott a Csapónál tett végzés mellé; s a keserű győzelem nyerve van.

Jegyezzétek meg!

Kik a vallásügynek mindig ellene voltak, azok most a felfüggesztés ellen szavaztak. Tehát látjátok: örömest írnának nekünk törvényt, de milyent?

A personális a végzés iránti hidegségét sokak előtt nyilvánítá.

Wirkner, a kancelláriának minden névvel nevezendő ülésünkben jelenlévő titoknoka, mindjárt a kerület után postára ült s Bécsbe ment.

Július 12-én 1833

A neheztelés bő szóforrás; de neheztelésem kínos fájdalomba ment által, s ez szavaknak nem barátja. Hogy dolgainkhoz erőnk nincs, azt látjátok; s miért komorítsalak benneteket mind inkább?

Íme egyedűl amik történtek.

A hetedik üzenetet a szatmári követ még tizedikben megkészíté; s aznap délután Pázmándynál, Prónay, Perényi és Bezerédy jelenlétökben, Dessewffynek általadá; ki azt tegnap diktáltatta, ma pedig kerületi vizsgálat alá eresztette. Elfogadtatott nagy többséggel. Egyébiránt ma és tegnap reggeli órákban az úrbéri küldöttség folyvást dolgozott; a vallásügy ellenségei pedig mind a két nap délutánján öszvejövetelt tartának — Rudicsnál.

Uraim, hagyjátok abban! Nem tanultátok-e meg Hunyady János jámbor vezérünk ama mondását: futó (tehát visszavonúló) ellenségnek arany híd? Mi most reátok nézve visszavonúló ellenség vagyunk; meg akartok-e bennünket akadályozni?

Július 13-án 1833

Országos ülésünk vala, hol a vallásügyi nevezetes drámának a kulisszák megett már előre elkészített utolsó szcénáját eljátszók. Nagy Pál, Andrásy, az esztergomi, Hertelendy, s a Benyovszky helyére oly szerencsétlenül választott Német, ellent akarának állani; de pártjok erőtlen is, gyűlölt is vala. A felfüggesztés a personális minden erőlködései ellen meghatároztatott; nemcsak, hanem az üzenet egész szerkezete is változás nélkül álla meg. Olvassátok a napkönyvet; s ha olvasni restek vagytok, nem érdemlitek megtudni: miket mondottak a pályáról nem meggyőzetve, de mégis győzelem nélkül leszállott küzdők.

Ami engem illet: a múlt napok hánykódásai megráztak; s forró láz jelenségei közt zengém el a hattyúi éneket.

De mit? hiszen a lengyel nép hőseivel nem ilyen, s nem ennyi történt!

S ez vígasztalás? Vagy nektek a lengyel nép feltámadásához még reménységtök van? Akkor igen, a mi ügyünk is érhet feltámadást. Jól van, édes barátaim! Aki reményl, az hiszen is; aki pedig hiszen, az üdvezűl! Legalább az írás így tartja.

Július 28-án 1833

Nem fogjátok hinni, hogy oly jelenetek után, mint a hónap elején történtek, a napkönyvírónak ezt és azt, és mindent összeregélgetni kedve maradott legyen. Azért elégedjetek meg, ha lehető hidegséggel előtökbe lajstromozom azokat, mik kerületi és országos üléseinkben világ láttára és hallatára történtenek.

Tizenhatodikban tehát országos ülés lőn, hol a budapesti híd iránt küldöttség nevezteték. Ez ülést nevezetessé teszi, hogy Marczibányi és Palóczy, mint kerületi előlülők, az úrbéri munkálatot készen benyújták. Kívánságuk szerint, a magyar cikkelyek, mint eredetiek, valának először olvasni valók; a personális azonban az országos munkálatot ohajtá előbb, mint alapot, olvastatni; s úgy a kerületit előbb magyarúl, azután latínul. Így történt. Mindenesetre meg kell jegyeznetek: a kerületi munkálat magyarja hiában állíttatik eredetinek. Mert, ki nem tudja? A kerületi jegyzők mindig latinúl dolgoztak s dolgozásuk magyarra valósággal csak fordítva lőn. Vagy nekünk itt is elég a csupa szín? De mi könnyű volna az eredetinek nevezett magyar szerkezetet, nemcsak nevezni, de készíteni azzá! Uraim, istenre kérlek benneteket: szokjatok el szavakban keresni páncélt és védelmet. Tenni! ez a jelszó, mely férfiat bélyegez.

Ez nap határoztaték meg az előlegesekre, országgyűlés Pestre vitelére, s több, már régen elküldött felírásainkra a még mindig késő királyi választ újolag sürgetni. S hogy semmit ne feledjek, ma vettük a főtábla hetedik válaszát is, a vallásügyben. E válasz a felfüggesztő üzenettel megelégedve nincs: azonban az ügy folytatását nem kívánja; s egyedűl abban határozza magát, hogy a pontoknak, mikre nézve megegyezés történt, fel kell terjesztetniök.

De a 17-diki kerület, a pontokat, mikre nézve felterjesztésre méltó megegyezés történt volna, még nem ismere; s mindamellett is, hogy Nagy Pál, ünnep után énekelve, a felfüggesztés ellen hallatá gonosz bölcseségét, a hetedik üzenet tartalmához szoros ragaszkodását a Méltóságosoknak tudtokra adatni rendelé.

Következő napokon, a közbeesett vasárnapot ki-

vevén, egész 26-dikig naponként előbb kerületeztünk, azután országosan ülénk; országosan az úrbért vizsgáltatván, kerületben pedig a királyi választ sürgető felírást, a vallásügyi nyolcadik üzenetet, s némely úrbéri szerkezethez tartozó változásokat készíttetvén. Mindezeket az országos napkönyvből tudni fogjátok; valamint azt is: miképpen a sürgető felírást és nyolcadik, s ez úttal utolsó választ 26-dikban a Méltóságosakhoz általküldők; s másnap vegyes ülésben amaz elsőt megpecsételtetni is szemlélők.

Íme uraim, az ígért lajstrom! Mi ez? fogjátok kérdezni. Hiszen ily firkálás művészileg figyelmet nem érdemel; tudományúl pedig nem sokat szolgálhat.

Bölcsen! édes barátim, és igazan! De ki adott nektek jogot: itt akar művészetet, akar tudományt keresni? Bár keresnétek mindkettőt ott, hol kellene! s bár ha keresve, vagy ha nem éppen keresve is valahol lelitek, tudnátok tisztelni mindkettőt!

Ismét sértés? Naplós uram!

Nem, édes jó uraim! Csak intés; mégpedig azok közűl, miket az ungi követ *paterna monita* névvel szokott megtisztelni. Azaz, oly intés, ami jó volna ugyan, következőleg hasznos is, de azt mástól elfogadni büszkeségünkhöz nem fér.

Augusztus 19-én 1833

El! Vissza! Pihenést és vígasztalást keresni az elhagyott háznép körében; pihenést és vígasztalást, annyi fájdalom, annyi sikeretlen küzdés után.

Mert tudnotok kell: a mi kinézéseink el vagynak homályosítva, a mi reményeink feldúlva, s keblünkben minden gond, minden aggodalom az ország jöven-

dője miatt felriasztva. Nem fogtátok figyelem nélkül hagyni, miképpen ez utóbbi hónapok alatt a liberalizmus kerületeinkben észrevehetőleg nevekedett; miképpen nehányan, kik nem legkedvezőbb útasításokkal jövének, mégis elég enyhítőleg kezdének szólani; s vegyétek hozzá, hogy a világos fejnek s hazafiúi keblűnek hitt Somsichot a personálisságra felvívtuk; s lehetséges volt-e remény nélkül maradni, miszerint az országos ülésekben az úrbéren még némi jobbítást véghezvihetünk, s legrosszabb esetre, legalább a kiküzdött kevés jóból elveszteni semmit nem fogunk?

Hiú képzemény! Somsich vagy megtagadta magát, vagy sohasem volt az, aminek lenni őt hittük; s az ő ajkai közől liberalitást éreztető, vagy éreztetni akaró hangok jőni nem szoktak. Ez jel vala; s azok, kik a kormány szelecskéi után vitorlácskáikat örömest eresztik, teljes erővel elkezdének minden ellen, ami az úrbérben az adózóra nézve engedmény lehetne, harcolni. Most már a leghatározottabb liberálisok, legalább kik kerületekben olyaknak mutatkoztanak, magokra hagyva látták magokat; s méginkább magokra, midőn saját körökből is némelyek veszedelmes különböztetésekre fakadnak vala.

Siskovics egyike vala a legnyilvánosabb liberálisoknak; s emiatt őt Wesselényi és a szatmári követ megkülönböztetve szerették; Széchenyi is figyelmet fordíta reája. Őt a barsi Balog, egyiknek vallá azon három közől, kiket az arisztokrácia előítéleteitől legtisztábbaknak hitt: s hogy emlék-okáért azt is említsem, őt az abaúji Komáromy, Baloggal és Kölcseyvel, mint a szent arisztokratizmus dühös ellenét, egybekapcsolá. De jól mondák a régiek: elválasztja hét tél, hét nyár. A mi Siskovicsunk sógorához, a personálisságra emelthez hívebb akart lenni, mint

hozzánk és szavához; én úgymond, a sajátsági jogokat szentnek tartom, azért az adózónak morális engedményt adni kész vagyok, de materiálist, azaz, olyat, ami a földesúri birtokot csonkítsa, nem. Minő színes ok! Ebből folyának ki mindazon gyönyörű végzetek, mik az adózótól sok olyat vesznek el, mit a teréziai úrbér adott vala. Mit fog a nép mondani? ki fogja az ily végzéseket fegyver és vér nélkül végrehajthatni? mi lesz az országból, melynek lakosait öszveforrasztás s békéltetés helyett, ezúton széjjelvonjuk s kölcsönös gyűlöletre újolag gerjesztjük? Ilyeket kérdünk naponként; de hiában! A kormány mondva készítteté az országos munkálatokat, hogy azokat országgyűlésen saját eszközei által megerősítse. Erre dolgozik Somsich; erre a kegyelem-keresők; s erre találtatott ki a morális és materiális engedmények közé hozott jézsuitai különböztetés, melyet Siskovics, s az ungi Bernát, ellenünk forgatnak. Így látnátok, hogy küzdünk, hogy okainkat vesztegetve szórjuk, azalatt, míg az általunk megkoronázott előlülő a maga fenségéből gúnyolva néz reánk; s ha bennünket, s félretett mondásainkat megvetőleg ostromolta, akkor a maga vitorlásaihoz győzelemmel fordúl, az országos szerkezetet ajkaikról híven lelesi s gyakran önkényesen többségnek mondja azt, mit a mi jegyzeteink annak lenni nem mutatnak.

Ezek s ilyenek bizonyságát a napkönyvben bőven feltaláljátok. Mert mi naponként országosan ülünk; s így minden szavaink — ha csak igen hibás kivonatban is — nyomtatás alá kerülnek. Magányos összejövetelekről szó sincs; semmi egyetértés, semmi pontra vonúlás, semmi öszvehasonlítása s egyeztetése a különbözőségeknek. Wesselényi, s az ő öszvefűző lelke nincs! Az országgyűlés elején emlegetett két párt, az elől-

ülő változásával, sarkából kiütteték; s így a kilenced tárgya miatt gróf Andrásynál történt egyetlen összejövetel is egészen fogadat nélkül oszlott el. Ily körűlmények közt, mi könnyű az előlülőnek mindent, ami szándékában van, kivinnie!

Mit panaszolsz, agglegény? Hiszen ti akarátok, hogy Somsich dicsőségre lépjen; s azt úgy vivétek véghez, hogy szándékai kivitelére segédkarokat nyújtátok! Ki tette őt hatalmassá, ha nem timagatok? Azon nyomó erő ellen síránkoztok-e, melyet csak általatok tehetett magáévá? Mit felelhetsz mindezekre?

Uram, a szentekre! Én semmit sem felelek; én hallgatok mint rajtakapott bűnös, lesütött fővel.....

1832—1833